

KEVSER SURESİ

Rahman Rahim Allah'ın Adıyla

"Şüphesiz biz, sana Kevser'i verdik.

Şu hâlde Rabbin için namaz kıl ve tekbir

alırken, namazda ellerini boğazına kadar kaldır.

Doğrusu asıl soyu kesik olan, sana kin duyandır."

ÜSTAD MEHDİ PİŞVAÎ

İSLÂM TARİHİ

– Cahiliye Döneminden Hz. Peygamber'in Vefatına Kadar –

Tercüme:

İsmail BENDİDERYA

Redakte:

Şadman Eroğlu

KEV SER

Kevser Yayınları: 106

Eserin Orijinal Adı:

Tarih-i İslâm (Ez Cahiliyyet Ta Rihlet-i Peyamber-i İslâm)
(Çeviride kitabın Defter-i Neşr-i Maarif tarafından
yayınlanan 4. baskısı esas alınmıştır)

Dizgi ve Mizanpaj:

Kevser Yayıncılık

Son Okur:

Kevser

Kapak Tasarım:

Hasan Başbuğ

Baskı:

Eren Ofset

1. Baskı: Nisan 2007

2. Baskı: Ekim 2011

ISBN 978-975-6640-86-9

Adres:

Kevser Yayınları
Sofular Mah. Simitçi Şakir Sk. No: 14/1
Fatih – İSTANBUL
Tel: (0212) 534 35 28 Fax: 631 36 01
www.kevseryayincilik.com

<https://t.me/caferilikcom>

www.caferilik.com

YAYINCININ TAKDİMİ

Tarih, zaman ve insanla birleşince anlam kazanır. Tarih bir kilime benzetilecek olursa zeminini zaman, motifini olaylar, iplerini ve örgüsünü neden-sonuç kanunlarıyla gelenekler oluşturur. Gerekli yeteneklere sahip bulunan ve bu meydanın aktörü olan insan için zamanı tanımının, gereçlerle imkânlardan haberdar olmanın; gelenekler, kurallar ve olayların nedensellik araç-gereçlerini bilmenin, özellikle "gerçek anlamda insan olma" gayesi ve insanoğlunun hayatının aslını ve hakikatini anlama amacıyla bu olaylardan ibret çıkarmanın zorunluluğu tartışma götürmez bir gerçektir; zira zamanın akışında tarihin sadece birey değil, milletlerle ırklar üzerindeki etkisi de apaçık ortadadır. Diğer taraftan bir milletin tarihi ve bu tarihteki ibretler, tüketim tarihi bittiğinde bir kenara atılabilecek bir meta olmadığından, tarihi; geçmişte vuku bulduğu hâlde, gelecek nesiller için yazılır.

İmam Ali de (a.s) Malik-i Eşter'e yazdığı mektupta "zaman" ve "tarihten ibret alma" faktörlerinin altını çizerek geçmişle gelecek arasındaki bir nevi tam benzerliğe dikkat çekmekte ve herkesi, valilerin uygulamaları hakkında azami bir insafla yargıda bulunup düşünmeye davet etmektedir.

Her ne kadar İmam'ın (a.s) muhatabı görünüşte Malik-i Eşter olsa da; bir milletin kıvanç dönemi, ancak onların ibretli bir göze sahip oldukları dönem değil midir? Evet, tarihin, bireysel ve sosyal hayatın anlamını kavrayıp makul kararlar alarak hesaplı girişimlerde bulunabilmek için bizlere söyleyeceği çok sözü vardır...

Değerli alim ve bilim adamı *Üstat Mehdi Pişvâi* tarafından kaleme alınan elinizdeki eser beş bölümde 16 alt başlık altında sadr-ı İslâm tarihini incelemektedir. Yazar, nebevî çağdaki olayların teferruat ve tafsilleri için ayrı ayrı ve çeşitli kaynakları kullanmaya özen göstermiştir. Kitabın

6 ■ İslâm Tarihi

tamamında göze çarpan Kur'ân ve hadis kaynaklı belgeler bu eseri alelade bir tarih çalışmasından öteye taşıyarak o dönemle ilgili bazı olaylar çevresindeki şüpheleri giderici nitelikte ciddî bir tahlil ve incelemeyi mümkün kılmaktadır.

Sözlerimizi noktalarken, eseri Türkçe'ye kazandıran değerli mütercim İsmail Bendiderya, tashih aşamasında emeği geçen Şadman Eroğlu, Habip Coşkun, Abbas Akyüz kardeşlerimize özellikle dipnotları gözden geçiren Rıdvan Murat Altun kardeşimize gönülden teşekkürü bir borç biliriz.

Bu çalışmamızın İslâm tarihini incelemek isteyen okurlara ışık tutması ve Allah Teâla nezdinde kabul görmesi ümidiyle...

KEVSER

MÜTERCİMİN ÖNSÖZÜ

İslâm tarihiyle ilgili bir kitabın telifi için kaynak ve belge toplamakla meşgul olduğum bir sırada bazı dostlar, elinizdeki kitabın tercüme edilmesi tavsiyesinde bulundular; etraflı ve kaynak bakımından zengin bir çalışma olduğunu görünce kitabın tercümesine başladım.

Üstat Mehdi Pişvâî'nin eserindeki ayrıcalık, ciddî bir akademik çalışma olmasında yatıyor. Üniversitede verdiği ders mevzuatının aslında bir özeti olan bu çalışma, Üstad'ı elinizdeki kitabı hazırlamaya yöneltmiş. Dikkatli ve ciddî bir araştırmacı olan *Üstat Mehdi Pişvâî* ile yaptığımız görüşmelerde kitabın baskı merhalesindeki bazı hatalarını kendisinden dinledim, not alarak önemli kısımları tercümede giderdim, yine de yazarın çok teferruatlı olan yoğun çalışmasının tamamını okuyucuya aktarmayı, bu özetlemeye tercih ederdim; çünkü gerçekten fevkalade değerli bir belgesel niteliğinde...

Elinizdeki eser, İslâm tarihiyle ilgili birçok boşluğu ve yanlış aktarımlardaki zanları giderici bir belgesel niteliği taşıyor. Okuyucuya kolaylık olması için elimden geldiğince sade ve akıcı bir dil kullanmaya çalıştım. Bu arada güzel ve eşsiz Türkçe'nin uyduruk versiyonundan uzak durmaya özen göstermeyi de ihmal etmedim.

Eserin elinizdeki Türkçe tercümesi dışında İngilizce, Urduca, Kürtçe ve Arapça'ya çevrildiğini de belirtmek isterim. Dipnotlardaki yoğunluk ve özel dikkat, yazarın epeyce zahmetli, ama bir o kadar da faydalı ve gerekli bir belgeseli imzalama çabasından kaynaklanıyor.

Konuyla ilgilenen İslâm araştırmacıları, özellikle de dininin geçmişi ni merak eden genç nesil için faydalı olacağı inancındayım...

İsmail B. Derya
ismailderya14@hotmail.com

<https://t.me/caferilikcom>

www.caferilik.com

YAZARIN ÖNSÖZÜ

Bu eseri hazırlama başarısını başışlayan Rabbime hamd ve şükür; şanlı İslâm peygamberiyle onun masum halefleri ve ashab-ı kiramına salat-u selâmdan sonra; elinizdeki kitap çeşitli yüksek öğretim ve bilim merkezlerindeki on yılı aşkın öğretimle ders notlarını hazırlama ve yazma, ders sırasında göze çarpan sorularla şüpheleri cevaplandırma ve İslâm tarihiyle ilgili yıllar süren araştırma, ve incelemelerin ürünüdür.

Bu kitabın hazırlanmasında öncelik verilen bazı noktaları, değerli okuyucularla paylaşmanın fayda olacağı kanaatindeyim:

1- Kitabın birinci bölümünde Arap Yarımadası'nın İslâm öncesi dönemindeki durum ve şartları etraflıca ele alınmıştır. Zira cahiliye dönemi sırasında Arap Yarımadası'nın içinde bulunduğu durumu tam olarak bilmeden İslâm tarihindeki birçok olayın idrak ve tahlili ya imkânsız ya da en azından eksik olacaktır. Mezkur olayların çoğunun kökleri cahiliyet dönemine uzandığından İslâm sonrası Arap Yarımadası'nın durumu hakkında sağlıklı bilgi edinebilmek için bu yarımadanın İslâm öncesi hâlini bilmek kaçınılmaz olmaktadır. Binaenaleyh, olaylar arasındaki ilişkilerin gereğince anlaşılması ve İslâm'ın zuhurundan sonra bu bölgede vuku bulan köklü değişimlerin idraki için bu bölümde olayların nicel gelişimi tafsilatıyla aktarılmıştır. Buna karşılık daha sonraki bölümlerde bahsin kısa ve özet tutulmasına özen gösterilmiştir.

2- Dipnotlarda çok sayıda kaynağa yer verilmesinin nedeni, teferruatları merak eden okuyucunun kaynağa başvurabilmesini sağlamak, belli bir kaynağa sahip olamaması hâlinde, ulaşabileceği başka kaynakları da bilmesine yardımcı olmaktır. Kimi zaman da ilgili olayın tevatür veya ününü belgelemek için bu yola başvurulmuştur.

3- Çeşitli teferruatlara haiz tarihî olaylar açıklandıktan sonra genellikle kaynak gösterilmektedir, oysa bu teferruatların tamamına kimi za-

man bu kaynaklarda yer verilmemiştir. Bu durumda belli bir kaynağın gösterildiği yerde okuyucu söz konusu teferruatların tamamını o kaynaklarda bulabileceğini sanmakta, bu da gereğince dakik bir yöntem olmamaktadır. Hele bu teferruatlardan bazısı özel bir öneme haiz olduğunda veya hakkında ihtilaflar bulunduğu bu mesele çok daha ciddi bir boyut kazanmaktadır. Bunun için elinizdeki eserde bu yöntem yerine, olayların her teferruatıyla ilgili belgeler ayrı ayrı açıklanmıştır. Mesele savaşlar konusunda savaşın çıkış sebebi, çıktığı tarih, her iki tarafın asker sayısı, savaşın nasıl vuku bulduğu, tarafların kayıpları, ganimetlerin nasıl paylaşıldığı, savaşın sonucu, etkileri ve bıraktığı izler... gibi teferruatların kaynakları bunlarla ilgili yerlerde ayrı ayrı verilmiştir. Böylece okuyucu bunlara baktığında olayın hangi kısmının hangi kaynaktan geçtiğini kolaylıkla görebilecek ve bu kaynaklara müracaatla aradığını bulabilecektir. Zannımızca gayet önemli, zarif ve çeşitli faydaları haiz bu yöntem epey dikkat ve zaman almakta ve yazara büyük zahmetler yüklemektedir.

4- Yeri geldiğinde gerekli yorum ve tahlillerin yanı sıra şüpheli bazı konular aydınlatılmış ve bunlara cevap verilirken en sade yola başvurulmuştur. Bazı konularda etraflı yorum ve tahlillere girilmemesi ve Hz. Peygamber'in (s.a.a) Ficar savaşlarına katılması, göğsünün yarılması, Abdulmuttalib'in adağı gibi... bazı konulara fazla yer verilmemesinin nedeni elinizdeki eserin genel iki dönemlik ders için hazırlanmış olması ve daha fazla genişletilme gereği duyulmamasıdır. Diğer taraftan bazı konular özel dallara girdiğinden kendi yerinde başlıca ve uzman bir bahsi gerektirdiğinden bunlara da kısaca değinmekle yetindik ve ilgilenenler için gerekli kaynakları dipnotlara yansıttık.

5- İkinci dereceden öneme haiz konularla görüş farklılıkları, zarurî olmayan teferruatlar, ek ve tamamlayıcı açıklamalar gibi noktalar ise dipnotlara alınmıştır.

Her hâlükârda kitabın sağlamlık ve zenginliği açısından gösterdiğimiz bütün özene; konuların iktibasında, tercümelerde, tahlil ve mantıklamalarda gösterdiğimiz bütün dikkate rağmen bu eserin eksiksiz ve hiçbir müdahaleye gerek bırakmayacak bir mükemmelliği haiz olmadığını belirterek eserin mükemmelleşmesi yolunda değerli okur ve araştırmacıların eleştiri ve önerilerine minnettar olacağımızı şimdiden hatırlatırız.

Burada, elinizdeki eserle ilgili ön çalışma ve incelemelerde emeği geçen güçlü konuşmacı, yazar çok sevgili dostum Merhum Üstat Hacı Şeyh Gulamrıza Gülsorhi Kâşânî'yi saygıyla anmayı bir gönül borcu biliyor, Yüce Rahman'dan bu değerli insan için rahmet ve ulvî dereceler temenni ediyorum. Hâkezâ kitabın ön çalışmaları, daktilosu ve redaktesinde emeği geçen Şeyh Aliekber Nasih ve Ferecullah Ferecullahi hocalara da teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca eserin hazırlanmasında emeği geçen herkese saygı ve şükranlarımı sunarım.

Mehdi Pişvaî
Hk. 1424 Muharrem

<https://t.me/caferilikcom>

1 . B ö l ü m

GİRİŞ

- 1- Arap Yarımadası'nın Coğrafi, Sosyal ve Medenî Konumu
 - 2- Araçların İrkî Özellik ve Psikolojik Yapısı
 - 3- Arap Yarımadası'yla Çevresindeki Dinlerle Mezhepler
-
-

1- ARAP YARIMADASI'NIN COĞRAFÎ, SOSYAL VE MEDENÎ KONUMU

Orijinal adı "*Ceziretu'l-Arap*" olan ve güneybatı Asya'da yer alan *Arap Yarımadası* dünyanın en büyük yarımadasıdır.

Bu yarımada kuzeybatıdan güneydoğuya doğru bir yamuk şeklinde¹ olup yüzölçümü yaklaşık 3.200.000 km. karedir.² Bugünkü *Suudi Arabistan* ülkesi, yarımadanın beşte dördünü teşkil eder,³ geriye kalanı mevcut uluslar arası siyasî hudutlarda 6 ülkeden ibarettir: *Yemen, Umman, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar, Bahreyn, Küveyt*.

Bu yarımadanın güneyinde *Aden körfezi, Babülmendeb Boğazı, Hint Okyanusu ve Umman Denizi*; batısında *Kızıldeniz*; doğusunda *Umman Körfezi, Fars Körfezi* ve *Irak* yer alır. Kuzeyi ise bir taraftan *Fırat Vadisi'*ne, diğer taraftan *Suriye'*ye kadar uzanan geniş bir çölle kaplıdır. Bu bölgede nehir ve dağ gibi doğal sınırlar olmadığından *Arabistan'ın* kuzey sınırları konusunda coğrafyacılar arasında öteden beri ihtilaf vardır.⁴

Arabistan Yarımadası; Fars Körfezi, Umman Denizi, Kızıldeniz ve Akdeniz sularıyla çevrili olduğu hâlde güney bölgesi dışında sulak araziye sahip değildir ve dünyanın en kurak, en sıcak bölgelerinden biri durumundadır. Bu ülke gemi taşıyabilecek büyük bir ırmak veya su güzere-

1- Hüseyin Karaçanlı, *Haremeyn-i Şerifeyn*, Tahran, Emir Kebir yay. 1. bas. H.Ş. 1362, s.9

2- Bu miktar bütün Avrupa'nın yüzölçümünün üçte biri, Fransa'nın 6, Doğu ve Batı Almanya'nın 9, İtalya'nın 10, İsviçre'nin 80, İran'ın 2 katıdır.

3- Giytaşınası Müessesesi, *Ülkeler Coğrafyası*, Tahran, Giytaşınası yay. 4. bas. H.Ş. 1365, s.205.

4- Philip Halil Hitti, *Tarih-i Arab*, (Arap Tarihi), tercüme: Ebu'l-Kasım Payende, Tahran. Ağâh yay. 2. bas, H.Ş. 1366, s.21.

gahına sahip bulunmamakta, bunun yerine kimi zaman sellerin akışına sahne olan vadiler barındırmaktadır.

Bu yarımadanın bunca kurak olmasının nedeni *Sina Yarımadası*'ndan başlayıp Arabistan'ın batısından itibaren Kızıldeniz boyunca sahile yüksek bir duvar gibi gerilen ve ülkenin güneydoğu köşesinden kıvrılarak Fars körfezi'ne kadar Arabistan'ın güney ve doğu sahillerini dolaşan sıradağlarıdır. Böylece Arabistan üç taraftan bu yüksek dağlarla kuşatılmış olduğundan etrafındaki denizlerin neminden yararlanamamaktadır¹

Diğer taraftan çevresindeki sular fevkalade yetersiz olup bu Asya-Afrika diliminde yer alan kurak ve sıcak geniş arazinin ihtiyacını karşılayamamaktadır. Zira Arabistan'da düzenli olarak esen *Sumum* adlı mevsim rüzgarları *Hint okyanusunda* oluşan yoğun bulutların Arap Yarımadası'na girmesini önemli ölçüde engellemektedir.²

Arap Yarımadası'nın Bölgeleri

Arap ve gayriarap coğrafyacılar Arap Yarımadası'nı bazen iklim yapısı ve doğal özelliklerine göre, bazen de etnik yapısına göre bölgelere ayırırlar.³ Kimi çağdaş bilim adamları bu yarımadayı şu üç ana bölgeye ayırmaktadır:

1- Ali Ekber Feyyaz, *Tarih-i İslâm* (İslâm Tarihi), Tahran Üniversitesi Yay. 3. bas. H.Ş. 1367, s.2 ve Albert Male-Jul İzak, *Tarih-i Kurun-i Vusta Ta Ceng-i Sed Sale-i Ahir* (Yüzyıl Savaşlarına Kadar Ortaçağ Tarihi), tercüme: Mirza Abdulhüseyin Hejir, Tahran, Dünyay-ı Kitap yay. H.Ş. 1362, s.95.

2- Philip Hitti, age. s.24.

3- Makdisi (4. yy. Müslüman bilim adamlarından) Arap Yarımadasını Hicaz, Yemen, Umman ve Hacer olarak 4 bölgeye ayırır, bk. *Ahsenu't-Tekasim Fi Marifeti'l-Akâlim*, çev: Ali Naki Münzevi, Tahran, İran Yazar ve Mütercimler şti. 1. bas, H.Ş. 1361, s.102. Ama diğer bilim adamları 5 bölgeye ayırır: Tehame, Hicaz, Necd, Yemen, Aruz. bk. Ebu'l-Fida, *Takvimu'l-Boldan*, çev: Abdulmuhammed Ayetî, Tahran, Bonyad-ı Ferheng-i İran yay. H.Ş. 1349, s.109 ve Yakut Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldan*, Muhammed Emin el-Hanci el-Ketbi, Kahire, Matbaat'u's-Saade, 1. bas., h.1324, s.101 ve 219 ve Şükri Alusi Bağdadi, *Büluğu'l-Erib Fi Marifeti Ahvali'l-Arab*, Kahire, Darü'l-Kütübi'l-Hadise, 2. bas. c.1, s.187 ve Cevad Ali, *el-Mufassal Fi Tarihi'l-Arab Gable'l-İslâm*, Beyrut, Daru'l-İlim Li'l-Melayin, 1. bas. 1968, c.1, s.167.

Bunlardan başka tanzimler de var. Ancak çağımız itibarıyla pek önemli olmadığından aktarmıyoruz, tafsilat için bk. Gustav Lubon, *Temeddün-i İslâm ve Arab* (İslâm ve Arap Medeniyeti), çev: Seyyid Haşim Hüseyini, Tahran, İslâmiye yay. s.31.

- 1- *Arap Sahrası* olarak adlandırılan Merkez bölge
- 2- *Hicaz* olarak adlandırılan Kuzey bölgesi
- 3- *Yemen* adıyla tanınan güney bölgesi.¹

Doğal Şartlara Göre Bölge Ayrımı(Kuzey ve Güney)

Bu bölge belirlemeleri dışında, son yıllarda bir başka yöntem giderek yaygınlık kazanmıştır; bu da kitabımızın konumuyla örtüşen bir yöntemdir. Bölgesel yaşam şartlarına göre ayarlanan bu bölüşüm insanların, hayvanların ve bitkilerin hayat şartlarını etkileyen faktörleri eksen almıştır. Söz konusu şartlar bölge insanının ferdi ve sosyal karakterinde kendisini göstermiş ve İslâm'ın zuhuruna kadar varlığını sürdüren birtakım değişimlerin kaynağı olmuştur. Nitekim Arap Yarımadası birbirinden tamamen farklı iki görünüme sahnedir ve bunu tayin eden ana faktör suyun bulunması veya bulunmamasıdır. Bu önemli faktör söz konusu bölgenin sosyal yapısını da etkilemiş ve güney bölgesini, yani Yemen'i; Kuzey ve orta bölgeden tamamen ayırmıştır.

Arap Yarımadası'nın Güney'inin (Yemen) Durumu

Bu ülkenin haritasına bakıldığında Arabistan Yarımadası'nın güneybatısının sonlarına doğru üçgen şeklinde bir bölge göze çarpar; doğu köşesini Arap Denizi sahili, batı köşesini Kızıl Deniz sahilinin oluşturduğu bir kesittir bu. Söz konusu üçgenin üçüncü köşesiye batıdan *Dahran*'la doğuda *Hadramut* Vadisi'nin keşiştiği uzantı şeklinde tanımlanabilir. İşte bu kesitte yer alan muntıkaya öteden beri "*Yemen*" adı verilmiştir. Bol suya ve düzenli yağışa sahip olması itibarıyla bu muntıkada ziraat epey gelişmiş, nüfus yoğunlaşmış durumda olup bu açıdan Arap Yarımadası'nın kuzey ve orta bölgesiyle kıyaslanamayacak bir avantaja sahiptir.

Diğer taraftan yoğun ve kalabalık bir nüfusun kalıcı yerleşim bölgelerine ihtiyaç duyacağı ortadadır, bu da köyler, kasabalar ve şehirlerin oluşması demektir. Köylerle şehirlerde kalabalık insan kitlelerinin bir

1- Ahmed Emin, *Fecru'l-İslâm*, Kahire, 2. bas., 1964, s.1-3. Yahya Nuri, *İslâm ve Akaid ve Arâ-i Beşeri* (İslâm ve Beşeri İnanç ve Görüşler) (Cahiliyet ve İslâm) Tahran, Ferehani bas. H.Ş. 1346, s.231-234.

arada yaşaması, sosyal hayatın devamı için kaçınılmaz olan birtakım ilişki ve irtibatları beraberinde getirmekte, bu da, sade ve ilkel de olsa kanun ve kuralların doğmasına yol açmaktadır. Kanunla devlet, varlığını birbirinden alan ve biri diğerini gerekli kılan iki gerçektir. Binaenaleyh bu bölgede milattan asırlar önce nice devletler kurulmuş ve bu devletler orada belli bir medeniyetin temellerini atmışlardır.¹ Bu bölgede oluşan devletler şunlardır:

1- M.Ö. 1400-850 yılları arasında yaşayan "*Mein Devleti*": Bu devlet, "*Seba Devleti*"nin kurulmasıyla son bulmuştur.

2- *Hadramut Devleti*: M.Ö. 1020, M.S. 65'li yıllarda varlığını korumuş, *Seba*'lar tarafından yıkılmıştır.

3- *Seba Devleti*: M.Ö. 850-115 yılları arasında varlığını sürdürmüş, *Hımyerî* devletinin kurulmasıyla *Seba* ve *Ridan* son bulmuştur.

4- *Gataban Devleti*: M.Ö. 865-540'lı yıllarda varlığını sürdürmüş, Sebalıların istilasıyla son bulmuştur.

5- *Seba, Ridan, Hadramut* ve *Yemen Çevresi Devleti*: M.Ö. 115'ten M.S. 523'e kadar süren bu devletin kralları "*Tubba*" lakabı taşırdı, başkenti *Zefar*'dı.²

Güney Arabistan'da Parlak Bir Medeniyet

Yemen'in göz kamaştırıcı medeniyeti tarihçilerin övgüsünü kazanmıştır. Mesela ünlü *Yunanlı* tarihçi *Herodot* M.Ö. 5. yy'da bu diyarın parlak medeniyetinden, göz alıcı sarayları ve bu sarayların çok pahalı mücevherlerle süslü kapılarında söz etmekte, *Seba* şehrindeki bu saraylarda altın ve gümüş kaplarla değerli madenlerden yapılmış karyola ve tahadan yapılmış sedirler bulunduğunu yazmaktadır.³ Bazı tarihçiler *Senna*'da yirmi katlı görkemli "*Gomdan*" sarayından söz eder ve bu muhteşem sarayın 100 odası olduğunu, odaların duvar yüksekliğinin 20 zırâya

1- Seyyid Cafer Şehidi, *Tarih-i Tahiliy-i İslâm* (İslâm'ın Tahlili Tarihi), Tahran, Merkez-i Neşr-i Daneşgahi, 6. bas. H.Ş. 1365, s.3.

2- Ahmed Hüseyin Şerefuddin, *el-Yemen İberu't-Tarih*, Kahire, Matbaa'tu's-Sünneti'l-Muhammediye, 2. bas. H. 1384, s.53.

3- Gustav Lubon, *Temeddün-i İslâm ve Arab* (İslâm ve Arab Medeniyeti), çev: Seyyis Haşim Hüseyini, Tahran, İslâmiye yay. s.92.

vardığını [her zirâ yaklaşık 104 cm.] ve bütün tavanların ayna işleme kaplı olduğunu yazarlar.¹

Milattan bir asır önce bu ülkeyi görüp gezmiş olan ünlü *Romalı* gezgin *Strabon* da *Herodot* gibi buradaki görkemli medeniyetten söz ederek şöyle der:

Ma'rib çok enteresan bir şehirdi. Çünkü bu şehrin sarayının tavanı fildişinden yapılmış, altın kakmalar ve mücevherlerle süslenmişti. *Ma'rib*'de insanı hayrete düşüren kaplar vardı.²

Mesudi (öl. 346 hk.) ve h. 3. yy. bilim adamlarından *İbn Rusteh* gibi Müslüman tarihçilerle coğrafyacılar da İslâm'dan önce bu bölgede halkın müreffeh yaşamundan, şehirlerin bayındır ve gelişmişliğinden etraflıca söz ederler.³

19. ve 20. asır arkeologlarının incelemeleri ve tarihçilerin araştırmaları bu bölgenin tarihini yeterince gün ışığına çıkarmış, böylece bu diyarın çok eskilere dayanan görkemli medeniyetiyle ilgili yeni belge ve bulgulara ulaşılmıştır. *Aden*, *Sena*, *Ma'rib* ve *Hadramut*'taki harabelerle kalıntılar güneydeki bu büyük Arap medeniyetinin belgesi durumundadır. Bu medeniyetin sahipleri bugünkü Yemen'le çevresinde yaşıyor, *Babillilerle Fenikelilerin* medeniyetiyle boy ölçüşüyorlardı. Yemen eski medeniyetinin eserlerinden biri büyük ve tarihî "*Ma'rib*" seddidir.⁴ Son derece dakik ve karmaşık geometrik hesaplarla yapılan bu sed, yapıcılarının geometri biliminde ne kadar ilerlemiş olduğunu göstermeye yetmektedir; bu sed bölgenin tarımını kalkındırmıştır.⁵

Yemen halkı tarımın yanı sıra ticaretle de uğraşıyordu. Sebalılar doğulularla batılılar arasındaki ticarete vasıtalık ediyorlardı, zira o dönem-

1- Seyyid Mahmud Şükri Alusî Bağdadi, *Büluğu'l-Erib Fi Marifeti Ahvali'l-Arab*, Kahire, Daru'l-Kütübi'l-Hadise, 2. bas, c.1, s.204.

2- Corci Zeydan, *Tarih-i Temeddün-i İslâm* (İslâm Medeniyet Tarihi), çev: Ali Cevahir Kelam, Tahran, Emir Kebir yay. H.Ş. 1333, c.1, s.13.

3- Mes'udi, *Murucu'z-Zehab ve Meadinu'l-Cevher*, İnceleme: Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, Daru'l-Reca yay. c.2, s.89, İbn-i Rusteh, *el-A'laku'n-Nefise*, çeviri ve notlandırma: Hüseyin Karaçanlu, Tahran, Emir Kebir yay. 1. bas. H.Ş. 1365, s.132.

4- Bu sed bugünkü Yemen'in başkenti Sena'nın 192 km. doğusundadır.

5- Bu seddin diğer özellikleri ve inşasıyla ilgili ilmî ve proje bilgileri için bk. *Ferheng-i Kısas-ı Kur'ân* (Kısas-ı Kur'ân eki), Sadr-i Belaği, Tahran, Emir Kebir yay. 3. bas. s.82 ve 99. Ahmed Hüseyin Şerefuddin, *el-Yemen İberu't-Tarih*, s.122-132.

lerde Yemen birkaç kalkınmış ülkenin tam ortasıydı. *Hintli* tüccarlar mallarını Hint Okyanusu yoluyla Yemen'le Hadramut'a ulaştırıyor; Yemenli tüccarlar da bunları *Habeşistan, Mısır, Fenike, Filistin, Medyen, Odom, Amalika* ve *Fas*'a taşıyorlardı. *Mekke* Arapları da bu malları kara yoluyla o günün diğer gelişmiş ülkelerine ulaştırıyordu.¹ Uzakdoğu ticareti uzun bir süre Yemenlilerin elinde olmuştur.²

Kızıldeniz'de denizcilik yapmanın getirdiği zorluklar, Yemenlilerin karayollarına yönelmesine neden olmuştu, bu nedenle Yemen'den *Şam*'a kadar yarımadanın güney sahili boyunca yol kat ediyorlardı. Bu yol *Mekke*'yle *Petra*'dan geçiyor, kuzey ucunda *Mısır, Şam* ve *Irak*'a ayrılıyordu.³

Ma'rib Seddinin Yıkılışı

Güneyliler arasında fesat ve ahlâksızlığın yayılması ve isyanların başlamasıyla birlikte Yemen medeniyetinin yıldızı da sönmeye yüz tuttu. Yemen kralları ve halkı onarıma ihtiyacı olan Ma'rib Seddi'ni onarmıyorlardı. Çok geçmeden sed yıkıldı, etraftaki yerleşim bölgeleriyle tarla ve bahçeler bu korkunç selin altında kaldı; seddin çevresi susuzluktan kuruyunca da tarım yok oldu. Bu nedenle bölge halkı oradan göçmek zorunda kaldı.⁴

Kur'ân-ı Kerim'de *Seba* halkından iki surede söz edilmektedir, bunlardan biri Seba kraliçesiyle ilgilidir. Hz. *Süleyman*'ın (a.s) bu kraliçeye yazdığı mektupla ilgili ayette şöyle buyruluyor:

...Çok geçmeden Hüdhüd kuşu gelip Süleyman'a "Senin bilgi gücünle öğrenemediğin şeyi ben anlayıp öğrendim ve sana *Saba*'dan kesin bir haber getirdim." dedi. "Gerçekten de ben, onlara

1- Corc Zeydan, age. c.1, s.11.

2- Will Dorant, *Tarih-i Temeddün* (Medeniyet Tarihi), çev: Ahmed Aram, Tahran, Sazman-i İntişarat ve Amuzeş-i İnkılab-ı İslâmî, 2. bas. H.Ş. 1367, c.1, s. 341.

3- Philip Hitti, *Tarihu Arab* (Arap Tarihi), çev: Ebu'l-Kasım Payende, Tahran, Müessese-i İntişarat-ı Agah, 2. bas. H.Ş. 1366, s. 64-65 ve bk. Gustav Lubon, age. s.94 ve Ahmed Hüseyin Şerefuddin, age. s.105 ve Alusî, age. c.1, s.203.

4- Hasan İbrahim Hasan, *Tarih-i Siyasiy-i İslâm* (İslâm'ın Siyasi Tarihi), çev: Ebu'l-Kasım Payende, Tahran, Sazman-i İntişarat-ı Cavidan, 5. bas. hş.1362, c.1, s.32.

hükmeden bir kadın gördüm, her imkâna sahipti, hele büyük bir tahtı var ki!¹

İkinci surede ise *Seba* -veya *Sebe* ya da *Saba*- halkının fesat ve ahlâksızlığa kapılmasının ardından Ma'rib Seddi'nin yıkılması ve tahrip gücü korkunç bir selin bu kavmi perişan etmesi anlatılır:

Andolsun Seba halkının oturduğu yerlerde de Allah'ın kudretini gösteren bir alamet vardır. Onların evleri sağdan ve soldan iki bahçeliydi. Onlara demiştik ki "Rabbinizin verdiği rızktan bol bol yeyin ve O'na şükredin. Güzel bir şehriniz ve bağışlayıcı bir Rabbiniz var. Ama onlar Rablerinden yüz çevirdiler, biz de onlara yıkıcı *Arim* selini gönderdik ve onların o bereket dolu iki bahçesini acı meyveli, acı ılgınlı ve az bir şey de sedir ağacı bulunan iki değersiz ve harabe bahçeye çevirdik. Böylece yaptıkları nankörlükten dolayı onları cezalandırdık. Biz, nimete nankörlük edenden başkasını cezalandırır mıyız?

Kendileriyle, içlerinde bereketler kıldığımız memleketler arasında biri diğerinden görünebilen yakın mesafeli şehirler var ettik ve "oralarda geceleri ve gündüzleri güvenlik içinde gezip dolaşın." dedik. Onlar ise "Allah'ım! Şehirlerimiz birbirine çok yakın, aramızı aç!" dediler ve kendilerine zulmetmiş oldular. Böylece biz de onları ibretli efsanelere konu olan bir halk kıldık ve onları darmadağın edip dağıttık. Hiç şüphe yok ki bunda, çok sabreden ve çok şükreden herkes için gerçekten ibretli ayetler, alametler vardır.²

Hamza İsfahanî bu seddin İslâm'ın zuhurundan 400 yıl önce yıkıldığını yazar.³ *Ebu Reyhan Biruni* bunu 500 yıl,⁴ *Yakut Hamevî* de *Habeşilerin* egemenlik dönemi⁵ olarak kaydetmiştir. Habeşlilerin bu bölgeyi ele geçirmesi 6. asrın ortalarına rastladığından bazı tarihçiler bu olayın 542-

1- Neml, 22-23.

2- Sebe, 15-19.

3- Hamza İsfahanî, *Tarih-i Peyamberan ve Şahan* (Peygamberler ve Şahların Tarihi), çev: Cafer Şiar, Tahran, Emir Kebir yay. 2. bas, H.Ş. 1367, s.120 ve 132.

4- *Asaru'l-Bakiye*, çev: Ekber Dâna Sereşt, Tahran, Emir Kebir yay. 1. bas, H.Ş. 1363, s.181.

5- *Mu'cemu'l-Boldan*, Tashih: Muhammed Emin el-Haneci el-Ketbi, Kahire, Saadet yay. 1. bas. hicri; 1324, c.7, s.355.

570'li yıllarda vuku bulduğunu yazmaktadır.¹ Karinelere bakılırsa bu seddin yıkılışı tedricen gerçekleşmiş, birkaç kez onarıldıktan sonra tamamen yıkılmıştır.

*Tubba kavmi*² ve uğradığı akıbete *Kur'ân-ı Kerim*'de iki kez değinilmektedir:

Mekkeliler mi daha hayırlı, yoksa *Tubba* kavmi ve onlardan öncekiler mi? Biz onları yıkıma uğrattık. Çünkü onlar suçlu günahkarlardı.³

Onlardan önce *Nuh kavmi*, *Ress halkı*⁴ ve *Semud* kavmi de peygamberlerini yalanladı. *Âd*, *Firavn* ve *Lut*'un kavmiyle *Eyke* halkı⁵ ve *Tubba* kavmi de. Hepsi peygamberleri yalanladı, böylece benim azap tehdidim de onlar hakkında gerçekleşti.⁶

Güney Medeniyetinin Çöküşünün Arabistan Üzerindeki Etkileri

Güneydeki devletlerin çöküşü, Arabistan'ın bu bölümündeki medeniyetin yok olması ve Ma'rib Seddi'nin yıkılması bu muntıkada birtakım değişikliklere yol açtı. Zira Arabistan Yarımadası'nın güneyindeki hayat şartları tersine dönmüş, burada yaşamak zorlaşmıştı, seddin yıkılmasıyla birlikte etraftaki ekinler susuzluktan kuruyup gitmişti. Sonuçta Ma'rib bölgesinde yaşayan kavimlerin bir kısmı buralardan göçerek başka bölgelere dağılmak zorunda kalmıştı.

Bu göçler sonucu Yemen'in *Ezd* kabilesine mensup *Tenuhlar* bugünkü Irak toprakları olan *Hıyre*'ye hicret ederek orada "*Lehmiler*" devletini kurdular. "*Cefneoğulları*" boyu da Şam'a giderek *Ürdün*'ün Doğusu ola-

1- Philip Halil Hitti, age. s.82.

2- Çoğulu "Tebabie" olan "Tubbe", Yemen Himyer padişahlarının lakabıdır. Bu padişahlar iki hanedandan gelir. Bunlardan biri olan Seba ve Reydan, M.Ö. 115 yıllarıyla M.S. 275 yılları arasında egemen olmuş; ikinci hanedan Saba ve Reydan ve Hazramut ve Şahr ise 275-533 yılları arasında hüküm sürmüşlerdir, bk. Ahmed Hüseyin Şerefuddin, age. s.90-97.

3- Duhan, 37.

4- Yemame'de yaşayan bir kavim.

5- Hz. Şuayb'in (as) kavmi.

6- Kaf, 12-14.

arak adlandırılan bölgede bir devlet kurdular, bu devlet "Gassaniler" adıyla tarihe geçmiştir.¹

Evs ve *Hazrec* kabilesi *Yesrib'e (Medine)*, *Huzaa* kabilesi Mekke'yle çevresine, *Beciyle* ve *Has'em* kabileleriyle birkaç grup da *Serevat* bölgesine giderek oralarda yerleştiler.² Bunlardan her biri tarihte bazı olayların kaynağı ve nedeni olmuştur.

Arap Yarımadası'nın Kuzeyinin (Hicaz) Durumu

Hicaz bölgesi düzenli yağmurlardan mahrum kurak bir bölgedir, sahile açılan bazı nadir yerlerle birkaç dağlık bölge dışında bölgenin tamamına yakınında kavurucu bir sıcak hava vardır. Bu iklim ve coğrafi şartlar bölge halkının hayat şekli üzerinde önemli etkiler yaratmıştır. Zira bu bölgede yaşayan Araplar, güneydekilerin tam tersine, otlak ve bitki örtüsünün kıtlığından dolayı küçük çapta sürülerle, masrafı az ve kanatkar bir hayvan olan deveden başka hayvan besleyemiyordu. Bu Araplar yiyecek ve içeceklerini büyük ölçüde deveden temin etmedeydi; bu tür hayvancılıksa o şartlarda ancak çöllerde uzun yolculuklara katlanıp sürekli geniş muntikalara göçmekle mümkün olduğundan bu bedevîlerin yerleşik bir siyasî yapı veya devlet kurması ve kendilerinin de kalıcı olarak bir yere yerleşmesi mümkün değildi. Bu nedenledir ki tarımla uğraşan ve şehirde yaşayan güneyli Arapların tersine bu Araplar (*bedevîler*) medeniyetten tamamen mahrumdu; genellikle ya çadırlarda yaşıyor, ya da göçebe hayatı sürdürüyorlardı. Daha sonra etrafıca belirteceğimiz üzere ancak İslâm'ın zuhuruna yakın yıllarda bazı nedenlerle biraz gelişmiş olan Mekke şehri dışındaki yerleşim noktaları herhangi bir öneme haiz değildi.

Bu zor iklim şartları ve elverişsiz yollar nedeniyle *Hicazlılar* o günün dünyasının medeni toplumlarıyla ilişki kuramıyorlardı. Diğer taraftan bu zor iklim ve coğrafi etkenler, egemen güçlerin bu bölgeye saldırma hevesini de engellemiştir. M.Ö. 14. yy'da 2. *Ramses*, MÖ. 4. yy'da *Roma*

1- Hamza İsfahani, age. s.99 ve 119, bk., Hasan İbrahim Hasan, age. s.44 ve Ebu Reyhan Biyruni, *el-Asaru'l-Bakiye*, s.181 ve 183.

2- Karl Br. *Tarih-i Milet ve Düvel-i İslâmî* (İslâm Milletleri ve Devletleri tarihi), çev: Hâdi Cezayiri, Tahran, Bongah-ı Tercüme ve Neşr-i Kitap, H.Ş. 1346, s.5.

imparatoru *August* döneminde *İlyos Galos* gibi yayılmacı egemenler Hicaz'ın fethine önem vermemiş, ilgi göstermemişlerdir. *İran* padişahları da bu mntıkaya ilgi duymamışlardır. Bu nedenle Hicaz ahalisi uzun yıllar boyunca bedevî hayatlarını huzur ve güvenle sürdürebilmiştir.¹

Bir tarihinin bu konuda yazdıklarını okuyalım:

İskender'den sonra, Yunanlı kumandan *Demotrios*, Arabistan'ı ele geçirmek için *Petra*'ya geldiğinde o bölgenin çölde yaşayan bedevî Arapları ona şöyle dediler: "Ey büyük kumandan! Bizimle neden savaşmak istiyorsun? Biz, hiçbir refahın bulunmadığı tamamen mahrumiyet bölgeleri olan çöllerde yaşıyoruz. Bu kurak ve kavurucu çöllerde yaşamayı tercih etmemizin nedeni kimseye eğilmemek, kimseden emir almadan yaşayabilmektir. Sana tavsiyemiz, getirdiğimiz hediyeleri kabul edip geldiğin yoldan geri dönmendir; bu durumda biz senin en sadık dostlarından oluruz. Ama bu barış teklifimizi reddedip bizi kuşatmaya niyetliysen uzun bir süre rahat yaşamayı gözden çıkarman gerekeceğini bil! Kundaktan beri alışageldiğimiz yaşam tarzımızı değiştirmeye gücün yetmeyecektir, içimizden birkaçını esir alabilsen bile sana hiçbir yararı olmayacaktır. Çünkü onlar öteden beri alışageldikleri bu hür ve bağımsız hayatı unutup senin esaretinde yaşamayı asla kabullenmeyeceklerdir!"

Bu durumu gören *Demotrios* sonu belli olmayan ve ona müşkülatlardan başka fayda sağlamayacağını tahmin ettiği bu savaşa girmekten vazgeçti, getirilen hediyeleri kabul ederek geri döndü.²

Bir bilim adamı şöyle yazar:

Arap Yarımadası insanla toprak arasındaki kopmaz ilişkilerin en mükemmel örneğidir. *Hindistan*, *Yunanistan*, *İtalya*, *İngiltere*, *Amerika* ve benzeri devletlerde egemenlik peşinde koşanlar sürekli birbirleriyle itişip kalkışmış, biri diğerinin topraklarını elinden almış, sonuçta o bölgenin insanları kendi topraklarını terk edip başka yurtlara göçmüşlerdir. Ancak tarih boyunca Arabistan sınırlarını aşip da orada sürekli ikamet etmiş olabilen bir tek egemen güce veya

1- Corc Zeydan, age. çev: Ali Cevahir Kelam, Tahran, Emir Kebir yay. hş. 1333, c.1, s.15.

2- Gustav Lubon, age. c.1, s.88.

orduya rastlamak mümkün değildir. Arap halkı, tarihin kaydettiği bütün asırlar boyunca hiç değişmeden kalabilmiş bir halktır.¹

Çölde Yaşayanlar

Arap Yarımadası'nın kuzey kısmı olan Hicaz'ın önemli bir bölümü çöl olduğundan İslâm'dan önce Arapların çoğu çölde göçebe hayatı sürdürüyordu. Bedevî denilen bu Araplar her nevi imkândan mahrum bu bölgenin şartları gereği sadece hayvancılıkla geçimlerini sağlayabiliyor, bunu da çok kısıtlı ve zor şartlarda, üstelik çok ilkel yöntemlerle yapıyorlardı.

Bedevîler keçi kılı veya deve yününden örülmüş çadırlarda yaşıyor, nerede su veya bitki örtüsü bulsalar oraya yerleşiyor, bunları tükettikten sonra tekrar sulak ve bitki örtülü bir yer buluncaya kadar bu göçebe yaşamı sürdürüyorlardı. Su ve otlak kıtlığından dolayı küçük sürülerle çok az sayıda deveden başka hayvan besleyebilmeleri de mümkün değildi. Çölde üç kralın hükmünün geçtiği söylenir: Bedevî, deve ve hurma ağacı... Buna uçsuz bucaksız kum sahraları da eklenecek olursa çöl yaşamının dört ana aktörü tamamlanmış demektir. Su kıtlığı, aşırı sıcaklık, aşılması güç yollar ve yiyecek sıkıntısı normal şartlarda insanın en büyük düşmanı sayılan faktörler iken, tehlike anında çölün ve bedevînin en yakın dostlarına dönüşmektedir. Bütün bunlar dikkate alındığında bedevî Arap'la onun çölünün hiçbir zaman egemen güçlere boyun eğmemiş olmasına şaşırılmamak gerekir. Çölün amansız kuraklığı ve nihayetsizliği bedevîlerin akıl ve vücutlarıyla yoğrulmuş ve onda tecelli bulmuş gibidir. Bu nedenle olacak, bedevî Arapları tarım, sanat, zanaat ve diğer mesleklerle uğraşmayı kendilerine yakıştıramıyorlardı.² Yine aynı nedenle medeni devletlerle düzenli ve müreffeh şehir hayatını küçümsüyor, çöldeki zor ama hür yaşamı şehrin düzenli ve sistemli yaşamına tercih ediyorlardı. Bu, bedevîlerin en belirgin irsî özelliği idi.³

Çöl Arap'ı kelimenin tam anlamıyla doğanın çocuğu, hür ve uçsuz bucaksız çölün evladıydı. Onun yaşadığı ortamda temiz havanın akışını

1- P. Hitti, age. s. 14.

2- age. 2. bas. H.Ş. 1366, s. 33-35.

3- G. Lubon, age. c.1, s.64 ve W. Dorant, age. *Tarih-i Temeddün, Asr-ı İman* (İman çağı) c.4, böl. 1, çev: Ebu Talib Saremi, Tahran, Sazman-i İntişarat ve Amuzeş-i İnkılab-ı İslâmi, 2. bas. H.Ş. 1368, s.201.

engelleyen ve ufkunu örten hiçbir bina yoktu; güneş ve ısısı hiçbir buluta takılmadan direkt ve kesintisiz ulaşmadaydı ona, yağmur veya sele karşı hiçbir set yapılmış değildi. Her şey tıpkı yaratıldığı gibi el değmemiş, hür ve tamamen doğaldı. Bu nedenle çölün oğlu olan bedevî de bu ortamla yoğrulup bütünleşmiş, onunla özdeşleşmiş olduğundan tıpkı çöl gibi hür ve bağımsızdı; ne tarım ve çiftçilik onun vaktini alıyor, ne de herhangi bir zanaat ve meslek onun ayağını bağlayıp meşgul edebiliyordu; kalabalıklar arasında onu yutup yitirecek bir şehir yaşamı da yoktu! Hür ve serbest yaşamaya alıştığı ve bunu huy edindiği için de hürriyeti ve serbestiyi seviyordu, hiçbir kanun, kural ve sınırlamadan hoşlanmıyor, kendisini bu tür şeyler karşısında sorumlu görmüyordu. Bu nedenle de onu kısıtlamak ve emrine almak isteyen herkes ve her şeye karşı var gücüyle savaşırdı. Onu sadece iki şey bağlardı: Putperestliğin gerekleri ve kabilesinin örf, töre ve gelenekleri! Kabilesinin töre ve adetlerine bağlılıkta ise, son derece dürüst ve samimiydi, bu inancının kökleri derin ve güçlüydü.¹

Belçikalı Ortadoğu uzmanı Lamens şöyle der:

Araplar demokrasi ve özgürlüğün abidesiydi, ama hiçbir sınır tanımayan aşırı bir demokrasiydi bu. Araplar, kendi yararları için bile olsa onların bu serbesti ve hürriyetini sınırlamaya çalışan herkese isyan eder, savaşırlardı; Arap tarihinin önemli bir bölümünü teşkil eden onca suç ve cinayetin temelinde de işte bu gerçek yatar.²

Kabile Düzeni

İslâm'ın zuhurundan önce *Hicaz* Arapları hiçbir devlet ve yönetime tâbi olmamıştı, o güne değin hiçbir siyasî düzen, kural ve teşkilatları bulunmamıştı. Bu nedenle de onların sosyal yaşamı, o dönemin Roma ve

1- Ahmed Emin, *Fecru'l-İslâm*, Kahire, Mektebetu'n-Nihzeti'l-Misriyye. 9. bas, 1964, s.46.

2- age. s.33-34, Nu'man b. Münzir (Hıyre padişahı) İran padişahı Kisra'nın "Neden Araplar bir devlet düzeni altında yaşamıyorlar?" sorusuna şu cevabı vermiştir: "Diğer kavimler zayıflık duygusuna kapılıp düşman saldırısından korktukları için kendi yönetimlerini belli bir hanedanın eline bırakırlar; ama Araplar kendi kendilerinin kralı olmak isterler, başkasına vergi ve haraç vermekten nefret ederler." bk. Alusî, *Büluğ'u'l-Ereb*, c.1, s.150.

İran halklarının yaşamından çok farklıydı. Çünkü Araplara komşu olan bu iki beldede, ülkesinin dört bir yanını kanunlarla yöneten güçlü birer devlet düzeni vardı. Oysa Hicaz'da ve genel olarak bütün Arap Yarımadası'nın kuzeyinde ve merkezinde, şehirlerde bile bir devlet veya merkezi bir yönetim yoktu. Arapların sosyal esası kabileden ibaretti, sosyal ve siyasî sistemlerinin tamamı kabile sisteminde özetleniyordu ve bu sistem onların hayatının bütün boyutlarına yansımış durumdaydı. Bu düzende bireyin kimliği, sadece bir kabileye mensup olması hâlinde belirlilik kazanıyordu.

Sadece çöl bedevilerinde değil, şehir Araplarında da kabile düzeni yaşamın yegane dokusu olarak göze çarpmadığı. Bu bölgede her kabile tıpkı bağımsız bir ülke gibiydi, o dönemin kabileler arası ilişkilerini bugünkü devletlerin uluslararası dış ilişkilerine benzetmek mümkündür.

İrk Bağları

O dönem Arapları için "*milliyet*" ve "*kavmiyet*" kavramlarını din, dil ve tarih birliği gibi faktörler belirlemiyordu. *Kabile*, birkaç akraba ailenin toplamından ibaretti ve bireyleri yekdiğerine bağlayan yegane unsur akrabalık bağı ve aynı soydan gelmiş olmalarıydı, zira kabile bireyleri birbirlerini aynı soydan, aynı kandan bilirdi.¹

Ailenin bir araya gelmesiyle çadır, çadırların bir araya gelmesiyle de kabile oluşurdu. Hatta Yahudiler gibi büyük kabile birliklerinin oluşması da kan bağı ve aynı soydan gelmiş olma (ırk) esasına dayanmaktaydı. Bu büyük gruplar çadırlarını birbirlerine yakın kurar, böylece nüfusu binlerce kişiye ulaşan kabileler oluşurdu; göç ederken de sürülerinin peşi sıra topluca hareket ederlerdi.²

Kabile Başkanlığı

Kabilenin reisi ve temsilcisine "*şeyh*" denilirdi.³ Şeyh genellikle kabilenin en yaşlısıydı; kabile reisliği bireyin büyük ve değerli bir insan ol-

1- Ahmed Emin, *Fecru'l-İslâm*, s.225 ve Abdulmun'im Macit, *et-Tarihu's-Siyasi Li'd-Düveli'l-Arabiyye* (Arap Devletleri Siyasi Tarihi), Kahire, 7. bas. 1982, s.48.

2- Karl B. age. s.5-6.

3- Kabile şeyhine reis, emir, seyyid de denirdi. bk. Abdulmun'im, age. s.49

ması, tecrübe ve olgunluk, kabileyi savunmada gösterilen cesaret ve kahramanlık, kimi zamanda çok fazla servete sahip bulunma gibi kıstaslarla elde edilirdi.¹ Şeyh seçiminde cömertlik, cesaret, sabır, ağırbaşlılık, tevazu ve güzel konuşma gibi hasletlere itina gösterilip öncelik verilirdi.²

Kabile reisi savaş ve yargı gibi genel konularda müstebit davranmazdı, karar verilmesi gereken bu gibi konularda aile büyükleri ve kavmin ileri gelenlerinden oluşan heyetle müşaverede bulunup danışmak zorundaydı. Kabile reisini seçen de bu heyetti aslında, onlar memnun kaldığı sürece kabile reisi bu makamda kalabiliyordu.³ Töre gereğince bütün kabile fertleri reise itaat etmek zorundaydı. Kabile reisi öldüğünde genellikle büyük oğlu onun yerini alır ya da onun özelliklerine sahip bulunan bir başka yaşlıya bu görev verilir veya özel bir kişilik ve liyakati olan biri reis seçilirdi.

İslâm dini kabile düzeniyle mücadele etmiş, bunu ortadan kaldırmıştır. Bu sistemin temelini teşkil eden ırk, soy ve kan gibi bağlara önem vermemiş, henüz gelişmekte olan genç İslâmî toplum en güçlü sosyal bağ olan "*iman*" ve "*inanç birliği*" esasını üzerine kurulmuştur. Böylece "ortak kan bağı" yerine "ortak iman bağı"nu ikame ederek bütün müminleri kardeş olarak tanımlamıştır.⁴ Arapların sosyal altyapısını köklü değişimlere uğratabilen gerçek işte budur.

Kabile Taassubu

Taassup ve tutuculuk kabilenin ruhu demektir ve bireyin bütün kabile fertlerine tam bir samimiyetle bağlılığını göstermektedir. Genel bir deyişle çöl bedevîlerinin kabile taassubu tıpkı aşırı milliyetçilik gibidir.⁵ *Medenî* bir insanın vatanı, dini veya ırkı için yapabileceği her şeyi bedevî Arap da kabilesi için yapar, bu yolda her şeyi göze alır ve canını feda etmekten de hiç çekinmez.⁶

1- age.

2- Alusî, age. Tashih: Muhammed Behçet Esrâ, Kahire, Daru'l-Kütübi'l-Hadise,

3. bas, c.2, s.187.

3- P. Hitti, age. s.39.

4- Hucurat, 10.

5- P. Hitti, age. s.38.

6- W. Dorant, age. *Asr-ı İman* (İman çağı) c.4, s.200.

Araplar arasında bireyin kabilesindeki kardeşi, amca oğlu veya diğer akrabalarına karşı davranışı tamamen taassuba dayanıyordu; ister zalim olsun, ister mazlum olsun, haklı veya haksız olsun, kabile bireyi akrabasını her durumda savunur, hangi taraf ve konumda olduğuna bakmazdı.

Arapların nazarında, kardeşini veya amca oğlunu destekleyip himaye etmeyenin şerefi lekelenmiş sayılırdı. Ünlü bir Arap atasözünde "Zalim de olsa, mazlum da olsa kardeşini destekle!" deniliyordu. Bir Arap şairi bunu şöyle ifade ediyor:

Kardeşleri bir Arab'ı yardıma çağırduğında o, hiçbir delil istemeden, hiçbir soru sormadan onların tarafını tutar ve derhal yardımlarına koşar!¹

Bu prensip gereğince kabileden herhangi birine yapılan bir hakaret, bütün kabile fertlerine yapılmış sayılır, bu nedenle de bu lekeyi temizlemek için bütün kabile bireyleri ellerinden gelen çabayı göstermeyi vazife sayarlardı.²

Yüce İslâm dini böylesine kör taassuba dayalı kabile tutuculuğunu reddediyor, bunun cahillik ve mantıksızlık olduğunu vurgulayarak şöyle buyuruyordu:

Kâfirlerin, kalplerinde cahiliye taassubu taşıdıkları o zamanları hatırlayın.³

Yüce İslâm Peygamberi de (s.a.a) şöyle buyurmakta:

Taassup besleyen veya onun için taassup beslenen kimse İslâm'dan çıkmış demektir.⁴

İnsanları taassuba davet eden veya taassup esasınca konuşan ya da taassup ruhu ve düşüncesiyle ölen kimse bizden değildir!⁵

1- Ahmed Emin, age. s.10. "La yes'elüne ehahum hîne yendubuhum / Fi'n-n'aibat-i alâ ma kaale burhanen."

2- Hasan İbrahim Hasan, *Tarih-i Siyasiy-i İslâm*, çev. Ebu'l-Kasım Payende, Tahran, Cavidan yay. 5. bas. hş.1362, c.1, s.37-38 ve Abdulmun'im Macid, age. s.50-51.

3- Fetih, 26.

4- Şeyh Saduk, *Sevabu'l-A'mal ve İkabu'l-A'mal*, Tahran, Mektebu's-Saduk, s.263 ve Kuleynî, *el-Ussulu Mine'l-Kafi*, Tahran, Mektebu's-Saduk, 2. bas. hicri: 1381, c.2, s.308.

5- *Sünen-i Ebi Davud*, Beyrut, Daru'l-Fikr, c.4, Kitabu'l-Edep, "Fi'l-Asabiye" babı, s.332, hadis.5121.

Bir defasında Hz. Resulullah (s.a.a) "Zalim de olsa, mazlum da olsa kardeşine yardım et." buyurdu. "Ya Resulullah, mazluma yardım etmek gerektiği ortada, ama zalime nasıl yardımcı olalım diyorsunuz?! diye sorduklarında "Onun zulmüne engel ol!" buyurdu.¹

Kabile İntikamları

O günün dünyasında Arabistan'da adaleti sağlayacak ve anlaşmazlıkları giderecek bir devlet düzeni veya yargı mekanizması bulunmadığından, zulme ve haksızlığa uğrayan birinin şahsen intikam alma hakkı vardı. Dahası, eğer zulmeden kimse başka bir kabiledense, mağdur taraf onun kabilesinin diğer fertlerinden de intikamını alabilirdi ve Araplar arasında bu gayet normal karşılanırdı,² çünkü bireyin hatasından bütün kabile sorumlu bilinirdi.

Akrabalık ve kan bağı nedeniyle kabile fertlerinin tamamı, haklı-haksız olduğuna bakmaksızın kendi kabilesinden olanları savunmakla yükümlü olduğundan bu vazifeyi önce en yakın akraba ve aşiret üstlenir, onlar bu intikamı almayı başaramaz veya tehlikeyi gidermeye güçleri yetmezse kabilenin diğer birey veya aşiretleri yardıma koşardı.

Birisi öldürülecek olursa onun intikamını alma vazifesi en yakın akrabasına düşerdi.³ Öldürülen başka bir kabiledense yine intikam geleneği yerine getirilirdi; katilin kabilesinden olan herkes bu intikama uğrama ve öldürülme tehlikesiyle karşı karşıya kalırdı, çünkü çölün kanunu buydu: "Kanı ancak kan temizler!" diye ve intikam dışında yol yoktu, diyet kabul edilemezdi!

Bir Araba "Sana haksızlıkta bulunandan intikam almayıp onu affetmeye razı olur musun?" diye sorulduğunda verdiği cevap şuydu: "İntikam alıp cehenneme gitmeyi yeğlerim!"⁴

1- *Sahih-i Buhari* (Sindi hamişine ekli), Beyrut, Daru'l-Marife, c.2, Kitabu'l-Mezalim, s.66. *Müsned-i Ahmed*, c.3, s.201.

2- Hasan İbrahim Hasan, age. s.39.

3- Brukelmann, age. s.6-7.

4- Nuveyri, *Nihayetü'l-Arab Fi Fununi'l-Edeb*, Mısır İrşad Bakanlığı, c.6, s.67.

Kabilelerde Rekabet ve Övünme

Cehalet dönemi Arapları arasında yaygın davranışlardan biri de insanların kabileleriyle övünmesi ve herkesin kendi kabilesini daha üstün saymasıydı. Araplar o günün ortamında zaten genellikle hayali ve boş şeyler olan toplumdaki yaygın değerlere sahip olmakla övünür, diğer kabilelere karşı bunu iftihar kaynağı sayarlardı. Savaş meydanında kahramanlık gösterme, affedicilik ve vefakarlık gibi hasletler¹ bir tarafa dursun; mal mülk, çocuk sayısı ve güçlü bir kabileye mensup olma gibi şeyler o günün Arapları nezdinde çok önemli değerler sayılıyor, diğer kabilelere karşı bunlarla gurur duyulup üstünlük taslanırdı.

Kur'ân-ı Kerim onların bu sözlerini aktarmakta ve kınamaktadır:

Derler ki: "Biz mal-mülk ve evlat bakımından daha çoğunluk-tayız (ve bu bizim Allah'a daha yakın olduğumuzu gösterir) ve biz azaba uğratılmayacağız." De ki: "Şüphesiz benim Rabbim rızkı dilediğine genişletip yayar ve kısar da! Ama insanların çoğu bilmez! Bizim katımızda sizi bize yaklaştıracak olan şey ne mallarınız, ne de evlatlarınızdır; ancak iman edip de salih amellerde bulunanlar başka."²

İran padişahı *Kisra*, *Hıyre* padişahı *Münzir*'den "Arap kabileleri arasında diğerlerinden daha üstün ve daha şerefli olan belli bir kabile var mı?" diye sorduğunda Münzir "evet" der, Kisra "Onlar nazarında şeref ve üstünlük neyledir?" diye sorunca Münzir şu cevabı verir: "Atalarından üçü ard arda kabile reisi olan bir aileden dördüncü biri daha başkanlığa geçerse, kabile başkanlığı artık o ailenin olur."³

Cahiliye dönemi Arapları kabile fertlerinin çokluğuyla övünür, bunu bir şeref sayar, rakip kabileyle çokluk yarışına girerlerdi;⁴ yani karşılıklı münazara edercesine, kendi kabilelerinin fertlerini sayıp döker, sayıca kendilerinin daha fazla olduklarını, böylelikle daha üstün ve daha şerefli sayılmaları gerektiğini ispatlamaya çalışırlardı.

1- Alusî, age. c.1, s.280.

2- Sebe, 35-37.

3- Alusî, age. c.1, s.281.

4- bk. Alusî, age. s.288. İslâm'dan önce Arap tarihinde bu tür övünme olaylarıyla ilgili birçok hadise ve hikâye nakledilir.

Bir gün iki kabile arasında böyle bir karşılıklı övünme atışması başladı; her biri kendi kabilesinin övülecek taraflarını anlattıktan sonra, kabilesinin sayıca daha fazla olduğunu da ispatlayabilmek için kabile fertlerinin teker teker adlarını söyledi ve sayım yaptı. Sayım sonucu hiçbiri ikna olmayınca, ölüleri saymaya karar verdiler! Bütün aile fertlerini de yanlarına alan iki kabile birlikte mezarlığa gidip kendi ölülerinin sayımına başladılar!¹

Kur'ân-ı Kerim akıl ve mantıktan uzak bu tür rekabet ve övünmeyi reddedip kınayacak ve şöyle buyuracaktı:

Çoğa düşkünlük (mal mülkle adamlarınızın çokluğu) sizi oyalayıp kendinizden geçirdi (böylece Allah'ı unuttunuz). O kadar ki, mezarları bile görmeye (ölülerinizi saymaya) gittiniz ve onlarla övündünüz! Hayır, sizin zannettiğiniz gibi değil; çok yakında anlayacaksınız bunu!²

Soyun Değeri

Cahiliye dönemi Arapları arasındaki en önemli değer ölçülerinden biri de nesep ve soydu; Arapların değer ölçülerinin çoğu yine bu ölçüden (soydan) kaynaklanıyordu.³

Arap kabileleri arasında soyla boyla övünme olayı çok ciddî boyutlara ulaşmıştı; bunun en bariz örneği Adnan Arapları (kuzeyliler) ile Kah-tan Arapları (güneyliler) arasındaki *soy-boy* rekabetidir.⁴

1- Seyyid Muhammed Hüseyin Tabatabai, *el-Mizan tefsiri*, c.20, s.353 ve Alusî, age. c.1, s.279.

2- Tekasür, 1-3.

3- Mesela o dönemin kültüründe birinin babası Arap olur, annesi Arap olmazsa onu aşağılamak için "Hecin" denirdi ve bu da onun aşağılık ve belirsiz bir soydan geldiği manasını taşırdı; bunun tersi yani annesi Arap olan babası Arap olmayana da "Muzarra" denirdi. "Hecin" mirastan mahrum edilirdi. (İbn Abdurrabbih Endülisi, *İkdu'l-Ferid*, Beyrut, Daru'l-Kitabi'l-Arabi, hicri: 1403, c.6, s.129) "Hecin" bir erkek kendisi gibi "Hecin" bir kadınla evlenmek zorundaydı. (bk. Muhammed b. Habib, *el-Mahber*, Beyrut, Daru'l-Afaki'l-Cedide yay. s.310 ve Şehristani, *el-Milel ve'n-Nihel*, Kum, Menşurat-i Raziyy, 2. bas. s.254) İslâm asrında Hz. Peygamber'den (s.a.a) "Hecin" in diyeti sorulduğunda "Müslüman olan herkesin kanı aynı değeri taşır." buyurdu, bk. İbn-i Şehraşub, *Menâkıb*, Kum, İlmiye basımevi, c.1, s.113.

4- Cevad Ali, *el-Mufassal Fi Tarihi'l-Arabi Kable'l-İslâm*, Beyrut, Daru'l-İlim 1948,

Bu önemli nedenlerden dolayıdır ki Araplar soylarını korumaya ve teferruatıyla bilmeye çok değer verirlerdi. Nu'man İbn Münzir'in, Kısra'-ya verdiği cevaptaki şu ifadeler dikkat çekicidir:

...Araplardan başka hiçbir millet atalarını, soyunu ve nesebini tam olarak bilmez; sayıp sıralamasını istersen bilmediklerini söylerler, ama her Arap dedelerini, soy kütüğünü çok iyi bilir ve yabancıları asla kendi kabilesinden saymaz. Aynı şekilde kendisi de başka kabileye girip ona mensup olmaz ve babasından başkasına mensup sayılmaz.¹

Öyleyse o günün Arap dünyasında sınırlı bilim dallarından biri olan "soy bilimi"nin onca saygı ve değer kazanmasına ve soy bilimcilerin özel bir sosyal prestije sahip olmasına şaşmamak gerekir.

Arap bilim dalında söz sahibi isimlerden biri olan *Âlusi* şöyle yazar:

Cahiliye dönemi Arapları kendi soylarını bilmeye ve korumaya çok önem veriyordu, çünkü bu bilgi o çağda bir ülfet ve yardımlaşma vesilesiydi. Onlar bu bilgiye en fazla ihtiyacı olan insanlardı, çünkü dağınık kabileler hâlinde yaşıyorlardı, sürekli birbirleriyle savaş hâlindeydiler, yağma ve talan iyice yaygınlık kazanmıştı. Kendilerini himayesine alacak bir gücün minnetinde kalmamak ve onun kulu hâline gelmemek için soylarını ve neseplerini korumak zorundaydılar, çünkü ancak bu durumda düşmanlarını yenme şansı olabilirdi. Zira akrabalar arasındaki sevgi ve yakınlık bağıyla yekdiğerini savunma taassubu, birbirlerine yakınlık duymalarına ve birbirlerine destek olmalarına yarıyor, zillet ve ayrılığa düşmelerini engelliyordu.²

Yüce İslâm dini her nevi ırk ayrımcılığını reddedip yasakladı. Kur'ân-ı Kerim Araplarla Kureyşliler arasında nazil olmasına rağmen asla sırf Araplar, Kureyşliler veya salt bir başka kavmi muhatap almış değil-

c.1, s.493'ten sonra. Şevki Zayf, *Tarihu'l-Edebi'l-Arabi, el-Asru'l-Cahili*, s.55.

1- Alusi, age. c.1, s.149, İslâm çağında Hattaboğlu Ömer bu kültürün etkisiyle, kendilerini tanıtırken sadece nereli olduklarını söyleyen Irak'ın Nebtiyan Araplarının kendilerini bu şekilde tanıtmamasından rahatsız olur ve şöyle derdi: "Soyunuzu, sopunuzu öğrenin ve soyu sopu sorulduğunda sadece nereli olduklarını söylemekle yetinen Neptiyan Iraklıları gibi olmayın!" bk. İbn Haldun, *Mukaddime*, inceleme: Halil Şehade ve Suheyl Zukar, 9. fasıl, s.162 ve İbn Abdurrabbih Endülisi, age. c.3, s.312.

2- *Bilüğü'l-Erib*, c.3, s.182, bk. *el-Mufasssal Fi Tarihi'l-Arap Kable'l-İslâm*, c.1, s.466-467.

dir; Kur'ân bütün insanlığa *-nas-* hitap etmekte ve bu arada Müslümanlarla müminlere düşen vazifeleri de açıklamaktadır. Kur'ân ırk ve milliyet farklılıklarını doğal bir farklılık olarak tanımlamakta ve bu farklılığın nedeninin "insanların birbirini tanıyıp ülfet kurması" olduğunu hatırlatmakta, ırk ve milliyetle övünmeyi reddederek yegane değer ve kıstasın "takva" olduğunu buyurmaktadır:

Ey insanlar! Sizi bir erkekle bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanıyabilmeniz için de sizi ırklar ve kabileler şeklinde kıldık (bunlar ayrıcalık ölçütü değildir), Allah katında en üstün olanınız, en takvalı olanınızdır, şüphe yok ki Allah bilendir, haberdar olandır.¹

Yüce Peygamberimiz (s.a.a) milliyet ve soy-boyla övünmeyi şiddetle kınıyor, reddediyordu. Örnekler verelim:

1- Kendilerini en üstün ırk zanneden *Kureyşlilerin* asıl kalesi olan *Mekke* fethedildiğinde halka şöyle hitap etti.

Ey insanlar! Cahiliye döneminde yaygın olan atalarla övünme ve başkalarına soy-boyla üstünlük taslamayı Yüce Rabbim İslâm'ın ışığında ortadan kaldırdı. Bilin ki hepiniz Âdem'in evlatlarısınız ve Âdem topraktan yaratılmıştır. Allah kulları arasında en iyi olan, takvalı olan kuldur. Arapçılık kimsenin babası sayılmaz, bu bir dildir sadece. Kendi amelleriyle bir yerlere varamayan kimseyi so-yu-sopu veya milliyeti de hiçbir yere varamayacaktır!²

2- *Veda haccı* dönüşünde, son derece önemli konuları içeren ünlü hutbesinde "*Arab'ın Arap olmayana, takvadan başka hiçbir üstünlüğü yoktur!*" buyurmuştur.³

3- Bir gün, Kureyşlilerin ırkçı ve batıl fikirleri karşısında manevî değerleri savunan Selman'ı destekleyerek şöyle buyurdu:

1- Hucurat, 13; İmam Cafer Sadık'tan (a.s) ulaşan bir rivayet ve bazı tefsirler de bu ayette geçen "kabileler" teriminin bilinen anlamda küçük kabile birimleri olduğu, "şuûb" terimininse Arap olmayan diğer millet birimleri için kullanıldığı geçer, bk. Tabersi, *Mecmau'l-Beyan*, Hucurat Suresi'nin tefsiri, 13. ayet.

2- Kuleyni, *er-Revza Mine'l-Kafi*, Tahran, Daru'l-Kütübi'l-İslâmiyye, 2. basım, s.246. Meclisi, *Biharu'l-Envar*, Tahran, aynı basımevi c.21, s.137-138 ve biraz farklı ifadelerle: İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.4, s.54

3- Hasan B. Ali b. Şu'be, *Tuhfu'l-Ukul*, Neşr-i İslâmi Müessesesi, 2. bas. H.Ş. 1363, s.34.

Ey Kureyşliler! Bir insanın şerefi ve ait olduğu şey (nesebi) onun dinidir; bir insanın mertliği onun huyu ve karakteriyle ölçülür ancak, bir insanın kökü ve aslı onun akıl, şuur ve anlayışından ibarettir.¹

Kabile Savaşları

Araplar arasında bir cinayet işlenecek olsa bunun sorumluluğu herkesten ziyade katilin en yakın akrabalarına düşmüş olurdu; katilin akrabaları ve boyu genellikle onu himaye ettiğinden bir intikam olayı kolayca kanlı savaşlara dönüşebiliyordu. Genellikle çok basit nedenlerden kaynaklanan bu savaşların yıllarca sürdüğü olurdu. Mesela, her ikisi de *Rabia* kabilesinden olan *Bekiroğulları'yla*, *Tağliboğulları* arasında başlayan "*Besus*" savaşı tam 40 yıl sürmüştür. Bu savaşın nedeniyse, Bekiroğulları'ndan *Besus* adlı bir kadının devesinin, *Tağliboğulları* boyunun reisine ait otlığa girmesi ve bu nedenle de öldürülmesiydi!²

Aynı şekilde epey uzun süren bir başka kanlı savaş da Beni Ebes kabilesinin reisi *Kays b. Züheyr'le*, *Benî Fezâre* kabilesinin reisi *Huzeyfe b. Bedir* arasında bir at yarışması yüzünden kopan "*Dâhis*" ve "*Gabrâ*" savaşı olmuştur. *Dahis*'le *Gabra*; *Kays*'la *Huzeyfe*'ye ait olan iki atın ismiydi. Bu iki at yarışdırılmış, *Kays* kendi atının, *Huzeyfe* de onun atının birinciliği aldığını iddia etmiş, sırf bu yüzden taraflar birbirine girerek kan döküp çok sayıda adamın ölümüne yol açmışlardı!³ Bu tür olaylar tarihe "*eyyamu'l-Arap*" (Arap günleri) adıyla geçmiş, bunlarla ilgili ciltlerce kitap yazılmıştır.

Kimi zaman kan parası olarak birkaç deve verilip maktulün diyetinin ödendiği de oluyordu. Her kabilede bu tür ihtilaflara çözüm yolu

1- Kuleyni, age. s.181.

2- Muhammed Ahmed Cad el-Mevla Bek, Ali Muhammed el-Becavi ve Muhammed Ebu Fazl İbrahim, *Eyyamu'l-Arap Fi'l-Câhiliyye*, Beyrut, Dar-u İhyai't-Turasi'l-Arabi, s.142-168 ve bk. İbn Esir, *el-Kamil Fi't-Tarih*, Beyrut, Dar-u Sadır, hicri 1399, c.1, s.523-539.

3- Abdülmelik b. Hişam, *Siretu'n-Nebi*, inceleme: Mustafa es-Sika (ve diğerleri) Kahire, Mustafa el-Bâbi el-Halebi, hicri. 1355 c.1, s.307 ve Yakut Hamevî, *Mü'cemu'l-Buldan*, Kahire, Saadet mat. 1. bas. h.1323 c.1, s.268, "Sâd" harfi; İbn Esir'le Câd el-Mevla Bek bu atın *Kays*'a ait olduğunu yazmıştır; *el-Kamil Fi't-Tarih*, c.1, s.566-582 ve *Eyyamu'l-Arab*, s.246-277.

bulmak kabile büyüklerine düşüyordu. Bu çözüm yolları öneriliyor, ama kimseye zorla kabul ettirilmiyordu; kabileler genellikle uzun savaşlardan yorulup bezgin düştükleri dönemlerde bu tür önerileri kabulleniyorlardı. Katilin kabilesi, onu maktulun kabilesine teslim edecek olsa hiçbir savaşın çıkmayacağı ortadaydı, ama bu yöntem mertliğe pek sığmıyordu, bu nedenle de suçluyu bizzat kendileri cezalandırmayı tercih ediyorlardı. Çöl Arapları için en önemli ahlâk ilkesi haysiyet ve gururdu; bütün davranışlarında bunu ilk prensip olarak uyguluyorlardı.

Çöle egemen olan bu kural ve prensipler *Taif*, *Mekke* ve *Medine* gibi *Hicaz*'ın şehirlerinde de az çok hakimdi. Çünkü şehir halkının sosyal hayatı da çölde yaşayanlarla aşağı yukarı benzeşmedeydi; çöl *bedevîleri* gibi onlar da tamamen başına buyruk ve hür yaşıyor, kimsenin emrini dinlemiyorlardı. Çöl Araplarındaki taassup, gurur ve haysiyete âdeta tapınma derecesine varan bu aşırı düşkünlük; *Kâbe*'ye gösterilen saygı ve onun varlığı nedeniyle şehre canlılık getiren ticaret sebebiyle bir ölçüde daha ılımlı ve dengeli bir ölçüye inebiliyordu.¹

Kur'ân-ı Kerim bu tür taassup (tarafgirlik) ve intikamcılığı şiddetle kınayarak himaye ve tarafgirliğin yegane ölçüsünün hak ve adalet olduğunu ilân edecek; Müslümanların kendileri veya ana-babaları ya da akrabalarının aleyhine bile olsa sadece adaletten yana olmaları ve adaleti sağlamaları gerektiğini vurgulayacak ve şöyle buyuracaktı:

Ey iman edenler! Kendiniz, anne-babanız ve yakınlarınız aleyhinde bile olsa sadece Allah'ın rızasını gözeterek adaleti sağlayıp yaşatın. Hakkında şahitlikte bulduklarınız fakir de olsa, zengin de olsa Yüce Allah onları himaye etmeye daha layıktır. Öyleyse hak ve adaletten ayrılmayı tutkularınıza göre davranmayın! Eğer hakkı tahrif eder veya açıkça söylemezseniz, (bilin ki) Allah yaptıklarınızdan haberdardır.²

Çapulculuk ve Cinayet

Çölde yaşayan bedevî Araplar kendi kabileleri dışındaki insanlara karşı pek dostça duygular taşımazdı, bu tür duygular sadece kendi aile-

1- Brukelman age. s.8.

2- Nisâ, 135.

leriyle, aralarında akrabalık bağları bulunan kabilesinin fertleriyle sınırlı kalırdı. O günün Arab'ının şuur, bilinç, idrak ve anlayışı sadece kendi kabilesiyle sınırlıydı. Bedevî Araplar tıpkı günümüzün aşırı ırkçuları gibi sadece kendilerini ve yakınlarını düşünür, her şeyi sadece kendisi ve onlar için ister, bütün duygu ve ilgileri öncelikle kendisi ve akrabalarının çıkarlarına yönelik olurdu. O kadar ki, bunlardan biri *Müslüman* olduktan sonra (aklı sıra peygamberi çok sevdiğinden) henüz kurtulmadığı cahiliye kültürünün etkisiyle, dua ederken şöyle diyecekti: "Ya Rabbim! Beni bağışla! *Muhammed*'i de bağışla ve ikimizden başkasını bağışlama!"¹

Çöl hayatının getirdiği yoksulluk ve mahrumiyet onları eşkıyalık ve çapulculuğa itiyordu, çünkü onların üzerinde yaşadığı topraklar diğer ülkelerin sahip olduğu nimetlerden mahrumdu. Bu doğal yoksunluk ve mahrumiyeti çapulculuk ve talancılıkla telafi etmeye çalışıyorlardı. Dahası; eşkıyalığı ve kervanlara saldırıp yağmalamayı kötü bir davranış telakki etmedikleri gibi, tıpkı günümüz dünyasında bir şehir veya ülkeyi ele geçirmeyi kıvanç bilen zorba egemenler gibi, bunu bir kahramanlık ve mertlik sayıp gurur duyuyorlardı.²

Kabileler arasındaki rekabetler de kimi zaman savaşa ve çapulculuklara yol açmaktaydı. Kabileler arasındaki anlaşmazlık ve çekişmeler genellikle mera ve otlak yüzünden çıkardı, bazen de kabile reisliğini ele geçirebilmek için bizzat aileler arasında kanlı çatışmalar olurdu. Mesela kabile reisi olan bir ağabey öldüğünde kardeşleri, yaşlarını öne sürerek bu makama heveslenir, diğer taraftan vefat edenin oğulları da reisliği kendi hakları olarak görürdü; bu nedenle birbirine yakın mesafelerde yaşayan kabileler veya bir kabiledaki yakın akrabalar, reisliği ele geçirebilmek için bazen çok kanlı çatışmalar çıkarırdı. Bu arada şairler aradaki gerginliği iyice artırıp ihtilafları körüklerdi. Yazdıkları şiirlerle kendi kabilelerini övüp diğer kabileleri küçültür, geçmişteki olayları deşerek karşıdakini aşağılar, zihinleri ve psikolojileri tahrik ederek kin ve düşmanlığı iyice bilerlerdi. Şahıslar arasındaki bu çatışmalar genellikle sudan se-

1- *Sahih-i Buhari*, Şerh ve tahkik: Şeyh Kasım Rufai, Beyrut, Daru'l-Kalem, c.8, Kitabu'l-Edeb, bab: 549, hadis.893, s.327-328 ve biraz farklılıkla: *Sünen-i Ebi Davud*, Beyrut, Daru'l-Fikir, c.4, Kitabu'l-Edeb, "Men Leyset Lehu Gıybe" babı, s.271.

2- G. Lubon, age. s.63.

beplerle ve yok yere çıkar, hızla savaşa dönüşür ve iki taraf birbirini amansızca ortadan kaldırmaya çalışırdı.¹

Bedevîlerin çapulculuklarının bir diğer nedeni de medeniyetten çok uzak ve vahşi olmalarıydı. *İbn Haldun* onların tam bir vahşi olduklarını söyler ve barbarlığın iliklerine işleyecek, huy ve karakterlerini şekillendirecek kadar olağan ve yaygın hâle gelmiş olduğuna dikkat çeker. Mesela üzerinde yemek pişirmek için ocağa, ocak kurabilmek için de taşa ihtiyaçları vardı ve sırf ocak kurabilmek için evleri yıkıp taşlarını çalıyorlardı! Aynı şekilde, çadır direği olarak kullanmak amacıyla sarayları veya benzeri binaları yıkıp onların direklerini yağmalıyorlardı! Bazen de çivi, kazık veya sütun elde edebilmek için bunu yapıyorlardı! Hırsızlık ve çapulculuk bir huy ve alışkanlık hâline gelmişti, kimin elinde bir şey görecekseler hemen kapıp alıyor, çalıp götürüyorlardı! Bedevî Arabın geçimi, mızrağının ucundaydı! Başkalarının malını-mülkünü çalıp yağmalarken belli bir miktarla yetindikleri de yoktu; bilakis gözlerinin takıldığı her şeyi, gördükleri her eşyayı çalıyor ve talan ediyorlardı.²

Hırsızlık ve yağma, bedevî Arapların geçim yollarından biriydi. Bir kabileye saldırdıklarında onların develerini yağmalıyor, kadınlarla çocuklarını esir alıp götürüyorlardı. Bir başka kabile de bunun aynısını onlara yapıyordu; pusuya yatıp fırsat kolluyor, bulduğu ilk fırsatta o da aynı belayı onların başına getiriyordu. Bir düşman bulamadıklarında da birbirlerine giriyorlardı; hicri 1. asrın *Emevi* şairi *Kotami* bunu bir şiirinde şöyle dile getiriyor:

Bizim işimiz konu-komşuyu yağmalamak, düşmana ve komşuya saldırmaktır. Eğer başkasını bulamazsak, kardeşimizi yağmalayalım hemen!³

O dönemlerde kısas ve kan davası yüzünden *Evs* ve *Hazrec* kabileleri arasında Medine'de patlak veren savaşlar giderek öylesine alevlenmişti ki insanlar siperlerden ayrılmaya korkuyorlardı. Bu savaş cinneti Arapların hayatını felç etmiş, herkesi usandırmıştı. Yüce Allah Kur'ân'da

1- H. İbrahim Hasan, age. c.1, s.38.

2- *Mukaddime*, çev: Muhammed Pervin Gonabadi, Tahran, Merkez-i İntişarati İlmi ve Ferhengi, 4. bas. H.Ş. 1362, c.1, s.285-286.

3- Ahmed Emin, age. s.9, P. Hitti, age. s.35, *Hemasetu Ebi Tamam Habib-i Evsi't-Tai*, Kalküta, leysi basımı, 1895, s.32.

onların bu kanlı durumunu hatırlatarak İslâm sayesinde aralarında oluşan kardeşlik bağına şöyle vurgulamaktadır:

Allah'ın ipine sımsıkı sarılın; dağılıp ayrılmayın. Allah'ın sizin üzerinizdeki nimetini hatırlayın: Hani birbirinize düşmandınız, Allah kalplerinizi birbirine ısındırıp uzlaştırdı ve O'nun nimeti sayesinde kardeş oldunuz. Siz tam bir ateş çukurunun kenarına kadar gelmişken Allah sizi kurtardı. Belki hidayete erersiniz diye Allah size ayetlerini işte böyle net olarak açıklar.¹

Haram Aylar

Araplar arasında kendiliğinden kutsal bir barışın sağlandığı tek dönem, Hz. İbrahim ile Hz. İsmail'in (a.s) yadigar kalan² ve onların insanlara öğrettiği inançların mirası olan haram aylardır (*zilkade, zilhicce, muharrem ve recep*). Bu ateşkes dönemi Arapların huzur yüzü görmek, rahatça ticarete bulunup alış veriş yapabilmek ve Kâbe'yi ziyaret edebilmek için tek fırsattı.³ Bu aylarda bir savaş baş gösterecek olsa onu "*harbu'l-Feccâr*" yani "*kötü ve günah savaş*" olarak adlandırılırdı.⁴

Arap Toplumunda Kadın

Cahiliye dönemi Araplarının cehalet ve hurafelerinin en belirgin yanlarından biri kadına bakış açılarıydı. O günün Arap dünyasında kadın insanlık değerinden, sosyal haklardan ve bağımsız bir yaşamdan tamamen mahrumdu; topluma hakim olan inançsızlık, vahşilik yüzünden

1- Âl-i İmran, 103.

2- Seyyid Muhammed Hüseyin Tabatabai, *el-Mizan tefsiri*, Beyrut, Müessesetu'l-A'lemi li'l-Matbuat, 2. bas. H. 1391, c.9, s.172.

3- Araplar haram ayların adını ve bazen de yerini değiştirerek bu sınırlamayı kaldırıyor ve yine savaşın kan dökebiliyorlardı. Bu nedenle Kur'an-ı Kerim Tövbe Suresi'nin 37. ayetinde şöyle buyurmaktadır: "**Haram ayları ertelemek ancak müşriklerin küfrünü artırır. Bununla kâfirler şaşırılıp saptırılır. Allah'ın haram kıldığını sayı bakımından uymak için onu bir yıl helâl, bir yıl haram kılıyorlar. Böylelikle Allah'ın haram kıldığını helâl kılmış oluyorlar...**"

4- İbn Vazih, *Yakubi Tarihi*, Necef, Mektebetu'l-Haydariye, H. 1384, c.2, s.12. Şehristani, *el-Milel ve'n-Nihel*, Kum Menşurat-ı Raziyy, 2. bas. c.2, s.255.

kadın ve kız çocuğu erkeğin yüzkarası ve utancı olarak değerlendirilirdi.¹

Kadınlar miras almaya layık görülmezdi, ancak kılıç kullanabilen ve kabilesini müdafaa için savaşabilen erkekler miras alabilirlerdi.² Bir rivayete göre cahiliye dönemi Arapları kadını tıpkı bir eşya gibi görüyordu; bu nedenle de erkek çocuk doğurmayan bir kadın, kocası öldüğünde onun eşyaları ve servetiyle birlikte, eşinin diğer hanımlarından doğan erkek çocuğa miras kalırdı!³

Belgelerin de ortaya koyduğu üzere ölen şahsın büyük oğlu, babasının eşi olan üvey annesini beğenirse başına bir kumaş parçası atmak suretiyle onu miras olarak kabul etmiş olurdu! Böylece dilerse, hiçbir mihr ödmeden, babasından kendisine miras kalmış bir kadın olarak onunla evlenebilirdi. Onu beğenmez ve evlenmek istemezse bir başka erkeğe nikâhlar, mihrini de kendi alırdı! Ya da onu başka erkeklerle evlenmekten hepten mahrum bırakır, öldükten sonra malına ve eşyalarına el koyabilmek için ömür boyu dul kalmasına karar verirdi!⁴

Cahiliye döneminde bir erkeğin, üvey annesiyle evlenmesi meşru sayılıyordu; Kur'ân bu çirkin geleneği yasaklamıştır.⁵ *Müfessirler*, İslâm döneminde "Ebu Kays b. Eslet" adlı bir şahıs öldüğünde, büyük oğlunun, dul kalan üvey annesiyle evlenmek istemesi üzerine şu ayetin indiğini yazarlar:

1- Seyyid Muhammed Hüseyin Tabatabai, *el-Mizan Tefsiri*, Kum, İsmailiyan mat. 3. bas. H. 1393, c.2, s.267.

2- Ebu Abbas el-Müberred, *el-Kamil Fi'l-Lügati ve'l-Edeb* (Naim Zerzur ve Tağarit Beyzun'un notlarıyla, Beyrut, Daru'l-Kitabu'l-İlmiyye, H. 1407, c.1, s.393. Muhammed b. Habib, *el-Mahber*, Beyrut, Daru'l-Afaki'l-Cedide, s.324.

3- Kuleyni, *el-Furu Mine'l-Kafi*, Tahran, Daru'l-Kütübi'l-İslâmiye, 2. bas. H.Ş. 1362, c.6, s.406.

4- Tabatabai, age. c.4, s.254-258. Suyuti, *ed-Dürrü'l-Mensur Fi't-Tefsiri bi'l-Ma'sur*, Kum, Ayetullah Mer'aşi Nefci bas. H. 1404, c.2, Nisa Suresi, 22. ayetin tefsirinde, s.131-132. Şehristani, *el-Milelu ve'n-Nihel*, Kum, Menşurat-ı Raziyy, 2. bas. c.2, s.254. Hasan Hasan, *Hukuk-i Zen Der İslâm ve Avrupa* (İslâm ve Avrupa'da Kadın Hakları), 7. bak. H.Ş. 1357, s.34. Araplar babası öldükten sonra onun eşi olan üvey annesi ile evlenenlere, "ziyzen" derdi. bk. Muhammed b. Habib, *el-Mahber*, s.325, İbn Kuteybe Dineverî, eşi öldükten sonra üvey oğullarıyla evlenen bu kadınlardan bir kısmının adını kaydetmiştir, bk. *el-Mearif*, inceleme: Servet Akkaşe, Kum, Menşurat-ı Raziyy, s.112.

5- Nisâ, 22.

...Kadınları miras almak size helâl değildir...¹

Cahiliye döneminde birden fazla kadınla evlilik de çok yaygındı ve bu konuda hiçbir sayı veya sınırlama da yoktu.²

Kadının Trajedisi

Herkesçe bilindiği üzere cahiliye Araplarının en kötü töresi, kız çocuğunun diri diri mezara gömülmesiydi. Sadece kuvvet ve zorbalığın egemen olduğu medeniyet ve kültürden uzak bir toplumda kızlar, erkek çocukları gibi savaşılarak kabilelerini savunamayacaklarından ve daha da kötüsü, kabile savaşları sırasında düşmana esir düşüp onların çocuklarını dünyaya getirerek kabilenin yüz karası olmaları ihtimali bulduğundan bu yola başvuruluyordu.³ Kimi de yoksulluk derdi ve geçim korkusuyla böyle bir cehalete başvurup kız çocuklarını diri diri gömüyordu.⁴ Kısacası onların nazarında kız çocuğu uğursuz bir varlıktı. Kur'-ân-ı Kerim bu batıl düşüncüyü şöyle anlatır:

Onlardan birine, dünyaya gelen çocuğunun kız olduğu müjdelendiğinde sinirinden suratı morarır ve öfkesini gizlemeye çalışır. Aldığı bu kötü haber yüzünden evinden barkından kaçır; zillet ve alçalmayı kabullenerek bu bebeği büyüteceğine mi, yoksa onu toprağa mı gizleyeceğine karar veremez. Bilin ki pek kötü bir yargıda bulunuyorlar.⁵

Kadının bu mahrumiyet ve mahkumiyetini o günün Arap dünyasının edebiyat ve benzeri eserlerinde sıkça görmek mümkündür. Nitekim Araplar arasındaki geleneklere göre, kız çocuğunun babasına şöyle derlerdi:

1- Tabatabai, age. c.4, s.258. Taberî, *Camii'l-Beyan Fi Tefsiri'l-Kur'ân*, Beyrut, Daru'l-Marife, 2. bas. h.1392, c.4, s.207, Nisa, 19'un tefsirinde.

2- Tabatabai, age. c.2, s.267.

3- Şeyh Abbas Kummi, *Sefinetu'l-Bihar*, Tahran, Senai Kütüphanesi, c.1, s.197, Cehl kelimesi. İbn Ebi'l-Hadid, *Nehcü'l-Belağa Şerhi*, inceleme, Muhammed Ebu-l Fazl İbrahim, Kahire, Daru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyeye, 1961, c.13, s.174. Kuleyni, *Usul-i Kâfi*, Tahran, Daru'l-Kütübi'l-İslâmiyye, c.2, "el-Birru bi'l-Valideyn" babı, hadis: 18, s.163. Kurtubi, *Tefsiru Camii'l-Ahkam*, Beyrut, Daru'l-Fikir, c.19, s.232.

4- En'âm, 151; İsrâ, 31; Kurtubi, age. s.232.

5- Nahl, 58-59.

Tanrı onun yüzkarasından sizi korusun! Onun masrafını temin etsin! Mezar, zifaf odası olur inşallah!¹

Bir Arap şair bu konuda şöyle der:

Kız çocuğu olan ve onu büyütüp yetiştirmeye niyetlenen bir baba için üç türlü damat olabilir: Gölgesinde duracağı bir ev, onu koruyabilecek bir koca, ya da onu bağrına alacak bir mezar! Bunların en iyisi mezardır!²

Ebu Hamza adlı birinin eşi kız çocuğu doğurunca adamcağız eşine küsmüş, komşuya gitmişti ve evine dönmüyordu. Kadıncağız henüz dünyaya gelen kız bebeğine şöyle ninni söylüyordu:

Neler oluyor şu Ebu Hamza'ya? Neden bize geleceğine komşunun evine gidiyor? Oğlan doğurmadım diye kızıyor bana. Evet ama, vallahi bizim elimizde değil ki bu! Biz (kadınlar) bize verileni teslim alıyoruz sadece!³

Bu dertli ananın yukarıdaki sözleri aslında o topluma hakim olan bozuk düzene karşı hukuki bir iddianame ve itiraz ve o cahil halkın nazarında kadının nasıl bir trajedi yaşadığının bâriz bir göstergesidir!

Bu batıl törenin temelini atıp onu ilk uygulayan, "*Temimoğulları*" kabilesidir. Bu kabile, *Nu'man İbn Münzir*'e vergi ödemeyi reddedince aralarında savaş oldu ve bu savaşta Temimoğulları'nın kızlarıyla kadınları esir düştü. Temimoğulları'nın temsilcileri kadın esirleri geri istemek için Nu'man'ın sarayına gittiklerinde Nu'man, *Hıyre*'de kalmaları veya kendi kabilesine dönmeleri konusunda karar hakkını bu kadınlara bıraktı. Temimoğulları kabilesinin reisi "*Kays İbn Âsım*"ın kızı da esir düşen kadınlar arasındaydı ve o sırada saray erkanından biriyle evlenmişti, bu nedenle sarayda kalmayı tercih etti ve kabilesine dönmeyi reddetti. Buna çok içerleyen Kays, o günden sonra doğacak bütün kız çocuklarını öldüreğine ahdedti ve bu ahdini de gerçekleştirdi.⁴ Bu korkunç töre giderek diğer

1- Cümlelerin Arapça'sında aynı ifade vardır.

2- Arapça'sında aynı ifade vardır, bk. Ayşe Abdurrahman Bintu's-Şâti, *Mevsuatu Âli'n-Nebi*, Beyrut, Daru'l-Kütübi'l-Arabiyye H. 1387, s.435.

3- Câhiz, *el-Beyan ve't-Tebyin*, Beyrut, Dar-u İhyai't-Turasi'l-Arabi, 1968, c.1, s.127-128. Ayşe Bintu's-Şâti, age. s.433-434. Alusî, *Buluğu'l-Erib*, c.3, s.51.

4- Ebu'l-Abbas el-Muberrred, age. c.1, s.392. İbn Ebi'l-Hadid, age. c.13, s.179.

kabileler arasında da yayılmaya başladı. Bu cinayeti işleyen kabilelerin Kays, Esed, Huzeyl ve Bekir İbn Vail kabileleri olduğu söylenir.¹

Bu töreyi reddeden ve uygulamayan akıllı insanlar ve kabileler de vardı, bu büyük insanlardan biri de Hz. Resulullah'ın (s.a.a) dedesi Abdulmuttalib'di; o, söz konusu töreyi daima eleştirir ve bu çirkin uygulamaya hep karşı çıkardı.²

Ayrıca *Zeyd b. Amr b. Nufeyl* ve *Sasaa b. Naciye* gibi adamlar, fakirlik korkusuyla diri diri toprağa verilmekte olan kız çocuklarını babalarından alarak bakımını bizzat üstleniyordu,³ kimi zaman da bu çocukları kurtarmak için karşılığında babalarına deve veriyorlardı.⁴ Ne var ki bu kötü törenin çok yaygın olduğuna şahadet eden belgeler vardır:

1- Asr-ı saadette *Sasaa b. Naciye*, Hz. Resulullah'a (s.a.a) kendisinin cahiliye döneminde tam 280 kız çocuğunu canlı canlı toprağa gömmekten kurtardığını anlatmıştır.⁵

2- Daha önce; doğacak kız çocuklarını öldürmeyi ahdedtiğini söylediğimiz *Kays b. Âsım* bu ahdinden sonra on iki veya on üç kızını diri diri gömmüştür.⁶

3- Hz. Resulullah (s.a.a) bir grup Medineliliyle yaptığı ilk Akabe antlaşmasında (bi'setin 12. yılı), kız çocuklarının artık diri diri toprağa gö-

1- İbn Ebi'l-Hadid, age. c.13, s.174.

2- Alusî, age. c.1, s.324. *Yakubi Tarihi*, Beyrut, Sadır yay. c.2, s.10.

3- Alusî, age. c.3, s.45. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, Mustafa es-Sıka incelemesi, Tahran, Mektebutu's-Sadr ofseti, c.1, s.240.

4- Muhammed Ebulfazl İbrahim (ve arkadaşları), *Kıyasu'l-Arab*, Beyrut, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, 4. bas. c.2, s.31. Ebu'l-Abbas Muberrred, age. s.394. Sa'saa, İslâm çağının şairi Ferazdak'ın ceddidir, Ferazdak ceddinin bu yaptığıyla övünürdü, bk. Kurtubi, *Tefsiru Camii'l-Ahkam*, c.19, s.232.

5- Ebu'l-Abbas Muberrred, age. c.1, s.394.

6- İbn Esir, *Usdu'l-Gâbe*, Tahran, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1336 H.Ş. c.4, s.220'de *Kays b. Âsım*'ın biyografisinde şöyle geçer: *Kays Resulullah (s.a.a) döneminde Müslüman olup onun (s.a.a) huzuruna çıktı ve "Cahiliyet döneminde 8 kızımı çocukken diri diri toprağa gömdüm, şimdi bu hatamı telafi için ne yapmalıyım?" diye sordu. Resulullah (s.a.a) her biri için bir köle azat etmesini söyledi, Kays "Benim çok sayıda devem var." deyince "O zaman istersen her biri için birer deve kurban kes!" buyurdu, bk. Kurtubi, Tefsiru Camii'l-Ahkam, c.19, s.233.*

mülmemesi şartını bu antlaşmanın maddeleri arasına almıştır.¹

4- Mekke fethinden sonra Allah'ın emriyle Hz. *Resulullah* (s.a.a) Mekke'li Müslüman kadınlardan biat alırken bu biatin şartlarından biri de kadınların artık bebeklerini öldürmemeleriydi.²

5- *Kur'ân-ı Kerim* birçok ayette bu vahşi töreyi sert bir dille kınamaktadır. Bu da söz konusu uygulamanın sosyal bir yaraya dönüştüğünü gösteriyor; *Kur'ân* bu konuda şöyle ihtarda bulunur:

Fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin, onlara da size de rızık biz vereceğiz. Şüphe yok ki onları öldürmek pek büyük bir günahdır.³

Ve müşriklerin çoğunun ortakları (putları) çocuklarını öldürmeyi onlara güzel gösterdi, böylece onları mahvetmek ve dinlerini şaşırılmalarını sağlamak için.⁴

Şüphesiz; cehalet ve akılsızlıkları yüzünden çocuklarını öldürenler zarara uğradılar.⁵

Fakirlikten korkarak çocuklarınızı öldürmeyin, biz sizin ve onların rızıkını veririz!⁶

...Diri diri toprağa gömülen kız çocuklarına, hangi suç yüzünden öldürüldüğü sorulduğunda...⁷

1- İbn Hişam, age. c.2, s.75.

2- Mümtetine, 12.

3- İsrâ, 31.

4- En'âm, 137.

5- En'âm, 140.

6- En'âm, 151.

7- Tekvir, 8-9.

2- ARAPLARIN KARAKTER VE PSİKOLOJİSİ

Zıt Vasıflar

Bedevî Araplar vahşi karakterleri, sertlikleri ve çapulculuklarının yanı sıra cömertlik, bağışlayıcılık, misafirperverlik, mertlik ve cesaret gibi vasıflara da sahipti, hele, verdikleri sözü mutlaka tutar, anlaşmalarına sadakat gösterip bu uğurda canlarını vermekten çekinmezlerdi ve bu bedevîlerin en belirgin özelliklerinden biriydi. Onların bunca zıt özellikleri bir arada taşıdığını görmek gerçekten şaşırtıcıdır.

Dünyada benzeri az bulunur sıcaklıkta kurak, sert ve mahrum çöllerdeki hayatı yaşamasaydı; yağmacılığa susamış bir savaş delisi olan ve gözlerini intikam hırsı bürüdüğünde en inanılmaz cinayetleri bile gözünü kırpmadan işleyebilen bu Arab'ın, çadırında fevkalade misafirperver, sıcak ve samimi bir dost olabileceğine ve bu ikisinin aynı insan olduğuna inanmak son derece zordu. Çaresiz biri ona başvuracak olsa veya zulme uğrayıp mağdur düşen biri ona sığınsa, düşmanı bile olsa ona kucak açar, ailesinin bir ferdi gibi onu korur, bu uğurda canını ona siper etmekten çekinmeyecek kadar mertlik gösterirdi.¹

Savaş meydanında cesaret göstermek, alabildiğine korkusuz olmak, israfa varacak derecede eli açık ve cömert olmak, kabilesine tutkunca bağlılık, intikam alırken tamamen acımasız davranmak, kendisine, kabilesine veya akrabalarına saldırganlık gösterenden ne pahasına olursa olsun intikam almak o günün Arapları için bir erdem ve şerefti.²

1- Dr. G. Lubon, *Temeddün-i İslâm ve Arab* (İslâm ve Arap Medeniyeti), çev: seyyid Haşim Hüseyini, s.63-65 ve W. Dorant bu konuda şöyle yazar: "Bedevîler hem şefkatli, hem kan dökücüydü, hem haindi, hem ihtiyatlıydı, hem cesur; fakir olduğu hâlde gönlü zengindi." *Tarih-i Temeddün* (Medeniyet Tarihi), çev: Ebu Talib Saremi, Tahran, Sazman-ı İntişarat ve Amuziş-i İnkılab-ı İslâmî, 2. bas., c.4, s.201.

2- Ahmet Emin, *Fecru'l-İslâm*, Kahire, Mektebetu'n-Nihzeti'l-Mısriyye, 9.bas. s.76

Arapların İyi Vasıflarının Kökleri

Daha önce de belirttiğimiz gibi otlak ve su anlaşmazlıkları bazen çatışmalara yol açıp kabileleri birbirine düşürüyorduysa da; acımasız ve sert tabiat şartları karşısında insanoğlunun güçsüzlük ve zaafı, bütün çöl bedevîlerinin kutsal bir geleneğe saygı duymasını sağlamıştı: Misafirperverlik! Hiçbir han veya kervansarayın bulunmadığı koca çölün ortasında kapısını misafire açık tutmamak çöl ahlâk ve şerefine aykırı sayılıyordu. Çağımızın medyaacıları demek olan o günün şairleri, Arap ırkının mertlik ve kahramanlık sıfatlarının başında gelen erdemlerinden biri olarak misafirperverliği her fırsatta gündemde tutup övmeyi ihmal etmiyordu.¹

Ancak cesaret, misafirperverlik, cömertlik, kendilerine sığınanlara destek verip himaye etmek gibi daha sonra zuhur eden İslâm dininin de kültür ve değerleri arasında yer alan bu iyi ve insancıl davranışlar onlarda insanî ve manevî değerlerden kaynaklanmıyordu, bilakis, kabileler arasında gurur duyup diğerlerine üstünlük taslamak gibi cahiliye kültürü ve sosyal nedenler bu davranışların ana motoruydu. Zira hiçbir sosyal düzen ve güvenliğin bulunmadığı o haşin ortamda cesaret ve gözü peklik zaten yaşamın zarureti gereğince lazımdı. Cahiliye dönemi Araplarını cömertliğe, ahdine vefalı olmaya, kendisine sığınanı himaye etme vb. insanî hasletler göstermeye iten sebepler insanlar arasında iyi bir isim olarak şöhret yapma ve kabilenin başına geçme arzusu, şairlerin tenkidinden çekinme, kötü ve cimri biri olarak tanınma korkusuydu. İnsanların mal ve çocuklarının çokluğuyla övündüğü bir ortamda misafirperverlik ve cömertlik vasıfları elbette bireyin kıvancı ve gurur vesilesi oluyordu. İslâm tarihini mütalaa etmiş olanlar bu gerçeği bilirler.²

Cehalet ve Hurafeler

Bütün hayatı genellikle çölde geçen bedevî Araplar kültür ve medeniyetten tamamen uzaktı. Nesnelere arasındaki ilişkilerin çoğundan habersiz bir fikrî ve aklî dogmatizm içindeydi. Olayları ve nesnelere man-

1- P. Hitti, *Tarihu Arab* (Arap Tarihi), çev: Ebu'l-Kasım Payende, Tahran,, Agah bas. 2. bas. 1366, s.33-35.

2- Cafer Murtaza Âmili, *es-Sahih Min Sireti'n-Nebiyi'l-A'zam*, Kum h.1402, c.1, s.50-52.

tıklı bir bakışla değerlendiremiyor, nedenlerle sonuçlar arasındaki ilişkileri fark edemiyordu. Mesela biri hastalanıp acı çektiğinde yakınları ona bazı ilaçlar tavsiye ettiğinde hastalıkla tedavî arasında bir ilişki olması gerektiğini fark ediyordu, ama bu, idrak mantık ve araştırmaya dayalı ve dakik değildi. O, sadece kabilesinin falan hastalıkta falan ilacı tedavi için kullandığını biliyordu. Mesela genellikle köpek ısırmasından onlara geçen kuduz hastalığına, kabile reisinin kanının iyi geleceğine inanırdı! Aynı şekilde, her hastalığın nedeninin, vücuda kötü bir ruhun girmesi olduğuna inanmaktaydı, bu nedenle de o ruh, hastanın vücudundan uzaklaştırılmaya çalışılırdı. Veya birinin delireceğinden korktuklarında, bunu engellemek için onun boynuna ölümler kemikleriyle pisliklerini asarlardı. "Dev" in de var olduğuna inanıyorlardı, devlerin gece vakitleri ıssız yerlerde ortaya çıkıp insanların yolunu kestiğini, onlara eziyet ettiğini zannediyorlardı.

Sığırları suya götürdüklerinde bir inek su içmeyecek olsa, bunun nedeni *öküzün* boynunda bir devin oturmuş olması olarak yorumlanır ve dev kaçtırmak için zavallı öküzün yüzüne gözüne acımasızca vurulurdu!¹ Bu tür mantıksız ve komik inançlar çok yaygındı.

Kabile tarafından kabul edilip uygulandığı sürece bedevî Araplar bunların hiçbirini abes görmüyor, doğruluğundan zerrece kuşku duymuyordu! Çünkü şüphe ve inkârın kaynağı bilgi, dikkat ve sağlıklı araştırmalardı. Mesela bir hastalığın incelenebilmesi, nedenleri, etkileri ve tedavisinin anlaşılabilmesi için öncelikle bunlar gerekiyordu, ama o günün Arabı tamamen ilkel bir hayat yaşamakta olduğundan bu idrak ve bilince henüz sahip değildi.

Cahiliye dönemi şiirlerinde veya bazı atasözleri ya da öykülerde neden-sonuç ilişkileri arasında bağ kurabilen nadir durumlar göze çarpsa da bunlar derin düşünce ve sağlıklı bir yorumdan yoksundur. Arapların inandığı hurafe ve batıl inançların asıl nedeni işte bu "olaylar ve nesnelere arasındaki ilişkileri kavrayıp yorumlama yetersizliği"dir. İslâm ve Arap tarihiyle ilgili kitaplarda bu hurafe ve batıl inançlar tafsilatıyla anlatılmıştır.²

1- Mahmud Şükri Alusî, *Büluğul-Erib*, tashih: Muhammed Behçet el-Eserî, Kahire, Daru'l-Kitabi'l-Hadise, 3. bas. c.2, s.303.

2- Cahiliye dönemi Araplarının hurafe inançları konusunda ayrıntılı bilgi için

Araplarda Bilim ve Sanat

Bazı bilim adamları bedevî Arapların tıp, astronomi ve tipoloji gibi bilimlere sahip olduğunu ispatlamaya çalışır;¹ ama bu abartılı bir iddiadır. Arapların bu bilimlerle olan âşinalığı düzenli ve teknik bir bilim tarihinde değildi; bilakis, kabile büyüklerinden miras kalan bir takım tahminlerle yaşlı kadınlardan duyulup işitilen kulaktan dolma bilgilerden ibaret sathî ve dağınık şeylerdi. Bu tür bilgilerin "*bilim*" olarak tanımlanamayacağı ortadadır. Mesela Arapların *astronomi* ilmi hakkındaki bütün bilgileri bazı yıldızları tanıyıp onların ne zaman görüldüğünü ve kaybolduğunu bilmekten, gece ve gündüz vakitlerini teşhisten ibaretti ki bunları da uçsuz bucaksız çöllerde yönlerini bulabilmek için öğrenmişlerdi. *Tıp* konusundaki bilgilerini de *İbn Haldun*'dan dinleyelim:

...Genellikle kıt ve dar tecrübelerden ibaretti. Şunun bunun üzerinde denenerek elde edilen bu tecrübelerse çoğunlukla kabile şeyhleri ve kocakarılarından miras kalan, nesilden nesle ulaşıp gelen şeylerdi. Bazen bir hastanın iyileştiği de oluyordu, ama bu ne belli bir usule dayanıyor, ne de hastanın mizacıyla bağdaşıyordu!²

Haris b. Kelde gibi doktorların (!) doktorluğu da işte bu tür bir şeydi aslında...

Ümmî Halk

Hicaz halkı, Kur'ân'ın da tabiriyle "ümmî" bir halktı; yani tıpkı anadan doğduğu günkü gibi kalmış, okuma yazma bilmeyen, kitap-kalem yüzü görmeyen tahsilsiz insanlardı. *Belâzüri* İslâm'ın zuhuru sırasında Medine'yle Kureyş'ten sadece 17 kişinin okuma yazma bildiğini, bu rakamın iki büyük kabile olan *Evs'le Hazrec'de* sadece 11 kişi olduğunu yazar.³ Halbuki Mekke'de yaşayan Kureyşlilerin maddî durumu hayli iyiydi, ticaretle uğraştıkları için de okuma yazma bilmeleri gerekirdi.

bakınız: *Bülüğu'l-Erib*, c.2, s.303-367. İbn Ebi'l-Hadid, *Nehcü'l-Belağa Şerhi*, Kahire, Dar-u İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, c.19, s.382-429.

1- Alusî, age. c.3, s.182, 223, 261 ve 327.

2- *Mukaddeme*, çev: Muhammed Pervin Gonabadi, Tahran,, Merkez-i İntişarat-i İlmî ve Ferhengî, 1362, 4. bas. c.2, s.1034.

3- *Futuhu'l-Buldan*, Kum, Menşurat-ı Mektebeti'l-Ermiyye, H. 1404, s.457-459.

Bunca cahil ve bilgisiz bir kavmin söz konusu bilimlere sahip olduğunu iddia edebilmek elbette ki inandırıcı değildir.

Şiir

Cahiliye dönemi Araplarının göze çarpan yegane büyük özelliği şiir ve hitabe sanatındaki yetenekleriydi; özellikle şiirde altın çağlarını yaşıyorlardı. Şair, yaşadığı toplumun tarihçisi, soy bilim uzmanı, hicivcisi, ahlâk öğretmeni, gazetecisi, geleceğe mesaj taşıyıcısı ve savaş ilân ediciydi.¹ O günlerde büyük Arap şairleri ve edebiyatçıları "*Ukkaz*", "*Zil-mecaz*" ve "*Mecenne*" gibi² mevsimlik olarak düzenlenen ve bütün halka açık olan ekonomik ve kültürel panayırarda en seçkin edebi eserleriyle şiirlerini halka sunarlardı. Bir şairin yarışmayı kazanması, kendisi ve kabilesi için büyük bir iftihar ve onur sayılır, verilen değer ve itibarın göstergesi olarak da bu şiir Kâbe duvarına asılırdı. "*Muallâkat-ı Seb'a*" 7 büyük Arap şairinin yazdığı fevkalade güzel 7 kasidedi; o güne değin Araplar arasında bunlara denk bir şiir yazılmadığı ve benzeri olmadığı için bunlar Kâbe duvarında asılı dururdu.³ Bunlara "*Aslı şiirler*" anlamında "*Muallâkat*" denilmesi de bu yüzdendi.

Cahiliye dönemi Arapları kültür, medeniyet ve fikrî zenginlikten mahrum oldukları için bu şiirler bütün edebî fevkalâdeliklerine rağmen fikir, muhteva ve anlam açısından gerekli kıvamdan yoksundu. Bu dönemin şiirlerinin teması aşk, şarap, kadın, kahramanlık ve milliyet ekleniydi ve bütün güzelliği kelimeler, tanımlar ve türlü edebî inceliklerinden ibaretti.

Araplar ve Komşu Medeniyetler

Cahiliye dönemi Araplarının bilim ve sanat açısından tahlilini yaparken şu soru akla gelmektedir: Araplar kendilerine komşu olan çağın

1- W. Dorant, *Tarih-i Temeddün* (Medeniyet Tarihi), c.4, Asr-ı İman (İman Çağı), 1. böl. çev: Ebu Talib Saremi, Tahran, Sazman-ı İntişarat ve Amuziş-i İnkılab-ı İslâmî, 2. bas. s.202.

2- Bu pazar ve panayır yerleri için bakınız: *Büluğu'l-Erib*, c.2, s.264-270.

3- *Muallakat-ı Seb*, çev: Abdu'l-Muhammed Ayeti, Tahran, Sazman-ı İntişarat-i Eşrefi, 2. bas.1357.

iki büyük medenî devleti İran ve Roma'yla ticaret yapar, bu iki devlet ve etraftaki diğer ülkelerle alış verişlerde bulunurken onların kültür ve medeniyetlerinden yararlanmış mıdır? Bu ilişkiler Arapların yaşamında önemli değişimlere yol açmış mıdır?

Bu soruya verebilecek cevap şudur: Hicaz halkı, yaşadığı bölgenin kendine has coğrafi ve doğal yapısı nedeniyle çağın devlet ve hükümetlerinin siyasî nüfuzundan uzak olduğu gibi onların kültürel nüfuz sahasının da dışındaydılar. Arapların komşu medeniyet ve kültürlerden etkilenebilmesi ancak üç yolla mümkündü:

1- Ticaret

2- İran ve Roma'nın uydusu olan küçük devletler (*Hıyre ve Gassan*)

3- Kitap ehli (Yahudi ve Hıristiyanlar)

Ne var ki, bu nüfuz ve etkinin ne kadar olduğuna bakmak gerekir. Bazı tarihçilerin bu konudaki görüşleri epey abartılıdır, örneğin kimi şöyle diyor:

Arap kabilelerinin İran ve Roma'yla irtibatları bu ülkelerin medeniyetleriyle tanışmasına yol açtı. Ticaret amacıyla İran ve Roma'ya yolculuk eden Araplar bu iki ülkede medeniyetin yansımalarını görüyor, İranlılar ile Romalıların, Araplardan ne kadar farklı bir yaşama sahip bulunduğunu anlıyorlardı. Cahiliye dönemi şiirlerinde de bunun izlerini görmek mümkündür. Buna ilaveten birçok tüccar ve yolcu İran ve Roma'dan birçok kelime, kavram ve öyküleri Arabistan'a taşıyor böylece İran ve Romalıların bazı fikir ve inançları Araplara intikal etmiş oluyordu.¹

Yukarıdaki görüşe rağmen; hicazlı tüccarların bu iki ülkeye gidiş gelişlerinin Arapların fikrî ve kültürel sahada gelişmelerini pek etkilemediğini hatırlatmak gerekir. Zira bu medeniyetlerin huzmeleri çok dar bir kanaldan süzülüyor ve kimi zaman da tahrife uğrayarak karşıya ulaşabiliyordu. Nitekim Süleyman emsâlinden naklolan bazı Arap emsalinde veya İranlılarla Romalılarından aktarılan bazı hikayelerde tahrifler göze çarpmaktadır. Esasen o günün Arabı komşularından düzenli olarak bilimi alamıyordu, zira buna engel olan önemli faktörler vardı. Bunlardan birkaçını sıralayalım:

1- Hasan İbrahim Hasan, *Tarih-i Siyasiy-i İslâm* (İslâm'ın Siyasi Tarihi), çev: Ebu'l-Kasım Payende, Tahran, Sazman-ı İntişarat-i Cavidan, 5.bas. 1362, c.1, s.34.

1- Arapların komşularıyla irtibatını zorlaştıran büyük çöller, dağlar ve denizler gibi tabii engeller.

2- Araplarla Roma ve İran arasındaki sosyal yaşamla aklî ve fikrî mesafenin çok fazla oluşu. Nitekim başka milletlerin medeniyetini iktibas edebilmek için bu mesafenin az olması ve orada kültürel bir yakınlık bulunması icap eder.

3- Araplar arasında okuma, yazma ve tahsil etme oranının çok düşük olması nedeniyle; İran ve Romalılarla teması olanların bazı vezirleri veya atasözleriyle hikayeleri ya da tarihî olayları anlatırken çok sadeleştirilmesi ve duyanın onu hafızasında tutabileceği şekilde özetlemesi, bedvîlerle benzeri cahil kesimin anlayabileceği bir şekilde ifade etmesi gerekiyordu.

Bütün bunlardan anlaşılın Arapların komşu ülkelerle ilişkileri onların sadece maddî ve edebî yaşamlarını etkilemişti.¹

Yahudilerle birlikte olmanın etkileri hakkında da deniliyor ki: Yahudiler Hz. Musa (a.s) döneminden beri ve ondan sonra da Romalıların baskı ve saldırıları sonucu, özellikle de Orşelim'in yıkılması üzerine Hicaz'a göçtüler.² Yahudilerin Hicaz'a gelmesi bu bölge Araplarının sosyal durumunda önemli etkiler yarattı ve Tevrat'la Talmud'daki hikâyeler bu yolla Hicaz Araplarına intikal oldu.³

O dönemlerde fikrî ve dinî açıdan Yahudilerin Araplardan çok daha üstün bir konumda olduklarını, hatta İslâm'dan sonra bile bazı Müslümanların dinî soruları onlardan sorduklarını gösteren belgeler mevcuttur.⁴ Ancak; Yahudilik de Hıristiyanlık gibi tamamen bozulmuş ve tahrife uğramış olduğundan Arapların Yahudilerden aldıkları fikirler de bozuk ve kokuşmuş fikirlereydi, bundan dolayı Yahudilerin fikir ve inançları Arapların hiçbir sorununu halledemediği gibi cehalet ve sapıklıklarının daha da artmasına sebep oluyordu.

1- *Fecru'l-İslâm*, s.29.

2- Yahudiler genellikle Yesrib, Hayber, Fedek ve Teymâ'da yaşıyordu. Çok az bir kısmı da Taif'deydi, ama hiçbir kaynakla Mekke'de Yahudilerin varlığına dair herhangi bir iz yoktur.

3- C. Zeydan, *Tarih-i Temeddün-i İslâm* (İslâm Medeniyeti Tarihi), çev: Ali Cevahir Kelam, Tahran, Emir Kebir yay. 1333, c.1, s.16'da kısaltılarak.

4- *Sahih-i Buhari*, Daru Metabiu's-Şuab, 9/136, Kitabu'l-İ'tisam bi'l-Kitabi ve's-Sünne.

İran ve Roma Karşısında Arapların Zayıf Hâli

Daha önce de belirttiğimiz gibi Hicaz halkı dağınık ve kabileler hâlinde yaşadığından ve çoğunluğu bedevî olduğundan bu halkı teşkilatlandırıp düzene sokacak merkezi bir devlet yapısı yoktu. Sürekli kabile savaşları ve iç çatışmalar yaşandığından pek zayıf ve perişan bir hâldeydiler, bu nedenle de yaşadıkları çağın devlet ve halklarının ilgisine mazhar olamamışlardır.

Cahiliye dönemi Araplarının kabile ve aşiret hayatları çadırda sürüp deve çobanlığıyla geçiyor; taassuplar, mahrumiyetler ve düzensizliklerin kısır döngüsünde Arabistan dışına bakacak, Arap Yarımadası'nın sınırları ötesinde olup bitenlerle uğraşacak fırsat bulamıyorlardı. Çevrelerindeki devletleri yenmeyi akıllarından bile geçirmediği gibi, o devrin iki güçlü imparatorluğuna sahip İran ile Roma karşısında büyük bir zaafı vardı ve kendilerini daha düşük hissediyorlardı. Kendisi de bir Arap olan "Katade" o dönemin Araplarını çağının en zavallı, en zayıf, en sapık, en aç ve en çıplak kavmi olarak tanımlar ve şöyle der:

Araplar bu iki aslan, yani Roma ve İran imparatorlukları arasında sıkışıp kalmışlardı ve bu ikisinden korkmadaydılar.¹

Bunun en ilginç belgelerinden birini daha aktaralım: Bir gün Hz. Resulullah (s.a.a) Mekke'de Arapların büyüklerinden bir kaçını toplamış yüce İslâm dinini tebliğ ediyordu, bu arada fitrat ve ahlâkla ilgili bazı ayetler okudu. Arap büyükleri bu ayetlerden etkilenmiş ve her biri övgü ve hayranlık dolu sözler söylemeye başlamıştı. Ama bu grubun büyüğü olan *Musannâ İbn Hârise* şöyle dedi:

Biz iki su arasında yaşıyoruz; bir tarafımızdan Arap suları ve sahilleri, diğer tarafımızdan İran toprakları ve Kesrâ'nın nehirleriyle çevrili durumdayız. Hiçbir olay çıkarmayacağımız ve hiçbir suçluya sığınma vermeyeceğimiz hususunda Kisra'yla antlaşmamız var. Senin dinini kabul etmemiz bu şahların hoşuna gitmeyebilir.

1- Taberi, *Camii'l-Beyan Fi Tefsiri'l-Kur'ân*, Beyrut, Daru'l-Marife yay. 2. bas. h. 1392, c.4, s.25'te "...Yine siz tam ateş çukurunun kenarındayken oradan sizi kurtardı." (Â-i İmran, 103). Zahiye Kaddure, *eş-Şuûbiyye ve Eseruhu'l-İctimâi ve's-Siyasî Fi'l-Hayati'l-İslâmiyye Fi'l-Asri'l-Abbasiyyi'l-Evvel*, Beyrut, Daru'l-Kitab e'l-Lübnani, 1. baskı, 1972, s.34. Ahmet Emin, *Zuhe'l-İslâm*, Kahire, Mektebetü'n-Nihze, 7. bas. c.1, s.18.

Arap topraklarında bizim bir hatamız olursa kendimiz görmezden gelebiliriz, ama böyle bir hatayı Kisra affetmeyebilir.¹

Hayali Kıvanç

Tarihçiler, Arapların o sırada ne kadar zayıf ve zavallılık duygusu içinde olduklarını şöyle yazarlar:

Bir yıl, Temim kabilesi kıtlığa uğradı; Kisra da onların yemyeşil ve bereketli Irak topraklarından yararlanmasına izin vermiyordu. Bu kabilenin büyüklerinden *Hâcib İbn Zürrare*, kabilesinin temsilcisi olarak bu konuda Kisra'yı ikna edebilmek için İran'a gitti. Kisra bu görüşmede "Siz Araplar hainsiniz!" dedi, "Size bu konuda izin verirsem hemen ortalığı karıştırır, kavga gürültü çıkarır, halkı aleyhime kışkırtırsınız! O zaman beni üzmüş olursunuz!" Hacib, böyle bir şey olmayacağına garanti verebileceğini söyledi, Kisra bu garantinin ne olduğunu sorunca Hacib "Yayımı size rehin bırakırım!" dedi. Kisra kabul ettiğini söyleyince de Hacib kendisinin cesaret, mertlik ve kahramanlık onurunun mazharı olan yayını ona teslim etti. Hacib öldükten sonra oğlu *Atariüd*, Kisra'ya giderek babasının yayını geri aldı.² *Temimoğulları* kabilesi, Kisra'nın onlardan böyle bir rehni kabul etmiş olmasını yıllarca bir iftihar saymış ve bununla övünüp durmuştur.³

Diğer taraftan *Şeybanoğulları* kabilesi, *Iclilerle Yeşkurîlerin* de yardımıyla "Zigaar" Savaşı'nda *Hüsrev Perviz'i* yenmişti.⁴ Bu zaferle çok

1- Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim, *Kıyasu'l-Arab*, Beyrut, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, H. 1382, c.2, s.358. İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, Beyrut, Mektebetu'l-Maârif, 2. bas. M. 1977, c.3, s.144.

2- Alusî, *Buluğu'l-Erib*, c.1, s.311-313. Muhammed b. Abdurabbih, *İkdu'l-Ferid*, Beyrut, Daru'l-Kitabu'l-Arabi, hk. 1403, c.2, s.20. İbn Kutaybe, *el-Maarif*, İnceleme: Servet Akkaşe, Kum, Menşurati'r-Raziy, Kum basımı, s.608.

3- Ahmed Emin, *Zuhe'l-İslâm*, c.1, s.19.

4- Bu savaşın sebebi İran imparatoru Hüsrev Perviz'i Hire'deki piyon valisi Numan b. Munzir'in kızıyla evlenmek istemesidir. Numan buna karşı çıktığı için Kisra tarafından İran'a çağrılıp hapsedildi ve hapiste öldü. Ardından Hüsrev Perviz, Hâni b. Mesud Şeybani'den Numan'ın onun yanında bulunan malvarlığını kendisine göndermesini istedi, ama Hâni bunu kabul etmeyince Kisra Bekir b. Vailoğulları boyundan olan Şeybanoğulları kabilesinin üzerine bir ordu gönderdi, İran ordusu bu savaşta yenildi. bk. İbn Esir, *el-Kâmil Fi't-Tarih*, Beyrut, Daru Sadır, hk. 1399, c.1, s.485-

büyük bir mutluluk ve gurur duydukları hâlde böyle bir zafer kazandıklarına bir türlü inanamıyor ve ne zaman bu savaştan söz açılacak olsa dehşete kapılıyor, bunun, Arabın aceme karşı bir zaferi olarak tanımlanmasından korkuyorlardı. Bunu Arapların büyük bir iftihar olarak değil tamamen "tesadüfî bir olay" olarak tanımlıyor; ortada övünülecek bir durum da varsa bunun sadece o savaşa katılan üç kabileye ait olduğunun önemle altını çiziyorlardı. Derken, bu olay öyle bir boyuta ulaştı ki Şair *Ebu Temam*¹ Hacib'in yayının Kısra'da rehin kalmasıyla övünen Temim kabilesine karşı *Ebu Dulef İcli*'yi² överken şöyle dedi:

Temimoğulları yaylarıyla övünüp onu kendileri için bir şeref ve kıvanç addediyorlarsa; unutmayın ki sizin kılıçlarınız da Hacib'in yayını rehin almış olanların tahtını *Zigaar Savaşı*'nda yıkmıştır!³

Cahiliye Çağı

Bahsimizin buraya kadarki bölümlerinde Arap Yarımadası'nın İslâm öncesi dönemlerini "*cahiliye dönemi*" ve bu dönemde yaşayan Arapları da "*cahiliye Arapları*" şeklinde tanımladık. "Cahiliye Dönemi (veya çağı)" deyimini, İslâm'dan sonra Kur'ân'dan ilham alan Müslüman Arapların bizzat kendilerinin, İslâm öncesi hayatları için kullandıkları bir deyim olarak yayılıp özel bir anlam kazandı.⁴ Bazı çağdaş tarihçiler bu zaman diliminin Hz. Muhammed'in (s.a.a) peygamberliğinden 150-200 yıl kadar öncesini kapsadığı tahmininde bulunmaktadır.⁵

"Cahiliye" terimi "cehl" kökünden türese de buradaki cehaletin anlamı, "ilim"in karşıtı değil, "akıl" ve "mantık"ın karşıtıdır.⁶

489. Mukaddesi, *el-Bed'u ve't-Tarih*, Paris, M. 1903, c.3, s.26.

1- Ebu Temam Habib b. Evs-i Tai.

2- Ebu Dulef Kasım b. İsa İcli.

3- bk. Ahmet Emin, *Zuhe'l-İslâm*, c.1, s.19. Mesudi, *et-Tenbih ve'l-Eşraf*, Tashih: Abdullah İsmail es-Savi, Kum, Müessesetu Neşr-i Menabii's-Sakafiyeti'l-İslâmiyye, s.209. Celaleddin Humay, *Şuûbiyye*, İsfahan, Saib kitabevi, 1363, s.11-12.

4- Cevad Ali, *el-Mufasssal Fi Tarihi'l-Arab Gable'l-İslâm*, Beyrut, Daru'l-İlm Li'l-Melayin, 1. bas. c.1, s.41-42.

5- Ömer Ferruh, *Tarihu Sadrı'l-İslâm ve'd-Devleti'l-Emeviyye* (Sadır-ı İslâm Tarihi ve Emevi Devleti), Beyrut, Daru'l-İlm Li'l-Melayin, 3.bas. 1976, s.39.

6- Ömer Ferruh *Tarihu Sadrı'l-İslâm* (Sadır-ı İslâm Tarihi) eserinde bu anlamı vurgular. bk. s.40.

Daha önce de belirttiğimiz gibi o dönemin Arap Yarımadası'nda yaşayan insanlar tahsili bulunmayan, okuma yazması olmayan, ilimden mahrum insanlardı; ancak İslâm literatüründe onlara "cahil" ve o döneme "cehalet" dönemi denilmesinin nedeni onların sırf bilgisiz ve tahsilsiz olmaları değil, daha ziyade akla mantığa sığmayan yanlış ve batıl görüşlerle, sağlıksız bir bakış açısıyla olaylara bakmalarıydı; tamamen asılsız ve hurafelerden ibaret törelere inanmalarından ve İslâm'ın şiddetle mücadele ettiği kindarlık, kendini beğenmişlik, başkalarına karşı övünme, üstünlük taslama ve kör taassuplar beslemelerinden dolayı İslâm dini "cahil" olarak tanımlıyordu onları.¹

Buradaki "cehalet" in, bir anlamda "anlamsızlık" olduğu da söylenebilir, çünkü bir insanın "anlayış sahibi" olması onun tahsiliyle ölçülemez ve "anlamazlık" tahsilsizlik demek değildir; bilakis akılsız, düşüncesiz ve ahmakça fikirlere sahip beyinsiz insanlar için "anlamaz" terimi kullanılmaktadır.²

Kur'ân-ı Kerim'de "cahiliye" terimi birçok yerde bu anlamda kullanılmıştır, birkaç örnek aktaralım:

1- Hz. Peygamberinin (s.a.a) onların istediği yönde karar verip fikir belirtmesini bekleyen bazı Kitap Ehli'nin bu yersiz beklentileri "**cahiliye hükmü**" şeklinde adlandırılmaktadır.³

2- Allah Tealâ, putperest Arapların kör kabile taassubuna "**cahiliye taassubu**" der.⁴

1- Tabatabai, *el-Mizan Tefsiri*, c.4, s.151-155. Ahmed Emin, *Fecru'l-İslâm*, s.74-78. Alusî, *Büluğul-Erib*, c.1, s.15-18. Şevki Zeyf, *Tarihu'l-Edebi'l-Arabi*, c.1, el-Asru'l-Cahili (Cahili Asrı) bölümü, Kahire, Daru'l-Maarif, 7. bas. s.39 ve nitekim birçok hadiste de cehalet aklın zıddı olarak tanıtılır, mesela *Usul-i Kafi*'de, akıl ve cehalet faslında c.1, s. 11'den sonra bu tür hadisler vardır.

2- Cevad Ali şöyle der: "Bence cahiliyet aptallık, akılsızlık, gurur, zeka özürlü olma, ahmaklık, öfke ve ilâhi emir karşısında teslimiyetsizlikten kaynaklanmaktadır; İslâm'ın kınadığı cehalet sıfatları budur. Binaenaleyh bu cehalet tıpkı çirkin sözler söyleyen zeka özürlü birine edep ve terbiyeye uymadığı için "git oradan aptal insan!" demeye benzer. Bu cümlede maksat o kişinin okuma yazma cahili olduğunu kasdetmek değildir. bk. *el-Mufassal Fi Tarihi'l-Arab Gable'l-İslâm*, c.1, s.40.

3- Mâide, 50.

4- Fetih, 26.

3- Peygamberin (s.a.a) eşlerine, daha önceki cahiliye döneminde olduğu gibi süslenerek dışarı çıkmamaları emredilmektedir.¹

4- İslâm ordusunun Uhud Savaşı'nda yenilmesi üzerine moralleri bozulup imanları gevşeyerek kötümserliğe kapılan münafıklarla zayıf imanlı kimseleri kınayan Allah Teala; onların Allah hakkında "**cahiliye dönemindeki**" zanlar gibi bir zan beslediklerini belirtmektedir.²

5- Allah Teala, Hz. Musa'nın (a.s) kavminin, bir inek öldürmeleri istendiğinde ona "**sen bizimle alay mı ediyorsun?**" diye sorduğunu, Hz. Musa'nın (a.s) ise "**cahillerden olmaktan Rabbime sığınırım!**" dediğini buyurur.³

6- Emir'ül-Müminin İmam Ali (a.s) putperest Arapların zavallılık ve perişanlık içinde yaşadığı dönemi tarif ederken onların cehaletleri nedeniyle akılsız olduklarını hatırlatır.⁴

1- Ahzab, 33.

2- Âli-İmrân, 154.

3- Bakara, 67.

4- *Nehcü'l-Belâğa*, Sübhi Salih incelemesi, 95. hutbe.

3- ARABİSTAN YARIMADASI VE ÇEVRESİNDEKİ DİNLER

İslâm'ın zuhur döneminde Arapların büyük çoğunluğu putperest olsa da aralarında bazen *Yahudi, Hıristiyan, Hanif, Mânî ve Sâbîi* vb. olana da rastlamak mümkündür. Arabistan halkının tamamı aynı dine mensup değildi yani; mevcut dinlerin her biri birçok belirsizlik ve karanlık noktalarla doluydu. Bu nedenle de halk bu dinlerden adeta bıkmış, usanmış, ne yapacağını bilemez hâle gelmişti. Aşağıda bu dinler hakkında kısaca bilgi vermemizin faydalı olacağını düşünüyoruz:

Tektanrılılar

"Hanif"ler olarak bilinen¹ tektanrıcılar, müşrik olan çoğunluğun tersine, puta tapmıyor, tek tanrıya ve ahirete inanıyorlardı. Bu gruptakilerin bir kısmı Hıristiyandı, ama bazı tarihçiler onları da haniflerden saymaktadır. *Varaka b. Nevfel, Ubeydullah b. Cahş, Osman İbn Huveyris, Zeyd İbn Ömer İbn Nufeyl*², *Nabığa Ce'di (Kays İbn Abdullah), Ümeyye İbn Ebu's-Salt, Kuss b. Saide İyâdi, Ebu Kays Sürme b. Ebu Enes, Züheyr b. Ebu Sulma, Ebu Âmir Eosî (Abd Amr b. Seyfi, Addas (Utbe b. Rabia'nın kölesi), Riab Şeni ve Rahib Bahira* bu hanifler arasındaydı,³ bunların

1- Çoğulu "Hunefa" olan Hanif kelimesi Hz. İbrahim'in (a.s) dininden olanlar için kullanılırdı. bk. Tabersi, *Mecmau'l-Beyan*, Maarif şirketi, c.1, s.216.

2- Muhammed b. Habib, *el-Muhabber*, Beyrut, Daru'l-Afakî'l-Cedide, s.171.

3- Mesudi, *Murucu'z-Zeheb*, çev: Ebu'l-Kasım Payende, Tahran, Bongah-ı Tercüme ve Neşr-i Kitap, 2. bas. H.Ş. 1356, c.1, s.60-68. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebi*, Mustafa es-Sakka ve arkadaşlarının tahkiki ile, Mustafa el-Babi el-Halebî basımevi, hicrî: 1355, c.1, s.237. İbn Kesir, *es-Siretu'n-Nebeviyye*, inceleme: Mustafa Abdulvahid, Kahire, İsa el-Babi el-Halebî basımevi, hicrî kamerî: 1384, c.1, s.122-165. Muhammed b. İshak, *es-Siyer ve'l-Meğazi*, inceleme: Dr. Suheyl Zekar, Beyrut, Daru'l-Fikir, 2. bas. hicrî kame-

bir kısmı ünlü düşünürler ve şairlerdendi.

Bu tektanrıya inanç onların aydın görüşlü ve temiz bir fıtrata sahip olmalarının yanı sıra mevcut dinlerin sönüklüğünde ve toplumdaki dini boşlukta aramak gerekir. Temiz yaradılışlarını koruyabilen bu insanlar kâinatın müdebbir yaratıcısının varlığına inanıyor, akıl ve mantıktan uzak putperestliğin din olarak kabul edilemeyeceğini görüyorlardı. Hıristiyanlıkla Yahudilik de, aradan geçen asırlar sürecinde tahrife uğrayıp maneviyatını yitirmiş olduğundan aydın görüşlü insanların huzura muhtaç ruhunu doyurmaktan uzaktı. Bu nedenle Yüce Yaradan'ının arayışı içinde olan niceleri Hakk'ı ve hak dini bulabilmek için uzun yolculuklara ve meşakatlere katlanarak Hıristiyan, Yahudi veya diğer dinlerin ünlü isimleriyle görüşüp konuşuyor¹ ve semavî kitaplarda, geleceği müjdeleyen son peygamber Hz. Resulullah'ın (s.a.a) zuhur işaretleri hakkında incelemelerde bulunuyor ve genellikle belli bir sonuca ulaşamadıklarından çareyi, en azından tektanrıçılık esasını kabulde görüyorlardı. Bu grubun nasıl ibadet ettiği ve ne tür dinî merasimleri olduğu hakkında ise çok net bilgiler bulunmamaktadır.

Burada, bazılarının zannettiği gibi haniflerin içinde yaşadıkları toplumun hidayeti yolunda onları tevhide davet etmedikleri ve kesinlikle böyle bir hareket içinde olmadıkları gerçeğini de hemen hatırlatalım. Tarihçilerin de kaydettiği üzere hanifler münzevî ve ferdî bir yaşamı seçmişlerdi; düşünüyor, olayları tahlil ediyorlardı, ama hiçbir zaman belli bir grup ve din olarak toplanıp teşkilatlanmamışlardı. Belli hüküm ve ibadetlere sahip bir dinleri yoktu. Yaşadıkları bozuk ortamda halkın sıkça bir araya geldiği yerlerden uzak durmaya çalışıyor ve putlara tapınmıyor, bununla yetiniyorlardı. Görüşlerini açıklayıp insanları kendi inandıkları doğrulara davet etme gibi şeylerle uğraşmayan hanifler kavimlerinin inançlarını bozuk ve batıl buluyor, bundan öte hiçbir şey yap-

rî: 1410, s.115-116. Muhammed b. Habib Bağdadi, *el-Munemmak Fi Ahbar-ı Kureyş*, inceleme: Hurşit Ahmet Faruk, Beyrut, Âlemu'l-Kütüb, 1. bas., hk. 1405, s.152-153. Muhammed İbrahim Ayeti, *Tarih-i Peygamber-i İslâm* (Hz. Peygamber'in Hayatı) Tahran Üniversitesi yay. 2. bas. H.Ş. 1361, s.13-19.

1- İbn Kesir, age. s.156. Muhammed Ebulfazl İbrahim ve arkadaşları, *Kıyasu'l-Arab*, Kahire, Dar-u İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, 5. bas. Kum, Menşurat-ı Reziyy Ofseti, H.Ş. 1364, c.1, s.72.

mıyorlardı. Bu nedenle de kavimleriyle ilişkileri gayet normaldi ve toplumla aralarında hiçbir sürtüşme olmuyordu.¹

Hıristiyanlık

Arabistan'ın bazı noktalarında Hıristiyanlar da vardı. Hıristiyanlık güneyden Habeşistan, kuzeyden Suriye (Doğu Roma imparatorluğunun nüfuz alanı) ile Sina Yarımadası'ndan Arabistan'a nüfuz etmiş, ama burada önemli bir ilerleme kaydedememişti;² Arap Yarımadası'nın kuzeyinde *Rabia* kabilesine mensup *Tağliboğulları*'yla *Gassan* kabilesi ve *Guzaağulları*'ndan³ birkaç kişi arasında yayılabildiği ancak.⁴

Kuss İbn Saide, *Hanzala Tai* ve *Ümeyye b. Salt*'da Hıristiyanların büyüklükleri arasında sayılmıştır. Bunlardan bazısı şehirden uzaklaşıp toplumu terk etmiş, çöllerde küçük manastırlarda inzivaya çekilmişti.⁵

Yemen'de Hıristiyanlık

Hıristiyanlık 4. yüzyıldan itibaren *Yemen*'e nüfuz etmişti. Bir Hıristiyan olan *Philip Hitti* şöyle yazar:

Doğru kaynaklara göre Güney Arabistan'a giden ilk Hıristiyan heyet, miladî 356 yılında İmparator *Konstantios* tarafından *Teo*

1- Cevad Ali, *el-Mufasssal Fi Tarihi'l-Arab Gable'l-İslâm*, Beyrut, Daru'l-İlm Li'l-Melayin, 1. bas. M. 1968, c.6, s.449. Hüseyinî Tabatabai, *Hiyanet Der Güzarış-i Tarih* (Tarih Raporunda İhanet), Tah, Çap Pehş yay. H.Ş. 1366, c.1, s.120. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebi*, c.1, s.237.

2- Hasan İbrahim Hasan, *Tarih-i Siyasiy-i İslâm* (Siyasi İslâm Tarihi), çev: Ebu'l-Kasım Payende, Tahran, Sazmani İntişarat-i Cavidan, 5. bas, hş.1362, c.1, s.64.

3- age. s.64. Şihabeddin el-Ebşehi, *el-Mustatraf Fi Külli Fenmin Mustazraf*, Beyrut, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, c.2, s.88. İbn Kuteybe, *el-Maarif*, Servet Akkaşe inceleme-si, Daru'l-Kutub, 1960, s.621. el-Emir Ebu Said el-Himyari, *el-Huru'l-İyn*, Kemal Mustafa inceleme-si, Tahran, M. 1972, s.136.

4- Osman b. Hüveyris ve Varaka b. Nevfel (Kureyş kollarından Esedoğulları boyundan) Hunefa olduğu hâlde İmreu'l-Kays'in oğulları (Temimoğulları boyundan) kimilerince Hıristiyan kabul edilir, bk, *Yakubi Tarihi*, c.1, s.225.

5- Ahmed Emin, *Fecru'l-İslâm*, Mektebetu'n-Nihzeti'l-Misriyye bas. Kahire, M. 1964, s.27.

Philos Andos Arios başkanlığında gönderilen heyettir. Bu heyetin gönderilmesinin asıl nedeni o günkü dünya politikasının gereği olarak Güney Arabistan'daki nüfuz sahaları üzerinde Roma imparatorluğuyla İran imparatorluğu arasındaki rekabetti. Teo Philos *Aden*'de bir, *Himyeriyan*'da da 2 kilise yaptırdı. *Necran* halkı mil. 500'de bu yeni dini kabullendi.¹

İslâm zuhur ettiğinde Yemen'de *Tayy*, *Mezhic*, *Behrâ*, *Selih*, *Tenuh*, *Gassan* ve *Lehm* kabileleri Hıristiyan olmuştu.²

Hıristiyanlığın Yemen'deki en önemli merkezi Necran'dı. Bu kalkınmış ve zengin şehrin halkı geçimini ziraat, ipek kumaşlar örme, deri ticareti ve silah üretiminden sağlıyordu. Necran şehri, *Hıyre*'ye kadar uzanan bir ticaret yolu üzerindedir.³

Zunuvas, Yemen'i ele geçirenceye kadar Hıristiyanlık bu ülkede yayılmaya devam etti. *Zunuvas*, Hıristiyanları dinlerinden vazgeçmeye zorladıysa da onlar direndiler, bunun üzerine büyük çukurlarda ateşler yakarak bütün Hıristiyanları bu çukurlarda diri diri yaktı.⁴ Derken, Habeşistan'ın duruma müdahale etmesiyle *Zunuvas* mil. 525'de yenilgiye uğratıldı ve Hıristiyanlar tekrar iktidar oldular.⁵

1- *Tarihu Arab* (Arap Tarihi), çev: Ebu'l-Kasım Payende, Tahran, Agâh yayınevi, 2. bas. H.Ş. 1366, s.78. Bazı tarihçiler Yemen'de Hıristiyanlığın yayılışını Feymiyun adlı Şamlı bir rahibin bu bölgeye gelip faaliyet göstermesine bağlar. bk. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.1, s.32-35. Yakut Hamevi, *Mucemu'l-Buldan*, Beyrut, Daru İh-yai't-Turasi'l-Arabi, c.5, s.266'da Necran kelimesi. Ancak bu aktarımda daha çok hikaye ve destan havası vardır ve Hitti'nin anlattığıyla hiç bağdaşmamaktadır.

2- *Yakubi Tarihi*, Necef, Mektebetu'l-Haydariyye, hk. 1384, c.1, s.224.

3- Ahmed Emin, age. s.26.

4- Bazı müfessirler der ki Buruc Suresi'nin 4-9. ayetleri Hıristiyanların toplu katliama uğraması hakkında nazil olmuştur. Veya bu olay söz konusu ayetin misdaklarından biridir. bk. *el-Mizan Tefsiri*, c.20, s.251-257. Bu ayetlerde Allah Teala şöyle buyuruyor: "**Kahrolsun Ashab-ı Uhdud! Tutuşturucu yakıt dolu o ateş. Hani kendileri ateş hendeğinin çevresinde oturmuşlardı. Ve müminlere yaptıklarını seyre-diyorlardı. Sırf üstün ve güçlü olan ve övülen Allah'a iman ettiklerinden dolayı onlardan intikam alıyorlardı. Ki O -Allah- göklerin ve yerin mülkü O'nundur, Allah her şeyin üzerinde şahid olmandır.**"

5- Ahmet Emin, age. s.27.

Hiyre'de Hıristiyanlık

Hıristiyanlığın nüfuz ettiği bölgelerden biri de Arabistan'ın doğusundaki Hiyre şehriydi. Hıristiyanlık, Romalı esirler yoluyla Hiyre'ye sızmıştı. İran (Pers) imparatorluğu 1. *Hürmüz* döneminden itibaren bazı sömürgelerine Romalı esirleri yerleştirmişti, işte bu esirlerin bir kısmı Hiyre'de yaşıyordu. Bazı tarihçilere göre Hiyre'de Hıristiyanlığın ilk müessilleri bu esirlerdi. Kısacası Hiyre'de *misyonerlik* faaliyetinde bulunan Hıristiyanlar vardı ve bu şehrin ahalisine Hıristiyanlık propaganda-sında bulunuyorlardı. Arap çarşılarında halka konuşmalarda bulunup vaaz ediyor; kıyametten, cennet ve cehennemden söz ediyorlardı. Onların bu yoğun çabaları sonucu bazı Araplar Hıristiyan oldu, hatta 5. *Nu'man*'in eşi *Hind* de bunların arasındaydı. Hıristiyan olduktan sonra kendi adını verdiği bir manastır yaptırdı. "Deyr-i Hind (*Hint manastırı*)" adlı bu bina *Taberi*'nin dönemine kadar ayakta kalmıştır. Daha önce isimlerini aktardığımız *Hanzala Tai*, *Kuss İbn Saide*'yle *Ümeyye İbn Salt* Hiyreliydi.¹

Hiyre kralı *Nu'man b. Münzir*, *Adiyy b. Zeyd*'in telkinleriyle Hıristiyanlığı seçti.² Kur'ân'da Hıristiyanların görüş ve inançlarından söz eden, bu inançlardaki zaaf ve hataları açıklayan, özellikle Hz. İsa'yı (a.s) tanımlaştıran batıl inancı kınayan³ birçok ayet vardır. Bu ayetler İslâm'ın zuhur çağında Arap Yarımadası'nda Hıristiyanların da yaşadığını gösteren en güçlü delillerdir. İslâm tarihinin ünlü olayı olarak bilinen "*Mübahale*"de Hz. Resulullah (s.a.a) Necran Hıristiyanlarının büyük papazlarıyla mübahalede bulunmuştur.⁴

Daha önce de hatırlattığımız gibi, Hıristiyanlık, zamanla tahrif edilmiş, maneviyat ve asaletini yitirerek bozulmuştu. Bu nedenle de o dönemdeki akidevî ve fikrî boşluğu doldurmaktan, insanların fırtınalı ruhlarını dindirip onlara huzur verme kapasitesinden yoksun kalmıştı artık.

1- age. s.18-25-26-28.

2- Muhammed Ebulfazl İbrahim, *Kıyasu'l-Arab*, c.1, s.73. Ahmed Emin, age. s.27.

3- Maide, 18,72 ve 73. Nisa, 171. Tevbe, 30. Kur'ân-ı Kerim Yahudileri İslâm'ın en büyük düşmanı olarak tanıtırken onlara karşılık, Hıristiyanların Müslümanların en yakın dostu olduğunu buyurur. bk: Maide, 82.

4- Seyyid Muhammed Hüseyin Tabatabai, *el-Mizan Tefsiri*, Kum, İsmailiyan basımevi, 3. bas. hicrî kamerî 1393, c.3, s.228-233.

Yahudilik

Yahudilik, İslâm'dan asırlar önce Arabistan'a nüfuz etmişti. Bu bölgede belli Yahudi yerleşim merkezleri oluşmuştu ki bunların en çok tanınanı daha sonra "Medine" adını alacak olan Yesrib'di. Teyma,¹ Fedek² ve Hayber'de de³ Yahudilerin yaşadığı yerler vardı. Yesrib'de üç Yahudi kabilesi vardı: bunlar Nadîr, Kaynuka ve Kurayzaoğulları'ydı.⁴

Yesrib'de bu üç Yahudi kabilesinden başka iki büyük kabile daha vardı: *Evs* ve *Hazrec*! 3. asırda Yemen'den göç eden bu iki kabile, Yahudilerden kısa bir süre sonra Yesrib'e yerleşmişti. Putperest olan bu iki kabile içinden bazıları, Yahudilerle birlikte yaşadıklarından onların dinini seçmişti. Yemen'le Yesrib'den kovulan bazı Yahudilerin de *Taife* yerleştiği ve burada ticaretle uğraştıkları söylenir.⁵

Yahudiler Arabistan'da yerleştikleri her yerde, ziraattaki maharetleriyle ün kazanıyorlardı. Medine'de de ziraat ve çiftçiliğin yanı sıra demircilik, boyacılık ve silah yapımındaki şöhretleriyle tanınmışlardı.⁶

1- Yakut Hamevî şöyle diyor: Tima, Şam ile Kura Vadisi arasında kalan küçük bir şehirdi (bk. *Mu'cemu'l-Buldan*, c.2, s.67) ve Kura Vadisi, Medine'yle Şam arasında olup Medine toprakları arasında sayılıyordu (age. c.5 , s.345). Binaenaleyh Tima; Medine'yle Şam arasındaydı. 4. yy. İslâm bilginlerinden Mukaddesî diyor ki: Tima eski ve büyük bir şehirdi, hurmalıklar ve bağlarla dolu bu sulak şehrin demir bir mahzen ağzından gölete dökülen çok güzel ve tatlı bir pınarı vardı. Bu gölette biriken sular bağlarla bahçelere akıtılıyordu. Tatlı su kuyuları olan bu şehir orada yer alıyordu, bugün bu şehir büyük ölçüde harabeye dönüşmüştür. bk. *Ahsenu't-Tekasim Fi Marifeti'l-Akâlim*, çev: Ali Naki Münzevî, İran Mütercim ve Yazarlar Şirketi. 1. bas. H. Ş. 1361, 1. böl. s.363.

2- Fedek, Medine'ye 2 veya 3 günlük uzaklıkta bulunan bir kasabaydı. *Muce-mu'l-Buldan*, c.4, s.238.

3- Hayber Kuzeyden Medine'ye 96 mil (192 km.) uzaklıkta, Şam tarafında yer alan bölgenin adıdır. Burada 7 kale ile çok sayıda hurma bahçeleri ve verimli tarlalar vardı. bk. *Muce-mu'l-Buldan*, c.2, s.409. Medine-Hayber mesafesi konusunda daha farklı kayıtlar vardır. bk. Ebu'l-Feda, *Takvimu'l-Buldan*, çev: Abdulmuhammed Ayetî, *Bunyad-i Ferheng-i İran Yay.*, s.123.

4- Hasan İbrahim Hasan, *Tarih-i Siyasiy-i İslâm*. s.64.

5- Belazurî, *Futuhu'l-Buldan*, Beyrut, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye bas. hicrî 1398, s.67

6- Ahmed Emin, *Fecru'l-İslâm*, s.24.

Hımyer, Kinaneoğulları, Haris b. Ka'boğulları, Kindiler,¹ Gassan ve Cezam kabileleri arasında da Yahudi olanlar vardı.²

Yemen'de Yahudiler

Yahudiler yerleştikleri her yerde Tevrat'tan Yahudilik inançlarının propagandasını yapıyor, Yahudiliği yaymaya çalışıyorlardı. Yemen de bir ara Yahudilerin eline geçmişti. Yemen kralı Zunuvas Yahudi olunca Hıristiyanları ezip sindirmiş ve bu ülkede Yahudiliği resmi din ilân etmişti.

Bazı tarihçilere göre Zunuvas'ın Hıristiyanlara karşı takındığı bu acımasız tavrın nedeni dinî değil, millî sebepler ve vatan sevgisinden kaynaklanıyordu aslında. Çünkü Necran Hıristiyanlarının, aynı dinden oldukları Habeşistan ile çok yakın dostluk ilişkileri vardı, Habeşistan devleti Hıristiyanları destekleme adı altında aslında Yemen'in içişlerine müdahale ediyor ve kendi millî çıkarlarını temine çalışarak başka maksatlar güdüyordu. Budan dolayı Zunuvas'la taraftarları, Hıristiyanları sindirip yok ederek Habeşistan'ı önemli bir üssünden mahrum bırakmak istemişlerdi. Necran'da Hıristiyanlara uygulanan büyük katliamlardan sağ olarak kurtulmayı başaran bir Necranlı, Habeşistan'a giderek imparatoru gördü ve ondan yardım istedi. Bu olay iki ülke arasında savaşa yol açacak, 525'te Zunuvas'ın yenilmesiyle birlikte Necran, İslâm'ın zuhuruna kadar Hıristiyanlığın bölgedeki önemli merkezlerinden biri olarak kalacaktı.³

Sabiîler

Kimileri bu inancın *Tehmures*'in iktidarı döneminde ortaya çıktığına ve bu dinin kurucusunun *Buzasof* olduğuna inanır. *Ebu Reyhan Birunî* (hicri 360-440) bu güruhun nasıl ortaya çıktığını kısa bir tarihçeyle açıkladıktan sonra şöyle devam eder:

1- İbn Kuteybe, *el-Maarif*, Servet Okkaşe incelemesi, Kum, Menşuratu'r -Raziyy, 1. bas. hicrî 1415, s.621. el-Emir, Ebu Said bin Neşvaru'l-Himyeri, *el-Huru'l-Ayn*, Kemal Mustafa incelemesi, Tahran, 1972, s.136, ayrıca *el-Mustedref*'de (c.2, s.88) Hımyer kabilesinin adı "Numeyr" olarak geçer, ki bu baskı hatası olsa gerektir.

2- *Yakubi Tarihi*, c.1, s.257.

3- Ahmed Emin, *Fecru'l-İslâm*, s.23, 24,27. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.1, s.37. Yakut Hamevi *Mu'cemu'l-Buldan*, c.5, s.266.

Bunlar hakkında yegane bildiğimiz tek tanrıya inanmaları ve O'nu kötü sıfatlardan (sıfat-ı selbiye) münezzehtir. İnançlarının şu olduğu söylenir: Tanrı görülmez, zulmetmez ve sınırlı değildir. Kâinatın felek, gökler ve göklerdeki cisimlerce yönetildiğine ve göklerin canlı olduğuna, konuştuğuna, duyduğuna ve gördüğüne inanır, nura ve ışığa taparlar. Sabiüler inançları gereği yıldızlar ve onların hareketleriyle yerkürenin mukadderatı arasında bağ kurduklarından bunların heykel ve şekillerini mabetlerinde bulundurlardı. Nitekim güneşin heykelini *Balebbek*'e, ayın heykelini *Harran*'a, *Venüs*'ün heykelini de bir köye dikmişlerdi.¹

Sabiülerin merkezi Harran'dı.² Bu din bir zamanlar Roma, Yunanistan, Babil ve daha birçok ülkeye yayılmıştı.³ Kur'ân-ı Kerim üç yerde onlardan söz eder.⁴ Günümüzde artık yok olmaya yüz tutan bu dinin çok az sayıdaki mensupları Huzistan⁵ ile Irak'ta⁶ yaşamaktadır.⁷

Manilik

Zerdüştilik, Manilik ve Mazdekiliğin ana vatanı İran'dı. Ancak bu dinlerin İslâm'dan önce Hicaz'da yerleşip yerleşmedikleri hakkında ihti-

1- *el-Asaru'l-Bakiye*, çev: Ekber Dânaşereşt. Tahran, 3. bas. H. Ş. 1363, s.294-295.

2- Harran, Dicle ile Fırat arasında büyük bir şehrin adıydı. (Yaklaşık bugünkü Irak sınırlarına dayanıyordu.) Ancak şimdi yıkılmış ve harabeye dönmüş bir şehirdir. İslâm'ın ilk çağlarında burası mâmur bir şehirdi ve buradan önemli alimler yetişmiştir. bk. *Mucemu'l-Buldan*, c.2, s.235-236. *Takvimu'l-Buldan*, s.303, 307, 309. Muhammed Muin, *Ferheng-i Farsi* (Farsça Sözlük), Tahran, Emir-i Kebir Yay. c.5, s.457.

3- Tabatabai, *el-Mizan Tefsiri*, c.10, s.279.

4- Bakara, 62. Maide, 69. Hacc, 17.

5- Karun nehri kıyısında Ahvaz, Hürremşehir, Abadan, Şadgan, ve Mişan ovası bu bölgedeydi.

6- Dicle ile Fırat etrafında, Bağdad, Hille, Nasiriye, İmare, Kut, Diyali, Kerkük, Musul, Remadi, Süleymaniye ve Kerbela şehirleri.

7- "Sabi" kelimesinin kökü ve bu terimin Arapça mı yoksa İbranice mi olduğu, hangi anlama geldiği, Sabilerin inançları ve hangi peygamberin izleyicisi oldukları konusunda bk. Alusi, *Buluğu'l-Erib*, c.2, s.223-228. Yahya Nuri, *İslam ve Akaid ve Ara-i Beşerî* (İslâm, İtikat ve Beşerî İnançlar), Tahran, Müessesesi-i Matbuati-i Ferehani, 2. bas. H. Ş. 1346, s.431-432. Şehristani, *el-Milelu ve'n-Nihel*, Muhammed Seyyid Keylanî incelemesi, Beyrut, Daru'l-Maarife, c.1, s.230 ve c.2, s.5.

laf vardır. Bazı çağdaş tarihçiler o dönem Arabistan'ında bu dinlerin bulunduğuna inanıyorsa da mevcut belgeler sadece Maniliğin varlığını ispatlamaktadır.

Yakubi şöyle yazar:

Bazı Araplar Yahudiliği, bazıları Hıristiyanlığı seçti, kimi de zındıklığı seçip Seneviyyeyi (iki yaratıcıya inanmayı) kabullendiler.¹

Bugün "zındık" kelimesi Allah'ı inkâr eden, dinsiz anlamında kullanılıyorsa da İslâm bilimcileri bu kelimenin aslında Manilik dininin kollarından birinin adı olduğunu vurgulamaktadırlar. Zamanla bütün Manicileri kapsamıştır; sonra da dinsizlerle kâfirler için de aynı kelime kullanılmıştır. Eski metinlerde "zındıklık" denildiğinde "Manicilik [Manişezizm] kastedilir,² bu din Hıristiyanlıkla Mecusiliğin bir senteziydi.³

Bazı tarihçiler Kureyşliler arasında zındık da olduğunu ve bu dinin *Hiyre* halkından onlara ulaştığını yazmaktadır.⁴ Bu dinin *Hiyre*'den Ara-

1- *Yakubi Tarihi*, c.1, s.226.

2- Ahmet Emin, *Fecru'l-İslâm*, s.108. Davud İlhami, *İran ve İslâm*, Kum, Neşri Hadid Yay. s.392, Biruni, Mazdekilerin Zend'i izledikleri için (Evista Tefsiri) zındık olarak adlandırıldığını yazıp şöyle der: Manuyanları da mecazi olarak zındık tanımlarlar ve batnî fırkasını da İslâm'da böyle bilirler. Çünkü bu iki grup Allah'ın sıfatları konusunda ve zahirin tevilinde Mazdekilere benzer. bk. *el-Asaru'l-Bakiye*, çev: Ek-ber Dânâsereşt. s.312. Abdülhüseyin Zerrinkub bu konuda şöyle yazar: Pehlevicede zındık denilen zındık kelimesi bugün yerleşik bilinen bir terimdir. İslâm çağında Maniler dışında inançsız, mülhid ve şüpheye düşen kimseler için de kullanılırdı. *Ne Şargî Ne Garbî, İnsânî* (Ne Doğululuk, Ne Batıllık, Sadece İnsanlık), s.110.

3- Şehristani, *el-Milelu ve'n-Nihel*, s.244. Bir doğu bilimci şöyle der: Maniliği, Hıristiyanlıktan etkilenmiş Zerdüştlük olarak tanımlamak, onu Zerdüştlükten etkilenmiş Hıristiyanlık olarak tanımlamaktan daha doğrudur. Ahmed Emin, *Fecru'l-İslâm*, s.104. Mani ve onun dini hakkında bk. Abdülhüseyin Zerrinkub, *Ne Şargî Ne Garbî, İnsânî*, s.72-76.

4- İbn Kutaybe, *el-Maarif*, Kum. Menşurat-ı Radiyy bas, hicrî 1415, s.621. el-Ebsehi, *el-Mustadraf Fi Külli Fennin Mustazraf*, c.2, s.88 ve İbn Reste, *el-A'laku'n-Nefise*, çev: Hüseyin Karaçanlu, Tahran, Emir-i Kebir Yay. H.Ş. 1365, s.264. Ahmed Emin, *Fecru'l-İslâm*, s.108. Muhammed b. Habib Bağdadî'ye göre Kureys'den Sahr b. Harb (Ebu Süfyan), Akabe b. Ebu Muayt, Ubey b. Half, Ebu İzzet (Ömer bin Abdullah Cumhî), Nezir b. Haris, Nubeyh ve Münebbih (Haccac b. Amir Sahmî'nin oğulları), As b. Vail es-Sehmî ve Velid b. Muğiyre Mahzumî bu gruptandır. *el-Munammak Fi Ahbar-ı Kureys*, s.288-289. *el-Muhbir*, s.161. Ne var ki bunların İslâm'a karşı söz ve ta-

bistan'a geçmiş olması, bunun iki tanrıçılık olduğunu göstermeye yetmektedir, çünkü Hiye İran'ın komşusu ve onun himayesi altındaydı ve İran Perslerinin iki tanrıçılığa dayalı dinleri bu ülkeye de nüfuz etmişti.

Yıldızlara Tapma

Cahiliye devrinde, birçok bölgede olduğu gibi Arap Yarımadası'nda da halkın bir kısmı aya, güneşe ve bazı yıldızlara tapıyor ve bunların yerküre ve canlıların kaderini belirleyen gizemli simgesel güçler taşıdığına inanıyordu. Mesela *Huzaa* ve *Himyer* kabileleri sabit iki parlak yıldız olan "*Şi'ra*"ya tapıyordu, Hz. Resulullah'ın (s.a.a) anne tarafından gelen büyükbabalarından Ebu *Kebeşe* de bu yıldızla tapardı.¹

Tayy kabilesinden bazıları da *Süreyya* yıldızına tapmadaydı.² Yıldızlara ve diğer gök cisimlerine tapınma olayı Arapların edebiyat, hurafe ve destanlarına yansiyacak kadar yaygın hâle gelmişti.³ Esasen ayla güneşe tapan Sabîlilere ilaveten bütün putperestler de bu ikisini kutsal varlık sayıyordu.⁴

Kur'ân-ı Kerim, yıldızlar ve diğer gök cisimlerine tapınmayı reddedip kınamakta ve bunların Yüce Yaratıcı'nın mahlukatı olduğu, O'nun iradesi karşısında teslimiyet gösterdiği, O'nun karşısında secdeye kapanıp O'na ibadet ettiği gerçeğini hatırlatmaktadır; bu vesileyle insanoğlu onlara tapınmamalı, onlar üzerinde tefekkür ederek kâinatın Yüce Yaratıcısı'nı tanımalıdır, zira bütün bunlar O'nun kudret ve ilminin nişaneleridir:

vırlarında bu anlamı teyit eden bir işarete rastlanmaz; bilâkis karineler bunların putperest olduklarını gösteriyor. Abdülhüseyin Zerrinkub Zındıklar konusunda şöyle yazar: "Sa'leb'den aktarıldığı kadarıyla zındık terimi Dehriyye inançlıları için de kullanılırdı. Bütün kâinatı bağımsız tek yaratıcının yarattığına, ama bunda ikileme olduğuna inananlara Dehrî denirdi. Kureyş'in zındıkları da (Ebu Süfyan, Akabe b. Ebu Muayt, Nezir b. Haris, As b. Vail ve Velid b. Muğiyre) bunlardandı ve bu tür bir tektanrıda toplanan çoktanrıci bir inanç taşıyorlardı. Kureyş'in eski büyükleriyle ilgili rivayet ve şiirlerden anlaşıldığı kadarıyla sözlerde tasvir edilen zındıklar, yaratıcılığı, ahireti ve kıyameti reddeden kimselerdi. bk. *Ne Şargî Ne Garbî, İnsânî*, s.107.

1- Tabatabai, *el-Mizan Tefsiri*, c.19, s.49.

2- Alusî, *Büluğü'l-Erib*, c.2, s.240.

3- Alusî, *Büluğü'l-Erib*, c.2. s.215, 220, 230, 237, 239, 240. *İslâm ve Akaid ve Ara-i Beşerî*, (İslâm, İtikat ve Beşerî İnançlar), s.295-297.

4- Tabatabai, *el-Mizan Tefsiri*, c.17, s.393.

Allah; geceyi, gündüzü, güneşi ve ayı sizin emrinize verdi, yıldızlar da O'nun emriyle, insanlar için emre hazır kılınmıştır. Şüphesiz bunda, aklını kullanabilen bir topluluk için ayetler vardır.¹

Gece, gündüz, güneş ve ay O'nun ayetlerindedir. Siz güneşe de, aya da secde etmeyin, Allah'a secde edin ki bunları kendisi yaratmıştır, eğer O'na ibadet edecekseniz.²

Şi'ra yıldızının Rabbi'nin O olduğu gerçeği, daha önceki peygamberlerin kitaplarında insana ulaşmış değil midir?³

Bu ayetler de, Hz. Resulullah'ın (s.a.a) bi'set döneminde gök cisimlerine tapınmanın halk arasında bir hayli yaygın olduğunu göstermektedir.

Cinlerle Meleklerle Tapma

Yukarıda sıraladığımız dinlerin yanı sıra Arabistan ahalisinin bir kısmı da cinlerle meleklerle tapınıyordu.

Mekke'nin ileri gelenlerinden *Abdullah b. Zib'ari* "Biz meleklerle tapıyoruz, Yahudiler *Üzeyir'e*, Hıristiyanlar da *İsa'ya!* *Muhammed'e* sorun bakalım, biz hepimiz bunca tanrıyla birlikte cehenneme mi gideceğiz yani?" diyordu.⁴

Huzaa kabilesinin bir kolu olan *Benu Melih* kabilesi cinlere tapıyordu.⁵ Cinlere ilk tapanların Yemenli bir grup olduğu, onları *Hanifeoğulları* kabilesinin izlediği, sonra da tedricen bunun Araplar arasında yayılmaya başladığı söylenir.⁶ Bazı müfessirlere göre kimileri, Allah'ın (haşa) cinlerle evlendiğine ve meleklerin de bu evliliğin semeresi olduğuna inanmaktaydı!⁷ Yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'de, cinlerle meleklerle tapınmayı ve onlar hakkında batıl düşüncelere kapılmayı kınayarak şöyle buyurur:

1- Nahl, 12.

2- Fussilet, 37.

3- Necm, 49.

4- İbn Hişam, *es-Siretu'n-Nebeviyye*, Kahire, Mustafa el-Babî el-Halebî Matbaası, hicrî 1355, c.1, s.385.

5- Hişam b. Muhammed Kelbî, *Kitabu'l-Esnam*, çev: Seyyid Muhammed Rıza Celalî Nainî, Tahran, H.Ş. 1348, s.42.

6- Tabatabai, *el-Mizan Tefsiri*, c.2, s.42.

7- Tabersî, *Mecmau'l-Beyan*, Şirketu'l-Mearifi'l-İslâmiyye baskısı, hicrî 1379, c.8, s.46

...Allah için cinlerden ortak koştular. Oysa onları da Allah yaratmıştır...¹

Kıyamet günü Rabbin onların hepsini diriltir ve sonra da meleklerle "Bunlar size mi tapınıyordu?" diye sorar. Onlar "Sen eşi ve benzeri olmaktan münezzehsin, bizim velimiz ancak sensin, onlar değil! Onlar cine tapınıyorlardı ve çoğu onlara inanmaktaydı!" derler.²

Ayetteki bu sorunun bir bilinmeyi bilmek amacıyla sorulmadığı ortadadır, zira Allah Teala her şeye âlimdir; amaç gerçeğin bizzat melekler tarafından söylenmesi ve onlara tapınanların utanmasını sağlamaktır. Diğer taraftan, ayetteki ifadeden, meleklerin insanların onlara tapınmasına razı olmadıkları ama bazı cinlerin buna razı olduğu anlaşılmaktadır.

Her hâlükârda bu görünmeyen varlıklara tapınmak, iki tanrıya inanan Seneviyelerin batıl inancına çok benzemektedir. Zira onlar cinlerin kötülük ve şer, meleklerinse nur, iyilik, rahmet ve bereket kaynağı olduğuna inanıyorlardı. Bazı Araplar geceleri ıssız yerlerden geçerken "buranın delilerinden, onların reislerine ve büyüklerine sığınırım!" derlerdi,³ böylelikle cinlerin büyüğünün, onları koruyacağına inanırlardı. Yüce Yaratıcı'nın Kur'ân'daki şu buyruğu bunu ispatlamaktadır:

De ki: "Bana bazı insanların bazı cinlere sığındığı ve böylece onların sapıklık ve azgınlığını artırdığı vahyolundu."⁴

Mekke Şehrinin Ortaya Çıkışı

Mekke şehrinin ilk ortaya çıkışı, Hz. İbrahim (a.s) dönemine rastlar; Rabbinin emriyle eşi Hacer ve kundaktaki yavrusu İsmail'i Suriye'den alıp o sırada susuz kurak, ıssız ve tamamen çorak olan bu çöle bırakır.⁵ Allah'ın takdiriyle, Hacer'le İsmail'in (a.s) hayatta kalması için yerden Zemzem suyu kaynayıp çıkar,⁶ bu sırada güneydeki kuraklık ve kıtlık

1- Enam, 100.

2- Sebe, 40,41.

3- Âlusî, *Büluğ'u'l-Erib*, c.2, s.232.

4- Cin, 6.

5- İbrahim, 37.

6- İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, Kahire, Mustafa el-Babî el-Halebî Matbaası. hicri 1355, c.1, s.55 ve 116. Ezrakî, *Tarihu Mekke*, Rüşdi el-Salih Mülhis incelemesi ile,

nedeniyle kuzeye göç eden Curhum kabilesi oradan geçerken onları görür ve Zemzem'in aktığı bu mıntıkaya yerleşir.¹ Hz. İsmail (a.s) büyüdüğünde Curhumlu bir kızla evlenir.² Hz. İbrahim (a.s) orada oğlu İsmail'in (a.s) yardımıyla Kâbe'yi inşa etmekle görevlendirilir.³ Kâbe'nin inşasıyla birlikte Mekke şehrinin ilk temeli atılmış oldu ve Hz. İsmail'in (a.s) nesli zamanla çoğalarak Mekke'ye yerleşti.

İbrahim Dininin (Hanifliğin) Kalıntıları

Mekke Arapları Hz. İsmail'in (a.s) soyundan gelen *Adnanoğulları*'ndandı ve bu adı, bu boyun büyüğü ve Hz. Resulullah'ın (s.a.a) 20. göbekten cedit olan Adnan'dan alıyorlardı. Hicaz, Necd ve Tehame'de yaşayan Adnanoğulları⁴ yıllardır Hz. İbrahim'in (a.s) şeriatı üzere yaşamaktaydı, Yakubî şöyle yazar:

Kureyşliler ve Adnanoğulları boyunun çoğu, Hz. İbrahim'in dininin bazı hükümlerine uymaktaydılar; Kâbe'yi ziyaret ediyor, haccediyorlardı, misafirperver insanlardı, haram aylara saygı gösteriyor, kötü şeyler yapmıyorlardı, akrabalarıyla bağlarını kesmiyor, zulmetmeyi kötü biliyor ve kötülükte bulunanları cezalandırıyorlardı.⁵

Allah'a inanma, anne ve kız kardeşle evliliği haram sayma, hac ve umre menasikleriyle, kurban kesme, cenabet guslü alma,⁶ sünnet olma, ölüleri kefenleyip gömme⁷ gibi Hz. İbrahim'den (a.s) yadigâr kalan dinî

Kum, Menşurat-ı Raziyy. H.Ş. 1369, c.1, s.55. *Yakubi Tarihi*, Necef, Mektebetu'l-Haydariyye basımı, hicrî 1348, c.1, s.18. İbn Raste, *el-A'laku'n-Nefise*, çev: Hüseyin Karacanlu, Tahran, Emir-i Kebir Yay. H.Ş. 1365, s.51.

1- Ezrakî, *Tarihu Mekke*, s.57. Mesudî, *Murucu'z-Zeheb*, Beyrut, Daru'l-Endülüs, 1. bas. 1965, c.2, s.20.

2- *Yakubi Tarihi*, c.1, s.19 ve 193. Ezrakî, *Tarihu Mekke*, s.57.

3- Bakara, 127.

4- Bir tefsire göre Hac Suresinin 78. ayetinde geçen "atanız İbrahim" tabirinde bu mana yatmaktadır, bk.Tabersî, *Mecmau'l-Beyan*, c.7, s.97.

5- *Yakubi Tarihi*, c.1, s.224.

6- Meclisî, *Biharu'l-Envar*, Tahran, Daru'l-Kutubi'l-İslâmiye, c.15, s.170. Hişam Kelbî, *el-Esnam*, s.6.

7- Şeyh Hürr-i Amulî, *Vesailu's-Şia*, Beyrut, Dar-u İhyai't-Turas el-Arabî, 4. bas. c.1, Kitabu't-Tahare, Ebvabu'l-Cenabet, hadis 14, s.465. Tabersî, *İhticac*, Necef, Murtazeviyye Basimevi, hicri 1350, s.189.

hükümler Adnanoğulları arasında geçerliliğini hâlâ koruyordu ve İslâm'ın zuhuruna kadar da bu hükümlere uymuşlardı. Vücut temizliği ve fazla tüylerden arınma gibi on maddelik temizlik sünnetlerini de yerine getiriyorlardı.¹ Yine Hz. İbrahim'in (a.s) sünnetlerinden olan 4 haram aya saygı gösteriyor² ve herhangi bir nedenden dolayı bu aylarda bir savaş çıkacak veya kan dökülecek olursa onu "feccar" yani "haksız yere çıkmış günah bir olay" olarak adlandırıyorlardı.³ Bu da gösteriyor ki tevhit dini bölgenin en eski ve köklü diniydi, putperestlik daha sonraları Araplar arasına girmiş ve tektanrıcılık inancından sapmalarına yol açmıştır.

Araplar Arasında Putperestliğin Ortaya Çıkışı

Çeşitli belge ve karineler Araplar arasında putperestliğin ortaya çıkışının iki faktörden kaynaklandığını göstermektedir:

1- Mekke'nin bir zamanlar en nüfuzlu adamı ve Kâbe'nin de mütevellisi olan *Huzaa* kabilesinin reisi "*Amr İbn Luhayy*"⁴ Şam'a yaptığı bir yolculukta burada puta tapan bir grup *Amalika* boyuna⁵ mensup adam gördü. Neden bu putlara tapındıklarını sorunca "Bunlar bize yağmur yağdırıyor, yardımcı oluyor." dediler. Onlardan bir put da kendisine vermelerini istedi, "*Hubel*" adını verdikleri bir putu ona verdiler. Amr, Hubel'i Mekke'ye götürüp Kâbe'ye yerleştirdi ve halkı bu puta tapınmaya davet etti.⁶

1- Şehristanî, *el-Milel-u ve'n-Nihel*, Kum, Menşurat-ı Raziyy basımı, c.2, s.257.

2- Tabatabaî, *el-Mizan*, Beyrut basımı, Muessesetu'l-A'lami li'i-Matbuat, c.9, s.272.

3- Şehristanî, *el-Milel-u ve'n-Nihel*, s.255. *Yakubî Tarihi*, c.2, s.12.

4- Ezrâkî, *Tarihu Mekke*, c.1, s.88, 100, 101. Mahmud Alusî, *Buluğu'l-Erib*, Kahire 3.baskı Daru'l-Kutubu'l-Hadise, c.2, s.200. Ali b. Burhanuddin Halebî, *Siretu'l-Halebiyye*, Beyrut bas. Daru'l-Ma'rife, c.1, s.16.

5- İmalike, Hz. Nuh'un (a.s) oğullarından bir soy olup ataları İmlak (veya İmlik) dolayısıyla bu adı almışlardır. bk. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.1, s.8 ve 79. İbn Kesir, *el-Bidayet-u ve'n-Nihaye*, c.2, s.188. Ali b. Burhanuddin el-Halebî, *Siretu'l-Halebî*, c.1, s.17.

6- Alusî, *Buluğu'l-Erib*, c.2, s.201. Şehristanî, *el-Milel-u ve'n-Nihel*, s.243. Ali b. Burhaneddin el-Halebî, *Siretu'l-Halebî*, s.17. *Yakubî Tarihi*, c.2, s.224. Şehabuddin el-Ebşehi, *el-Mustatraf*, Beyrut, c.2, s.88. Mesudî, *Murucu'z-Zeheb*, Beyrut, Endülüslü Yay. 1. bas. c.2, s.29. Hişam Kelbî, *el-Esnam*, çev: Seyyid Muhammed Rıza Celalî Nainî, H.Ş.1348, s.6. Muhammed b. Habib, *el-Munammak Fi Ahbar-ı Kureyş*, Hurşid Ahmed

Ayrıca "İsaf"¹ ve "Naile" adlı iki putu daha Kâbe'nin yanına koyup halkı bunlara tapındırdı,² böylece Mekke'de putperestliğin temelini atmış oldu. Hz. Resulullah (s.a.a) şöyle buyuruyor:

Amr İbn Luhayy, İsmail'in dinini değiştirip putperestliğin temelini atan ilk kişidir, ben onu cehennem ateşinde gördüm.³

2- Hz. İsmail'in (a.s) nesli giderek çoğalıp da geçim derdiyle Mekke dışındaki bölgelere gitmek zorunda kalınca Mekke ve Kâbe'ye besledikleri sevgiden dolayı Mekke'den bir taş parçası alıp yanlarında götürüyor, oturdukları veya konakladıkları yerlerde bu taşı yere koyup (Kâbe'de tavaf ettikleri gibi) bu taşın etrafında dönüp âdeta hasret ve saygıyla onu tavaf ediyorlardı. Giderek bu uygulamanın asıl nedeni unutuldu ve böylece bu taşların her biri birer puta dönüştü ve herkes beğendiği her taşta tapmaya başladı. Böylece Adnanoğulları boyu asıl dinlerini unutarak İbrahim (a.s) ile İsmail'in (a.s) dinini tahrif edip putperestliğe yöneldiler.⁴

Yukarıda saydığımız bu iki faktör, putperestliğin bu bölgede başlama nedenleriydi sadece, ama bunun devamı birçok faktöre daha dayanıyordu aslında: Cehalet, insanoğlunun tanrısının bile elle tutulur, gözle

Faruk İncelemesi, Beyrut, Âlemu'l-Kutub Yay. 1. bas. hicrî 1405, s.328. Bazı kaynaklarda onun Hubel'i Irak'tan getirdiği kayıtlıdır. bk. Ezrekî, *Ahbaru Mekke*, c.1, s.117. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.1, s.79. İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c.2, s.188. Ancak bir rivayete göre Hubel putunun taşı Arafat ile Meş'ar arasında yer alan Ma'zumin bölgesinden getirilmişti. Bu nedenle Hz. Resulullah (s.a.a) oradan geçerken bu puta karşı nefretini dile getiriyordu. bk. Muhammed b. Hasan Hürri Amulî, *Vesailü's-Şia*, Beyrut, c.10. Hac Kitabı, Ma'zumin Arasında Tekbirin Müstehap Olması Babı, s.36, hadis 1.

1- İsaf kelimesi, hem (Esaf şeklinde) hemzenin fetheli hâli ve hem de (İsaf şeklinde) kesreli hâliyle kaydedilmiştir. bk. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.1, s.84 dipnotunda.

2- Ezrekî, *Ahbaru Mekke*, c.1, s.88. Şehristanî, *el-Milelu ve'n-Nihel*, c.2, s.243 ve 247.

3- İbn Hişam *Siretu'n-Nebeviyye*, s.79. Ali b. Burhanuddin el-Halebî, *Siretu'l-Halebî*, s.17. İbn Abdulberr, *el-İsti'ab*, *el-İsabe'nin haşiyesinde*, c.1, s.120. Eksem b. Cevn-i Huzâ'nin biyografisi. İbn Esir, *Usdu'l-Gabe*, Tahran, c.4, s.390. Şeyh Muhammed Taki Tusterî, *el-Evail*, 1.bas., s.217. Ebu'l-Fida İsmail b. Kesir, *Siretu'n-Nebeviyye*, Kahire, hicrî 1384, c.1, s.65. Ezrekî *Ahbaru Mekke*, s.116.

4- Alusî, *Buluğu'l-Erib*, c.2, s.200. *el-Mustatraf*, c.2, s.88. Ebu'l-Fida İsmail b. Kesir, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.1, s.62. *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, Beyrut bas. c.2, s.188. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.1, s.79. Tabatabaî, *el-Mizan*, c.10, s.286.

görülür olmasını isteyen somuta düşkünlüğü,¹ kabileler arasındaki rekabet ve her kabilenin kendi putuna sahip olmak istemesi, kabilenin cahil ve bilgisiz kalmasını ve böylece kolayca emir dinlemesini isteyen kabile şeflerinin mevki-makam düşkünlüğü ve nihayet geçmiştekilerin her yaptığının hiç sorgulanmadan körü körüne taklidi gibi faktörler putperestliğin yayılmasına yardımcı oldu ve giderek putperestliğin çeşitli türleri ve putlara dua ve adakta bulunmak, onları arabulucu etmek, onlardan yardım istemek gibi merasimler iyice yaygınlık kazanıp normalleşir oldu.² İş öyle bir hâl aldı ki putların sayısı hızla arttı, artık evlerde bile put vardı ve insanlar bir yolculuğa çıkmadan önce ona dokunarak teberrük ediyor, kendilerine uğur getirmesini diliyorlardı.³ Mekke fethedildiği sırada bu şehirdeki putların sayısı 360'a ulaşmıştı.⁴

Putperestler Allah'a İnanıyor muydu?

Putperestler "Allah"ı inkâr etmiyor, Kur'ân'da da buyrulduğu gibi O'nu yerin, göklerin ve bütün varlık âleminin yaratıcısı biliyorlardı,⁵ ama kendilerinin sapmasına neden olan iki büyük hata işlemekteydiler:

1- Allah ve sıfatları hakkında batıl inançları da vardı, O'nunla ilgili müphem ve müşrik bir zihniyete sahiplerdi. Mesela Allah'ın eşi ve çocukları olduğuna inanıyor, melekleri Allah'ın kızları kabul ediyorlardı! İnsan ve diğer canlılar gibi Allah'ı da maddî ve fizikî bir varlık sanıyor, O'nun da üreyerek çoğaldığını düşünüyorlardı. Onların bu batıl inancı Kur'ân'da sert bir dille kınanmakta ve reddedilmektedir:

1- Tabatabaî, *el-Mizan*, c.1, s.282.

2- En'am, 136, 138, 139. Maide, 3, 90,103. Hişam Kelbi, *el-Esnam*, s.28.

3- Hişam Kelbi, *el-Esnam*, s.32.

4- Şeyh Tusî, *el-Emali*, Kum, Daru's-Sakafe, 1. bas., hicri 1414, s.336. Alusî, *Bülüğü'l-Erib*, c.2, s.211. Ezrekî, *Ahbaru Mekke*, c.1, s.121. *Siretu'l-Halebiyye*, c.3, s.30. *el-Mizan*, c.26, s.271'de İmam Rıza'dan (a.s) nakledilen bir rivayet esasınca.

5- "Eğer onlardan gökleri ve yeri kimin yarattığını sorarsan, kesinlikle Allah diyeceklerdir." Lokman, 25; Zümer, 38; Zuhruf, 9. "Eğer onlardan kendilerini kimin yarattığını soracak olursan Allah diyeceklerdir." Zuhruf, 87. "Deki gökten ve yerden size rızık veren kimdir? Veya kulakları ve gözleri yaratan ve onların sahibi olan kimdir? Ölüyü diriden, diriye de ölüden çıkaran kimdir? Alemlerin işlerini düzüp koşan kimdir? Hemen Allah diyeceklerdir." Yunus, 31.

Onlar, Rahman Yaratıcı'nın kulları olan melekleri dışı sandılar; melekler yaratılırken onlar da mı oradaydılar (da, onların cinsiyetini bildiklerini iddia ediyorlar?) Onların bu (batıl) şahadeti dosyalarına yazılacak ve bundan hesaba çekileceklerdir.¹

Ahirete inanmayanlar melekleri kız isimleriyle isimlendiriyorlar.²

Ve müşrikler "Rahman Allah kendisine evlat edildi." dediler; hayır, O evlât edinmekten münezzehtir. Melekler değerli kullardır ancak.³

Cinleri Allah'a ortak koştular. Oysa onları da O yaratmıştır. Bir de, hiçbir bilgiye dayanmaksızın O'na oğullar ve kızlar yakıştırıp uydurdular. O ise, nitelendiregeldikleri şeylerden yüce ve uzaktır. Göklere ve yeri bir örnek edinmeksizin yaratandır. O'nun nasıl çocuğu olabilir? O'nun bir eşi, zevcesi yoktur. O, her şeyi yaratmıştır; O, her şeyi bilendir.⁴

Elbette bizim Rabbimizin şanı yücedir; O ne bir eş edinmiştir, ne de çocuk.⁵

Yüce Allah Kur'ân'da birçok ayette müşrikleri kınamakta ve onların kötü bildikleri kız çocuğunu Allah'a, oğlan çocuğunu ise kendilerine layık gördüklerini bildirmektedir:

...Kızlar Allah'ındır da, erkek çocuklar sizin mi?...⁶

Şimdi sen onlara sor: Kızlar senin Rabbinin de, erkek çocuklar onların mı? Yoksa, biz melekleri yaratırken onlar orada mıydılar ki meleklerin dışı olduğunu söylüyorlar?⁷

Lat'ı, *Uzza*'yı ve onların üçüncüsü olan *Menat*'ı gördünüz mü? (herhangi bir güçleri var mı?) Erkek evlat sizin, dışı de O'nun mu? Eğer böyleyse, bu çarpık bir paylaşma. Bunlar sizinle atalarınızın onlara verdikleri isimlerdir sadece!...⁸

1- Zuhruf, 19.

2- Necm, 27.

3- Enbiya, 26.

4- En'am, 100, 101.

5- Cin, 3.

6- Tur, 39.

7- Saffat, 149, 150.

8- Necm, 19 ve 23. Lat, Uzza ve Menat Arapların melek zannettikleri üç putun a-

Yani O, yarattıklarından kızları kendine edindi ve erkekleri size mi ayırıp bıraktı?¹

**Onlar Allah ile cinler arasında bir soy bağı (akrabalık) kurdu-
lar, oysa cinler kendilerinin ilâhi mahkemeye çıkarılacaklarını
bilirler... Allah, onların nitelendirmekte olduklarından yüce ve
münezzehdir.²**

Bir tefsire göre onların cinle Allah arasında kurdukları hayali akra-
balık bağı, evliliği ve melekler de bu evliliğin semeresiydiler.³

2- Putların küçük tanrılar olduğunu, Allah'la kulları arasında aracılı-
lık yaptığını söylüyorlardı, böylece onlara tapınmanın Allah'ı memnun
edeceği zannındaydılar, oysa ibadet Allah'a mahsustu sadece.

Diğer taraftan her ne kadar putları kâinatın yaratıcısı olarak görme-
seler de onları bir çeşit ilâh ve yaratma gücüne sahip rabler telakki edi-
yor, kâinatın idaresinde ve insanoğlunun kaderinde etkileri olduğuna
inanıyor, bu nedenle de sıkıntılarının ve sorunlarının giderilmesi için on-
lardan yardım talep ediyorlardı! Oysa İslâm inancında Yüce Allah kâina-
tın yegane yaratıcısı olduğu gibi onun idare ve yönetimi de tamamen Al-
lah'ın elindedir⁴ ki buna "fiillerinde tevhid" denmektedir; putlar ise ira-
desiz ve cansız yaratıklardan başka bir şey değildir. Kur'ân, onların bu
konudaki batıl zanlarını reddederek kınamakta ve şöyle buyurmaktadır:

**Allah'ı bırakıp kendilerine zarar vermeyecek, yararı da do-
kunmayacak şeylere kulluk ederler ve "Bunlar Allah katında şe-
faatçilerimizdir." derler. De ki "Siz Allah'a yerlerde ve göklerde
bilmediği bir şey mi haber veriyorsunuz? O, sizin şirk koşmakta
olduklarınızdan uzak ve yücedir."⁵**

**Bilin ki halis (katıksız) olan din yalnızca Allah'ındır. O'ndan
başka veliler edinenler şöyle derler: "Biz, bunlara bizi Allah'a
daha fazla yaklaştırsınlar diye ibadet ediyoruz." Hiç şüphesiz Al-**

dıdır. Çünkü bu isimlerin üçü de müennes (dişi) adıdır. bk. *Tefsir-i Numune*, c.22, s.518.

1- Zuhruf, 16.

2- Saffat, 158-159.

3- Suyutî, *ed'Durru'l-Mensur*, c.7, s.133. *İbn Kesir Tefsiri* c.4, s.23. Tabersî, *Mec-
mau'l-Beyan*, c.8, s.460.

4- İsra, 111. Âl-i İmran, 26.

5- Yunus, 18.

lah, kendi aralarında hakkında ihtilaf ettikleri şeylerden hüküm verecektir. Gerçekten Allah, yalancı, kâfir olan kimseyi hidayete erdirmez!¹

Kendilerine güç (izzet) sağlasınlar diye, Allah'tan başka ilâhlar edindiler.²

Yardım görürler umuduyla onlar, Allah'tan başka ilâhlar edindiler.³

Putperestler ibadet ve kâinatın idaresinde putları Allah'ın ortağı saydıklarından Kur'ân onları "müşrik" olarak tanımlamaktadır.

Dinî Durumda Karmaşa

Kısacası İslâm'ın zuhuru sırasında putperestler bir yığın teşrifatlar ve batıl törenler türeterek hanifliği büsbütün tahrif edip bozmuşlardı, bu nedenle de dinî vaziyetlerine tam bir kargaşa, düzensizlik ve anarşi hakimdi. Bir taraftan puta tapıyor ve putperestliğin batıl tören ve törelerine sıkı sıkıya bağlı kalıyor; bir taraftan da Hz. İbrahim'in (a.s) dininden miras kalan hac, umre ve kurban kesme gibi birkaç ibadeti bile noksan, tahrif edilmiş ve hurafelerle karıştırılmış olarak uyguluyor, hanifliği şirke bulaştırıyorlardı. Hatta Kâbe'ye gösterdikleri saygıya rağmen onun yanı sıra başka mabetler de yaptırılmışlardı ve onları da tıpkı Kâbe gibi tavaf ediyor, onlara hediyeler sunuyor ve onların kenarında kurban kesiyorlardı.⁴ Kâbe yanında durup kıldıkları sözde namaz, ıslık çalmak ve alkıştan ibaretti!⁵ Kureyş kabilesi hac sırasında ihrama girip telbiye getirirken Allah'ın adıyla birlikte putlarının adlarını da söylüyor, onlara da "lebbeyk" diyorlardı!⁶ Tevhidin en mükemmel tezahürü olan İbrahimî hac, böylelikle tamamen şirke bulaştırılmıştı. İki büyük kabile olan "Evs" ile "Hazrec" hac amellerini tamamladıktan sonra saçlarını Mina'da kesecek-

1- Zümer, 3.

2- Meryem, 3.

3- Yâsin, 74.

4- Ebu'l-Fida İsmail b. Kesir, *Siretu'n-Nebeviyye*, Kahire, hicrî 1384, c.1, s.7. İbn Hişam, *es-Siretu'n-Nebeviyye*, Kahire, H. 1355, c.1, s.85.

5- Enfal, 35.

6- İbn Hişam, *es-Siretu'n-Nebeviyye*, s.80. İbn Kesir *Siretu'n-Nebeviyye*, s.63. Şehristanî, *el-Milel ve'n-Nihel*, c.2, s.247. İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c.2, s.88.

leri yerde kendi şehirlerine (Yesrib) dönerken, Yesrib'le Mekke arasında bir yerde deniz sahilinde bulunan "Menat" putuna¹ gidip onun ayakları önünde traş oluyorlardı!²

Müşrikler bazen çırlıçplak olarak Kâbe'yi tavaf ediyor, kadınlı erkekli onca kalabalık iğrenç bir müptezel sahne oluşturuyordu.³

Kureyşliler, Kâbe'nin yanına yerleştirdikleri putlarını misk-i amberle ıtırlandırıp güzel kokmalarını sağlıyor, onların önünde secdeye kapanıyor, sonra da onların etrafında dönüp lebbeyk diyorlardı!⁴ Görünüşte haram aylara büyük saygı duyuyorlardı, ama yine de işlerine geldiğinde rahatça savaş başlatıp kan dökebilmek için bu ayların sadece adını ve yerlerini değiştiriyor, haram ayları istedikleri gibi erteliyorlardı.⁵

İslâm'ın Zuhur Işığında Gerçekleşen Köklü Değişimler

İslâm'ın zuhur edip yayılmasıyla birlikte Hicaz halkının hayatının bütün boyutlarında köklü ve geniş yelpazeli değişimler gerçekleşmeye başladı; kelimenin tam anlamıyla bir inkılaptı bu. Giderek bütün Arap Yarımadası'na yayılmakta da gecikmeyecekti.

Yüce Peygamber (s.a.a) kararlı ve azimli bir mücadeleyle, bu halkın bütün bedbahtlıklarının ana nedeni olan putperestliğin kökünü kazıdı ve onun yerine tek tanrı inanç ve nizamını ikame etti. Kabileci ve kavmiyetçi düzene son verip yanlış örf ve töreleri ortadan kaldırdı. Kavmî taassupları lağvederek onun yerine hak ve adaletten yana olmayı öğretti. İntikam davalarını, talan ve yağmacılığı, kabileler arasında kardeş kanı dökmeyi barış ve sevgiye dönüştürerek bütün Müslümanları kardeş ilân etti. Kadını esaret ve zavallılıktan kurtarıp ona büyük bir insanî ve sosyal konum kazandırdı; cahil bir topluluktan bilinçli bir ümmet yetiştirdi.

1- Hişam Kelbî, *el-Esnam*, çev. Seyyid Muhammed Rıza Celalî Nainî, h.ş.1348, s.13. İbn Hişam, *es-Siretu'n-Nebeviyye*, c.1, s.88. Alusî, *Büluğu'l-Erib*, c.2, s.202.

2- Hişam Kelbi, *el-Esnam*, s.14.

3- Ezrekî, *Ahbar-u Mekke*, c.1, s.178 ve 182. Alusî *Büluğu'l-Erib*, c.1, s.244. *Sahih-i Müslim*, Nevevî'nin Şerhi, c.18, Kitabu't-Tefsir, s.162.

4- Tabatabaî, *el-Mizan*, c.14, s.414.

5- Tevbe, 37. Ezrekî, *Ahbaru Mekke*, c.1, s.183. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, 1/45.

Kabile düzeni yerine "ümme" ve "imame" düzenini kurdu, dağınık Arap kabileleri sistemini tek ümme sistemine dönüştürdü ve Arapları kabile yaşamının dar sınırından cihanşüml bir devlete yöneltti. O güne kadar İnan ve Roma imparatorlukları karşısında aşğılık duygusuyla yaşayan Araplara İslâm ışığında bu iki imparatorluğun temellerini sarsacak bir güc ve azame bağışladı. Bugün gayrimüslim ama insaf sahibi bilim adamlarının bile bu apaçık gerçeği itiraf ettiği bilinmektedir. İslâm'dan yana tavır almaları normalde beklenmeyen bu bilim adamlarından üçünün görüşlerini örnek olması açısından aktarıyoruz:

Fransız bilim adamı Dr. Gustav Lubon şöyle diyor:

İslâm peygamberinin en büyük mucizesi, ölmeden önce, dar-madağınık olan Arap kervanını bir araya getirerek bu perişan ve başıbozuk kervandan tek bir ümme kurabilmesi olmuştur. Öyle ki, herkesin tek din karşısında saygıyla eğilmesini, tek lidere itaat edip emir almasını sağladı... Hz. Muhammed (s.a.a) bu zahmetlerinin karşılığında çok büyük kazançlar elde etti, ondan önce, aralarında Hıristiyanlık ve Yahudilik de bulunmak üzere hiçbir dine nasip olmayan başarılarıdır bunlar! Bu nedenle o değerli insanın Araplar üzerinde pek büyük bir hakkı vardır... İnsanların değeri, yaptıkları iyi ve güzel işlerle ölçülecekse hiç şüphesiz, Hz. Muhammed'i (s.a.a), tarihin en büyük insanı ilân etmek gerekir... Onun getirdiği ve insanları davet ettiği bu yüce din bizce, bu dine uyanlar için Allah'ın en büyük nimetlerinden biridir.¹

İngiliz bilim adamı Thomas Karlayl'ı dinleyelim:

Yüce Allah, İslâm sayesinde Arapları karanlıklardan aydınlığa çıkardı ve onun ışığında o ölü topraklardaki cansız milleti diriltip canlandırdı. Halbuki Araplar ezelden beri adı sanı olmayan, çöllerde göçebe yaşayan bir avuç yoksul garibandan ibaret bir toplumdü; onlardan ne bir ses yükseliyor, ne de bir tek hareket görü-lüyordu... Yüce Allah onları hidayet etmesi için bir peygamberini vahiy nuruyla göndererek adsız sansız meşhura, başıboşluk ve şaşkınlığı uyanışa, alçaklığı şerefe, acziyet ve zayıflığı kudrete ve kıvılcımı yalım yalım aleve dönüştürmüş oldu. Onun nuru dört

1- Temeddun-i İslâm ve Arab, çev: Seyyid Haşim Resulî, Tahran, İslâmiye Kitabevi, s.128, 130.

bir yana vurdu, aydınlığı her tarafı sardı ve onun hidayet ışığı doğudan batıya, kuzeyden güneye bütün dünyayı birbirine bağladı. Nitekim İslâm'ın zuhurundan henüz bir asır bile geçmeden genç İslâm devletinin bir ayağı Hindistan'a, diğer ayağı Endülüs'e ulaşmıştı!¹

Şimdi de Will Dorant'ın tespitlerini okuyalım:

...O sıralarda göçebe hayatı yaşayan bu zavallı halkın bir asır sonra Roma imparatorluğunun Asya'daki topraklarının yarısını, İran ile Mısır'ın tamamını ve Kuzey Afrika'nın çoğu ülkelerini hızla fethederek İspanya'ya doğru ilerleyeceğini rüyada görse kimse inanmazdı... Arabistan'dan doğru kısa zamanda Arapların Akdeniz bölgesinin yarısına hükmetmelerini ve İslâm dinini bu bölgede yaymalarını sağlayan bu tarihî olay, gerçekten Ortaçağın en inanılmaz sosyal vakalarındandır!²

Mekke Şehrinin Merkeziliği ve Genişlemesi

Cahiliye dönemi Arap Yarımadası sakinlerinin çoğunun çöllerde göçebe hayatı yaşadığını daha önce belirtmiştik. Hicaz'da şehir hayatı pek ilgi görmüyordu. O bölgede kendilerine şehir adı verilen nispî bayındır yerler aslında nüfusu çok az olan küçük kasabalardı.

Bazı çağdaş tarihçiler bu bölgedeki şehir halkının toplam nüfusun 1/6,³ bazısı da nüfusun %17'sini teşkil ettiğini⁴ yazar. Bu muhasebenin hangi ölçü ve kaynağa dayandığı belli olmasa da o günlerde şehirli nüfusun, tüm nüfusa oranla çok az bir yüzde teşkil ettiğinde şüphe yoktur. Bu şehirler arasında en önemli olanı da Hicaz'ın güneyinde yer alan ve Kızıldeniz'den yaklaşık 83 km. uzaklıkta bulunan Mekke'ydi; İslâm'ın zuhurundan 30-40 yıl önce genişlemeye başlamış, giderek nüfusu artmıştı.

Mekke'nin genişlemesi iki nedenden kaynaklanıyordu:

1- *el-Ebtal*, çev: es-Sebai, Kahire, 3.bas. h.1349, s.9.

2- Will Dourant, *Tarih-i Temeddun*, c.4, İmam çağı, 1. bölüm çev: Ebu Talib Saremî, Tahran, Sazman-ı İntişarat ve Amuzeş-i İnkılab-ı İslâmî, 2. bas., h.ş.1368, s.197.

3- Will Dourant, *Tarih-i Temeddun*, s.200.

4- Philip Hitti, *Tarih-i Arab*, çev: Ebu'l-Kasım Payende, h.ş. 1344, c.1, s.125.

1- Ticarî Konum

Mekke şehri tamamen kurak, suyu çok az ve tepeler arasında taşlık bir alanda bulunduğundan çiftçilik, ziraat veya başka bir üretime elvermiyordu, bu nedenle de Mekke halkının yegane geçim yolu ticaretti. Ne var ki bu da sadece Mekke ve yakın çevresiyle sınırlı bir ticaretten öteye geçmiyordu.¹

Arap olmayan tacirler mallarını getirip Mekke'de satıyor, Mekkeli tüccarlar bunları alarak yine şehir ve çevre halkına pazarlıyordu.² Kimi zaman da Arap Yarımadası'nın çeşitli yerlerinde tertiplenen mevsimlik pazar ve panayrlara katılıyorlardı. Derken Hz. Resulullah'ın (s.a.a) ikinci göbekten cediti olan *Haşim*, Roma imparatorunun Şam'daki valisiyle bir antlaşma imzalayarak Mekkeli tüccarların serbestçe bu ülkeye gidip gelmelerini sağladı.³ Bununla da yetinmeyerek Şam güzergahındaki kabilelerle Mekke ticaret kervanlarına saldırmamaları yolunda antlaşmalar imzaladı⁴ ve karşılığında da onların ticarî mallarını Mekke kervanlarının ücretsiz olarak güzergah boyunca taşıyacağı taahhüdünde bulundu.⁵ Haşim'in kardeşleri *Abduşşems*, *Neofal* ve *Muttalib* de Habeşistan, İran⁶ ve Yemen⁷ krallarıyla benzeri antlaşmalarda bulundular.

Yolların güvenliği sağlandıktan sonra Haşim, Yemen'le Şam arasında ticaret hattı oluşturdu,⁸ bu hat güzergahının tam ortasında bulunan Mekke şehri, önemli bir bağlantı halkasına dönüşmüş oluyordu.⁹ Böylece Kureyşliler dış ticarete adım atmış oldular.¹⁰ Bu tarihten itibaren Mekke tüccarları *Ukkaz*, *Zulmecaz* ve *Mecenne* gibi mevsimlik fuar ve pana-

1- İbn-i Vazih, *Yakubî Tarihi*, Necef, H. 1384, c.1, s.215.

2- Muhammed b. Habib Bağdadî, *el-Munammak*, çev: Hurşit Faruk, Beyrut, 1. bas. H. 1405, s.42.

3- İbn Vazih, *Yakubî Tarihi*, c.1, s.214.

4- İbn Vazih, *Yakubî Tarihi*, c.1, s.213.

5- İbn Said, *et-Tabakatu'l-Kübra*, Beyrut, c.1, s.78.

6- İbn Vazih, *Yakubî Tarihi*, c.1, s.215.

7- Muhammed Cerir Taberî, *Tarih-i Taberî*, Beyrut basımı, c.2, s.180. *İbn Esir Tarihi*, Beyrut bas. c.2, s.16.

8- *Tarih-i Taberî*, s.180. İbn Hişam, *Siretu'l-Halebiyye*, Kahire bas. H. 1355, c.1, s.143.

9- Ahmed Emin, *Fecru'l-İslâm*, Kahire bas. 9. bas. 1964, s.12-14. Dr. Şevki Zeyf, *Tarihu'l-Edebu'l-Arabî*, el-Asru'l-Cahilî, c.1, s.49.

10- *Tarih-i Taberî*, c.2, s.180. *İbn Esir Tarihi*, s.16.

yırların yanı sıra kışın Yemen'le Habeşistan'a, yazın da Şam ile Gazze'ye yolculuk ediyor; güzel koku, buhur, ipek kumaşlar, deri vb. gibi *Hindis-tan*, *Çin* ve diğer bölgelerden Yemen'e gelen malları satın alıp bunları kara yoluyla Arap Yarımadası boyunca *Hadramut* üzerinden *Kızıldeniz* paralelinde¹ hareket ederek Mekke'ye ulaştırıyor, buradan *Gazze*, *Beytu'l-Mukaddes*, *Dınişk* ve *Akdeniz* sahillerindeki limanlara taşıyorlardı. Şam pazarlarından da buğday, yağ, zeytin, kereste ve üretilen diğer malları temin ediyorlardı. Diğer taraftan, Mekke'ye 80 km. uzaklığındaki *Cidde Limanı* yoluyla *Kızıldeniz*'i aşarak Habeşistan'a ulaşıyor, böylelikle bir bölgenin mallarını diğer bölgelere götürüp pazarlıyorlardı.²

Bu ticaret yollarının açılması Mekke'yi çok kârlı bir ticaret merkezine dönüştürdü ve ahalinin durumunda büyük ölçüde değişimler oluşturdu. Yüce Allah Kur'ân'da; bu ticaret yolculuklarının Kureyşlilerin maddî durum ve refahında çok olumlu etkileri olduğunu hatırlatmaktadır:

Kureyşliler hiç değilse (yaptıkları antlaşmalarla) kendilerini bir araya getirip anlaştırdığı, aralarında dostluk oluşturup onları birbirine yakınlığa kavuşturduğu, yaz ve kış yolculuğunda onları güvenliğe kavuşturup birbirleri ve başkalarıyla yakınlık ve ülfetlerini sağladığı için şu evin (Kâbe'nin) Rabbine şükredip kullukta bulunsunlar ki O, kendilerini aklıktan kurtarıp doyuran ve onları korkudan güvenliğe kavuşturandır.³

2- Kâbe'nin Varlığı

Mekke'nin genişlemesi ve ekonomik kalkınması yolunda önemli rol oynayan ikinci etken Kâbe'nin varlığıdır. Çünkü bölgedeki Araplar hac merasimi için yılda iki kere bu şehre akın ediyordu. Kâbe'yle ilgili çeşitli işleri üstlenmiş olan Kureyşliler bu hacıların suyunu ve yiyeceğini önceden temin edip stoklama gibi hac hizmetleriyle uğraşiyor, hacıların alış-

1- Ahmed Emin, *Fecru'l-İslâm*, s.12. Abdulmun'im Macid, *et-Tarihu'l-Siyasî li'd-Devleti'l-Arabiyye*, Kahire bas. s.79.

2- Hasan İbrahim Hasan, *Tarih-i Siyasiy-i İslâm*, çev: Ebu'l-Kasım Payende, Tahran bas. c.4, h.ş.1360, s.56.

3- Kureyş, 1-4.

veriş ihtiyaçlarını karşılıyor, hac merasimi boyunca ticaret de yapmış oluyorlardı.¹ Böylece hem ziyaret, hem ticaret gerçekleşiyor, bu da şehrin genişleyip kalkınmasını, ekonomik durumun düzelmesini sağlıyordu.

Harem topraklarının kutsallık ve hürmeti de bu beldede huzur ve güvenliğin sağlanmasını sağlıyordu, ki bu da Mekke'nin ticaretinin gelişmesinde önemli bir rol oynamaktaydı. Nitekim Allah Teala şöyle buyuruyor:

Biz onları kendi katımızdan bir rızık olarak her şeyin ürününün aktarılıp toplandığı güvenli bir haremde yerleşik kılmadık mı? Fakat onların çoğu bilmiyorlar.²

Hz. İbrahim de (a.s) eşiyle çocuğunu bugün Kâbe'nin bulunduğu o çorak bölgeye bıraktıktan sonra şöyle buyurmaktadır:

Rabbimiz, gerçekten ben, çocuklarımdan bir kısmını Beyt-i Haram yanında çorak bir vadiye yerleştirdim. Rabbimiz, dosdoğru namaz kılsınlar diye öyle yaptım, böylelikle sen, insanların bir kısmının kalplerini onlara yaklaştırdı ve onları birtakım ürünlerden rızıklandırdı. Umulur ki şükrederler.³

Rabbim! Bu şehri bir güvenlik yeri kıl ve halkından Allah'a ve ahiret gününe inananları ürünlerle rızıklandır...⁴

Kureyş'in Ticareti ve Kâbe Anahtarlarını Taşımaları

Mekke şehrinin merkezileşip gelişmesinde rol oynayan ikinci faktör, yani ticaret ve Kâbe; Kureyş'in Mekke'de güç ve iktidarının artmasını da sağlamıştı, çünkü şimdi hem ekonominin nabızı, hem Kâbe'nin dinî işleri onların elindeydi artık.

1- Kureyşliler giderek tutarı astronomik rakamlara ulaşan servetler yığdılar, Mekke'de artık öyle zenginler vardı ki servetlerinin gerçek miktarına inanmak bile zordu, mesela bunlardan birinin sadece bir ticari kafiledeki hissesinin miktarı 30 bin dinara ulaşıyordu.⁵

1- Abbas Zeryab, *Sirey-i Resulullah*, Tahran, bas. 1.bas. h.ş. 1370, s.66-67.

2- Kasas, 57.

3- İbrahim, 37.

4- Bakara, 126.

5- Cevad Ali, *el-Mufasssal Fi Tarihi'l-Arab*, Beyrut, 1. bas. 1968, c.1, s.114. Said b. As (Ebu Uheyhe) kastediliyor olsa gerek. Nitekim Vakidî, *el-Meğazi*, c.1, s.27'de onun

Kureyş'in zenginleri pek latif bir havası ve suyu olan ve bu güzel iklimi nedeniyle "Şam'ın bir parçası"¹ denilen yaylak Taif bölgesinde yaylalar, bağlar almışlardı.²

Abbas b. Abdulmuttalib'in Taif'te büyük bir üzüm bağı vardı, bu bağın üzümü Mekke'nin şarabını temin ediyordu.³ *Abbas*, Mekke'nin en büyük tefecilerinden biriydi;⁴ *Abdulmuttalib* öldüğünde naşını bin mıska altın değerinde iki Yemen kumaşıyla sardılar⁵ ki sadece bu bile onun mirasçılarının ne kadar zengin olduğunu anlatmaya yeter. Kızı Hind'in bir günde tam 40 köleyi azad ettiği söylenir.⁶

Velid b. Muğiyre, *Mahzumoğulları* kabilesinin büyüğüdü; servetiyel evlatlarının çokluğu dillere destan olmuştu.⁷ Mağrurluğu ve gözünün yükseklerde olması nedeniyle daha sonraları Kur'ân'ın eleştirisine muhatap olacaktı.⁸

Bütün halka sıkça çektiği ziyafetlerle dillere destan olan *Temimoğullarından* Abdullah b. *Cud'an*'ın serveti astronomik rakamlara ulaşıyordu.⁹ Şairler bir hediye koparabilmek için onu metheden şiirler düzerdi,¹⁰

Bedir Savaşı'na neden olan Şam'dan dönen Kureyş kervanının en büyük hissesinin ona ait olduğunu yazmıştır. Ancak Vakidî bu konuda net bilgi vermemektedir.

1- Philip Hitti, *Tarih-i Arab*, s.130.

2- *Taberî*, c.2, s.221. Belazurî, *Futuhu'l-Buldan*, Beyrut, Daru'l-Kitabi'l-İlmiyye, H. 1398, s.68.

3- Belazurî, *Futuhu'l-Buldan*, s.68.

4- İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.4, s.251.

5- İbn-i Vazih, *Yakubî Tarihi*, c.1, s.10.

6- Dr. Şevki Zeyf, *Tarihu'l-Edebu'l-Arabî*, el-Asru'l-Cahilî, c.1, s.51. Cahız, *el-Mehasin ve'l-Ezded*, Beyrut, Daru Mektebeti İrfan, bas. s.62, Faslu Mehasini Seha.

7- Bir tefsire göre, "**Ve dediler ki: "Bu Kur'ân, iki şehirden birinin büyük bir adamına indirilmeli değil miydi?"** ayetinde (Zuhruf, 31) geçen iki kişinin Mekke'de Velid bin Muğiyre ve Taif'te Urve bin Mesud Sakafî olduğu belirtilir. Müşrikler, bu iki kişi çok zengin olduğu için peygamberliğin onlara verilmesi gerektiğini söylüyorlardı.

8- Tabatabaî, *el-Mizan*, c.2, s.93. İbn Kesir *Tefsiri*, c.4, s.442'de Müddesir Suresinin tefsiri.

9- İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, Beyrut, 2. bas. 1977, c.2, s.229. Alusî, *Buluğu'l-Erib*, c.1, s.89. Muhammed Ahmed Cadu'l-Mevla Bek, *Eyyamu'l-Arab Fi'l-Cahiliyye*, Beyrut bas. s.248.

10- Alusî, *Buluğu'l-Erib*, s.87. İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, s.229.

bu şairlerden biri onu *Kayser*'e benzetmişti.¹ Bir kabile savaşında bin savaşçıya bin deve vermiş² ve 100 savaşçıyı silahlandırmıştı.³ Köle ticaretiyle uğraşıyordu,⁴ altın kapta su içerdi.⁵

Hz. Resulullah (s.a.a) Mekke fethinden sonra *Huneyn* Savaşı'na giderken Mekke müşriklerinden *Safoan Ümeyye*'den 100 zırhla silah ve gerekli birçok teçhizat kiralamıştı.⁶

2- Diğer taraftan, Hz. Resulullah'ın (s.a.a) 4. ceddi olan *Kusayy* döneminden itibaren Kâbe'nin anahtarlarını *Huzaağulları'nın* elinden almış olan Kureyşliler⁷ hacılara su temin etme (sakkalık), onları ağırlama ve yiyeceklerini temin etme (rifade), Kâbe'nin kapı bekçiliği ve perde-darlığı (sedâne) ve Kâbe'nin hizmetleri ve muhafızlığı (imare) gibi hacla ilgili önemli işleri Kureyş'in çeşitli boyları arasında bölüştürerek kendisine dinî bir itibar ve destek de sağlamıştı.

Bütün bunların yanı sıra sancaktarlık, diyet ödeme, zarar-ziyan ödeme, ihtilafları giderme ve sefaret gibi şehrin sosyal işlerini de yine kendi aralarında paylaşmış, böylece şehrin idaresini de tamamen kendi ellerine geçirmişlerdi.⁸

1- Bekrî, *Mu'cem Ma İste'cem*, Âlemu'l-Kutub Yay. 3. bas. H. 1403, c.2, s.444, hezure kelimesi. Dr. Şevki Zeyf, *Tarihu'l-Edebu'l-Arabî*, el-Asru'l-Cahilî, c.1, s.51.

2- Muhammed Ahmed Cadu'l-Mevla Bek, *Eyyamu'l-Arab Fi'l-Cahiliyye*, Beyrut bas. s.334.

3- Muhammed Ahmed Cadu'l-Mevla Bek, *Eyyamu'l-Arab Fi'l-Cahiliyye*, Beyrut bas. s.329.

4- İbn Kuteybe, *el-Maarif*, Servet Okkaşe incelemesi, Kum bas. 1. bas. H. 1415, s.576. Mesudî, *Murucu'z-Zehab*, Beyrut, 1. bas. c.2, s.287. Cevad Ali, *el-Mufasssal Fi Tarihi'l-Arab Gable'l-İslâm*, s.96.

5- Alusî, *Buluğu'l-Erib*, s.87.

6- İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.4, s.83. Vakidî, *el-Meğazi*, Marsden Johns incelemesi, c.3, s.890. İbn Sa'd, *et-Tabakatu'l-Kübra*, Beyrut bas. c.2, s.150. *Siretu'l-Halebiyye*, Beyrut bas. c.3, s.63. Hz. Resulullah (s.a.a) amcasıoğlu Nevfel b. Haris b. Abdulmuttalib'den 3000 mızrak kiralamıştır. (Halebî age.) Bütün bunlar, onların ne kadar güçlü olduklarını göstermektedir.

7- Ezrekî, *Ahbaru Mekke*, Rüşdü Salih Mülhes incelemesi, Kum, Menşuratu'r-Raziy bas. 1. bas. H. 1411, c.1, s.107. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.1, s.130.

8- İbn-i Abdurrabbih, *Ikdu'l-Ferid*, Beyrut, Daru'l-Kitabi'l-Arabî bas. H. 1403, c.3, s.314. Ahmed Emin, *Fecru'l-İslâm*, s.227. Alusî, *Buluğu'l-Erib*, c.1, s.145-150. Corci

Kureyş'in Kudret ve Nüfuzu

Bir zamanlar küçük, fakir, namsız ve Güney Hicaz'ın itibarsız kabilelerinden biri olan Kureyş, elde ettiği ekonomik güç ve dinî itibar sayesinde giderek bölgenin en güçlü, nüfuzlu ve saygın kabilesi hâline gelmiş; şeref, onur ve itibar bakımından kendisini diğer kabilelerden daha üstün olarak tanıtmaya başlamıştı. Çağdaş tarihçilerden birinin tabiriyle o günün Kureyş'i Hicaz'daki diğer kabilelere oranla bir hayli önemli ayrıcalık ve imtiyazlar taşımadaydı; tıpkı *Levililer*'in Yahudiler ve rahiplerin Hıristiyanlar arasındaki ayrıcalıklı konumuna sahiplerdi.¹

Özellikle ünlü Fil Ordusu olayı ve Ebrehe'nin uğradığı ağır hezimetten sonra, Kâbe'nin anahtarlarını taşıyan Kureyş kabilesinin itibarı bölge halkının nezdinde hayli arttı.² Kureyşliler bu olayı ustaca kendi lehlerine kullanmış ve bundan sonra kendilerini "*Âlullah*", "*Ciyranullah*" ve "*Sukkan-ı Haremillah*" gibi lâkaplarla³ takdim etmeye başlamışlardı. Böylece dinî konumlarını daha da güçlendirmiş, bu güçlülük duygusuyla fesat ve tekelciliğe eğilimleri artmıştı.⁴ Bu gurur ve kibir sonucu kendilerinden bir takım yeni kural ve töreler uydurarak bunları diğer kabilelere zorla kabul ettirme yoluna gittiler.

Mesela kendileri diğer kabilelerden kayıtsız şartsız kız alıyor, ama başka kabilelere kız verirken Kureyş'in özel dinî bidatlerine, bilhassa hac ve tavaf kurallarına uyma şartını koşuyorlardı!⁵ Mekke'ye giren yabancılardan vergi alıyor,⁶ adına da "Kureyş hakkı" diyorlardı!⁷ Ayrıca hac merasiminin idaresini de kendi tekellerine almışlardı, hacıları kendi koydukları bazı kurallara uymaya zorluyorlardı. Mesela hacıların Mina ve

Zeydan ve Lamons gibi bazı Hıristiyan tarihçilerin sandığı gibi bugünkü anlamda devlet ve teşkilat yapısına sahip değildi; kabile türü bir yapıya sahipti.

1- Philip Hitti, *Tarih-i Arab*, s.17.

2- İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.1, s.59. Ezrekî, *Ahbaru Mekke*, c.1, s.176.

3- İbn Abdurrabbih, *Ikdu'l-Ferid*, c.3, s.313. Ezrekî, *Ahbaru Mekke*, s.176.

4- Ezreki, *Ahbaru Mekke*, s.176.

5- Ezreki, *Ahbaru Mekke*, s.179. Alusî, *Buluğu'l-Erib*, c.1, s.243.

6- İbn-i Sa'd, *et-Tabakatu'l-Kubra*, c.1, s.70.

7- Cevad Ali, *el-Mufassal Fi Tarihi'l-Arab Gable'l-İslâm*, c.4, s.21.

şeytan taşlama yerlerinden hareket etmeleri için önce Kureyşlilerden izin almaları gerekiyordu.¹

Bunlarla da bitmiyordu; Mekkeli olmayan hacılar, tavaf elbiselerini Mekke'den almak zorundaydılar; aksi takdirde ya çıplak olarak tavaf etmeleri, ya da tavaftan sonra bu elbiseleri atmaları gerekirdi² (böylece neticede yine Kureyş'ten elbise satın almak zorunda kalıyorlardı). Yine Mekkeli olmayan hacılar, yanlarında getirdikleri azıkları kullanamazlardı, yiyeceklerini Mekke'den temin etmeleri (böylece Kureyş'in cebine para akıtmaları) gerekirdi³ Hz. Resulullah (s.a.a) hicretin 9. yılında, müşriklerden beraat ilânını duyurması için Hz. Ali'yi (a.s) Mekke'ye gönderdiğinde Hz. Ali'nin (a.s) genel hac merasiminde bütün halka duyurduğu bildirinin maddelerinden biri de çıplak hâlde tavafın yasaklanmasıydı!⁴

Kureyş'in Mekke'de ne kadar güçlü ve nüfuzlu olduğu üzerinde bunca durmamızın nedeni; Hz. Resul-ü Ekrem'in (s.a.a) nasıl bir gücün karşısına dikildiğinin ve ne kadar büyük bir düşmanla karşı karşıya geldiğinin anlaşılmasını sağlamaktır. Özellikle Mekke'de tebliğde bulunmak zorunda kaldığı ilk yıllarda hiçbir gücü bulunmaması ve kendisine inananların sayıca çok az olmasına rağmen Kureyş'in tam kalbinde Kureyş'e savaş açmış ve onlarla amansız bir mücadeleye girişebilmiş olması fevkalâde zor ve takdire şayandır.

1- İbn-i Sa'd, *et-Tabakatu'l-Kubra*, s.69. İbn Hişam *Siretu'n-Nebeviyye*, s.125 ve 130. İbn Esir, *el-Kamil Fi't-Tarih*, Beyrut bas. c.2, s.20. Ezrekî, *Ahbaru Mekke*, s.189.

2- İbn-i Sa'd, *et-Tabakatu'l-Kubra*, s.72. Ezrekî, *Ahbaru Mekke*, s.174, 178, 182. Kureyşlilerin bu tekeli baskıları sonucu insanlar bazen çıplak tavaf etmek zorunda kalıyor ve Kabe utandırıcı olaylara sahne oluyordu. Çıplak halle tavaf etmek zorunda kalan yoksul bir kadının bu sırada okuduğu bir şiir kaynaklarda kayıtlıdır. bk. Ezrekî, *age*. c.1, s.178 ve 182 ve İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.4, s.190. Alusî *Buluğu'l-Erib*, c.1, s.244. Nevevî'nin *Sahih-i Müslim Şerhi*, c.18, s.162, *Kitabu't-Tefsir*.

3- Ezrekî, *Ahbaru Mekke*, s.177.

4- İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.4, s.190.

2 . B ö l ü m

DOĞUMUNDAN PEYGAMBERLİĞİNE KADAR HZ. MUHAMMED (S.A.A)

- 1- Hz. Muhammed'in (s.a.a) Ataları
 - 2- Hz. Muhammed'in (s.a.a) Çocukluğu
 - 3- Hz. Muhammed'in (s.a.a) Gençlik Dönemi
-
-

1- HZ. MUHAMMED'İN (S.A.A) ATALARI

Soyu

HZ. Muhammed'in (s.a.a) soyu, 20. atasına kadar sırasıyla şunlardır: *Abdumuttalib, Haşim, Abdumenaş, Kusayy, Kilab, Mürre, Ka'b, Luayy, Galib, Fihri, Malik, Nezir, Kinane, Huzeyme, Müdrike, İlyas, Muzar, Nizar, Meadd ve Adnan*.¹

Adnan'dan Hz. İsmail'e (a.s) kadar uzanan atalarının adları ve sayıları hakkında ise ihtilaf vardır.² Nitekim bizzat Hz. Resulullah'ın (s.a.a) kendisi de atalarını tam olarak Adnan'a kadar saymış, ondan öncesinde durmayı yeğlemiş,³ başkalarına da bunu tavsiye etmiştir.⁴ Adnan'la Hz. İsmail (a.s) arasındaki ataları hakkında soybilimcilerin görüşleri kendisine aktarıldığında onların sözünün yalan olduğunu buyurmuştur.⁵

1- Taberî, *Tarihu'l-Umeme ve'l-Muluk*, Beyrut, Daru'l-Kamusi'l-Hadis, c.2, s.191. İbn Esir, *Usdu'l-Gabe*, Tahran, Mektebetu'l-İslâmiyye bas. c.1, s.13. Taberî, *İlamu'l-Verâ*, Tahran, Daru'l-Kutubu'l-İslâmiyye, bas. 3. bas. s.5-6.

2- İbn Esir, *el-Kamil Fi't-Tarih*, s.13. Ebubekir Ahmed b. Hüseyin Beyhakî, *Delailu'n-Nübuvve*, çev. Mahmud Mehdevî Dameğanî, Tahran, Merkez-i İntişarat-ı İlmî ve Ferhengî bas. 1361, s.118. Mesudî, *et-Tenbih ve'l-İşraf*, Kahire, Daru's-Savi bas. s.195 ve 196. İbn Esir, *el-Kâmilu fi't-Tarih*, Beyrut, Daru Sadır bas. c.2, s.33. Cemaluddin Ahmed b. Anbe, *Umdetu't-Talib fi Ensab-ı Âli-i Ebi Talib*, Kum, Menşurat-ı Raziyy bas. 2. bas. s.28.

3- İbn Sa'd, *et-Tabakatu'l-Kübra*, Beyrut, Daru Sadır bas. c.1, s.56. Hişam b. Muhammed Kelbî, *Cemheretu'n-Neseb*, Naci Hasan incelemesi, Beyrut, Alemu'l-Kutub bas. 1. bas. s.17.

4- İbn Şehraşub, *Menakıb-ı Âli Ebi Talib*, Kum, Matbaatu'l-İlmiyye bas. c.1, s.155. Taberî, *İlamu'l-Verâ*, s.6. Meclisî, *Biharu'l-Envar*, Tahran, Daru'l-Kitabu'l-İslâmiyye bas. c.15, s.105.

5- Hişam b. Muhammed Kelbî, *Cemheretu'n-Neseb*, Naci Hasan incelemesi, Beyrut, Alemu'l-Kutub bas. 1. bas. s.17. İbn Sa'd, *et-Tabakatu'l-Kübra*, Beyrut, Daru Sadır

Bütün Arapların "*Adnanoğulları*" ve "*Kahtanoğulları*" kabilelerinden geldiği esasınca¹ Kureyşliler, Hz. Resulullah'ın (s.a.a) 20. atası Adnan'ın soyundan oldukları için Adnanoğulları'ndan sayılmaktadır. Adnan Arapları arasında soyu *Nezr b. Kinane*'ye varan bütün boylarla ailelere "*Kureyşî*" denilirdi, çünkü *Nezr*'in adı veya lakabının "*Kureyş*" olduğu kaydedilmiştir.²

Kureyş kabilesi³ çeşitli boylara, oymaklara ayrılır; *Mahzumoğulları*, *Zühreoğulları*, *Ümeyyeoğulları*, *Sehmoğulları*, *Esedoğulları* ve *Haşimoğulları* bunların başlıcasıdır ki Hz. Muhammed (s.a.a) Haşimoğulları'ndandı.⁴

bas. c.1, s.56. İbn Şehraşub, *Menakıb-ı Âli Ebi Talib*, 155. Cemaluddin Ahmed b. Anbe, *Umdetu't-Talib fi Ensab-ı Âl-i Ebi Talib*, s.28.

1- Birinci gruba yemanî, ikinci gruba muzerî veya nezarî yahut kaysî de denmiştir.

2- İbn Şehraşub, *Menakıb-ı Âli Ebi Talib*, s.154. İbn Anbe, *Umdetu't-Talib fi Ensab-ı Âl-i Ebi Talib*, s. 26. Tabersî *İ'tlamu'l-Verâ*, s.6. İbn Kutaybe, *el-Maarif*, Servet Okkaşe incelemesi, Kum, Menşurat-ı Raziyy bas. H. 1415, s.67. Tabersî, *Mecmau'l-Beyan*, Tahran, Şirketu'l-Maarifi'l-İslâmiyye, c.10, s.548. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, Kahire, Matbaatu Mustafa el-Babî el-Halebî bas. H. 1355, c.1, s.96. İbn Abdurrabih, *Ikdu'l-Ferid*, Daru'l-Kitabi'l-Arabî bas. H. 1403, c.3, s.312. İbn Kesir, *Siretu'n-Nebeviyye*, Kahire bas. c.1, s.84. Muhammed Emin Bağdadî Süveydî, *Sebaiku'z-Zeheb Fi Marifet-i Kabaili'l-Arab*, Beyrut, Daru Se'b bas. s.62. İbn Vazih, *Yakubî Tarihi*, Necef, Mektebetu'l-Haydariyye bas. H. 1383, c.1, s.204.

Bazı soybilimciler, Fahr b. Malik b. Nezr'in evlatlarını Kureyşli saymıştır. bk. Kelbî, *Cemhertu'n-Neseb*, s.21. İbn-i Sa'd, *et-Tabakatu'l-Kübra*, s.55. İbn Anbe, *Umdetu't-Talib fi Ensab-ı Âl-i Ebi Talib*, s.26. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, s.96. Muhammed Emin Bağdadî, *Sebaiku'z-Zeheb Fi Marifet-i Kabaili'l-Arab*, s.62. İbn Vazih, *Yakubî Tarihi*, s.204. İbn Hazm, *Cemheret-u Ensabi'l-Arab*, Beyrut, Kutubu'l-İlmiye bas. 1. bas. H. 1403, s.12. *es-Siretu'l-Halebiyye* (İnsanu'l-Uyun), Beyrut, Daru'l-Marife bas. c.1, s.25 ve 26. Bu konuda diğer görüşler için bk. *es-Siretu'l-Halebiyye*, c.1, s.27.

3- Arap kabile ve grupları büyüklük, küçüklük ve kollarına göre kendi aralarında hiyerarşik şekilde şöyle adlandırılırlar: Şe'b, kabile, imare, batn, fehez ve fesile. Mesela Huzeyme Şe'b, Kenane kabile, Kureyş imare, Kusayy batn, Haşim fehez ve Abbas fesiledir. bk. İbn-i Abdurabbih el-Endulusî, *Ikdu'l-Ferid*, c.3, s.330. Dr. Hüseyin Munis, *Tarih-i Kureyş*, Suudiyye bas. c.1 H. 1408, s.215. Bu esasa göre bazı bilim adamları Kureyşî kabile, bazısı da imare sayar. Ama bu sınıflandırmanın tartışılır olduğu bilinmelidir. Bazı bilim adamları bu sınıflandırmayı reddetmektedir. bk. *Tarih-i Kureyş*, s.215-216. Biz elinizdeki kitapta okuyucu için kolaylık olması açısından Kureyşe kabile dedik.

4- Mesudî, Kureyş kabilesinin 25 boyu olduğunu yazar ve bunları tek tek sıralar. bk. *Murucu'z-Zeheb*, Beyrut, Endülüs Yay. 1. bas. 1965 c.2, s.269.

Abdumuttalib'in Kişiliği

İslâm'ın zuhur çağına yakın olduğundan, Hz. Resulullah'ın (s.a.a) dedeleri arasında en fazla tarihî bilginin bulunduğu isim, onun 1. dedesi (ceddi) olan Abdumuttalib'dir.

Abdumuttalib fevkalâde olumlu bir kişiliğe sahipti; herkesçe sevilip sayılırdı, Kureyş'in rakipsiz büyüğüdü, çok cömert, akıllı, basiretli ve zayıfların sığınağıydı.¹ Bütün ilâhî şahsiyetler gibi o da çağının ötesinde bir kişiliğe sahipti, toplumunu aşan bir karakteri vardı. Yaşlı olmasına rağmen Mekke toplumundaki çirkin ve kötü davranışların hiçbirine bulaşmadan yaşamayı başarmıştı. O günlerde Mekke toplumunda ahiret inancı neredeyse yok denecek kadar az olmasına rağmen Abdumuttalib sadece meada (öldükten sonra herkesin diriltileceğine) inanmakla kalmıyor, kıyamette herkesin hesaba çekileceğini de hatırlatarak "Bu dünyadan sonra herkesin hesap vereceği bir dünya vardır, iyiler ödüllendirilecek, kötüler cezalandırılacaktır." diyordu!²

O günün Arapları arasında acımasız bir kabile taassubu egemen olduğu ve daha önce de belirttiğimiz gibi herhangi bir ihtilaf ve anlaşmazlık durumunda kimin haklı, kimin haksız olduğuna bakılmaksızın herkes ancak kendi kabile, akraba ve dostundan yana tavır aldığı hâlde Abdumuttalib böyle değildi! Mesela *Harb b. Ümeyye* akrabası ve dostu olduğu hâlde, onun tahrikiyle öldürülen bir Yahudinin diyetini (kan parasını) ödemesi için Harb'i sıkıştırıp zorlamış ve akrabasından değil, haktan yana tavır almıştı!³ Evlatlarına zulüm, kötülük ve aşağılık işlerden daima uzak durmalarını öğütler, insanî haslet ve iyi davranışları teşvikte bulunurdu.⁴

Abdumuttalib'in koyduğu kuralların çoğunu İslâm onaylamıştır: Şarap yasağı, zina yasağı, zina edene had uygulanması, hırsızın elinin

1- Ali b. Burhanuddin el-Halebî, *Siretu'l-Halebî*, c.1, s.6.

2- Ali b. Burhanuddin el-Halebî, *Siretu'l-Halebî*, c.1, s.6. Şükrü Alusî, *Buluğu'l-Erib*, Muhammed Behcet tashihi, Kahire, Daru'l-Kutubi'l-Hadise bas. 2. bas. c.1, s.324.

3- Ali b. Burhanuddin el-Halebî, *Siretu'l-Halebî*, c.1, s.6. Alusî *Buluğu'l-Erib*, c.1 s.323. *İbn Esir Tarihi*, c.2, s.15. Belazurî, *Ensabu'l-Eşraf*, Muhammed Hamidullah tashihi, Kahire, Daru'l-Maarif bas. c.1, s.73.

4- Ali b. Burhanuddin el-Halebî, *Siretu'l-Halebî*, c.1, s.7. Mesudî, *Murucu'z-Zeheb*, c.2, s.109.

kesilmesi, kötü kadınların Mekke'den sürülmesi, kız çocuklarının diri diri gömülmemesi, mahremlerle evlenme yasağı, çıplak tavaf yasağı, adağı yerine getirme farzı, haram ayların kutsallığının korunması ve mübâhele bunlardan birkaçıdır.¹ Abdumuttalib'in Allah'ın hücceti ve Ebu Talib'in de onun "vasi"si olduğu rivayet edilmiştir.²

Tevhid Soyu

Hız. Muhammed'in (s.a.a) soyu bir "tevhid" soyuydu. İmamiye ulemasının çoğunun itikadına göre Abdullah'tan Hız. Adem'e (a.s) kadar Hız. Resulullah'ın (s.a.a) bütün ecdadı tek tanrı inancı taşımıştır ve aralarında bir tek müşrik yoktur. Bu görüş birçok ayete ve hadise dayandırılmaktadır. Bizzat Hız. Resulullah (s.a.a) şöyle buyurmaktadır:

Rabbim beni sizin dünyanıza getirinceye kadar daima temiz erkeklerin sulbünden temiz kadınların rahmine taşımış ve beni hiçbir zaman şirkin çirkinliklerine bulaştırmamıştır.³

1- Alusî, *Buluğu'l-Erib*, s.324. İbn Vazih, *Yakubi Tarihi*, c.2, s.7. *es-Siretu'l-Halebiyye* c.1, s.7. Şeyh Saduk, *el-Hisâl*, Babu'l-Hamse, c.2, s.312-313.

2- Şeyh Saduk, *İtikadat*, çev. Seyyid Muhammed Ali b. Seyyid Muhammedu'l-Hasanî, Tahran, Şems Kitabevi 3. bas. H. 1379, s.135. Meclisî, *Biharu'l-Envar*, c.15, s.117. Kuleynî, *Usul-i Kâfi*, c.1, s.445.

Abdumuttalib konusunda tartışılan bir konu da, onun oğullarından birini Allah yolunda kurban kesme şeklindeki adağıdır. Bu adak olanca şöhretine rağmen geçtiği tarih kaynaklarında senet ve muhteva açısından tartışmalı olup daha fazla incelemeyi gerektiren hususlardandır, bk. Ali Devani, *Tarih-i İslâm Ez Ağaz Ta Hicret* (Başlangıçtan Hicrete İslâm Tarihi), s.54-59. Men Lâ Yahzuruhu'l-Fakih, Ali Ekber Gaffarî incelemesi, c.3, s.89, "Babu'l-Hükmi Bi'l-Kur'a (Kur'a Hükümü Babı)" Gaffa-ri'nin dipnottaki talikatı. Okuyucuyu yormamak için biz de bu konuyu özetlemekle yetindik.

3- *İtikadat*, çev. Seyyid Muhammed Ali b. Seyyid Muhammedu'l-Hasanî, Tahran, Şems Kitabevi 3. bas. H. 1379, s.135. Meclisî, *Biharu'l-Envar*, c.15, s.117. Şeyh Müfid, *Evailu'l-Makalât*, Kum, Mektebetu'd-Daveri bas. s.12. Tabersi, *Mecmau'l-Beyan*, c.4, s.322, En'âm Suresi, 74. ayetin tefsiri. Bazı çağdaş araştırmacılar bu hadisi helalzade olmayla, yani gayrimeşru değil, meşru ilişki olan evlenmeyle dünyaya gelmeye bağlamaktadırlar, bu yorumu kabul edecek olursak mezkur hadis bizim bahsimize delil niteliği taşımayacaktır. bk. Seyyid Haşim Resulî Mehallatî, *Derşhayi Ez Tarih-i Tahliliyy-i İslâm* (İslâm'ın Yorumsal Tarihinden Dersler), Pasdar-ı İslâm Aylık Dergisi, H.Ş. 1367 c.1, s.64.

İslâm şeriatında şirkten daha kötü bir çirkinlik olmadığı bilinmektedir. Hz. Resulullah'ın (s.a.a) ataları arasında bir tek müşrik bulunsaydı o bütün ceddinin "temiz" olduğunu elbet buyurmazdı.

İmamiye uleması Ebu Talib'in ve Âmine bint-i Vehab'ın tek tanrıya inandığı görüşündedir.¹ Nitekim İmam Ali de (a.s) şöyle buyurmaktadır:

Allah'a andolsun ki babamla dedem Abdulmuttalib, Haşim ve Abdumenaf'tan hiçbiri puta tapmış değildir; onlar Hz. İbrahim'in (a.s) dinindendir ve Kâbe'ye doğru namaz kılarlardı.²

1- Şeyh Müfid, age. s.12. Şeyh Saduk, age. Fahr-i Razi ve Suyuti gibi önde gelen bazı Ehlisünnet âlimleri de bu konuda İmamiye'yle aynı görüştedir. bk. *Biharu'l-Envar*, c.15, s.118-122 dipnot.

2- Şeyh Saduk, *Kemalu'd-Din ve Tamamu'n-Ni'me*, tashih: Ali Ekber Gaffarî, Kum, Müessesetu'n-Neşri'l-İslâmî, H.Ş. 1363 c.1, s.175. *el-Gadir*, c.7, s.387.

2- HZ. MUHAMMED'İN (S.A.A) ÇOCUKLUĞU

Doğumu

Cahiliye dönemi Araplarının belli ve düzenli bir tarihleri yoktu. Büyük ve ünlü birinin ölümü veya iki kabile arasındaki kanlı bir savaş gibi yerel önemli olaylar tarihin başlangıcı olarak kabul ediliyor ve bu, bir süre böyle gidiyordu.¹ Hatta bütün kabileler aynı tarihi kullanmıyordu, her kabile kendi açısından önemli bulduğu bir olayı, tarihin başlangıcı olarak almaktaydı.²

Habeşistan kralı *Ebrehe* komutasındaki Fil ordusu Kâbe'yi yıkmak için Mekke'ye saldırdığında³ gaybî bir müdahale ve Allah'ın aşikâr ettiği bir mucizeyle inanılmaz bir bozguna uğrayınca bu büyük olay, kendisinden önceki olaylardan çok daha önemli olduğundan uzun bir süre tarih başlangıcı olarak "Fil Senesi" kullanılmıştı.⁴ Hz. Muhammed (s.a.a) da işte bu yılda dünyaya geldi.⁵

1- Daha ayrıntılı bilgi için bk. Mesudi, *et-Tenbih ve'l-Eşraf*, s.172-181. Dr. Muhammed İbrahim Âyeti, *Tarih-i Peyamber-i İslâm* (İslâm Peygamberinin Tarihi), 3. bas. Tahran Üniversitesi Yay. hş.1361, s.26-27.

2- Mes'udi, age. s.27.

3- Şeyh Tusi, *el-Emalî*, Kum, Daru's-Sekafe, 1. bas. H. 1414, s.80-82. Ebubekir Ahmed b. Hüseyin Beyhakî, *Delailu'n-Nübuve*, çev. Mahmud Mehdevî Dameğanî, Tahran, Merkez-i İntişarat-ı İlmî ve Ferhengî bas. 1361, s.94-97. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, s.44-55. Belazurî, *Ensabu'l-Eşraf*, Muhammed Hamidullah tashihi, Kahire, Daru'l-Maarif bas. c.1, s.67-69. Muhammed b. Habib Bağdadi, *el-Munemmak Fi Ahbar-ı Kureys*, Horşid Ahmed Faruk incelemesi, Beyrut, Âlemu'l-Kutub, 1. bas. H. 1405, s.70-77.

4- Kureyşliler, Fil ordusu olayından önce, Kureyş'i ilk kez iktidar ve güce kavuşturan tanınmış büyükleri Kusayy'nin ölümünü takvimin başlangıcı saymışlardı, bk. İbn Vâzih, *Yakubi Tarihi*, c.2, s.4.

5- Kuleyni, *Usul-i Kâfi*, Tahran, Daru'l-Kütübi'l-İslâmiye bas. H. 1381 c.1, s.439. İbn Vazih, *Yakubi Tarihi*, c.2, s.4. Mes'udi, *Murucu'z-Zeheb*, c.2, s.274. Allame Meclisi,

Hz. Resulullah'ın (s.a.a) miladî tarihle 622'de hicret ve 632'de vefat ettiği ve bu sırada 62 veya 63 yaşında olduğu gibi karineler göz önünde bulundurulacak olursa Fil hadisesininin 569-570'li yıllarda vuku bulmuş olması gerekir.¹

Bebeklik ve Çocukluk Dönemi

Babası Abdullah (r.a) Şam'a yaptığı ticaret yolculuğundan dönerken hastalanıp Medine'de vefat ettiğinde Hz. Muhammed (s.a.a) iki aylık bir

Biharu'l-Envar, c.15, s.250-252. *Siretu'l-Halebiyye*, Beyrut bas. c.3. s.95. Ebubekir Ahmed b. Hüseyin Beyhakî, *Delailu'n-Nübuve*, çev. Mahmud Mehdevî Dameğani, Tahran, Merkez-i İntişarat-ı İlmî ve Ferhengî bas. 1361, s.72-73. İbn Kesir, *es-Siretu'n-Nebeviyye*, c.1, s.201. Muhammed b. Sa'd, *et-Tabakaatu'l-Kübra*, c.1, s.101. İbn Esir, *Usdu'l-Gâbe*, c.1, s.14. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.1, s.167. Şeyh Abdulkadir Bedran, *Tehzib-u Tarih-i Dimaşk*, Beyrut Daru İhyai't-Turasi'l-Arabî, 3. bas. H. 1407 c.1, s.282. İbn İshak, *es-Siyeru ve'l-Meğazi*, Süheyl Zekar incelemesi, Beyrut, Daru'l-Fikir basımı, 1. bas., H. 1398, s.61.

1- Ali Ekber Feyyaz, *Tarih-i İslâm* (İslâm Tarihi), Tahran Üniversitesi Yay. 3. bas. H.Ş. 1367, s.62. Abbas Zeryab, *Sirey-i Resulullah* (Resulullah Siyeri), 1. böl. Başlangıçtan Hicrete, Tahran, Suruş yay. 1. bas. H.Ş. 1370, s.86-87. Seyyid Cafer Şehidi, *Tarih-i Tahlilî-i İslâm Ta Payan-i Emeviyan*, Tahran, Neşr-i Danişgah-ı yay. 10. bas. H.Ş. 1369, s.37.

Hz. Peygamber'in (s.a.a) doğumunun tam olarak Fil yılında mı, ondan önce veya sonra mı olduğunda ve yine Fil yılının Miladî takvimle tatbiki konusunda çeşitli görüşler vardır; bahsin genişlememesi için bunlara yer vermiyoruz; ancak daha fazla bilgi edinmek isteyenler, bk. *Muhammed Hatem-i Peyamberan* (Son Peygamber Muhammed), c.1, s.176-177. Seyyid Cafer Şehidi'nin ve Resuliy-i Mehallati'nin makaleleri, (Dershayi Ez Tarih-i Tahlilî-i İslâm (İncelemeli İslâm Tarihi'nden Dersler), Kum, aylık *Pasdar-ı İslâm Dergisi*, H. 1405 c.1, s.107'den sonra. İbn Kesir, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.1, s.203. *Tehzibu Tarih-i Dimaşk*, c.1, s.281, 282. Seyyid Hasan Takizade, *Ez Perviz Ta Cengiz* (Perviz'den Cengiz'e), Tahran, Furuği Kitabevi, H.Ş. 1349, s.153. Hüseyin Munis, *Tarihu Kureyş* (Kureyş Tarihi), Daru's-Suudiyye, 1. bas. H. 1408, s.153,159.

Bazı Avrupalı tarihçiler Ebrehe'nin Mekke'ye yürümesinin toprak genişletme ve Kuzey Arabistan üzerinden İran'a saldırma amacına yönelik olup Roma İmparatorunun kışkırtmasından kaynaklandığını yazarlar. Oysa İslâm kaynaklarında Ebrehe'nin dinî amaçlarla hareket ettiği ve bunun Yemen'deki Kilis kilisesinin Hicaz'daki Kâbe'ye karşı bir rekabet girişimi olduğu geçer. bk. Ali Ekber Feyyaz, *Tarih-i İslâm* (İslâm Tarihi), Tahran Üniversitesi Yay. 3. bas. H.Ş. 1367, s.62. Ebu'l-Kasım Payende, *Kur'ân-ı Mecid'in Farsça Tercümesinin Önsözü* (Bu da tartışmaya değer bir başka konudur.)

bebektî;¹ daha bu yaşta yetim kalmış, sevgili babası Medine'de toprağa verilmişti.² Kur'ân-ı Kerim onun yetim kalmasını şöyle hatırlatır:

Sen bir yetim iken Rabbin seni bulup barındırmadı mı? Ve seni yol bilmez iken doğru yola yöneltip iletmedi mi? Bir yoksul iken seni bulup da zengin etmedi mi?³

Amine Hatun yavrusuna ilk günlerde bizzat kendisi süt vermiş,⁴ kısa bir süre de onu, *Ebu Leheb*'in azatlı cariyesi *Süveybe* emzirmişti.⁵ Bu kısa dönemden sonra o günkü Arap gelenekleri gereğince⁶ Hz. Muhammed'i (s.a.a) büyütmesi için bir dadiya verdiler, bu dadi çölde göçebe hayatı yaşayan *Sa'd b. Bekiroğulları* kabilesinden *Halime Sa'diye*'ydi.⁷ *Halime*

1- Kuleyni, *Usul-i Kâfi*, Tahran, Daru'l-Kütübi'l-İslâmiye bas. H. 1381 c.1, s.439. İbn Vazih, *Yakubi Tarihi*, c.2, s.6. Ebu'l-Feth Muhammed b. Ali el-Keracekî, *Kenzü'l-Fevaid*, Kum, Zehair mat. 1. bas. H. 1410, c.2, s.167. Babası öldüğünde Hz. Muhammed'in (s.a.a) yedi ay 28 günlük olduğu da kaydedilmiştir. Muhammed b. Sa'd, *et-Tabakatu'l-Kübra*, Beyrut, Sâdir yay. c.1, s.100. Bazı tarihçilerde onun doğumundan önce Abdullah'ın öldüğünü yazar. bk. İbn Sa'd, age. s.99 ve 100. İbn Esir, *Usdu'l-Gabe*, c.1, s.13. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.1, s.167. Şeyh Abdulkadir Bedran, Tahran, *Tarihu Dimaşk*, İbn Asakir telifi, Beyrut, İhyaut-Turasi'l-Arabi bas. 3. bas. H. 1404, c.1, s.284. Ancak bazı kaynaklar birinci rivayeti onaylıyor. Meselâ Abdulmut-talib Hz. Muhammed'in (s.a.a) kefaletini Ebu Talib'e bırakırken söylediği güzel bir şiirde buna değinmektedir.

"Usîke ya Abdemenafin ba'di / Bi-Müfredin bi-yedi ebîhi ferdu
Farekahu ve huve zacîcu'l-mehdi / Fe-kuntu ke'l-ümme lehu fi'l-mecdi."

Yakubi Tarihi, c.2, s.10. İbn Şehraşub, *Menakıb-ı Âl-i Ebi Talib*, Kum, İlmiye mat. bas. c.1, s.36.

2- *Tehzibu Tarih-i Dimaşk*, c.17, s.282. İbn Sa'd, *et-Tabakatu'l-Kübra*, c.1, s.99. Mes'udi, *et-Tenbih ve'l-Eşraf*, s.196. Muhammed b. Cerir Taberî, *Tarihu'l-Ümeme ve'l-Mülûk*, Beyrut, Kamusu'l-Hadis bas. c.2, s.176. İbn Esir, *el-Kamil Fi't-Tarih*, Beyrut, Sadır bas. c.2, s.10.

3- Duha, 6-8.

4- *Yakubi Tarihi*, c.2, s.6. *Siretu'l-Halebiyye*, c.1, s.143.

5- *Yakubi Tarihi*, c.2, s.6. Tabersi, *A'lamu'l-Vera*, s.6. Ebubekir Ahmed b. Hüseyin Beyhakî, *Delailu'n-Nübuwve*, çev. Mahmud Mehdevî Dameğanî, Tahran, Merkez-i İntişarat-ı İlmî ve Ferhengî bas. 1361, s.110. İbn Esir, *Usdu'l-Gabe*, c.1, s.15. Meclisî, *Biharu'l-Envar*, c.15, s.384.

6- Ali b. Burhanuddin el-Halebî, *es-Siretu'l-Halebiyye*, c.1, s.146.

7- *Yakubi Tarihi*, c.2, s.7. İbn Hişam, *es-Siretu'n-Nebeviyye*, c.1, s.171. Muhammed b. Sa'd, *et-Tabakatu'l-Kübra*, s.110. Mesudi, *et-Tenbih ve'l-Eşraf*, s.196. *Mürucu'z-Zeheb*,

bu kutlu bebeğe 2 yıl süt verdi¹ ve 5 yaşına kadar bakıp büyüttükten sonra onu ailesine teslim etti.²

Arapların, bebeği çölde yaşayan bir dadiya vermelerinin nedeni şehirden uzakta çölün temiz havasında büyümesi ve Mekke'de sıkça görülen veba hastalığından korunmasını sağlamaktı.³ Bazı tarihçiler bunun bir başka nedeninin de çocuğun fasih ve düzgün Arapça öğrenmesi olduğunu yazarlar.⁴

Hz. Resulullah'ın (s.a.a) şu hadisi de bunu onaylar:

Benim Arapça'm hepinizden düzgündür; çünkü hem Kureyşliyim, hem Sa'd b. Bekiroğulları kabilesinde yetiştirildim.⁵

Bazı tarihî kaynaklarda, Halime'nin süt annesi olarak seçilme nedeni şöyle açıklanır: Minik Muhammed (s.a.a) yetim olduğu için hiçbir dadi onu kabullenmedi. Çünkü kadınlar, dadılık karşılığında bebeğin ailesinden maddî bir yardım görmeyi bekliyorlardı; Halime alacak bebek bulamayınca mecburen yetim Muhammed'i (s.a.a) almak zorunda kaldı.⁶ Ama Hz. Muhammed'in (s.a.a) yetim olduğu için dadılar tarafından tercih edilmediği görüşü pek makul değildir. Zira:

c.2, s.274. Tabersî, *İ'lamu'l-Vera*, s.6. Beyhaki, *Delailu'n-Nübuve*, s.101-102. İbn Kesir, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.1, s.225. İbn İshak, *es-Siyer ve'l-Meğazi*, Süheyl Zekar incelemesi, 1. bas. H. 1398, s.49.

1- Belazürî, *Ensabu'l-Eşraf*, Muhammed Hamidullah incelemesi, Kahire, Daru'l-Maarif bas. c.1, s.94. Makdisî *el-Bed'u ve't-Tarih*, Paris bas. M. 1903, c.4, s.131. Meclisî, *Biharu'l-Envar*, c.15, s.401. İbn Sa'd, *et-Tabakatu'l-Kübra*, c.1, s.112.

2- *Yakubî Tarihi*, c.2, s.7. İbn Şehraşub, *Menakıb-ı Âl-i Ebi Talib*, c.1, s.33. Belazürî, *Ensabu'l-Eşraf*, s.94. Mesudî, *Murucu'z-Zeheb*, c.2, s.275.

3- İbn Ebi'l-Hadid, *Şerhu Nehci'l-Belağa*, Muhammed Ebulfazl İbrahim incelemesi. Kahire, Daru'l-İhyai'l-Kutubi'l-Arabiyye bas. 1961, c.13, s.203. Meclisî, *Biharu'l-Envar*, s.401.

4- Cafer Subhanî, *Furuğ-i Ebediyet*, Merkez-i İntişarat-i Defter-i Tebliğat-i İslâmî, Havza-i İlmîyye-i Kum, 5. bas. 1368, H.Ş. c.1, s.159. Seyyid Cafer Murtaza el-Amulî, *es-Sahih Min Siyreti'n-Nebiyyi'l-A'zam*, Kum, H. 1400, c.1, s.81.

5- İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.1, s.176. İbn Sa'd, *et-Tabakatu'l-Kübra*, s.113. Halebî, *es-Siretu'l-Halebiyye*, s.146. Ebu Said Vaiz Herguşi, *Şerefu'n-Nebi*, çev. Necmuddin Mahmud Ravendî, Tahran, Babek Yay. H.Ş. 1361, s.196.

6- İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.1, s.171 ve 172. Belazuri, *Ensabu'l-Eşraf*, s.93. İbn Sa'd, *et-Tabakatu'l-Kübra*, s.110, 111.

1- Daha önce de belirttiğimiz gibi Abdullah, Muhammed'in (s.a.a) doğumundan birkaç ay sonra vefat etmiştir. Yani bebek dadiya verilirken henüz yetim kalmamıştı.

2- Abdulmuttalib'in Mekke'deki fevkalade ileri ve saygın konumu ve çok zengin olmasına binaen dadıların başkalarını tercihi şöyle dursun, onun gibi birinin torununu büyütme için yarışa girmiş olması gerekir.

3- Konuyla ilgili bilgilerin yer aldığı çoğu tarihî kaynaklarda dadıların böyle bir çekimserliğinin sözü dahi geçmemektedir.¹

Annesinin Ölümü ve Dedesi Abdulmuttalib'in Kefaleti

Âmine Hatun çocuğunu Halime'den teslim aldıktan sonra hem eşinin mezarını ziyaret etmek, hem de Muhammed'i (s.a.a) dayılarına götürmek için, Abdullah'ın cariyesi Ümmü Eymen'i de yanına alarak bir kervanla Yesrib'e gitti.² Yesrib'de 1 ay kaldıktan sonra Mekke'ye dönüşünde "Ebvâ" denilen konaklama yerinde vefat etti ve naşı orada toprağa verildi, bu sırada Hz. Muhammed (s.a.a) 6 yaşındaydı.³ Ümmü Eymen Hz. Muhammed'i (s.a.a) kervanla Mekke'ye ulaştırıp sevgili dedesi Abdulmuttalib'e teslim etti.⁴

1- Bu olayı aktaran büyük muhaddislerden biri de İbn Şehraşub'dur. Ancak Hz. Muhammed'in (s.a.a) yetimliği ile ilgili anlattıklarımıza değinmemektedir. bk. *Menakıb-ı Âl-i Ebi Talib*, c.1, s.33.

2- Abdulmuttalib'in annesi Selma, Yesrib'li ve Neccaroğlu kabilesindendi. bk. Beyhakî, *Delailu'n-Nübuvve*, c.1, s.121.

3- İbn İshak *es-Siyer ve'l-Meğazi*, s.65. Belazurî, *Ensabu'l-Eşraf*, s.94. İbn Sa'd, *et-Tabakatu'l-Kübra*, 116. İbn Hişam *Siretu'n-Nebeviyye*, s.177. Beyhakî, age. s.121. Taber-sî, *İlamu'l-Vera*, s.9. Şeyh Saduk, *Kemalu'd-Din ve Tamamu'n-Ni'me*, Ali Ekber el-Gaffarî Tashihi. Kum. Muessesetu'l-Neşri'l-İslâmî bas. H.Ş. 1363, c.1, s.172. *Yakubi Tarihi*, c.2, s.7. Şeyh Abdulkadir Bedran, *Tehzibu Tarihi Dimaşk*, c.1, s.283.

4- Halebî, *es-Siretu'l-Halebiyye*, c.1, s.172. Hz. Resulullah'ın (s.a.a) Halime'nin yanında bulunduğu yıllarda "Şakki Sadr" olayının vuku bulduğu söylenirse de, İslâm tarihçileri ve araştırmacılar bunun uydurma olduğunu bildirmişlerdir. bk. Seyyid Cafer Murtaza el-Amulî, *es-Sahih Min Siyreti'n-Nebiyyi'l-A'zam*, c.1, s.82. Seyyid Mehellatî, *İncelemeli İslâm Tarihinden Dersler*, c.1, s.189-202. Şeyh Muhammed Ebu Reyze, *Ezvaun ale's-Sünnet'i'l-Muhammediyye*, Sevrü'l-Hadise Yay, 2. baskı, c.1, s.175-177.

Abdulmuttalib torununun bakımını bizzat üstlenerek onu itinayla büyüttü, hayatta olduğu sürece ona fevkalâde ilgi ve şefkat gösterdi, daima "Bu torunum bir gün pek büyük bir makama erecek!" diyordu.¹

Abdulmuttalib'in Vefatı ve Ebu Talib'in Himayesi

Hz. Muhammed (s.a.a) 8 yaşındayken sevgili dedesini de kaybetti. Abdulmuttalib vefatından önce onu, Abdullah'la anneleri bir olan öz amcası Ebu Talib'e² emanet etmişti.

Ebu Talib kalabalık nüfuslu bir ailenin geçimini sağladığı ve maddî durumu pek iyi olmadığı hâlde³ çok cömert ve çalışkandı, halk tarafından pek sevilip sayılıyor,⁴ Kureyş arasında sözü geçiyordu.⁵ Dahası, Muhammed'e (s.a.a) çok sevgi beslemekteydi, onu kendi çocuklarından bile fazla seviyordu.⁶

Ebu Talib'in eşi *Fatıma bint-i Esed* Hatun da Hz. Muhammed'i (s.a.a) öz evladı gibi bağrına basmış, ona kendi evlatlarından daha fazla yakınlık göstermiş, onu gerçek bir anne şefkatiyle büyütmişti.

Hz. Resulullah'ın (s.a.a) eğitim ve yetiştirilmesinde bu büyük kadının çok önemli rolü vardır. Hz. Muhammed (s.a.a) onun çektiği zahmet ve verdiği emekleri daima minnetle anmakta ve ondan her zaman "*an-nem*" diye söz etmekteydi.⁷

1- İbn Hişam *Siretu'n-Nebeviyye*, c.1, s.178. Şeyh Saduk, *Kemalu'd-Din ve Tamamu'n-Ni'me*, c.1, s.171. Meclisî *Biharu'l-Envar*, s.406. *Yakubî Tarihi*, c.2, s.9.

2- İbn Hişam, age. s.189. Meclisî, age. s.406. *Tarih-i Taberî*, c.2, s.194.

3- *Yakubî Tarihi*, c.2, s.11. İbn Sa'd, *et-Tabakatu'l-Kubra*, c.1, s.119. Meclisî, s.407. Süheyli, *er-Ravzatu'l-Enf*, Kahire, Muessesetu'l-Muhtar bas. c.1, s.193.

4- *Yakubî Tarihi*, c.2, s.11. Cevad Ali, *el-Mufassal fi Tarihi'l-Arabi Gable'l-İslâm*, Beyrut, 1. bas 1968, c.4, s.82.

5- İbn Ebi'l-Hadid, Şerhu *Nehci'l-Belağ*e, Muhammed Ebulfazl İbrahim inceleme-si. Kahire bas. 1962 c.15, s.219.

6- İbn Sa'd, *et-Tabakatu'l-Kubra*, c.1, s.119. İbn Şehraşub, bk. *Menakıb-ı Âl-i Ebi Talib*, c.1, s.36. Meclisî, *Biharu'l-Envar*, s.407. Şeyh Abdulkadir Bedran, *Tehzibu Tarihi Dimaşk*, c.1, s.285.

7- *Yakubî Tarihi*, c.2, s.11. İbn Ebi'l-Hadid, Şerhu *Nehci'l-Belağ*a, c.1, s.14, Şeyh Kuleynî, *Usul-i Kâfi Mukaddimesi*, c.1, s.453.

t.me/caferilikcom

<https://t.me/caferilikcom>

www.caferilik.com

Şam Yolculuğu ve Rahib'in Kehaneti

Ebu Talib, Kureyş kervanıyla birlikte ticaret için gittiği bir Şam yolculuğuna, Hz. Muhammed'in (s.a.a) ısrarı üzerine onu da götürmüştü. Tarihçiler bu sırada yaşı konusunda 8, 9, 12, 13 yaşları diyerek 4 rivayet aktarmışlardır. Kervan *Büsra*'ya varınca bir manastırın yanında konakladı.¹ Bu manastırda Hıristiyan âleminin büyük din adamı rahip "Bahira" yaşıyordu. Kervandakiler arasında Ebu Talib'in yeğeni bu ünlü rahibin dikkatini çekmişti. Çünkü geleceği vaat edilen son peygamberin birçok özellik ve işaretlerini onda görebiliyordu! Bir süre Hz. Muhammed'le (s.a.a) sohbet edip onu sınıdıktan sonra müjdelenen peygamberin o olduğundan emin oldu; meseleyi Ebu Talib'e açarak bu çocuğa çok iyi bakmasını, özellikle onu Yahudilerin komplolarından korumasını tembihledi.²

Bu konuyla ilgili birkaç noktayı hatırlatmakta yarar var:

1- Bu olay bazı tarih ve hadis kaynaklarında çok özetle, bazılarında da dallandırılıp budaklandırılarak anlatılır; ancak meselenin esası üzerinde şüphe bulunmamaktadır. Zira Yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'de birçok ayette önceki peygamberlerin Hz. Muhammed'in (s.a.a) geleceğini müjdelediği ve kitap ehli âlimlerin de bundan haberi olduğuyula ilgili işaretler ve özellikleri bildikleri gerçeğini hatırlatmaktadır.³

1- Dimeşk sınırlarında Havran adlı bölgedeki bir kasabada. bk. Yakut Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldan*, Beyrut, Daru'l-İhyai't-Turasi'lArabî bas. H. 1399, s.441.

2- İslâm tarihçi ve muhaddisleri bu olayı aşağıdaki kaynaklarda zikretmişlerdir: İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.1, s.191-193. Muhammed Cerir Taberî, *Tarihu'l-Umeni ve'l-Muluk*, c.2, s.195. Sünen-i Tirmizî, c.5. *el-Menâkıb*, bab: 3, s.590, hadis. 2620. İbn İshak, *es-Siyeru'l-Meğazi*, Suheyl Zekar incelemesi, s.73. Muhammed b. Sa'd, *et-Tabakaatu'l-Kubra*, c.1, s.121. Mesudî, *Murucu'z-Zeheb*, c.2, s.286. Şeyh Saduk, *Kemalu'd-Din ve temamu'n-Ni'me*, c.1, s.182-186. Belazurî, *Ensabu'l-Eşraf*, c.1, s.96. Beyhakî, *Delailu'l-Nübuvve*, çev. Mahmud Mehdevî Dameğanî c.1, s.195. Tabersî, *İ'lamu'l-Vera*, s.17-18. İbn Şehraşub, *Menakıb-ı Âl-i Ebi Talib*, c.1, s.38-39. İbn Esir, *el-Kamil fi't-Tarih*, c.2, s.27. İbn Esir, *Usdu'l-Gabe*, c.1, s.15. Şeyh Abdulkadir Bedran, *Tehzibu Tarihi Dimaşk* (Hafız İbn-i Asakir), c.1, s.270 ve 354. İbn Kesir, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.1, s.243-249. *el-Bidayetu Ve'n Nihaye*, c.2, s.229-230. Halebî, *es-Siretu'l-Halebiyye* c.1, s.191. Meclisî, *Biharu'l-Envar*, c.15, s.409.

3- Bakara, 41, 42, 89, 146. A'raf, 157. En'am 20. Saf 6.

Aynı şekilde, kitap ehlinin Hz. Resulullah'ın (s.a.a) geleceğiyle ilgili birçok kehanetleri de tarih ve hadis kitaplarında yer almaktadır.¹

2- Ehlikitab'ın Hz. Muhammed hakkında bildiği nişanelerin bir kısmı onun özel yaşamı ve fizikî özellikleri (çocuklukta yetim kalması, çehresi, adı vb.) ile bir kısmı da onun kabile ve ailesiyle ilgili (Arap olması, ünlü ve kişilikli bir kadınla evleneceği) alâmetlerdi. O hazretin fizikî işaretlerinin en önemli ve en bârizi, iki omuzu arasında yer alan "nübüvvet mührü" veya "peygamberlik beni"ydi.²

3- Bahira'nın bu kehaneti sadece kervandakiler için yeni bir haberd, zira sadece Ebu Talib değil, Hz.Muhammed'in (s.a.a) diğer yakın akrabaları da onun parlak geleceğinden haberdardı.³

Hıristiyanların Tarihi Tahrifi

Bazı oryantalistler Hz. Muhammed'le (s.a.a) Bahira'nın görüşmesinde tarihi saptırma yoluna giderek bu görüşmede Hz. Muhammed'in (s.a.a) ondan İncil ve Tevrat'ı öğrendiği iddiasında bulunmuşlardır.⁴

Will Dorant yumuşak bir dille bu asılsız iddiaya şöyle değinir:

1- Cafer Subhanî, *Raz-ı Bozorg-i Risalet*, Kitabhane-i Mescid-i Cami'i Tahran, H.Ş. 1358, s.262-278. Peygamberimizin zuhuruyla ilgili diğer peygamberlerin verdiği haberler hakkında çok sayıda kitap yazılmıştır, bunlardan üçünü örnek olarak aktarıyoruz:

Muhammed der Tevrat ve İncil, yazar: Prof. Abdulahad Davud, farsçya çeviri, Fazlullah Nikayin. *El-Medresetu'l-Seyyar*, yazar: Şeyh Muhammed Cevad Belaği. *Enisu'l-A'lam*, yazar: Fahu'l-İslâm.

2- İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.1, s.193. Beyhakî. *Delailu'l-Nübuvve*, 195. *Sünen-i Tirmizî*, İbrahim Atve Aved incelemesi, Beyrut, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabî Yay. c.5. *el-Menakıb*, 3. bab, s. 590, 2620. hadis. Şeyh Abdulkadir Bedran, *Tehzibu Tarihi Dimaşk*, c.1, s.278. İbn Kesir, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.1, s.245. *Sahih-i Buharî*, eş-Şeyh Kasım eş-Şumâi er-Rufâi incelemesi, c.5, s.28, 33. bab, hadis.71.

3- *Yakubî Tarihi*, c.2, s.11. Belazurî, *Ensabu'l-Eşraf*, c.1, s.81. Şeyh Kuleynî, *Usul-i Kâfi*, c.1, s.447.

4- Gustav Lobon, *Islam and Arabs*, Seyyid Haşim Hüseyinî tercümesi, s.101. Ignas Goldziher, *el-Akidetu ve's-Şeriatu fi'l-İslâm*, Arapça tercümesi, Kahire, Daru'l-Kutubu'l-Hadise bas. 2. bas. s.25. Muhammed Gazalî, *Muhakeme-i Goldziher-i Sehyonist* (Siyonist Goldziher'in Mahkemesi, Sadr Belaği tercümesi, Tahran, Hüseyniye-i İrşad, H.Ş. 1363, s.47. Karl Brukleman, *Tarihu's-Şuubi'l-İslâmiyye*, Nebih Emin Faris ve Mu-nir el-Baalbekkî'nin Arapça çevirisinden, Beyrut, Daru'l-İlm li'l-Melain, 1. bas. 1988, s.34. *Hıyanet der Gozariş-i Tarih* (Tarih Raporunda İhanet), c.1, s.220-225.

...Amcası Ebu Talib 12 yaşındayken onu Şam'ın şehirlerinden biri olan Büsra'ya götürdü. Bu yolculukta Hıristiyanlık ve Yahudilik inançlarından bazılarıyla tanışmış olması muhtemeldir.¹

Bu boş iddia ve tarihi tahrife verilecek cevap şudur:

1- Bütün tarihçiler Hz. Muhammed'in (s.a.a) ümmi olduğu ve okuma yazma bilmediğinde müttefiktirler.

2- Daha önce de belirtildiği gibi bu sırada çocuktuk ve on üç yaşını geçmiyordu.

3- Bu görüşmeyle bi'set arasında çok uzun bir zaman dilimi vardır.

4- Bahira'yla görüşmesi çok kısa olmuş ve Bahira sadece birkaç soru sormuş, o da cevap vermiştir.

Bütün bunlar dikkate alındığında okuma yazması bile olmayan bir çocuğun kısa bir görüşme sırasında İncil'le Tevrat'ı; 40 yıl sonra mükemmel bir şeriat ortaya çıkaracak kadar etraflıca öğrendiğine inanılabilir mi gerçekten?

5- Eğer Hz. Muhammed (s.a.a) Bahira'dan bir şeyler öğrenmiş olsaydı inatçı ve bahaneci Kureyşlilerin bunu onun aleyhine bir propaganda aracı olarak kullanmazlar mıydı? Oysa İslâm tarihinde böyle bir şeye rastlanmamaktadır. Kur'ân-ı Kerim'de de Kureyş'in iftira ve karalamalarına cevap verilirken böyle bir konuya işaret yoktur.

6- Böyle bir şey vuku bulmuş olsaydı, kervandakilerin Mekke'ye gittiklerinde bunu anlatmış olması beklenmez mi?

7- Eğer bu gerçek ise Şam Hıristiyanları "Muhammed'in (s.a.a) öğretmeni aslında biziz" şeklinde bir iddiada bulunmamışlardır acaba?

8- Bu iddia doğru ise, İslâm inançlarının İncil ve Tevrat'taki inançlarla aynı olması gerekirdi. Oysa böyle olmadığı gibi, Kur'ân Hıristiyanlarla Yahudilerin birçok inançlarını ve aynı şekilde İncil'le Tevrat'taki birçok inanç ve öğretiyi açıklamakta ve bunları batıl ilân etmektedir.²

Bir gün *Hattaboğlu Ömer*, Yahudilerden duyduğu Hz. Musa'nın (a.s) hadislerini yazmak için izin istediğinde Hz. Resulullah (s.a.a) ona şöyle buyurmakta:

1- *Tarih-i Temeddun* (Medeniyet Tarihi), Asr-ı Evvel, 1. böl, çev: Ebutalib Sarımî ve grubu, Tahran, Sazman-ı İntişarat ve Amużeş-i İnkılâb-ı İslâmî, 2. bas, H.Ş. 1368, s. 207

2- Nisâ, 47, 51, 171. Maide, 72, 73. Tevbe, 30.

Neden? Yahudiler ve Hıristiyanlar gibi siz de dininizden emin değil misiniz yoksa? Ben bu temiz ve nurlu dini sizler için getirmiş bulunuyorum, biliniz ki eğer Musa hayatta olsaydı onun da bana uymaktan başka seçeceği bir yol yoktu!¹

Hz. Resulullah (s.a.a) çok sayıda Yahudinin yaşamakta olduğu Medine'de Yahudilerin birçok inanç ve programına karşı çıkıyor, onları reddediyordu,² o kadar ki, Yahudiler "Bu adam bizim yaptığımız her şeye karşı çıkmak istiyor." diyecek noktaya gelmişlerdir.³

Bu olayı İslâm aleyhine bir propaganda aracı olarak kullanıp zihinleri bulandırmak isteyen Hıristiyanlardan biri olan *Konstant Virjil Geogio* bunu o kadar saptırıp tahrif ederek anlatır ki hiçbir kıstasa sığdırmak ve hiçbir mantıkla bağdaştırmak mümkün olmadığı gibi, bizzat Hıristiyanların mezkur iddiasıyla da bağdaşmamaktadır. Bu komplocu Hıristiyan, Bahira adını bile "*Buheyre*" şeklinde tahrif ederek şöyle diyor:

Arap ravi İbn Hişam şöyle yazar: Bahire, halkın zannettiği gibi, bir Hıristiyan değil, Maneviydi aslında [*Manißeizmi* kastediyor]; *Sasaniler* döneminde peygamberlik iddiasında bulunan *Mani*'ye inanıyordu. Sasani kral 1. *Behram* mil. 262'de Huzistan'daki *Gendi Şafir*'un kapıları önünde bu adamı çarpmıha germiştir.

Mani peygamber olduğunu iddia ediyordu, Buheyre gibi onu izleyenler de tanrının sadece bir millete ait olmadığına, bütün milletlerin olduğuna, çünkü herkesin O'ndan olduğuna inanıyor ve tanrının dilediği zaman dilediği milletin arasından, onların dilini konuşan bir peygamber gönderdiğini söylüyorlardı.⁴

Yukarıdaki Hıristiyanın "*İbn Hişam*"dan maksadı, h. 213'de ölen İslâm tarihinin önemli kaynaklarından ünlü "*Nebevi Siyeri*"nin yazarı "*Ab-*

1- Şeyh Abbas Kummî, *Sefinetu'l-Bihar*, c.2, s.727, "Hevk" kelimesi. Meciduddin İbn-i Esir, *en-Nihayet-u Fi Garibu'l-Hadis ve'l-Eser*, c.5, s.282, az farklılıkla aynı kelime.

2- Murtaza Amulî, *es-Sahih-u min Sireti'n-Nebiyi'l-A'zam*, Kum, H. 1403, s.106.

3- Halebî, *es-Siretu'l-Halebiyye*, c.2, s.332.

4- *Yeniden Tanınması Gerekten Peygamber: Muhammed*, Farsçaya çeviren: Zebihullah Mansurî, s.5. Bu kitap, ilmi değerini düşüren fahiş hatalar ve tahriflerle doludur. Çevirenin tercümesinin de ayrı bir öyküsü var. bk. *Mecelle-i Neşr-i Daniş*, 8. yıl, say. 2 s. 52. *Pedide-i be nam-ı Zebihullah Mansurî* (Zebihullah Mansurî Denilen Fenomen) başlıklı makale. Yazar: Kerim İmamî.

dulmelik b. Hişam" olsa gerek; ancak sadece İbn Hişam'ın Siyer'inde değil, diğer eski İslâm tarihi kaynaklarının hiçbirinde de "Mani" veya "Maniheizm" in adına dahi rastlamak mümkün değildir! Bilakis, bu şahıstan söz edilen yeni tarihlerde ise ondan bir Hıristiyan -nadiren Yahudi olarak bahsedilmiştir, zaten bizzat mevzua bakıldığında onun Hıristiyan olduğu kolayca anlaşılmaktadır. Bu durumda Geogio efendinin bu bilgiyi hangi kaynaktan aktardığını sormak gerekmez mi sahi?!

Bu bir tarafa dursun, esasen Maniliğin Şam'da bir tek izleyicisi bile yoktu; "Arap Yarımadası'ndaki dinler" konulu bahsimizde de belirttiğimiz gibi Maniliğin merkezi o günkü İran'dı. Bu durumda bir araştırmacının da dediği gibi, Bahira'nın Mani dinine mensup olduğu iddiası; gerçekte Yüce İslâm dininin "tektanrı" ve "cihanşümül"luğunun Manilikten kopyalandığı zihniyetini oluşturmak için tezgahlanmış bir komplo değil midir aslında?! Nitekim Hıristiyanlar yüce İslâm dinine karşı benzeri komploları asırlar önce de defalarca sergilemişlerdi. En ileri fikirleri, hükmü kalkıp tahrif olmuş dinlere mal etmek onlar için hiç önemli değildir, çünkü bu dinlerin böyle şeylerle övünebilecek sayıda önemli bir taraftar kitlesi bulunmadığını çok iyi bilmektedirler. Haçlı savaşları üzerinden asırlar geçmesine rağmen Hıristiyan dünyasının halâ ürktüğü tek din İslâm'dır; bu nedenle de bu yüce dinin cazibesini lekeleyip onu gözden düşürebilmek için her yola başvurmakta, doğrusuna, yalanına aldırmadan her vesileyi kullanmaktadırlar.¹

1- *Muhammed Hatem-i Peyamberan* (Son peygamber Muhammed), c.1, s.188, Seyyid Cafer Şehidî'nin makalesi. Bazı çağdaş İranlı araştırmacılar Hz. Muhammed'in (s.a.a) Buheyra ile görüşmesi olayında bir takım şüpheler öne sürerek böyle bir olayın vuku bile bulmadığını yazmaktadırlar. Bu görüş, tarihî seyir dairesinde tartışılabilir bir konudur. bk. *Nakd-u Berresiy-i Menabi-i Sire-i Nebevî* (Nebevî Siyer Kaynakları Üzerine Eleştiri ve İncelemeler) *Mecmuey-i Makalat*, Pejuheşkede-i Havza ve Danişgah, s.378. Ramazan Muhammedî, *Nakd-u Berresiy-i Sefer-i Peyamber-i Ekrem be Şam* (Peygamber-i Ekrem'in Şam Yolculuğu Üzerine Eleştiri ve İnceleme), s.321-330. Ancak bu iddia kabul edilse bile, bilinmelidir ki, Hz. Muhammed'in (s.a.a) yüceliği azalacak değildir. Zira ahir zaman peygamberinin zuhuruyla ilgili kehanetler sadece bundan ibaret değildir. Ancak, oryantalistler İslâmî metinlerde geçen bu olayı, İslâm tarihini saptırma amacıyla kullandığı için biz bu kadarını aktarıp onları eleştirmekle yetindik.

3- HZ. MUHAMMED'İN (S.A.A) GENÇLİĞİ

Hilfu'l-Fudul (Erdemliler Paktı)¹

Kureyş'in imzaladığı en değerli antlaşma olarak bilinen² *Hilfu'l-Fudul* antlaşması, Kureyş boylarından birkaçının reisi arasında yapılan bir antlaşmadır, bu ilginç antlaşmanın öyküsü şöyledir: *Zübeydoğulları* kabilesinden biri Mekke'ye mal getirmiş, bu malı *Sehmoğulları* kabilesinden Âs İbn Vâil almıştı. Âs, aldığı malın ücretini ödemedi. Zübeydî Arap, parasını almak için her müracaat edişinde red cevabı alıyordu. Daha önceki bahislerimizde değindiğimiz gibi o günlerin Arap Yarımadası'nda kabile taassubu egemendi; her kabile kendi mensuplarının çıkarını gözetir, yabancı biri burada bir zulüm ve haksızlığa uğrayacak olsa kimseden destek görmezdi. Kureyş büyüklerinin Kâbe etrafında bir arada oturduklarını gören yabancı adam, Ebu Kubey's tepesine çıkarak pek hazin bir şiir okuyup Kureyş büyüklerinden adaletli davranmalarını istedi.

Bu adamcağzın hüznünlü bir şiirle adalet dilemesi, duyanları pek etkilemişti; Kureyş'in halk arasında iyi isim yapan ve en sevilen boyları olan Haşimoğulları, Abdulmuttaliboğulları, Zühreoğulları, Temimoğulları ve Hârisoğulları kabilelerinin büyükleri, Zübeyr b. Abdulmuttalib'in önyak olmasıyla Teymîoğulları boyundan Abdullah b. Cud'an'ın evin-

1- Hz. Muhammed'in (s.a.a) gençliğinde katıldığı bir savaşın, Ficar savaşı olduğu söylenir. Bu olay, Hilfu'l-Fudul'dan önce ve Resulullah'ın 14-20 yaşları arasında bulunduğu yıllara rastlar. Ancak, onun bu savaşa katıldığı şüpheli olup aksini gösteren belgeler de bulunduğundan bunu aktarmadık. bk. *es-Sahih-u Min Sireti'n-Nebiy-yi'l-A'zam*, c.1, s.95-97. *Dershay-i Tahlilî ez Tarih-i İslâm* (İslâm Tarihinden Analizli Dersler), c.1, s.303-503.

2- İbn Sa'd, *et-Tabakaatu'l-Kubra*, Beyrut, Daru Sadır bas. c.1, s.128. Muhammed b. Habib, *el-Munammak fi Ahbarı Kureyş*, Hurşid Ahmed Faruk incelemesi. Beyrut, Âlemu'l-Kutub bas. 1. bas. H.1405, s.52.

de toplanıp zulme ve haksızlığa uğrayan mazlumların yanında yer alacaklarına dair yeminleşip bir antlaşma imzaladılar. Bu antlaşma gereğince hangi kabileden ve hangi sınıftan olduğuna bakmaksızın Mekke dahiline hiç kimseye haksızlık yapılmasına asla izin vermeyecek ve mağdur düşenlere arka çıkıp hak sahibinin hakkını elde etmesine yardımcı olacaklardı. Bu yeminden sonra Âs'ın evine gidip Zübeydoğullarından olan yabancının hakkını ondan aldılar ve kendisine verdiler.¹ Bu sırada Hz. Muhammed (s.a.a) 20 yaşındaydı.²

Cehalet ve karanlığa gömülmüş olan o günün toplumunda görülmemiş bir mertlik ve bir nevi "insan haklarını savunma birliği" sayılan bu gruba onca genç yaşına rağmen Hz. Muhammed'in (s.a.a) de katılmış olması çok şeyler ifade ediyordu aslında. Zira bu sırada onun yaşlıları gününü gün edip eğlenmekten başka bir şey düşünmüyorlardı; mazluma destek vermek, temiz bir toplum oluşturmak ve adaleti icra etmek gibi insanî değerler onların gözünde hiçbir anlam ifade etmiyordu. Hz. Muhammed (s.a.a) ise genç yaşta böyle bir antlaşmaya katılıp böyle bir gruba üye olmaktan mutluluk duyuyordu, peygamber olduktan sonra da bunu belirtecek ve şöyle buyuracaktı:

Abdullah b. Cud'an'ın evinde öyle bir antlaşmaya katıldım ki onun yerine bana kızıl tüylü develer verilseydi o kadar mutluluk duymazdım, şimdi İslâm çağında da beni böyle bir antlaşmaya katılmaya davet edecek olsalar gidip katılırım!³

1- Muhammed b. Habib, *el-Munammak fi Ahbarı Kureyş*, s.52-53. İbn Sa'd, *et-Tabakatu'l-Kubra*, s.128. *Tarih-i Yakubî*, c.2, s.13. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye* c.1, s.142. Belazurî, *Ensabu'l-Eşraf*, Şeyh Muhammed Bâkır Mahmudî incelemesi. Beyrut. Müessesetu'l-İlmî li'l-Matbuat bas. 1.bas. h.1394 c.2, s.12.

2- Muhammed b. Sa'd, *et-Tabakatu'l-Kubra*. Hz. Muhammed'in (s.a.a) yaşının bu sırada daha büyük olduğunu yazarlar da vardır. *Tarih-i Yakubî*. c.2, s.13. *el-Munammak*, s.53. İbn Ebi'l-Hadid, *Şerhu Nehci'l-Belağa*, Kahire, Daru İhyai'l-Kutubi'l-Arabî bas. 1962, c.15, s.225.

3- İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.1, s.142. *Tarih-i Yakubî*. c.2, s.13. Belazurî, *Ensabu'l-Eşraf*, Şeyh Muhammed Bâkır Mahmudî incelemesi. Beyrut. Müessesetu'l-İlmî li'l-Matbuat bas. 1.bas. h.1394 c.2, s.16. Muhammed b. Habib, *el-Munammak fi Ahbarı Kureyş*, s.188.

Bu antlaşma o güne kadar yapılan antlaşmaların en değerlisi ve en üstünü olarak tanımlandı ve bu yüzden de adına "*Hilfu'l-Fudul*" denildi.¹ Mazlumların, savunmasız zayıfların, fakirlerin ve gariplerin hakkını korumak için imzalanan bu güzel antlaşma daha sonra birçok mazlum yabancının Mekke zorbalılarının elinden kurtulmasına yarandı.²

Şam'a İkinci Yolculuk

Huveylid kızı *Hatice* Mekke'nin en muteber tüccarlarından biriydi, zenginliğinin yanı sıra asil ve kişilikli bir hanımdı; ticaret için kiraladığı adamlar onun için mal alıp satar, ücretlerini alırlardı.³ Hz. Muhammed (s.a.a) 25 yaşına geldiğinde;⁴ Ebu Talib "Oğul" dedi, "Ben yaşlandım, maddî durumumuz da pek iyi değil; bir Kureyş ticaret kervanı yola çıkmaya hazırlanıyor. Keşke sen de gidip *Hatice* ile konuşsaydın, onun ticaret sorumluluğunu sen alırdın!"

Ebu Talib bunları söylerken, Hz. Muhammed'in (s.a.a) dürüstlüğü, emanete sadakati ve güzel ahlâkını epey duymuş olan *Hatice* de aynı şeyi düşünmüş ve kölesi *Meysere*'yi Hz. Muhammed'e (s.a.a) göndererek kendisinin ticaret sorumluluğunu kabul etmesi hâlinde ona başkaların-

1- Muhammed b. Habib, *el-Munammak fi Ahbarı Kureyş*, s.54-55.

2- Muhammed b. Habib, *el-Munammak fi Ahbarı Kureyş*, s.54-55. Belazurî, *Ensabü'l-Eşraf*, c.2, s.13.

Bu antlaşmanın hatırası İslâm çağında da halâ zihinlerde yaşıyordu. Nitekim İmam Hüseyin (a.s), Muaviye'nin yeğeni ve Medine valisi olan Velid b. Utbe b. Ebu Süfyan'la bir tarla anlaşmazlığı yaşayınca, Velid'in zorbalığa devam etmesi halinde elini kılıcının kabzasına atıp Mescid-i Nebî'de Kureyşlileri böyle bir antlaşmaya davet etmekle tehdit etmiştir onu. İmam'ın bu sözünü duyan birçok Kureyşli onun yanında olduklarını ilan edince Velid geri adım atmak zorunda kaldı! bk. İbn Hişam *Siretu'n-Nebeviyye*, c.1, s.42, Belazurî, *Ensabü'l-Eşraf*, c.2, s.14, Halebî, *es-Siretu'l-Halebiyye*, c.1, s.215. İbn Ebi'l-Hadid, *Şerhu Nehci'l-Belağa*, c.15, s.226. *İbn Esir Tarihi*, Beyrut, Daru Sadır Yay. bas. c.2, s.42.

3- İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.1, s.199. İbn İshak, *es-Siyer-u ve'l-Meğazi*, Suheyl Zekar incelemesi, Beyrut, Daru'l-Fikr, 1. bas. 1398 H. s.81. Sibt İbn-i Cevzi, *Tezki-retu'l-Havass*, s.301'de der ki: *Hatice* onları kendilerinin de sermayesiyle kâra ortak ediyordu. İbn Esir, *Usdu'l-Gabe*, c.1, s.16'da şöyle der: Ya kiralalar, ya da kâr ortaklığı ile işe alırdı.

4- İbn Sa'd, *et-Tabakatu'l-Kubra*, c.1, s.129.

dan daha fazla ücret ödeyeceğini ve kölesi Meysere'yi de yanına vereceğini belirtmişti! Hz. Muhammed (s.a.a) onun bu teklifini kabul etti,¹ Meysere'yle birlikte Şam kervanına katıldı.² Bu defa kazançları daha önceliklerden de fazla olacaktı.³

Meysere bu yolculuk sırasında Hz. Muhammed'in (s.a.a) kerametlerini görmüş, hayrette kalmıştı. Bu yolculukta *Nostur* adlı bir rahip, Hz. Muhammed'in (s.a.a) gelecekte peygamber olacağını müjdelemişti. Meysere'nin gördüğü bir başka olay da bir adam, alışveriş sırasında Hz. Muhammed'e (s.a.a) "Lat ile Uzza'ya yemin edersen sana inanır, malımı alırım." deyince o, "*Ben hayatımda Lat ve Uzza'ya yemin etmiş değilim!*" demiş, yemin etmemişti.⁴

Meysere Mekke'ye döndüğünde şahit olduğu kerametleri Hatice'ye anlattı.⁵

Hatice İle Evliliği

Çok akıllı, uzak görüşlü ve iffetli bir hanım olan Hatice, soy ve nesep bakımından da Kureyş kadınlarından daha asil ve üstündü.⁶ Mümtaz ahlâkî meziyetleri ve sosyal prestiji nedeniyle bütün Mekke'de tanınmış, cahiliye dönemi gibi bir ortamda halk ona "Tahire"⁷ ve "Kureyş kadınlara"

1- Hz. Muhammed'in (s.a.a) maaş ve ücretle değil, kâr ortaklığı ile çalıştığını gösteren karineler mevcuttur. bk. *Es-Sahih-u min Siyreti'n-Nebiyi'l-A'zam*, c.1, s.112.

2- İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, s.199. İbn İshak, *es-Siyer-u ve'l-Meğazi*, s.81.

3- İbn Sa'd, *et-Tabakatu'l-Kubra*, c.1, s.130.

4- İbn Sa'd, *et-Tabakatu'l-Kubra*, c.1, s.130.

5- İbn Sa'd, *et-Tabakatu'l-Kubra*, c.1, s.131. İbn İshak, *es-Siyer-u ve'l-Meğazi*, s.82. *İbn Esir Tarihi*, Beyrut, Daru Sadır Yay. bas. c.2, s.39. *Taberî Tarihi*, Beyrut, Kamusu'l-Hadis bas. c.2, s.196. Beyhakî, *Delailu'n-Nübuve*, çeviren: Mahmud Mehdevî Dameğanî, Tahran, Merkez-i İntişarat-ı İlmî ve Ferhengî, 1361, h.ş. c.1, s.215. İbn Esir, *Usdu'l-Gabe*, Tahran, Mektebetu'l-İslâmî bas. c.5, s.435. Ebi Buşr, Muhammed b. Ahmed er-Razî el-Dulabî, *ez-Zürriyetu't-Tahire*, Seyyid Muhammed Cevad el-Hüseynî el-Celâlî incelemesi. Beyrut, Muessesetu'l-İlmî li'l-Matbuat bas. 2. bas. H. 1408, s.45-46.

6- İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.1, s.200-201. İbn Sa'd, *et-Tabakatu'l-Kubra*, 1/131. Beyhakî, *Delailu'n-Nübuve*, c.1, s.215. *ez-Zürriyetu't-Tahire*, s.46. *İbn Esir Tarihi*, c.2, s.39

7- İbn Esir, *Usdu'l-Gabe* c.5, s.434. Halebî, *es-Siretu'l-Halebiyye*, c.1, s.224. Askanî, *el-İsabe fi Temyizi's-Sahabe*, Beyrut Daru İhyai't-Turasi'l-Arabî bas. c.4, s.281. İbn Abdulberr, *el-İsti'ab fi Ma'rifeti'l-Ashab*, (*el-İsabe'nin haşiyesinde*) c.4, s.279.

rının baş tacı ve efendisi" lakâplarını vermişti.¹ Bir rivayete göre Hatice daha önce iki evlilik yaşamış, ama her ikisinde de eşi öldüğünden dul kalmıştı.² Kureyş büyükleri onunla evlenebilmek için çok çaba gösteriyordu,³ Ukbe b. Ebu Muayt, Ebu Cehil ve Ebu Süfyan gibi çok ünlü adamlar defalarca Hatice'ye evlenme teklifinde bulunmuş, ama o bütün bu teklifleri nazıkçe geri çevirmiş ve reddetmişti.⁴

Diğer taraftan Hatice Hz. Muhammed'le (s.a.a) akraba sayılıyordu, ikisinin de soyu "Kusayy"a ulaşıyordu çünkü. Hz. Muhammed'in (s.a.a) parlak manevî geleceğini duymuştu,⁵ ve o hazretle evlenmek istiyordu.⁶ Nitekim Hz. Muhammed'e (s.a.a) evlenme teklifinde bulundu; o amcalarına danıştıktan sonra bu teklifi kabul etti ve aile arasında düzenlenen sade bir törenle evlendiler.⁷

1- Halebî, *es-Siretu'l-Halebiyye*, c.1, s.224.

2- Hz. Hatice'nin, Hz. Peygamber (s.a.a) ile evlenmeden önceki hayatı hakkında tarihî kaynaklar bize güvenilir ve ayrıntılı bilgiler vermiyor. Bir rivayete göre Hz. Hatice Hz. Peygamber'den (s.a.a) önce iki evlilik yapmış -önceki eşleri Atik b. Âid el-Mahzumî ve Ebu Hale et-Temimî'dir- ve bu evliliklerden birkaç çocuğu olduğu söylenmiştir. bk. İbn Esir, *Usdu'l-Gabe*, c.5, s.434. İbn Hacer el-Askalanî, *el-İsabe fi Temyizi's-Sahabe*, c.4, s.281. İbn Abdulberr *el-İsti'ab fi Ma'rifeti'l-Ashab*, s.280. Halebî, *es-Siretu'l-Halebiyye*, c.1, s.229. Ebu Said Vaiz Herguşî, *Şerefu'n-Nebi*, çev: Necmuddin Mahmud Ravendî, Tahran, Babek Yay. H.Ş. 1361, s.201. Şeyh Abdulkadir Bedran, *Tehzibu Tarihi Dimaşk*, Beyrut, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabî, 3. bas. H. 1407 c.1, s.302.

Oysa başka kaynaklar, Hz. Hatice'nin dul olmadığını ve ilk evliliğini Hz. Peygamber'le (s.a.a) yaptığını ve bakire olduğunu yazmışlardır. bk. *Menakıbu Âl-i Ebî Talip*, c.1, s.159. *İ'lamu'l-Hidaye*, c.1, s.90. Cafer Murtaza Amuli, *es-Sahih Min Sireti'n-Nebiyyi'l-Â'zam*, c.1, s.121-126.

3- İbn Sa'd, *et-Tabakatu'l-Kubra*, c.1, s.131. Beyhakî, *Delailu'n-Nübuve*, c.1, s.215. *Tarih-i Taberi*, c.2, s.197. Halebî, *es-Siretu'l-Halebiyye*, c.1, s.229. İbn Esir, *el-Kamilu fi't-Tarih*, c.2, s.40.

4- Allame Meclisî, *Biharu'l-Envar*, Tahran, Daru'l-Kutubu'l-İslâmiyye, c.16, s.22.

5- Allame Meclisî, *Biharu'l-Envar*, s.20-21. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.1, s.203. İbn Şehraşub, *Menakıbu Âl-i Ebu Talib*, Kum. Matbaatu'l-İlmiyye bas. c.1, s.41.

6- Allame Meclisî, *Biharu'l-Envar*, s.21-23.

7- İbn İshak, *es-Siyer-u ve'l-Meğazi*, s.82. Belazurî, *Ensabu'l-Eşraf*, Muhammed Hamidullah, Kahire, Maarif bas. c.1, s.98. *Yakubî Tarihi*, c.2, s.16. İbn Esir, *el-Kamilu fi't-Tarih*, c.2, s.40. er-Razi el-Dulabî, *ez-Zürriyetu't-Tahire*, s.46. Halebî, *es-Siretu'l-Halebiyye*, c.1, s.227. İbn Şehraşub, *Menakıbu Âl-i Ebu Talib*, c.1, s.42. Allame Meclisî, *Biharu'l-Envar*, c.16, s.19.

Meşhur kavle göre bu sırada Hz. Hatice (a.s) 40, Hz. Muhammed de (s.a.a) 25 yaşındaydı.¹ Hz. Muhammed'in (s.a.a) evlendiği ilk hanım Hz. Hatice'dir.²

Hacerü'l-Esved'in Yerine Konması

Hz. Muhammed (s.a.a) güzel ahlâkı, emanete sadakati, dürüstlüğü ve doğru sözlülüğüyle Mekke halkının gönlünü fethetmişti, herkes ona "güvenilir" anlamına gelen "emin" diyordu.³ Mekkeliler ona duydukları sınırsız sevgi ve güvenin yanı sıra onun adaletine de inandığından Hacerü'l-Esved'in yerine konulması kararını ona bırakacak, o da görülmemiş bir incelikle bu sorunu hallederek Mekkeliler arasındaki ciddi bir ihtilafı giderecekti.⁴

Hz. Muhammed (s.a.a) 35 yaşlarındayken "Mekke dağlarından şehre inen büyük bir sel Kâbe duvarlarını birkaç yerden tahrip etmişti. O güne kadar Kâbe tavansızdı, duvarları da pek kısaydı, bu nedenle de içindeki değerli eşyaların korunması zor oluyordu. Bu nedenle Kureyş öteden beri Kâbe'ye bir tavan çekmek istiyor, ama buna bir türlü fırsat bulamıyordu. Şimdi iyi bir fırsat doğmuştu, Kâbe'nin duvarlarını yıkıp yeniden inşa etmeye, bu arada üzerine bir de tavan yapmaya karar verdiler.

1- Belazuri, *Ensabü'l-Eşraf*, c.1, s.98. İbn Sa'd, *et-Tabakatu'l-Kubra*, c.1, s.132. *Tarih-i Taberî*, c.2, s.196. Halebî, *es-Siretu'l-Halebiyye*, c.1, s.228. İbn Abdulbirr, *el-İsti'ab*, c.4, s.280. İbn Esir, *Usdu'l-Gabe*, c.5, s.435. *el-Kamilu fi't-Tarih*, c.2, s.39. Hz. Hatice'nin evlendiği sırada kaç yaşında olduğuna dair başka görüşler de vardır. bk. Emir M. el-Hayyamî, *Zevcatu'n-Nebi ve Evladuhu*, Beyrut, Müessesetu İzzeddin, 1. bas. H. 1411, s.53-54.

2- İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.1, s.201. er-Razî el-Dulabî, *ez-Zürriyetu't-Tahire*, s.49. *Tarih-i Yakubî*, c.1, s.216. Ebu Said Herguşî, *Şerefu'n-Nebi*, s.201. Şeyh Abdulkadir Bedran, *Tehzibu Tarihi Dimaşk*, c.1, s.302. İbn Esir, *Usdu'l-Gabe*, c.5, s.434.

3- İbn Sa'd, *et-Tabakatu'l-Kubra*, c.1, s.121. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.1, s.210. Beyhakî, *Delailu'n-Nübuve*, c.1, s.211. Allame Meclisî, *Biharu'l-Envar*, c.15, s.369.

4- Kâbe'nin en kutsal parçası olan bu taş, rivayetlerde gökten inen cennet taşı olarak geçer. Hz. İbrahim (a.s), Allah'ın emriyle onu Kâbe'nin duvarına yerleştirmiştir. bk. Allame Meclisî, *Biharu'l-Envar*, c.12, s.84 ve 99. Ezrekî, *Tarihu Mekke*, Rüşdü es-Salih Mülhes incelemesi, Beyrut, Daru'l-Endülüs, 3. bas. H. 1403, c.1, s.62-63. Bugün Kâbe'nin doğu köşesinde, yerden 1,5 mt. yüksekte olan Haceru'l-Esved elips şeklinde koyu kırmızıya çalan siyah bir taştır.

Kâ'be'nin yeniden inşası sırasında, Hacerü'l-Esved'in yerine konulması konusunda Kureyş boyları arasında ciddî bir anlaşmazlık baş gösterdi, kabileler arası rekabet ve taassuplar yine hortlamıştı! Her kabile, Hacerü'l-Esved'i yerine koyma onurunun kendisine bırakılmasını istiyordu. Bazı kabileler kan dolu bir leğene ellerini daldırıp yemin etmiş, bu onuru başka kabilelere bırakmaktansa ölünceye kadar savaşmaya karar vermişlerdi. İş çığırından çıkıyor, korkunç bir savaşın kıvılcımları çakıyordu.

Anlaşmazlık büyüyünce en yaşlılarının önerisiyle; bugünkü Safa kapısı olan Benî Şeybe Kapısı'ndan Harem'e ilk girecek kimsenin hakemliğini kabullenmeye karar verdiler.

Gözler "Beni Şeybe Kapısı"na dikildi. Tam bu sırada Hz. Muhammed (s.a.a) bu kapıdan Mescid-i Haram'a girmişti! Hepsini birden sevinçle "Aa! Bu, Muhammed!" dediler, "Muhammedü'l-Emîn geldi işte! O ne derse kabulümüzdür!"

Kureyş'in "Emin"i büyük bir kumaşı yere sererek Hacerü'l-Esved'i üzerine koydu ve kabile reislerinin kumaşın bir kenarından tutmasını istedi, duvarın yanına geldiklerinde Hacerü'l-Esved'i bizzat kendisi alıp itinayla yerine yerleştirdi.¹ Bu ince tedbir sayesinde büyük bir anlaşmazlığı tatlıya bağlamış ve kanlı bir savaş önlemiş oldu.

Hz. Ali'yi (a.s) Yetiştiriyor

Kâ'be'nin yeniden inşasından birkaç yıl sonra ve Hz. Muhammed'in (s.a.a) bi'setinden birkaç yıl önce Mekke'de büyük bir kıtlık baş gösterdi. Hz. Muhammed'in (s.a.a) sevgili amcası Ebu Talib kalabalık bir aileyi geçindirmek zorundaydı, ama fakirdi. Hz. Muhammed (s.a.a) Haşimoğullarının en zenginlerinden biri olan amcası Abbas'a giderek "*Her birimiz Ebu Talib'in çocuklarından birini yanımıza alıp büyütelim, böylece onun*

1- İbn Sa'd, *et-Tabakatu'l-Kubra*, c.1, s.145-146. *Tarih-i Yakubî*, c.2, s.14-15. Allame Meclisî, *Biharu'l-Envar*, c.15, s.337-338. Belazurî, *Ensabu'l-Eşraf*, c.1, s.99-100. Mes'udî, *Murucu'z-Zeheb*, Beyrut, Daru'l-Endülüs, 1. bas. 1965, c.2, s.271-272. Bazı tarihçiler Kâ'be'nin yıkılma ve onarım nedeninin başka bir olay olduğunu yazarlar. Ama hepsi, Hz. Muhammed'in (s.a.a) bu hakemliğini aktarmaktadır. bk. İbn İshak, *es-Siyer-u ve'l-Meğazî*, s.103. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.1, s.205. Yakubî, *Delailu'n-Nübüv-ve*, çev. Mahmud Mehdevî Dameğanî c.1, s.210.

sıkıntısı biraz azalmış olur." dedi. Abbas bu teklifi kabul edince birlikte Ebu Talib'e gidip durumu anlattılar. Ebu Talib memnun olmuştu; Abbas, Cafer'i; Hz. Muhammed de (s.a.a) Ali'yi (a.s) aldı ve böylece Hz. Ali'nin (a.s) eğitim ve terbiyesini bizzat kendisi üstlenmiş oldu. Hz. Ali (a.s) çok küçük yaştan itibaren Hz. Resulullah'ın (s.a.a) özel terbiye ve eğitimiyle yetişecek, onun elerinde, onun evinde büyüyecek ve peygamberlikle görevlendirildiğinde de erkeklerden ona ilk iman eden olacaktı.¹

Hz. Ali (a.s) bu sırada 6 yaşındaydı,² eğitim, terbiye ve kişiliğin ilk tohumlarının yeşermeye başladığı kritik bir çağdı bu. Hz. Muhammed (s.a.a) amcası Ebu Talib'le yengesi Fatıma bint-i Esed'in kendisine verdikleri onca emek ve zahmetlere karşılık teşekkür borcunu yerine getirebilmek için onların çocuklarından birini bizzat alıp yetiştirmek istemiş ve bu eğitime en uygun çocuğun Hz. Ali (a.s) olduğunu görmüştü. Nitekim Hz. Ali'nin (a.s) veliliğini üstlendikten sonra "*Ben, Rabbimin benim için seçmiş olduğunu seçtim!*" buyuracaktı.³

Hz. Muhammed (s.a.a) Hz. Ali'yi (a.s) çok seviyor, ona fevkalade bir ilgi ve itina gösteriyor ve tıpkı kendi evladı gibi yetiştiriyordu. Hz. Ali'nin (a.s) amca oğullarından *Fazl b. Abbas* şöyle anlatır:

Babam Abbas b. Abdulmuttalib'den "Hz. Resulullah (s.a.a) evlatlarından en çok hangisini severdi?" diye sordum, babam "Ali'yi" dedi, onun yanlış anladığını sanarak "Ben Resulullah'ın (s.a.a) evlatlarını kastediyorum." deyince babam "Hz. Resulullah (s.a.a) Ali'yi (a.s) bütün evlatlarından daha fazla severdi." dedi, "Ona, bütün evlatlarından daha fazla ilgi gösterirdi. Hatice için çıktığı yolculuktan başka bir defa olsun, onun Ali'yi (a.s) yanından ayırdığını görmedim. Resulullah'ın (s.a.a) Ali'ye (a.s) olan düşkünlüğü kadar çocuk-

1- İbn Hişam, *es-Siretu'n-Nebeviyye*, Kahire, Mektebetu Mustafa el-Babî el-Halebî, H. 1351, c.1, s.262. *Tarih-i Taberî*, Beyrut, Daru'l-Kamusî'l-Hadis bas. c.2, s. 213. İbn Esir, *el-Kamilu fi't-Tarih*, Beyrut, Daru Sadır Yay. H. 1399, c.2, s.58. Belazurî, *Ensabu'l-Eşraf*, Şeyh Muhammed Bâkır el-Mahmudî incelemesi. Beyrut, Müessesetu'l-İlmî li'l-Matbuat, 1. bas. H. 1394 c.2, s.90. İbn Ebi'l-Hadid, *Şerhu Nehci'l-Belağa*, Kahire, Daru İhyai'l-Kutubi'l-Arabî, M. 1962, c.13, s.119 ve c.1, s.15.

2- İbn Ebi'l-Hadid, age. c.1, s.15. İbn Şehraşub, *Menakibu Âli-i Ebi Talib*, Kum, el-Matbaatu'l-İlmiyye, c.2, s.180.

3- Ebu'l-Ferec el-İsfahanî, *Mekatilu't-Talibiyin*, Necef-i Eşref, Menşuratu'l-Mektebeti'l-Haydariyye bas., s.15.

larına dūřkūn bir baba ve Ali'nin (a.s) de ona gōsterdiđi kadar babasına itaat ve bađlılık gōsteren bir çocuk gōrmedim ben!"¹

Hız. Muhammed (s.a.a) peygamber olduktan sonra Hız. Ali'nin (a.s) eđitim ve terbiyesine daha fazla ōzen gōsterir oldu. Őrneđin: gece vakti kendisine bir vahiy nazil olsa sabah olmadan ona ōđretir; gūndūz bir vahiy nazil olsa onu da akřamdan ōnce mutlaka Hız. Ali'ye (a.s) ōđretirdi.²

Hız. Ali'ye (a.s) kendisinin nasıl diğer sahabelerden daha fazla hadis ōđrenebildiđini sorduklarında şu cevabı verdi:

Ne zaman Hız. Resulullah'tan (s.a.a) bir şey soracak olsam cevap verirdi, ne zaman susacak olsam ōnce kendisi bana bir hadis sōylerdi.³

Hız. Ali (a.s) halife olduđu gūnlerden birinde, kendisinin çocukluk-tan beri nasıl yetiřtirildiđini řōyle anlatır:

...Siz sahabeler benim Resulullah'a (s.a.a) olan yakınlığımı, yakın akrabalığımı ve onun nezdinde nasıl ōzel bir yerim olduğunu bilirsiniz... Kūçük bir çocukken beni nasıl bağrına bastığımı, kendi yatağında, kendi yanında yatırdığını bilirsiniz. Onun mūbarek kokusunu elvan elvan duyardım, yemeğimi bizzat yedirir, ağzıma lokma verirdi.

Annesinin peři sıra giden bir çocuk gibi, nereye gitse peři sıra giderdim. Her gūn kendi erdem ve ahlākından birini bana ōđretir, ona uymamı buyururdu. Her yıl Hira Dađı'nda ibadete çekilir, benden bařka kimse onu gōremezdi. Ona vahiy nazil olduđunda řeytanın sesini duydum; "Ya Resulullah, bu feryat nedir?" diye sordum, "Bu řeytanın feryadı, onun iniltisidir." buyurdu. "Çūnkū artık yeryūzünde kendisine itaat edilmesinden ōmidini yitirir hāle geldi. Ya Ali! Benim duyduđumu sen de duyuyor, benim gōrdūđūmū sen de gōrūyorsun; ancak sen peygamber deđil, benim hayırlı ve daima iyilik ōzere olan vasimsin."⁴

1- İbn Ebi'l-Hadid, *şerhu Nehci'l-Belağa*, c.13, s.200.

2- şeyh Tusī, *el-Emalī*, Kum, Daru's-Sekafeti li't-Tebaati ve'n-Neşri ve't-Tevzi bas. 1. bas. H. 1414, s.624.

3- Suyutī, *Tarihu'l-Hulefa*, Kahire, 3. bas. H. 1383, s.170.

4- *Nehcu'l-Belağa*, Subhi Salih tahkikli, Hutbe 192.

Bu sözlerin Hz. Resulullah'ın (s.a.a) peygamberliğinden sonraki dönemlerinde Hira'daki ibadetiyle ilgili olduğu sanılmamalıdır; zira onun Hira'da ibadete çekilmesi daha çok bi'setten önceki döneme rastlar, bu nedenle de söz konusu olaylar bi'setten öncesine aittir. Nitekim şeytanın feryadının nedeni de Hz. Resulullah'ın (s.a.a) bi'seti, yani ilk ayetin nazil oluşundan dolayıdır. Her halükârda önemli olan şudur: Hz. Ali'nin (a.s) temiz bir ruha sahip oluşu ve Hz. Resulullah'ın (s.a.a) onu aralıksız ve itinayla eğitip yetiştirmesi sonucu o henüz çocukluk çağından itibaren hassas bir kalp, keskin bir görüş ve duyuş gücü, özel bir anlayış ve basiretle donanmış ve diğer insanların göremediği şeyleri görür, onların duyamadığı şeyleri duyar hâle gelebilmiştir.

3 . B ö l ü m

Bİ'SETTEN HİCRETE

1- Bi'set ve Davet

2- Alenî Davet ve Muhalefetlerin Başlaması

3- Kureyşlilerin Muhalefet ve Girişimlerinin Sonucu

1- Bİ'SET VE DAVET

Peygamberliğin Arefesinde

Daha önce de belirtildiği üzere Hz. Muhammed'in (s.a.a) ataları tek tanrıya inanan muvahhitler ve soyu da mutahhar ve temizdi. Tertemiz bir soy ve muvahhit bir aileden gelmesinin yanı sıra çok yüksek bir ahlâkî seviyeye de sahipti; çocukluğundan itibaren putperestliğin çirkinliğine zerrece bulaşmamış, Mekke halkının kötü ahlâkından zerrece etkilenmemişti.¹ Dünyaya gelişinden itibaren Rabbinin özel lütuf ve korumasına mazhar olmuş, O'nun özel eğitimiyle büyümüştü. Hz. Resulullah'ın (s.a.a) bu eğitim ve terbiye dönemini Hz. Ali (a.s) şöyle tanımlıyor:

...Sütten kesildikten sonra Yüce Allah en güzel huyları edinmesi ve insanîliğin en mükemmel yollarını öğrenmesi için en büyük meleğini onun hizmetine verdi...²

İmam Muhammed Bâkır (a.s) şöyle buyurur:

Hz. Muhammed (s.a.a) sütten kesildiğinde Yüce Allah onu iyiliklerle mükemmel ahlâka yöneltmesi, kötülüklerden ve kötü ahlâktan sakındırması için büyük bir meleği onun hizmetine verdi. Gençlik ve peygamberlik öncesi yıllarında ona hep seslenen ve "es-Selâmu aleyke ya Muhammed Resulullah!" diyen melekti bu... Ancak Hz. Muhammed (s.a.a) o sıralarda bu sesin taştan veya yerden geldiğini sanıyor, ne kadar dikkat etse de bir şey göremiyordu.³

1- Ali b. Burhanuddin el-Halebî, *es-Siretu'l-Halebiyye*, İnsanu'l-Uyun, Beyrut Daru'l-Marife bas. c.1, s.199-204. Ebu'l-Fida İsmail b. Kesir, *es-Siretu'n-Nebeviyye*, Mustafa Abdulvahid incelemesi, Kahire, Matbaatu İsa el-Babî el-Halebî bas. c.1, s.250.

2- *Nechu'l-Belağa*, Hutbe 192.

3- İbn Ebi'l-Hadid, *Şerhu Nehci'l-Belağa*, Muhammed Ebulfazl İbrahim, Kahire, Daru İhyai'l-Kutubu'l-Arabî bas. 1961, c.13, s.207.

Fikrî ve aklî açıdan artık iyice olgunlaşmış rüşte eren Hz. Muhammed (s.a.a) peygamberlikle görevlendirileceği bi'set dönemine doğru, kirli ve bozulmuş ortamdan rahatsızlık duymaya ve insanlardan uzak durmaya başlamıştı.¹ Otuz yaşından itibaren fevkalade manevî ve ruhânî bir hâle girdi; gaybdan kendisine bir pencere açıldığını hissediyordu. Yakın ailesi ve Bahira'yla Nostur gibi Ehlikitap'la daha başka nicelerinden defalarca duyduğu şey gerçekleşmek üzereydi. Çünkü özel bir nur görür olmuştu, bazı sır perdeleri kendisine açılıyordu, sık sık kulağına gaipten bazı sesler geliyor, ama kimseyi göremiyordu!² Bir süre, uykuda bir ses duymuştu, bu ses ona "peygamber" diye hitap ediyordu... Bir gün Mekke kırsalında birinin kendisine "*Resulullah*" diye seslendiğini duydu, "*Sen kimsin?*" diye sorduğunda "*Ben Cebrail'im.*" sesini duydu, "*Yüce Allah seni peygamberlikle görevlendirmesi için gönderdi beni!*" Hz. Muhammed (s.a.a) bunu eşi Hz. Hatice'ye (a.s) söyleyecek; o da sevinçle "inşallah öyle olur!" diyecekti.³

Bu dönemlerde Hazret (s.a.a) yılın birkaç günü Hira Dağı'na⁴ çekilip

1- *İbn-i Kesir, es-Siretu'n-Nebeviyye*, c.1, s.389.

2- Halebî, *es-Siretu'l-Halebiyye*, c.1, s.380-381. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, Mustafa es-Sika incelemesi, Kahire Matbaatu Mustafa el-Babî el-Halebî bas. H. 1355, c.1, s.250. *Taberî Tarihi*, Beyrut, Kamusu'l-Hadis bas. c.2, s.203, 204. İbn Şehraşub, *Menakıbu Âl-i Ebi Talib*, Kum, Matbaatu'l-İlmiyye bas. c.1, s.43. Allame Meclisî, *Biharu'l-Envar*, Tahran, Daru'l-Kutubu'l-İslâmiyye bas. c.18, s.184 ve 193. *Yakubî Tarihi*, Necef, el-Mektebetu'l-Haydariyye bas. H. 1384, c.2, s.17.

3- İbn Şehraşub, *Menakıbu Âl-i Ebi Talib*, c.1, s.44. Allame Meclisî, *Biharu'l-Envar*, c.18, s.194. Tabersî, *İ'lamu'l-Vera*, Tahran, Daru'l-Kutubu'l-İslâmiyye bas. 3. bas. s.36. Bu belgelere istinaden ve merhum Kuleynî'nin de rivayetine göre Hz. Muhammed bu sırada "Nebi" idi. Ama henüz risalet rütbesine ulaşmamıştı. *Usul-i Kâfi*, Tahran, Mektebetu's-Saduk bas. H. 1381, c.1, s.176.

4- Hira dağı Mekke'nin kuzeydoğusunda yer alır. Güneşin doğduğu ve vahyin nazil olduğu yer olduğu için "Cebelu'n-Nur" (Nur Dağı) olarak adlandırılır. Birkaç yıl öncesine kadar bu dağ, Mekke'den uzaktı. Fakat bugün, şehir genişlemiş ve bu dağın eteklerine kadar ev yapılmıştır. Bir sıradağın en yüksek tepesi olan Nur Dağı, heybetiyle hemen diğer tepelerden ayrılmaktadır. Hira mağarası olarak bilinen yer bu dağın tepesinde olup aslında bir mağara değil, iki kaya üzerine yuvarlanan büyük bir kayanın oluşturduğu küçük bir boşluk olup bir buçuk metre enindedir. Bu mağaranın ağzı açık olup normal bir insanın girip çıkabileceği şekildedir. İkinci yarısı dar, tavanı basık ve gün ışığı mağaranın ancak yarısına kadar sızmaktadır.

ibadet ve duayla meşgul oluyordu.¹ Bu şekilde halktan uzaklaşıp Hira'da ibadete çekilme olayı, Allah'a inanan bazı Kureyşliler arasında görülen bir şeydi.² Bu geleneği Kureyş'te ilk başlatan kimse, Hz. Resulullah'ın (s.a.a) dedesi Abdulmuttalib olmuştu. Ramazan ayı girdiğinde Hira Dağı'na giderdi; ayrıca yoksullara yemek de verirdi.³

Peygamberlik Başlıyor

Kırk yaşına girmiş olan Hz. Muhammed⁴ (s.a.a) birkaç yıldır yaptığı gibi yine Hira Dağı'nda ibadete çekilmişti. İşte bu sırada vahiy meleği inerek Rabbinden getirdiği ilk Kur'ân ayetlerini ona okumaya başladı:⁵

Rahman Rahim olan Allah'ın adıyla.

Yaratan Rabbinin adıyla oku!

O, insanı kan pıhtısından yarattı,

Oku, Rabbin Yüceler Yücesidir, en büyük kerem sahibidir.

O, kalemle öğretendir.

İnsana bilmediğini öğretti...⁶

Allah Teala Hz. Muhammed (s.a.a) ile vahiy meleği Cebrail'in (a.s) görüşmesini ve ona ilâhî mesajın iletilmesini Kur'ân'da iki kez şöyle tasvir etmektedir:

• **Battığı zaman yıldızla andolsun.**

Sahibiniz olan (peygamber) ne şaşmış, ne de sapmıştır.

1- *Nehcu'l-Belağa*, Subhi Salih tahkikli, hutbe 192 (Kasia). İbn Hişam, *es-Siretu'n-Nebeviyye*, c.1, s.251.

2- İbn Hişam, age. *Tarih-i Taberî*, c.2, s.206. İbn Kesir, *es-Siretu'n-Nebeviyye*, c.1, s.390. Belazurî, *Ensabu'l-Eşraf*, Muhammed Hamidullah incelemesi. Kahire, Daru'l-Maarif bas. 3. bas. c.1, s.105.

3- Halebî, *es-Siretu'l-Halebiyye*, c.1 s.382.

4- İbn Hişam, *es-Siretu'n-Nebeviyye*, c.1, s.249. *Tarih-i Taberî*, c.2, s.209. Belazurî, *Ensabu'l-Eşraf*, M. Hamidullah inceleme. Daru'l-Maarif bas. 3. bas. c.1, s.114-115. İbn Sa'd, *et-Tabakatu'l-Kubra*, Beyrut, Daru Sadır Yay. c.1, s.190. Mesudî, *et-Tenbih ve'l-Eşraf*, Kahire, Daru's-Savi Yay. s.198. Halebî, *es-Siretu'l-Halebiyye*, c.1, s.363. Allame Meclisî, *Biharu'l-Envar*, s.204.

5- Tabersî, *Mecmau'l-Beyan*, Tahran, Şirket-i Maarif-i İslâmî bas. H. 1379, c.10, s.514. Mesudî, *Murucu'z-Zehab*, Beyrut, Endülüs Yay. 1. bas. 1965, c.2, s.276.

6- Alâk, 1-5.

O kendi istek ve fikrine göre konuşmaz.
 Kendisine vahyolunandan başka söz söylemez o.
 Ona bu Kur'ân'ı, pek güçlü olan (Cebrail) öğretmiştir.
 Fevkalade gücü ve egemenliği vardır onun.
 O melek en yüksek ufuktaydı.
 Derken Muhammed'e yaklaştıkça yaklaştı.
 O kadar ki onunla Muhammed arasında iki yay kadar veya daha az bir mesafe kaldı.
 İşte bu sırada Yüce Allah vahyedilebilecek olanı kuluna vahyetti.
 Muhammed'in kalbi, gördüğünü yalanlamadı.
 Muhammed'in gözüyle görmekte olduğu şey hakkında onunla tartışacak mısınız?¹

- Geri dönen yıldızlara andolsun (geri döner)
 Ve gözlerden kaybolurlar...
- Geri dönüp de geçtiği zaman geceye andolsun.
 Ağarmaya başladığı zaman sabaha andolsun.
 Ki bu Kur'ân büyük ve onurlu bir elçinin (Cebrail) sözleridir.
 Arş'a sahip Yüce Allah'ın katında yüce bir makama sahip güçlü bir elçidir o...
- Orada (meleklerin arasında) itaat edilir ona ve Rabbinin katında da emîn ve kendisine güvenilendir o.
 Arkadaşınız (Muhammed) bir deli değildir.
 O, Cebrail'i apaçık ufukta görmüştür.
 O, gayb ve vahiy yoluyla aldıkları hususunda cimri değildir (bunlardan bir şeyi eksilterek size aktarmaz veya size aktarmamazlık etmez.)
 Bu Kur'ân, taşlanmış şeytanın sözü değildir.
 O hâlde nereye gidiyorsunuz?²

1- Necm, 1-12. İslâm âlimleri bu ayetlerin Hz. Peygamberin (s.a.a) bi'setiyle ilgili olduğunu söylemiştir. Bunu onaylayan karineler de vardır. bk. Allame Meclisî, *Biha-ru'l-Envar*, c.18, s.247. Muhammed Hadi Marifet, *et-Temhidu fi Ulumi'l-Kur'ân*, c.1, s.35. Ahmed b. Muhammed Kastalanî, *el-Mevahibu'l-Ledunniyye bi'l-Menhi'l-Muhammediyye*, Salih Ahmed eş-Şamî incelemesi, Beyrut, Mektebetul-İslâmî, 1. bas. H. 1412, c.3, s.88-89. Ama başka bir tefsire göre bu ayetler miraçla ilgilidir.

2- Tekvir, 15-26.

Vahyin İnişiyile İlgili Doğru Olmayan Bir Haber

Hız. Muhammed'in (s.a.a) peygamber oluşu ve vahiy alışu konusunda tarihî belgeler ve sahih hadislerle bağdaşmayan masalımsı ve doğru-luktan uzak bir haber ve rivayet bazı tarih ve hadis kitaplarında yer almaktadır. Bu rivayet meşhur olduğu, hatta bazı ders kitaplarına bile alındığından burada üzerinde biraz durulmasında fayda görüyoruz:

Ümmü'l-Müminin Aişe şöyle diyor:

Resulullah'a (s.a.a) ilk vahyin inmesi, rüyada olmuştur. Gördüğü her rüya güpegündüz gerçekleşiyordu. Daha sonra yalnızlığı sever oldu, sık sık Hira Dağı'na çekildi. Orada birkaç gece kalıp ibadet ediyor, birkaç günde bir şehre inip Hatice'den yiyecek alıp yine Hira'ya dönüyordu. Hak'la buluşuncaya kadar böyle sürdü, o mağarada bulunduğu sırada melek gelip "Oku" dedi, Muhammed (s.a.a) "Ben okuma bilmem." deyince meleğin, kendisini takati kesilinceye kadar sıktığını ve tekrar okumasını istediğini, onun da okuma bilmediğini tekrarladığını, bunun üzerine meleğin onu yine takati kesilinceye kadar sıkıp "Oku!" dediğini, onun da yine "Ben okuma bilmem." dediğini, üçüncü defasında da bu şekilde sıktıktan sonra onu rahat bıraktığını ve "**Yaratan Rabbinin adıyla oku**" dediğini (5. ayete kadar) söyler.

Aişe şöyle devam ediyor:

Muhammed (s.a.a) oradan ayrıldı, yüreği -korkudan- titriyordu, Hatice'ye gidip "*Beni örtün! Beni örtün!*" dedi. Üzerini örttüler, Resulullah (s.a.a) üzerindeki korku ve dehşeti atıp da rahatlayınca olanları Hatice'ye anlatıp "*Kendim için endişeliyim.*" dedi, Hatice "Asla!" dedi, "Vallahi rabbin seni küçük düşürmeyecektir, zira sen akrabalarına iyilik ediyor, halka başış ve yardımda bulunuyorsun. Yoksulların elinden tutuyor, misafire kapını açıyor, haklılara yardımcı oluyorsun." Hatice bunları söyledikten sonra onu alıp amcasının oğlu *Varaka b. Nevfel'e* götürdü. Varaka amâydi ve Hıristiyan olmuştu, İbrani'ce de biliyordu ve İncil'i İbrani'ce yazmaktaydı.

Hatice "Amca oğlu!" dedi, "Bak, kardeşinin oğlu neler söylüyor!" Varaka "Yeğenim, ne görüyorsun?" diye sordu, Resulullah (s.a.a) gördüklerini anlatınca Varaka "O gördüğün, Musa'ya da i-

nen namus (melek)tur. Keşke şimdi genç olsaydım, keşke kavmin seni kovduğunda hayatta olsam..." Resulullah (s.a.a) "*Kavmim beni kovacak mı diyorsun?*" diye sorunca Varaka "Evet." dedi..."¹

Önemli Bir Eleştiri

Daha önce de hatırlattığımız gibi bu şekilde bir rivayetin doğru olması mümkün değildir, zira aşağıda sıralanan sebeplerden dolayı hem metnin içeriği, hem senet ve belgesellik açısından geçersizdir:

1- Bu haberi rivayet eden tek kişi Ümmü'l-Müminin Aişe'dir ve kendisi bi'setten 4-5 yıl sonra dünyaya gelmiştir!² Yani anlattığı olaya bizzat şahit olmamıştır, dahası, bu olayı kimden naklettiğini de söylemediğinden bu rivayet belgesellik (senediyet) açısından geçersiz, yani "mürsel"dir, mürsel rivayete ise itibar edilmez.

2- Bu rivayette anlatıldığına göre vahiy meleği Hz. Resulullah'tan (s.a.a) birkaç kez okumasını istemiş, o da bunu yapamayacağını tekrarlamış... Eğer bu okumaktan maksat bir levha veya bilinen anlamda bir yazıyı okumaksa Allah ve O'nun vahiy meleğinin, Hz. Resulullah'ın (s.a.a) okuma yazma bilmeyen bir ümmî olduğunu zaten bilmesi gerekir; buna rağmen ondan defalarca okumasının istenmesi makul değildir. Eğer "oku" emrinden maksat, vahiy meleğinin söylediği ayetleri tekrarlamaksa, zeka ve dehasıyla ünlü olan Hz. Muhammed (s.a.a) gibi birinin aklî ve fikrî olgunluğun doruğunda bulunduğu bir yaşta bunu kolayca yapması ve "yapamam" dememesi gerekirdi.

3- Vahiy meleğinin Hz. Resulullah'ı (s.a.a) sürekli sıkmasının ne manası vardır? Oysa öğrenmenin zihnî bir mesele olduğunu ve fizikî sıkmanın bunda hiçbir olumlu etkisinin olamayacağını herkes bilir. Yok, eğer "bundan maksat Yüce Allah'ın bir anda Hz. Resulullah'a (s.a.a) okuma yazma öğretmek istemesiydi" denilecekse, bunun için Yüce Allah'ın sadece irade etmesi yeterliydi ve hazrete onca eziyet ve sıkıntı veril-

1- *Sahih-i Buharî*, şerh ve tahkik: Şeyh Kasım el-Şumaî er-Rufaî, Beyrut, Daru'l-Kalem Yay. 1. bas. H. 1407, c.1, s.59-60. kitabı bed'i'l-vahy. *Sahih-i Müslim*, İmam Nevevî Şerhli, Beyrut, Daru'l-Fikr Yay. H. 1403, c.2, s.197-204, babu bed'i'l-vahy ile Resulillah. *Tarih-i Taberî*, c.2, s.205-206.

2- Askalanî, *el-İsabe fi Temyizi's-Sahabe*, Beyrut, Daru İhyai'l-Turasi'l-Arabî, 1. bas. H. 1328 c.4, s.359.

mesine yine hiç gerek yoktu! Eğer söz konusu baskı Hz. Muhammed'in (s.a.a) varlık âleminin kaynağı ve gayb dünyasıyla irtibatından dolayı ise ve "çünkü Hz. Muhammed (s.a.a) manevî makamının yanı sıra sonuçta maddî boyutu da olan bir insandı ve topraktan yaratılan bir varlığın, gayb alemiyle doğrudan irtibatı böyle bir baskıyı da beraberinde getirebilir" deniliyorsa yine kabulü mümkün olmamaktadır. Zira Allah Teala'nın Kur'ân'da çok sarih bir dille buyurmuş olduğu gibi peygamberlerin gayb alemiyle irtibatları ancak şu üç yoldan biriyle mümkündür:

1- Hiçbir vasıta olmadan, Allah'ın mesajını doğrudan almak ve direkt irtibata geçmek,

2- Ses sahibini göremeden ses duyma yoluyla,

3- Vahiy meleği yoluyla.¹

Hz. Resulullah (s.a.a) sadece vasıtasız olarak gaybla irtibata geçip hiçbir aracı olmadan doğrudan doğruya bizzat vahiy aldığı zaman zor bir basınca ve sıkılmaya tahammül ediyor ve bazı rivayetlerde de belirtildiği gibi yüzünün rengi değişiyor, alnı boncuk boncuk terliyordu.² Ama vahiy Cebrail vasıtasıyla aldığı anda hiçbir değişiklik görülüyordu. İmam Cafer Sadık (a.s) şöyle buyurmaktadır:

Vahiy Cebrail getirdiğinde Hz. Resulullah (s.a.a) gayet normal bir hâlde oluyor ve "*Bu Cebrail'dir.*" veya "*Cebrail bana şöyle şöyle demekte...*" diyordu. Ama vahiy aracısız, direkt olarak aldığı zaman üzerine bir ağırlık çöktüğünü hissediyor, baygınlık geçirir gibi bir hâlde giriyordu.³

Cebrail vahiy meleği olduğu hâlde Hz. Muhammed (s.a.a) Cebrail'i görmekle özel bir duruma girmediği gibi Cebrail ondan izin almadan yanına gelmiyor ve o hazretin huzurunda fevkalade edepli ve saygılı olarak oturuyordu.⁴

1- Şura, 51. Daha fazla bilgi için bk. *Biharu'l-Envar*, c.18, s.246, 254, 257.

2- İbn Sa'd, *et-Tabakatu'l-Kubra*, c.1, s.197. İbn Şehraşub, *Menakıbu Âl-i Ebi Talib*, c.1, s.43. Allame Meclisî, *Biharu'l-Envar*, c.18, s.271.

3- Allame Meclisî, age. s.268, 271. Şeyh Saduk, *et-Tevhid*, Tahran, Mektebetu's-Saduk Yay. s.115. *Mehr-i Taban*, Ayetullah Seyyid Muhammed Hüseyin Hüseyinî Tahranî'nin Merhum Allame Tabatabâi ile sohbetleri, s.207-211.

4- Şeyh Saduk, *Kemalu'd-Din ve Temamu'n-Ni'me*, Kum, Muessesetu'n-Neşri'l-İslâmî Yay. H. 1405, c.1, s.85. *İlelu's-Şerayi*, Nefes, Mektebetu'l-Haydariyye bas. H. 1385, bab: 7, s.7.

Tarihçilerin de ittifakıyla ilk Kur'ân ayetlerini Hira'da Cebrail getirdiğinden Hz. Resulullah (s.a.a) hiçbir baskı ve sıkıntı duymamıştır. Tabii bunun sorumluluk duymama ve putperestlerin muhalefetlerinden tedirginlik hissetmeme anlamına gelmediği de ortadadır.

4- Hz. Muhammed (s.a.a) daha önce gaybî mesajlar almaya başlamıştı ve bu duruma hazırlıklıydı, binaenaleyh onun için beklenmedik bir olay değildi bu; söz konusu korku ve dehşete kapılmasının da hiçbir anlamı olamazdı. Dahası, bazı kaynaklarda Cebrail'in Hira'da önce cumartesi akşamı, ardından da pazar akşamı Hz. Resulullah'a (s.a.a) geldiği ve üçüncü gelişinde, yani pazartesi akşamı ona peygamberlik görevini resmen iblağ ettiği kayıtlıdır.¹ Yani bu Hz. Resulullah'ın (s.a.a) Cebrail'i ilk görüşü değildi, ondan önce de iki kez Cebrail'i görmüştü ve bu durumda onun korku ve dehşete kapıldığı iddiası hiçbir akla ve karineye uymamaktadır. Kaldı ki Allah'ın elçiliği gibi önemli bir göreve önceden hazırlığı olmayan birine Yüce Allah'ın ansızın böyle bir görevi bırakmayacağı da bilinmektedir.

5- Alelade bir insan olan Hatice'nin yüce İslâm Peygamberi'nden daha bilgili olduğu ve onun dehşete kapıldığını görerek kendisini yatıştırdığını kabul etmek mümkün müdür acaba?

6- Bütün bunlardan daha da kötüsü; insanların hidayeti için peygamberlikle görevlendirilmiş olan Hz. Resulullah'ın (s.a.a) bizzat kendisinin başına gelen olayın ne olduğunu bilmediğinin, kendisine vahiy getiren elçiyi tanımadığının ve onun getirdiği mesajı doğru dürüst teşhis bile edemediğinin, ancak Varaka gibi kör bir Hıristiyanın onaylamasıyla Hz. Resulullah'ın (s.a.a) kendi peygamberliğinden emin olup içinin rahatladığının kabul edilmesi ve böylesine asılsız bir iddianın doğru olabileceğine başkalarının inandırılmak istenmesidir! Bu iddianın mantıksızlığı, hiçbir delil göstermeye gerek kalmayacak kadar net ve ortadadır aslında.

7- Ayrıca İslâm kaynaklarında hiçbir peygamberin peygamberliği için bunca aşağılayıcı, küçültücü ve masalımsı bir sahneden söz edilmediğine de dikkat edilmeli ve gözden kaçmamalıdır. Hz. Musa (a.s) gibi bazılarının içinde bulunduğu zaman ve mekân şartlarının her ne kadar

1- *Tarih-i Taberî*, c.2, s.207. Belazurî, *Ensabu'l-Eşraf*, M. Hamidullah inceleme. Daru'l-Maarif bas. 3. bas. c.1, s.105. Mesudî, *Murucu'z-Zeheb*, c.2, s.276. *Tarih-i Yakubî*, c.2, s.17.

böyle bir şeye elverişli olduğu zannedilse de o peygamberler için dahi böyle bir iddia (kendi peygamberliğinden şüphelenmek) kesinlikle geçerli değildir.

8- Bu haberde Hz. Muhammed'e (s.a.a) yamanmaya çalışılan şüphe ve tereddüt "**Muhammed'in kalbi, gördüğü şeyi yalanlamadı.**" ayetiyle¹ asla bağdaşmamaktadır.

Ünlü Şia müfessiri ve âlimi Tabersi şöyle der:

Allah Teala bir peygamberine vahyini kesin delillerle apaçık hâle getirir ve vahyetmez, böylece her peygamber kendisine ulaşmanın vahiy olduğundan ve Rabbi tarafından geldiğinden kesinlikle emin olarak vahiy alır; bu konuda başka bir şeye ihtiyaç duymaz ve asla tereddüde ve korkuya kapılmaz.²

İmam Cafer Sadık (a.s) kendisine "Hz. Resulullah'a (s.a.a) vahiy geldiğinde neden bunun şeytanın vesvesesi de olabileceği şüphesine hiçbir zaman kapılmadı?" diye soran birine şu cevabı vermiştir:

Yüce Allah bir kulunu elçilikle görevlendirdiğinde, ona gönül huzuru ve güven duygusu verir, o kadar ki, Rabbinden ona ne ulaşacak olsa onu gözüyle görmüşçesine inanır.³

Ümmü'l-Müminin Aişe'nin bu rivayetinin nakledildiği *Sahih-i Buharî*'yle *Sahih-i Müslim*'in şerh edicileri seçkin birer âlim oldukları hâlde, bu rivayetin aslını doğru kabul etmiş olduklarından onu nasıl tefsir edip açıklayacaklarını bilememiş, şaşırtıcı derecede asılsız ve tutarsız ifadelerle işin içinden sıyrılmaya çalışmışlardır.⁴

1- Necm, 11.

2- *Mecmau'l-Beyan*, c.10, s.384. "**Ya eyyuhe'l-müddessir...**" ayetinin tefsiri.

3- Allame Meclisî, *Biharu'l-Envar*, c.18, s.262. Muhammed Hadi Ma'rifet, *et-Temhidu fi Ulumi'l-Kur'ân*, Merkez-i Mudiriyet-i Havza-i İlmiyyey-i Kum, c.1, s.49.

4- Görüldüğü kadarıyla bu rivayetin zayıf ve itibarsız olduğunu ilk fark eden Cebelu'l-Amil büyük Şia âlimlerinden merhum Seyyid Abdülhüseyn Şerefuddin Musevî (H. 1290-1377) olmuştur. *İle'l-Mecmau'l-İlmî el-Arabî bi-Dimaşk* risalesinde ve *en-Nassu ve'l-İctihad* kitabının 319 ila 322 sayfalarında bunu incelemiştir. Keza değerli araştırmacılarımızdan Ali Devanî Bey *Şua-ı Vahy ber Feraz-ı Kuh-i Hira* adlı kitabında bu konuyu etraflıca ele alıp gerekli bütün açıklamalarda bulunduğu için biz de kitabımızda bundan yararlandık. age. s.70-108. *Tarih-i İslâm ez Ağaz ta Hicret* (Başlangıçtan Hicrete İslâm Tarihi), s.98-110. *Nakş-ı Eimme der İhyay-ı Din* (Dinin İhyasında İmamların Rolü), c.4, s. 6-44. *es-Sahih-u min Sireti'n-Nebiyi'l-A'zam*, c.1, s.216-232. *Hı-*

Abdullah b. Şeddad, Ubeyd b. Umeyr ve Abdullah b. Abbas ve Urve b. Zübeyr gibi raviler de Hz. Resulullah'ın (s.a.a) peygamberlikle görevlendirilişi hakkında birtakım benzeri hadisler aktarmıştır ki; yukarıdaki açıklamalar dikkate alındığında onların da uyduruk olduğu kolayca anlaşılmaktadır.¹

Bu uyduruk hadis ve rivayetler bazı Hıristiyan kitaplarına da geçmiş, böylece onlara yüce Peygamber'in (s.a.a) aleyhine zehirli propagandalar yayıp zihinleri bulandırma imkânı kazandırmıştır.² Bu eleştiri; işte bu ecnebi yalanlarının temelindeki asılsızlığı ispatlamayı ve Müslümanları da hadis ve rivayetlerin sahih olup olmadığı konusunda dikkatli davranmaya çağırmayı amaçlamaktadır.

Gizli Davet

Hz. Muhammed (s.a.a) ilk üç yıl boyunca gizli davette bulundu,³ zira Mekke'de ortam, henüz İslâm'ı açıkça anlatmaya müsait değildi. Bu üç

yanet der Gozariş-i Tarih (Tarih Raporunda İhanet), c.2, s.13-23. *et-Temhid*, c.1, s.52, 56. *Dershay-i Tahlihi ez Tarih-i İslâm* (İslâm Tarihinden Analizli Dersler), c.2, s.196-236.

1- Seyyid Murtaza Askerî, *Nakş-ı Eimme der İhyay-ı Din* (Dinin İhyasında İmamların Rolü), İntişarat-ı Mecme-i İlmî-yi İslâmî bas. c.4, s.12.

2- *Dairetu'l-Maarifi'l-İslâmîyye*, Arapça çev. Muhammed Sabit el-Findî, c.3, s.398, (Buheyra kelimesi), Edinburg Üniversitesi Arapça Bölümü Başkanı William Montgomery Watt, Bu konuda olumsuz propagandalarda bulunarak şöyle diyor:

"Miladî 7. yüzyılda Mekke gibi ıssız ve uzak bir şehirde dünyaya gelen birisinin böylesine imanlı olup Allah tarafından peygamber seçilmesi oldukça şaşırtıcıdır. O hâlde Muhammed'in korku ve şüpheye kapıldığını duymamız hiç de şaşırtıcı olmayacaktır. Bu hususta Kur'ân ve hadislerde onun hayatıyla ilgili belgeler yer almaktadır. Tabi, Tanrısının onu unutmadığından ne zaman emin olduğu da belli değildir (!!...). Onun bir başka korkusu da delirmiş olmasıydı. Çünkü o günün Arapları bu tür şahısların, ruhlarla cinlerin eline düştüğüne inanıyordu. Bazı Mekke'liler Muhammed'in ilhamlarını böyle yorumluyordu. Kendisi de bazen bu şüphelere kapılıyordu(!). bk. Muhammad: Prophet and Stateman (Peygamber ve Politikacı Muhammed), Farsçaya çev. İsmail Valizâde, Tahran, İslâmîye Kitabevi, H.Ş. 1344, s.26-27.

3- İbn Hişam, *es-Siretu'n-Nebeviyye*, 1/280. *Tarih-i Taberî*, 2/216. Mesudî, *Murucu'z-Zehab*, 2/.275-276. Belazurî, *Ensabu'l-Eşraf*, M. Hamidullah inceleme. Daru'l-Maarif bas. 3. bas. c.1, s.116. *Yakubî Tarihi*, 2/19. Halebî, *es-Siretu'l-Halebiyye*, 1/456. Şeyh Tusî, *el-Gaybe*, Tahran, Mektebetu Neyneva el-Hadise Yay. s.202. Şeyh Saduk, *Kemalu'd-Din ve Tamamu'n-Ni'me*, Kum, Muessesetu'l-Neşri'l-İslâmî, H.Ş. 1363, c.2, s.344, 29. hadis.

yıl boyunca, hakkı kabule hazır gördüğü insanlarla gizlice görüşüp onları eşi, benzeri ve ortağı olmayan tek Allah'a iman etmeye, O'na ibadette bulunmaya ve kendisinin peygamberliğine inanmaya davet ediyordu. Bu müddet zarfında Kureyşliler onun peygamberlik iddiasında bulunduğundan haberdardılar, nitekim yolda Hz. Resulullah'ı (s.a.a) gördüklerinde birbirlerine "Abdumuttaliboğulları'nın şu genci, göklerden söz ediyormuş!" diyorlardı,¹ ama Hz. Muhammed (s.a.a) davetini herkeşe açmadığından onun bu davetinin ne olduğunu ve insanlara neler anlattığını bilmiyorlar ve bu nedenle de hiçbir tepki göstermiyorlardı.

Bu dönemde bazıları Müslüman oldu. Bu ilk Müslümanlardan biri olan Erkam, Safa Tepesi'nin eteğinde olan evini Hz. Resulullah'ın (s.a.a) hizmetine verdi. Böylece Hz. Resulullah (s.a.a) İslâm'ı açıkça tebliğe başlayıncaya kadar bu ev İslâm'ın gizli tebliğ ve eğitim merkezi olarak kullanıldı; ilk Müslümanlar burada toplanıyorlar ve namazlarını da burada kılıyorlardı.²

İlk Müslüman Erkek ve İlk Müslüman Kadın

İslâm tarihçilerinin ittifakıyla ilk Müslüman kadın Hz. Hatice'dir, erkekler arasında da Hz. Muhammed'e (s.a.a) ilk iman eden³ Hz. Ali'dir.⁴

1- *Yakubî Tarihi*, c.2, s.19. İbn Sa'd, *et-Tabakaatu'l-Kubra*, c.1, s.199. Belazurî, age. c.1, s.115.

2- Halebî, *es-Siretu'l-Halebiyye*, c.1, s.456, 457.

3- İbn Hişam, ilk Müslüman olan sekiz kişiyi önceliğe koymadan şöyle sıralar: Ali, Zeyd b. Harise, Ebubekir, Osman b. Affan, Zübeyr b. Avam, Abdurrahman b. Avf, Sa'd b. Vakkas, Talha b. Ubeydullah, bk. *Siretu'n-Nebeviyye*, c.1, s.262-369.

4- Daha önce değindiğimiz gibi, Hz. Ali çocukluğundan beri puta tapmamış ve tek tanrı inancıyla (muvaahhid) büyümüş olduğundan, onun Müslüman olması demek zaten taşımadığı put inancını bıraktığı anlamına gelmiyordu; oysa Resulullah'ın (s.a.a) diğer sahabeleri için durum böyle değildi. Hz. Ali (a.s), İslâm'ı tek tanrı ve semavî bir din olduğu için kabul etmiştir. Zeyni Dehlan şöyle yazar: "Hz. Ali (a.s) çocukluğunda bile asla şirke bulaşmamıştır; çünkü çok küçük yaştan itibaren Hz. Resulullah (s.a.a) onu tıpkı kendi çocuğu gibi kendi ellerinde ve kendi evinde büyütüştür. Hz. Ali (a.s) de fevkalade bir itaatle ona uymuştur. Bir hadiste üç kişinin asla küfre düşmemiş olduğu geçer: "Âl-i Yasin'in mümini, Ali b. Ebu Talib ve Asiye (Firavun'un eşi)" bk. *Siretu'n-Nebeviyye*, c.1, s.92. İbn Sa'd, Hz. Ali hakkında "O, çocukluğundan beri asla putlara ibadet etmedi." şeklinde rivayet eder. bk. *et-*

Şunu da belirtelim ki Hz. Resulullah'ın (s.a.a) peygamberlik görevini üstlendiği gün Hira'dan indiğinde bunu herkesten önce sevgili eşi Hatice'ye ve o evde yetişip büyüyen, Hz. Resulullah (s.a.a) tarafından özel olarak eğitilmiş bulunan Hz. Ali'ye (a.s) açması gayet doğaldı. Zira onlar Hz. Muhammed'in (s.a.a) sadakat, dürüstlük ve doğru sözlülüğünün yanı sıra onun peygamberlik alâmetlerine sahip bulunduğunu da herkesten daha iyi bilen ve ona en çok bağlı olan insanlardı, bu nedenle onu hemen doğrularak iman etmişlerdir. Bugün eldeki onca tarihî belge ve hadis bulunmamış olsaydı bile, bunun anlaşılması gayet kolaydı. Her halükârda, bununla ilgili sayısız hadis, rivayet ve tarihî belgelerden sadece birkaçını aktarmamızın yeterli olacağı kanaatindeyiz:

Hz. Ali (a.s) İlk Mümin Erkektir

1- Hz. Resulullah (s.a.a) Hz. Ali'nin (a.s) İslâm dinine giren ilk erkek olduğunu vurgulamakta ve bir grup sahabeye şöyle buyurmaktadır:

Kıyamet günü aranızdan benimle Kevser Havuzu'nda ilk buluşacak olanınız, İslâm'a ilk gireniniz olan Ali b. Ebu Talib'dir.¹

2- Büyük hadisçiler ve ulema şöyle nakleder:

Hz. Muhammed (s.a.a) pazartesi günü peygamberlikle görevlendirilmiş ve Ali ertesi gün (salı günü) onunla namaz kılmıştır.²

Tabakatu'l-Kubra, c.3, s.21. İbn Hacer Haysemî Mekkî (öl. H. 974) İbn Sa'd'den bunu aktardıktan sonra "Bu nedenle bütün sahabeden farklı olarak sadece Hz. Ali (a.s) için "Kerremallah-u vecheh" tabiri kullanılır." der. bk. *el-Babu't-Tasi'*, s.120, Hz. Ali'nin (a.s) kaç yaşında Müslüman olduğu konusunda bk. *Şerhu Nehci'l-Belağa*, İbn Ebi'l-Hadid, Mısır bas. c.13, s.234-235.

1- İbn Abdulberr, *el-İstiab*, *el-İsabe* haşiyesinde, Beyrut, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabî, 1. bas. H. 1328 c.3, s.28. İbn Ebi'l-Hadid, age. c.13, s.229. bk. Hakim Nişaburî, *el-Müstedrek*, Abdurrahman Maraşî incele. Beyrut, Daru'l-Ma'rife, 1.bas. H. 1406 c.3, s.17. Hatib Bağdadî, *Tarih-i Bağdadî*, Beyrut, Daru'l-Kutubi'l-Arabi, c.2, s.81. Halebî, *es-Siretu'l-Halebiyye*, c.1s.432.

2- İbn Abdulberr, *el-İstiab*, *el-İsabe* haşiyesinde, c.3, s.32. İbn Esir, *el-Kamilu fi't-Tarih*, Beyrut, Daru Sadır bas. H.Ş. 1399, c.2, s.57. Hakim-i Nişaburi bu hadisi iki yolla "Nubbiu Resulullah..." ve "Vuhiye Resulullah Yevmel İsneyn..." şeklinde aktarmıştır. *el-Müstedrek*, c.3, s.112. Farklı rivayetler için bk. İbn Ebi'l-Hadid, *Şerhu Nehci'l-Belağa*, s.229. Cüveynî Horasanî, *Feraidu's-Sımteyn*, Beyrut, Muessesetu'l-Mahmudî li't-Tabaati ve'n-Neşr, 1. bas. c.1, s.244. Hz. Ali (a.s) da aynı noktayı vurgular. bk.

3- Bizzat Hz. Ali'nin (a.s) kendisi şöyle buyurur:

...O günlerde İslâm Hz. Resulullah'la (s.a.a) Hatice'den başkasının evine girmemişti henüz, ben de onların üçüncüsüydim. Vahiyy ve risalet nurunu görüyor, peygamberliğin ıtırını alıyordum o evde...¹

4- Hz. Ali (a.s) bir başka yerde de kendisinin ilk Müslüman oluşunu şöyle anlatır:

...Ya Rabbi! Sana ilk dönen, mesajını alıp Peygamber'inin davetine ilk olumlu cevabı veren kimse benim! Benden önce namaz kılmış olan yegane kişi Resulullah'tır (s.a.a) sadece!²

5- Bir başka yerde şöyle der:

...Ben Allah'ın kulu, Resulünün kardeşi ve Sıddık-ı Ekber'im. Benden başkası bunu söyleyecek olursa yalancı ve iftiracıdır. Ben bütün Müslümanlardan 7 yıl önce Hz. Resulullah'ın (s.a.a) ardında namaz kılmışım³

6- *Ufeyf b. Kays Kindî* şöyle anlatır:

Ben, cahiliye döneminde ıtır tüccarıydım. Ticarî yolculuklarımdan birinde Mekke'ye gitmiş, Hz. Peygamber'in (s.a.a) amcası ve Mekke'nin büyük tüccarlarından olan Abbas'a misafir olmuşum. Bir gün Mescid-i Haram'da Abbas'la birlikte oturmuştuk. Güneş iyice yükselmişti. Bu sırada olgun yaşta bir adam Mescid-i Haram'a girdi, yüzü ayın on dördü gibi parlıyordu. Gökyüzüne şöyle bir baktıktan sonra Kâbe'ye doğru namaza durdu. Çok geçmeden güzel yüzlü gencecik bir çocuk da gelip sağında durdu ve ona katıldı. Bu sırada tesettürlü bir hanım gelip bu ikisinin arkasında durdu. Üçü birlikte namaz kılıyor, birlikte rükua ve secdeye varıyorlardı.

Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, Kahire, el-Mektebetu't-Ticariyyeti'l-Kubra, 3. bas. H. 1383, s. 166. Şeyh Muhammed es-Saban, *Es'afu'r-Rağibin*, *Nuru'l-Ebsar* haşiyesinde, s.148. Ahmed b. Hacer el-Heytemî el-Mekkî, *Sevaiku'l-Muhrika*, Kahire, 2. bas. H. 1385, s.120.

1- *Nehcu'l-Belağa*, Subhi Salih tahkikli, hutbe 192 (Kasia).

2- *Nehcu'l-Belağa*, Subhi Salih tahkikli, hutbe 131.

3- *Tarih-i Taberî*, c.2, s.212. İbn Esir, *el-Kamilu fi't-Tarih*, c.2, s.57. Aynı mazmunla *el-Müstedrek-u Ale's-Sahihayn*'de c.3, s.112. İbn Ebi'l-Hadid, *Şerhu Nehci'l-Belağa*, c.13, s.200 ve 228. *Menakıb-ı Ali b. Ebu Talib*, Ebubekir Ahmed b. Musa Merduveyhi İsfahanî derlemesi ve Abdurrezzak Muhammed Hüseyin Hirzuddin önsözünüyle, Kum, Daru'l-Hadis, 1. bas. H. 1422, s.47 ve 48.

[Putperestliğin doruğa ulaştığı bir noktada, üç kişinin putperestlikten başka bir dini seçmiş olmasından] hayrete düşen ben, Abbas'a dönerek "Bu, büyük bir olay!" dedim, Abbas da benim sözümü tekrarlayarak "Şu üçünü tanıyor musun?" diye sordu; tanımadığımı söyleyince "İçeriye ilk girip namaza duranı, kardeşimin oğlu Muhammed b. Abdullah, ikincisi de yine benim yeğenim Ali b. Ebu Talib, o kadın da, yeğenim Muhammed'in eşidir!" dedi "Muhammed, kendisinin getirdiği bu dinin Allah tarafından gönderilmiş olduğunu iddia ediyor. Şimdilik yeryüzünde şu üçünden başka bu dine giren yok!"¹

Bu belge, Hz. Resulullah'ın (s.a.a) davetine ilk uyanların sadece Hz. Hatice (a.s) ile Hz. Ali (a.s) olduğunu vurgulamaktadır.

Herkesten önce İslâm'a girip yüce dinde öncü olmak Kur'ân'da da altı önemle çizilen bir değerdir, nitekim Kur'ân şöyle buyuruyor: **(Müslümanlığı kabul etmede öncü olanlar) Allah katında yüce bir değere sahiptirler ve onların önce gelenleri Allah'a yakınlaştırılmışlardır.**²

Başkalarından önce İslâm'ı kabul etmek, Kur'ân'da pek övülen bir makamdır. Nitekim Mekke'nin fethinden önce iman edip Allah yolunda mallarından ve canlarından vazgeçenler, Mekke fethinden sonra Müslüman olup cihatlara katılanlardan daha üstün sayılmaktadırlar:

...İçinizden, Mekke'nin fethinden önce infak eden ve savaşanlar, başkasıyla bir olmaz. İşte onlar derece olarak, Mekke fethinden sonra Müslüman olup infak eden ve savaşanlardan daha üstündürler. Allah her ikisine de güzel bir vaatte bulunmuştur.³

1- *Tarih-i Taberî*, c.2, s.212. İbn Ebi'l-Hadid, age. c.13, s.226. İbn Ebi'l-Hadid bunu Abdullah bin Mesud'dan da aktarır ve onun da Mekke yolculuğunda böyle bir sahneye şahit olduğunu yazar. bk. *es-Siretu'l-Halebiyye*, c.1, s.436. İbn Abdulberr, *el-İstiab (el-İsabe haşiyesinde)*, c.3, s.165. Afif b. Kays el-Kindî'nin biyografisi, s.33. *Şerh-i Hali Ali'de* (a.s) biraz farklılıkla. Muhammed b. İshak, *es-Siyer-u ve'l-Meğazi*, Doktor Suheyl Zekar incelemesi. Beyrut, Daru'l-Marife 1. bas. H. 1398, s.137 ve 138. Ebu'l-Ferec el-Keracekî, *Kenzu'l-Fevaid*, Kum, Daru'l-Zehair, 1. bas. H. 1410, c.1, s.262. Hz. Ali'nin (a.s) ilk Müslüman oluşu hakkında daha fazla bilgi için bk. *el-Gadir*, c.2, s.314 ve c.3, s.220-224.

2- Vakıa, 10-11.

3- Hadid, 10.

Mekke fethinden önce iman eden Müslümanların bu üstünlüğünün nedeni, İslâm dininin Arap Yarımadası'nda henüz hiçbir güce sahip bulunmadığı ve putperest müşriklerin üssü konumundaki Mekke'nin yenilmez bir kale konumunu koruduğu ve dört bir yandan çeşitli tehlikelerin Müslümanların canlarını ve mallarını tehdit ettiği bir zamanda onların İslâm'ı kabul etmiş olmasıydı. Evet, hicretten sonra Medine'deki iki büyük kabile Evs'le Hazrec'in Müslümanlığı kabul etmiş ve Medine çevresindeki birçok kabilenin de onlara katılmış olması nedeniyle Müslümanlar nispi bir güvenlik ve ilerleme sağlamış, birçok savaş ve çarpışmada askerî zaferler kazanmışlardı, ama tehlike halâ tamamen bitmiş değildi. Binaenaleyh bu şartlar altında Müslümanlığı kabul edip bu uğurda canından ve malından geçmenin özel bir anlamı ve değeri olduğuna göre; ortada Kureyş'in gücünden başka bir güç ve putperestlerin egemenliğinden başka hiçbir egemenlik ve iktidarın bulunmadığı "ilk tebliğ döneminde" Müslüman olmanın çok daha anlamlı ve değerli bir amel sayılacağında şüphe yoktur. Bu nedendir ki Resulullah'ın (s.a.a) sahabesi arasında daha önce İslâm'ı kabul etmiş olanlar bununla kıvanç duyuyorlardı; Hz. Ali'nin (a.s) ilk Müslüman olması işte bu bağlamda özel bir önem kazanıyordu.

İslâm'ı Kabulde Öncü Olan Kesimler

O günün toplumundaki sosyal kesimler arasında iki sınıf İslâm'ı kabulde öncü olmuştur:

1- Gençler

İlk Müslümanlar ve bu dönemle ilgili diğer belgeler incelendiğinde, İslâm'ı ilk kabul edenlerin çoğunlukla gençler olduğu görülecektir. Büyüklükler ve yaşlılar muhafazakârdı; putperestlik kültürü onların ruhuna işlemiş, düşüncelerinde kök salmıştı. Ama gençler mizaçları gereği yeni fikirlerle doğru inançlara açıldı; bu, fikrî ve dinî inkılaplarda belli oranda geçerli bir durumdur.

Tarihî bir rapora göre Peygamber'imizin (s.a.a) gizlice davette bulunduğu dönemde ona inananların çoğu gençlerle müstazaflar olmuştur.¹

1- İbn Sa'd, *et-Tabakaatu'l-Kubra*, Beyrut, Daru Sadır bas. c.1, s.199.

Yüce Peygamber (s.a.a) açık davete başlayıp da Müslümanların sayısı artmaya yüz tutunca Kureyş'in ileri gelenleri ondan şikayette bulunmak için defalarca amcası Ebu Talib'e gittiler, son şikayetlerinde şöyle diyeceklerdi: "Yeğenin hakkında defalarca gelip seninle konuştuk; bizim atalarımızı ve tanrılarımızı kötü tanıtmassın; evlatlarımızı, gençlerimizi, kölelerimizi ve cariyelerimizi yoldan çıkarmassın dedik..."¹

Hz. Muhammed'in (s.a.a) tebliğ amacıyla *Taife* yaptığı bir yolculuk sırasında şehrin eşraf takımı, gençlerin ona inanacağı korkusuyla Peygamber'e (s.a.a) oldukça eziyette bulundular.² Müslümanların Habeşistan'a hicretinden sonra onları geri çevirmek için Kral Necaşi ile görüşen Kureyş temsilcileri, Mekkeli gençlerin İslâm'a güçlü bir eğilim göstermesinden yakınmışlardı.³

"*Huzeyl*" kabilesinden biri Mekke'ye gelmiş, Hz. Resulullah (s.a.a) onunla görüşerek kendisini İslâm'a davet etmişti. Ebu Cehil onu bulup "Sakin Muhammed'in (s.a.a) söylediklerini kabul etme!" dedi, "Çünkü o bizim akılsız olduğumuzu, ölüp giden atalarımızın da cehennemlik olduğunu söylüyor ve bunun gibi birçok tuhaf şeyler anlatıyor!"

Huzeylî adam "Onu neden şehrinizden kovmuyorsunuz?" diye sorunca Ebu Cehil "Onu şehirden çıkarırsak gençler onun sözlerini işitecek, tatlı dilini görecek ve ona uyacaklardır; o zaman onları da arkasına alarak bize saldırabilir!"⁴ dedi.

Kureyş eşrafından *Utbe* de, *Yesrib*'de *Hazrec* kabilesinin eşrafından *Es'ad b. Zürrare*'yle konuşurken gençlerin Hz. Muhammed'e (s.a.a) gösterdiği eğilimden yakınmıştır.⁵

İlk Müslümanların listesine bakılacak olursa çoğunun 30 yaşın altında olduğu görülecektir. Mesela *Sa'd b. Vakkas* on yedi⁶ veya on dokuz

1- Belazurî, *Ensabu'l-Eşraf*, M. Hamidullah inceleme. Kahire, Daru'l-Maarif 3. bas. c.1, s.229. *Biharu'l-Envar*, c.18, s.185.

2- İbn Sa'd, *et-Tabakaatu'l-Kubra*, Beyrut, Daru Sadır bas. c.1, s.212.

3- İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.1, s.358. Tabersî, *İ'lamu'l-Vera*, Tahran, Daru'l-Kutubu'l-İslâmiyye 3. bas. s.44. Sibt İbn Cevzî, *Tezkeretu'l-Havas*, Necef, Mektebetu'l-Haydariyye bas. H. 1383, s.186.

4- Belazurî, *Ensabu'l-Eşraf*, s.128.

5- Tabersî, *İ'lamu'l-Vera*, s.56.

6- İbn Sa'd, *et-Tabakatu'l-Kubra*, c.3, s.139.

yaşında,¹ *Zübeyr b. Avamm* on beş² veya on altı yaşında³ ve *Abdurrahman b. A'vf* otuz yaşında (çünkü fil senesinden on yıl sonra dünyaya gelmişti) Müslüman olmuşlardır.⁴

Mus'ab b. Umeyr de Müslüman olduğunda 25 yaşlarındaydı; hicretin 3. yılında vuku bulan *Uhud Savaşı* sırasında yaklaşık 40 yaşındayken şehit düşmüştür.⁵ Evini Hz. Resulullah'ın (s.a.a) emrine veren *Erkam* da 20 veya 30 yaşında Müslüman olmuştur; çünkü hicrî 55'te vefat ettiğinde 80 küsur yaşındaydı.⁶

2- Yoksullarla Mağdurlar

İslâm kaynaklarında "toplumun zayıf kesimi" veya "mustaz'aflar" adıyla tanımlanmış olan bu kesimden maksat köleler veya "azatlı" kölelerdi; "azatlılar" aslında artık serbest bırakılmış olduğu hâlde o günkü Arap gelenekleri gereğince yine eski sahiplerine bir nevi bağlı ve bağımlı sayılıyor ve kendilerine azat edilmiş, hür bırakılmışlar anlamında "mevâli" deniliyordu.

Mekke'nin diğer zayıf ve mağdur kesimi, başka yerlerden gelip bu şehre yerleşen yabancılarıdır. Bu insanların yanlarında kabileleri olmadığından, mallarını ve canlarını koruyabilmek için güçlü bir kabileye sığınmak ve o kabilenin gölgesinde yaşamak zorundaydılar. Ama yine de Kureyşlilerle eşit haklara sahip olamıyor, daima ikinci sınıf vatandaş muamelesi görüyorlardı.

Mekke'de kabilesi veya boyu olmayan ve bu nedenle de hiçbir sosyal güç ve prestije sahip bulunamayan bu mağdur kesim de⁷ ilk Müslüman olanlar arasındaydı. Bunların Müslüman olması müşriklere çok

1- *Siyer-i Halebî*, Beyrut, Daru'l-Ma'rife bas c.1, s.446.

2- *es-Siretu'l-Halebiyye*, c.1, s.434.

3- İbn Sa'd, *et-Tabakatu'l-Kubra*, c.3, s.102.

4- İbn Sa'd, *et-Tabakatu'l-Kubra*, c.3, s.124.

5- İbn Sa'd, *et-Tabakatu'l-Kubra*, c.3, s.222.

6- İbn Sa'd, *et-Tabakatu'l-Kubra*, c.3, s.244. Abdulmuteal Saidî Mısırî, *Şebabu Kureyş fi Bedei'l-İslâm* adlı kitabında, İslâm'ı ilk kabul edenlerden 40 Kureyşli gencin adını, yaş sıralamasıyla yazmış ve bu listenin başında Hz. Ali'nin (a.s) adını kaydetmiştir. s.33-34.

7- Belazurî, *Ensabu'l-Eşraf*, c.1, s.156 ve 181. *et-Tabakatu'l-Kübra*, c.3, s.248.

ağır geliyordu, olayı bir türlü hazmedemediklerinden bunu Müslümanları tahkir amacıyla bir silah gibi kullanıyorlardı. Rivayete göre Hz. Resulullah (s.a.a) *Mescidu'l-Haram*'da *Ammar Yasir*, *Habbab İbn Erett*, *Süheyb b. Sinan*, *Bilal b. Ribah*, *Ebu Fukeyhe*, *Amir b. Fuheyre* gibi yoksul ve mustaz'af Müslümanlarla bir arada oturduğunda Kureyşliler onlarla alay ediyor ve birbirlerine "Bakın, kimlerle oturuyor! Allah, aramızdan sadece bunlara lütfetmiş (Müslüman edip hidayete erdirmiş) demek ki!" diyorlardı.¹

Bir gün Hz. Resulullah (s.a.a) Süheyb, Hebbab, Bilal ve Ammar gibi mustaz'af insanlarla oturmuş konuşurken, yanlarından geçen Kureyş büyükleri "Ya Muhammed!" dediler, "Kavminin arasından bula bula bunları mı buldun?! Şimdi biz de kalkıp bunlara mı uyalım yani? Allah sadece bunlara mı lütufta bulunmuş da hidayete erdirmiş? Bunları uzaklaştır kendinden, belki o zaman sana uyarız!" İşte bu sırada En'am Suresi'nin 52 ve 53. ayetleri nazil oldu:²

Sabah akşam Rablerinin rızasını dileyip hoşnutluğunu umarak O'na dua edenleri yanından kovma. Onların hesabından senin üzerinde, senin hesabından da onların üzerinde bir şey (yükümlülük) yoktur ki onları kovasın; bu durumda zalimlerden olursun! Böylece "Allah içimizden bunlara mı lütufta bulundu?" demeleri için onlardan bazısını (güçlüleri) bazısıyla (güçsüzlerle) denedik. Allah şükredenleri daha iyi bilmez mi?³

Hz. Resulullah'ın (s.a.a) peygamberliğinin ilk yıllarında Kureyşliler onun hakkında tahkikte bulunması için bazı temsilcilerini Medine Yahudilerine gönderdiler, bu temsilciler, Yahudilere "Şehrimizde vuku bulan bir olay için size geldik." dediler, "Hakir bir yetim gencimiz, çok büyük laflar ediyor! Kendisinin *Rahman* tarafından gönderilmiş bir elçi olduğunu zannediyor. Biz ise "*Yemame*"de yaşayan *Rahman*'dan başka bir *Rahman* tanımıyoruz!" Yahudi büyükleri Kureyşlileri dinledikten sonra Hz. Muhammed'in (s.a.a) özellikleri hakkında onlardan bazı sorular sordular ve "Ona kimler uyuyor?" dediler. Kureyşli temsilciler "Bizim düşük seviyeli insanlarımız!" diye cevap verince Yahudilerin büyük din adamı

1- Belazurî, *Ensabü'l-Eşraf*, c.1, s.156 ve 181. *et-Tabakatu'l-Kübra*, c.3, s.248.

2- Tabersî, *Mecmau'l-Beyan*, c.2, s.305.

3- En'am, 52-53.

gölerek "O, işaretleri ve özellikleri bizim kitabımızda belirtilmiş olan peygamberdir işte!" dedi, "Kendi kavmi, onun en azılı düşmanı olacaktır!"¹

Mağdur ve mustaz'af kesimin hızla Müslüman olmasının nedeni herhangi bir maslahat gereği veya sınıf ve kavim çıkarları gibi menfaatler değildi asla; bu eğilimin ana sebebi beşerî egemenlikleri reddedip sadece Allah'ın hakimiyetini kabullenmekti, bu ise her şeyden ziyade zorbalarla müstekbirlerin sosyal gücüne yönelik bir tehdit sayıldığından onların muhalefetine neden oluyordu. Daha önceki peygamberlerin döneminde de aynı durum yaşanmıştır:

Nuh'un kavminin eşrafından olan inkârcılar "Biz seni, bizim gibi bir beşerden başkası görmüyoruz; sana, sığ görüşlü olan en aşağılıklarımızdan başkasının uyduğunu görmüyoruz ve sizin bize bir üstünlüğünüzü de görmüyoruz. Aksine, biz sizi yalancılar sanıyoruz." dedi.²

Salih'in kavminin müstekbir (büyüklük taslayan) eşrafı, içlerinden iman edip de, onlar tarafından zayıf bırakılanlara (mustaz'af müminlere) dediler ki: Siz, Salih'in gerçekten Rabbi tarafından gönderildiğini biliyor musunuz?" Onlar, "Biz, gerçekten onun görevlendirildiği şeye inanıyoruz!" dediler. Müstekbirler (büyüklük taslayanlar) "Ama biz de, gerçekten sizin inandığınızı tanımayanlarız!" dediler.³

Akrabaları Davet

Allah Teala risaletin 3. yılında vahiy meleğini Hz. Muhammed'e (s.a.a) yakınlarını İslâm'a davet etmesini bildirmesi için gönderdi:

(Öncelikle) en yakın hısımlarını uyarıp korkut. Ve müminlerden sana tâbi olanlara yumuşak davranıp sevgiyle kanat ger. Eğer sana isyan edecek olurlarsa, de ki: "Ben sizin yapmakta olduklarınızdan uzağım!"⁴

Bu ayetler üzerine Hz. Peygamber (s.a.a) Allah'ın emrini kendilerine tebliğ edebilmek için Hz. Ali'den (a.s) yemek hazırlamasını ve Abdul-

1- İbn Sa'd *et-Tabakatu'l-Kübra*, c.1, s.165. *Siyer-i Halebî*, c.1, s.499.

2- Hud, 27.

3- A'raf, 75-76.

4- Şuara, 214-216.

muttaliboğulları'nı yemeğe çağırmasını istedi. Hz. Ali (a.s) Hz. Resulullah'ın (s.a.a) emrini yerine getirmiş, yemeğe yaklaşık 40 kişi katılmıştı. Gelenler arasında *Ebu Talib*, *Hamza* ve *Ebu Leheb* de vardı. Yemeğin miktarının çok az olduğu ve onca insana yetmesi mümkün olmadığı hâlde herkes doyaya yemiş, ama yemek azalmamıştı. Bunun üzerine Ebu Leheb "Bu adam sizi büyülemiş!" dedi.

Ebu Leheb'in bu sözleri, ortamı germiş ve kirletmişti, böylece tebliğ ortamını da bozmuş ve ortadan kaldırmış oldu. Bunun üzerine Hz. Resulullah (s.a.a) konuyu açmaktan vazgeçti ve her hangi bir sonuç almaksızın toplantı da sona erdi.

Bir başka gün Hz. Ali (a.s) Resulullah'ın (s.a.a) emriyle aynı daveti tekrarlayıp yemek hazırladı ve Hz. Resulullah (s.a.a) yemekten sonra şöyle buyurdu:

Araplar arasında kavmine, benim size getirmiş olduğumdan daha iyi bir şey getireni tanımıyorum. Ben sizin için dünya ve ahiret hayrını getirdim. Rabbim, sizi O'na davet etmemi emretti! Şimdi aranızdan kim bana yardım edecek olursa o aranızda benim kardeşim, vasim ve vezirim olacaktır!

Herkes susmuştu. Kimse cevap vermiyordu. Hz. Ali (a.s) yavaşça hepsinden küçük olduğu hâlde "*Ey Allah'ın elçisi! Ben sana yardımcı olacağım!*" dedi. Bunun üzerine Hz. Resulullah (s.a.a) şöyle buyurdu:

Bilin ki bu Ali, aranızda artık benim kardeşim, vasim ve vezirimdir, onun sözünü dinleyin ve emrine itaat edin!¹

1- Müslüman bilim adamları arasında "Bed'u'd-Davet", "Yevmu'd-Dar", "Yevmu'l-İnzar" adlarıyla bilinen bu ünlü olayı çok sayıda tarihçi, hadisçi ve tefsirci özensiz bazı cümle farklılıklarıyla aktarmıştır. Bu kaynaklardan önemli olan bazıları: Muhammed b. Cerir Taberî, *Tarih-i Taberî*, c.2, s.217. İbn Esir, *el-Kamilu fi't-Tarih*, c.2, s.63. İbn Ebi'l-Hadid, *Şerhu Nehci'l-Belağa*, c.13, s.211. Beyhakî, *Delailu'n-Nübuve*, Mahmud Mehdevî Dameğanî, c.1, s.278. Tabersî, *Mecmau'l-Beyan*, c.7, s.206. Şeyh Müfid, *el-İrşad*, s.29. Ali b. Musa b. Tavus, *et-Teraif fi Ma'rifeti Mezahibi'l-Tevaif*, c.1, s.20. *es-Siretu'l-Halebiyye*, İnsanul-Uyun c.1, s.461. Meclisî, *Biharu'l-Envar*, c.18, s.178, 181, 191, 214. Allame Eminî, *el-Gadir*, c.2, s.278-289. Allame Seyyid Murtaza Askerî, *Nagş-i Eimme der İhya-i Din*, c.2, s.86 ve c.6, s.17-18. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, c.1, s.159. Allame Eminî'nin de değindiği gibi, tarihçiler arasında Taberî bu olayı yukarıdaki gibi anlattığı hâlde *Camii'l-Beyan* adlı tefsirinde (c.19, s.75) Hz. Resulullah'ın (s.a.a) iki yerde "benim halefim ve vasim..." dediğini görmezden gelerek hadisi tahrif

Bu olay "nübüvvet"le "imamet"in iç içe ve birbirinden koparılamaz iki önemli esas olduğunu göstermektedir. Zira Hz. Resulullah (s.a.a) risaletinin ilk yıllarında, peygamberliğini açıkça halka ilân ettiği gün Müslümanların kendisinden sonraki rehber ve imamının kim olacağını da açıklayıp belirlemektedir.

Hz. Resulullah (s.a.a) Hz. Ali'nin (a.s) imametini sadece Veda Haccı dönüşü Gadir-i Hum'da ve bir tek defaya mahsus olmak üzere açıklamış değildir; yukarıda anlattığımız "yakın akrabalara İslâm'ın tebliği" "Menzilet hadisi" vb. çeşitli münasebetlerde bu konuyu Müslümanlara açıklayıp Hz. Ali'nin (a.s) kendisinden sonra rehberlik, liderlik ve imametini vurgulamıştır. Gadir'in özelliği çok tafsilatlı ve görgü şahitlerinin de çok daha fazla olmasıdır.

Surelerin nüzul tertibinden, Hz. Resulullah'ın (s.a.a) halka karşı alenî tebliğinden çok kısa bir süre önce akrabalarına tebliğde bulunduğu anlaşılmaktadır.¹

etmiş ve bu sözler yerine "vs. vs." tabirini kullanmıştır!! İsmail b. Kesir eş-Şamî de üç kitabında (*Tefsir-i İbn Kesir*, c.3, s.351, *el-Bidayet-u ve'n-Nihaye*, c.3, s.40 ve *Siyretu'n-Nebeviye*, c.1, s.459) onun bu uygunsuz yöntemini izlemiştir! Onların düşünce tarzları ve siyasi görüşleri dikkate alındığında bu tavırları şaşırtıcı değildir.

1- İnzar ayetlerinin bulunduğu Şuara Suresi, Vâkıa Suresi'nden sonra inmiş, bunu sırasıyla Neml, Kasas, İsra, Yunus, Hud, Yusuf, ardından da aleni davet emrinin olduğu Hicr Suresi nazil olmuştur. bk. Muhammed Hâdi Marifet, *et-Temhid Fi Ulumi'l-Kur'ân*, c.1, s.105.

2- ALENÎ DAVET VE MUHALEFETLERİN BAŞLAMASI

Alenî Davet Başlıyor

Yüce Peygamber'imiz (s.a.a) halkı bir süre İslâm'a gizlice davet ettikten sonra, Allah'ın emriyle bu daveti alenî ve açık şekilde yapmakla görevlendirildi ve müşriklerden çekinmemesi buyruldu:

Görevlendirilmiş olduğun şeyi açıkça söyle ve (artık) müşriklere aldırış etme, biz alay edenlerin şerrinden seni koruruz.¹

Hz. Resulullah (s.a.a) bu emir üzerine bir gün Ebtah'da² durarak halka şöyle seslendi:

Ben Allah'ın elçisiyim. Sizi Allah'a tapınmaya ve size ne bir yararı, ne de bir zararı dokunabilen, ne yaratabilen, ne de rızık veren, ne diriltilebilen, ne de öldürebilen putlardan vazgeçmeye davet ediyorum!³

O günden itibaren Hz. Resulullah'ın (s.a.a) çağrısı yeni bir merhaleye girmiş oldu; artık toplu yerlerde, hac mevsiminde, Mina'da ve Mekke'nin etrafındaki kabilelerde insanlara açıkça tebliğde bulunuyor, onları İslâm'a davet ediyordu.

1- Hicr, 95.

2- Ebtah, Mina yakınındaki bir vadinin adıdır. bk. Yakut Hamevî, Mu'cemu'l-Buldan c.1, s.74. Bu olay hac mevsiminde, hacıların Mina'da toplandığı sırada vuku bulmuş olsa gerek.

3- *Yakubî Tarihi*, c.1, s.19. Hz. Peygamber'in (s.a.a) ilk daveti başka şekillerde de rivayet edilmiştir. Muhtemelen Resulullah kısa aralıklarla putperestleri benzeri beyanatla İslâm'a davet etmedeydi. bk. *Yakubî Tarihi*, c.1, s.279. Tabersî, *İ'lamu'l-Vera*, Tahran, Daru'l-Kutubu'l-İslâmiyye, 3. bas., s.39. Allame Meclisî, *Biharu'l-Envar*, c.18, s.185. *es-Siretu'l-Halebiyye*, c.1, s.461.

Kureyş'in Tepkileri

Hız. Resulullah'ın (s.a.a) alenî davetinin ilk günlerinde Kureyşliler pek fazla tepki göstermediler; ama Hız. Peygamber (s.a.a) onların putlarını açık ve kesin bir dille reddedip, bu putların, ellerinden hiçbir şey gelmeyen bilinçten yoksun taş parçaları olduğunu söyleyince pek öfkelendiler ve o günden sonra Hız. Muhammed'e (s.a.a) karşı cephe alarak ona muhalefet göstermeye başladılar.¹

Ancak, Mekke'ye egemen olan kabile düzeninde Hız. Muhammed (s.a.a) gibi birine saldırmak, bütün Haşimoğulları'nın hışmına ve intikam saldırılarına uğrama tehlikesi taşıdığından, Kureyşliler konu üzerinde gerekli değerlendirmelerde bulduktan sonra Hız. Muhammed'i (s.a.a) davetinden vazgeçirmenin yegane yolunun, onun pek sevip saydığı ve sözünü dinlediği sevgili amcası Ebu Talib'e gitmek olduğuna karar verdiler.

Ebu Talib'den, Hız. Muhammed (s.a.a) üzerindeki nüfuzunu kullanmasını ve onu bu yaptıklarından vazgeçirmesini isteyeceklerdi. Bu amaçla birkaç kez Ebu Talib ile görüştüler; yaş, soy ve şeref açısından kendisinin seçkin bir sosyal konumu olduğunu hatırlatarak yeğenini onların tanrılarının aleyhine konuşmaktan, dinlerini çirkin göstermekten, kendilerini akılsız ve atalarını da sapmış kimseler olarak tanımlamaktan vazgeçirmesini istediler.

Bu görüşmelerde bazen tehdit yoluna başvuruyor, bazen de mal, servet ve makam vaat ediyorlardı. Bunlardan bir sonuç alamayınca Ebu Talib'e onu Kureyş'in ünlü yakışıklı, güçlü ve genç şairi *Umare b. Velid b. Muğiyre* ile değiş tokuş etmesi teklifinde bulundular, ama Ebu Talib bu çirkin teklifi reddedip derhal geri çevirdi.

Bir defasında hem Ebu Talib'i, hem Hız. Muhammed'i (s.a.a) ciddi şekilde ölüm ve savaşla tehdit ettiklerinde Hız. Muhammed (s.a.a) şöyle buyurdu:

Amca! Sağ elime güneşi, sol elime ayı verecek olsalar; Rabbim

1- *Taberî Tarihi*, c.2, s.218. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, Kahire, Matbaatu Mustafa el-Babî el-Halebî bas. H. 1355, c.1, s.282. İbn Sa'd, *et-Tabakatu'l-Kubra*, c.1, s.199. İbn Esir, *el-Kamilu fi't-Tarih*, c.2, s.63.

bu davayı zaferle sonuçlandırınca veya bu uğurda canımı verinceye kadar bu işten vazgeçmeyeceğim!¹

Ebu Talib'in Açık Desteği

Kureyş'in terör ve savaş tehdidi üzerine Ebu Talib akrabalık bağıını öne sürerek Hz. Muhammed'in (s.a.a) kendi himayesinde olduğunu açıkça ilân edip Müslüman veya müşrik, bütün Haşimoğulları'nı bu doğrultuda seferber etti. Ardından Kureyşlilere ciddî bir uyarıda bulunarak kardeşinin oğlunun kılına dokunmaları hâlinde Haşimoğulları kabilesinin intikamına maruz kalacaklarını duyurdu.²

Kabile savaşları çok tehlikeliydi ve sonunun nerelere varacağını kimse kestiremezdi; Kureyş büyükleri böyle bir tehlikeyi kabule hazırlıklı olmadıklarından Ebu Talib'in ciddî uyarısı üzerine geri adım atarak tehditlerini uygulamaya koymaktan vazgeçmek zorunda kaldılar.

Haşimoğulları'ndan sadece Ebu Leheb bu olayda Hz. Muhammed'i (s.a.a) desteklememiş ve düşman saflarında yer almıştı.

1- *Taberî Tarihi*, c.2, s.218-220. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.1, s.282-287 ve 313, 316. Beyhakî, *Delailu'n-Nübuve*, c.1, s.282. İbn Sa'd, *et-Tabakatu'l-Kubra*, c.1, s.202 ve 203. Belazurî, *Ensabu'l-Eşraf*, c.1, s.231, 232. İbn Esir, *el-Kamilu fi't-Tarih*, c.2, s.63-65. *es-Siretu'l-Halebiyye*, c.1, s.462-463. İbn Kesir, *Siretu'n-Nebeviyye*, Kahire, Matbaatu İsa el-Babî el-Halebî, H. 1383, c.1, s.474. Bu nakle göre Kureyşin tehdidi karşısında Hz. Resulullah'ın (s.a.a) verdiği "güneş ve ay" benzetmeli cevapta, görünüşte tenasüp bulunmamaktadır. Ancak, bazı kaynaklardaki rivayette geçen cevap, Kureyş'in tehdidiyle uyumludur. O rivayete göre Hz. Resulullah (s.a.a) Kureyş'in tehdidi karşısında güneşe bakarak "Benim peygamberliğimden vazgeçmem, sizin şu güneşe elinizi atıp ondan bir ateş parçası almanız kadar imkansızdır." demiştir. Bunun üzerine amcası Ebu Talib, Kureyşlilere "Vallahi kardeşimin oğlu bugüne değin yalan söylemiş değil-dir, dönün gidin!" karşılığını vermiştir. bk. Hafız Nuruddin Heysemî, *Mecmau'z-Ze-void*, Beyrut, Daru'l-Kitab Yay. c. 6, s. 15. Taberanî'nin *Mu'cemu Avsat ve Kebir* kitabından ve Ebu Ye'la'nın *Müsned*'inden naklen. Heysemî, Ebu Ye'la'nın rivayetinin senedini sahih kabul eder. bk. *Fıkhü's-Sire*, Muhammed Gazalî, Âlemu'l-Ma'rife bas. s.114-115.

2- İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, s.287. *Taberî Tarihi*, s.220. İbn Şehraşub, *Menakıbu Âl-i Ebu Talib*, Kum İlmiye Mat. c.1, s.59. *Tarih-i İbn Esir*, s.65. *Tarih-i İbn Kesir*, s.477. *es-Siretu'l-Halebiyye*, s.463.

Kureyş'in Muhalefetlerinin Nedenleri

Burada akla şu soru gelmektedir: Henüz İslâm hükümleri ve Kur'ân ayetlerinden çok azı nazil olduğu hâlde Kureyşliler Hz. Resulullah'ın (s.a.a) açık davete başlamasıyla birlikte neden derhal ona karşı cephe alıp muhalefete girişmişlerdir? Hz. Peygamber'in (s.a.a) risaletinin ilk yıllarında inen ayetlerde, Kureyşlileri bunca korkutan ne vardı sahi? Bu karşı tavırlarının nedeni gerçekten puta ve putperestliğe bağlılıklarından mı kaynaklanıyordu, yoksa bunun ardında gizlenen başka sebepler mi vardı? Bu hassasiyeti Kureyş'in eşraf ve ileri gelenlerinin göstermesi ilginçtir. Çünkü avam kesimi kabile başkanlarıyla aşiret reislerine uyar, onların izinden giderdi, bu nedenle de avam kesimin istenilen yönde şartlandırılıp yeni dinin aleyhine tahrik edilmesi Kureyşliler için işten bile değildi. Çünkü bu kesim kendi örf ve törelerine körü körüne bir taassupla bağlıydı ve çıkacak her yeni inanç ve dine mutlaka tepki gösterirdi.¹

Kureyş eşrafının Mekke'deki güç, otorite ve sosyal nüfuzu dikkate alınacak olursa İslâm'a gösterdikleri sert tepkinin nedeni kolayca anlaşılacaktır. Kureyş'in Kâbe'nin anahtarlarını taşıdığı ve ticaretin nabzını ellerinde tuttuğunu daha önce belirtmiştik; Mekke'nin sosyal ve ekonomik gücü Kureyş kabilesinin tekelindeydi ve hiçbir rakibe tahammülleri yoktu. Başkalarının bu kabileye danışmadan ve onun müsaadesi dışında Mekke'de herhangi bir harekette bulunma hakkı yoktu. Kureyşliler diğer kabilelerden açıkça haraç alıyor, onlara ayırımçı davranıyor, Allah'ın evini ziyarete gelen hacıları kendi belirledikleri kuralara uymaya zorluyorlardı.

Bu şartlar göz önüne alındığında Kureyş eşrafının Hz. Muhammed'in (s.a.a) dinine karşı çıkması aslında gayet doğaldı. Çünkü onun ilk adımıdaki genel sözlerinden, getirdiği yeni dinin, onların halka kabul ettirdiği dine muhalif olduğunu anlamışlardı. Dahası, sonuçta bazıları onun dinine uyacak ve Muhammed (s.a.a) halk arasında şöhret kazancak, insanlar ona yöneleceklerdi ki bu da mağrur Kureyşlilerin kabul edebileceği bir şey değildi.

1- Kur'ân-ı Kerim birçok yerde onların eski inanç, din ve geleneklerinde kör taassup gösterdiklerini belirterek bunu kınar. bk. Bakara, 170. Maide, 104. Yunus 78. Lokman 21. Zuhuruf, 22 ve 23.

İlk Mekke sureleriyle ayetler ve diğer belgeler incelendiğinde Kureyşlilerin davetin daha ilk yıllarında Hz. Resulullah'a (s.a.a) neden onca karşı çıktıkları kolayca anlaşılabilir, bu neden ve faktörlerin en önemlileri şunlardı:

1- Sosyal Düzenin Yıkılacağı Endişesi

Mekke'ye egemen olan sosyal düzenin tam bir kabile düzeni olması ve Kureyşlilerin çok önemli mevki ve imtiyazları ellerinde bulundurması Mekke'de bir nevi "Kureyş eşrafının iktidarı"nu egemen kılmıştı. Kureyş'in önde gelen zenginleri bu ayrıcalık ve refaha alışmıştı, bu nedenle de mevcut statükonun bozulmasını kesinlikle istemiyorlardı. Oysa Hz. Muhammed'e (s.a.a) ilk iman edenler hep gençler, zayıflar, yoksullar ve kölelerdi. Onun kendisi de eşraftan veya soylular takımından değildi; bilakis, çocukluğundan beri yetim kalmış, gençliği de yoksullukla geçmişti; kabile içindeki statüsü Haşimoğulları'nın 2. dereceden bir üyeliği idi, amcası Ebu Talib olanca soyluluk ve şerefliliğine rağmen fakirdi. Bütün bunlar Muhammed'in (s.a.a) dininin Kureyşlilerin sosyal düzeni için bir tehdit olduğunu gösteren uyarı işaretleriydi. Nitekim daha ilk günlerden gençlerin, yoksulların ve kölelerin İslâm'a eğilim göstermesinden yakınmaya başlamışlardı. Muhacirleri geri çevirmek için Habeşistan'a giden Kureyş temsilcileri, Necaşî'nin sarayında kendilerini "Mekke eşrafının elçileri" olarak tanıtmadayı!¹

Kureyşliler tamamen aristokratik ve eşrafçı bir zihniyetle neden Mekke veya Taif eşrafından birinin peygamber olmadığını sormaktadır; Kur'ân buna da değiniyor:

Ve dediler ki: "Neden bu Kur'ân, şu iki şehirdeki (Mekke ve Taif) büyük (ve zengin) bir adama inmedi?"²

Bir tefsire göre bu ayetteki büyük adamdan maksat Mekke'de Mahzumoğulları boyunun reisi Velid b. Muğiyre ve Taif'te de şehrin ünlü zengini Urve b. Mes'ud Sakafi'ydi.³ Bu ayetin iniş sebebi hakkında şöyle yazmışlardır: Velid bir gün "Kur'ân nasıl olur da bana ineceği yerde Mu-

1- İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.1, s.358.

2- Zuhurf, 32.

3- Tabersî, *Mecmau'l-Beyan*, c.9, s.46.

hammed'e iner?! Ben Kureyş'in büyüğü ve reisi değil miyim?"¹ deyince bu ayet indi.

Öyleyse Kureyş'in Hz. Muhammed'e (s.a.a) karşı çıkış nedeni kendi dinleri yerine yeni bir din getirdiği için değildi, asıl ve öncelikli sebep onların sosyal düzenini tehdit eden bir tehlike olduğunu hissedip görmeleri idi.

2- Ekonomik Huzursuzluklar

Bazı çağdaş araştırmacılar Kureyşlilerin gösterdiği muhalefetlerin bir nedeninin de ekonomik faktörler olduğunu söylemektedir. Zira Mekke'de nazil olan bazı ayetler servet biriktirmeyi ve mal üstüne mal yığmayı şiddetle kınıyordu. Kureyşlilerin Kâbe'nin anahtarlarını taşıdığı ve bu şehrin ekonomik boğazlarını elinde tuttuğunu belirttiğimiz önceki bahislerimizde bazı Kureyş eşrafının astronomik rakamlara varan servetlerinden örnekler aktarmıştık; bu zengin Kureyşliler söz konusu ayetlerden dehşete kapılmış ve Muhammed'in (s.a.a) dininin gelişip yayılması hâlinde maddî çıkarlarının tehlikeye düşeceği huzursuzluğuna kapılmışlardı. Bu ayetlerden birkaçında şöyle buyruluyordu:

• Kendisini yapayalnız olarak yarattığım o adamı bana bırak.

Hani şu; kendisine bol servet verdiğim adam.

Ve daima yanında, hizmetinde olan evlatlar.

Ve rahat yaşaması için gerekli bütün imkânları önüne serdim.

Yine de malını, servetini ve evlatlarını artırmam için hırslanıyor.

Asla! Çünkü o, bizim ayetlerimize düşmanlık etmektedir!²

• Pek yakında "sakar" a (cehenneme) atacağım onu.

"Sakar" nedir, sen bilir misin?

Öyle bir ateştir ki ne bir şeyi bırakır, ne de ondan bir şey geri kalır.

Vücudun derisini hepten değiştiriverir.³

1- İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.1, s.387. İbn Şehraşub, *Menakıbu Âl-i Ebu Talib*, c.1, s.50.

2- Müddessir, 11-16.

3- Müddessir, 26-29. Bu sureyi iniş sırasına göre 4. sure sayarlar. bk. *et-Temhid*, c.1, s.104.

- Ebu Leheb'in eli kurusun! Ve bizzat kendisi kahrolsun!
Malı ve elde ettiği şey ona hiçbir yarar sağlayamadı.
Çok yakında alevli bir ateşe girecek.¹
- Arkadan çekiştirip duran, kaş-göz hareketleriyle alay eden
her kişinin vay haline!
Ki o, mal biriktiren ve malını saydıkça sayandır.
Gerçekten malının kendisini ebedi kılacağını sanmaktadır.
Hayır, sandığı gibi değil.
O Hutame'ye (kırıp dökken ateşe) atılacaktır.
Hutame'nin ne olduğunu sen ne bilirsin!
Allah'ın tutuşturulmuş bir ateşidir.
Yüreklerden alevlenen bir ateş.²
- ...Ama kim Allah yolunda malını bağışlar, Allah'tan korkar
ve Allah'ın iyi ödül verdiğini tasdiklerse;
Biz onu kolay bir yöne yöneltiriz.
Ama cimrilikte bulunup da kendini müstağni gören,
Ve Allah'ın iyi ödülünü inkâr eden yok mu,
O kimseyi pek yakında zor bir yöne yönelteceğiz.
Cehenneme yuvarlandığında malının ona hiçbir faydası do-
kunmayacaktır!³

Bu ayetlerin metni ve iniş sebepleri incelendiğinde, Kureyşlilerin muhalefetlerini dile getirmelerinden sonra inmiş oldukları tahmin edilebilir (yani onların ilk adımda muhalefetine yol açan ayetler bunlar değildir). Ancak, bu ayetler onların muhalefet ve düşmanlıklarını arttırmış, muhaliflerin çoğalmasını sağlamış olabilir.

Kısacası Mekke'nin büyük tüccarları ve zenginleri Hz. Muhammed'e (s.a.a) muhalefette bulunanların başını çekmedeydi. Bu konuda şu tarihî belgeye bir bakalım:

Hz. Resulullah (s.a.a) kavmini doğru yola ve kendisine inmiş olan nura davet ettiğinde önce ondan kaçmadılar; neredeyse onun sözlerini kabul edeceklerdi. Ama o onların tağutlarını kötüleince

1- Mesed, 1-4, Bu sure de iniş sırasına göre altıncı suredir. bk. *et-Temhid*, c.1, s.104.

2- Hümeze, 1-7.

3- Leyl, 5-11. Nüzul sırasına göre, bu sure 9. suredir. bk. *et-Temhid*, c.1, s.104.

iş değişti. Taif'ten gelen bir grup zengin Kureyşli¹ onun sözlerini reddederek eleştirdiler, onunla sert bir mücadeleye giriştiler, adamlarını ona karşı şartlandırıp tahrik ettiler, işte o zaman halk ondan uzak durup onu terk etti...²

3- Komşu Devletlerden Korkma

Kur'ân; Kureyşlilerin Müslümanlığı kabul etmeleri hâlinde komşu devletlerin hışmına uğrayıp onların saldırılarına maruz kalacakları korkusundan söz etmekte ve bunun yersiz bir endişe olduğunu belirtmektedir:

...Ve dediler ki eğer biz de seninle birlikte olur ve doğru yola girersek topraklarımızdan sürülüp çıkarılırız. Oysa biz onları kendi katımızdan bir rızık olarak her deniz ve her şehrin ürününün aktarılıp toplandığı güvenli bir Harem'de yerleşik kılmadık mı? Bütün bunlar bizim tarafımızdan onlara ulaşan rızıklardır, ama çoğu bunu bilmez...³

1- Görüldüğü kadarıyla bu zenginler, Mekke'nin yanı sıra Taif'de de büyük ticarî yatırımlarda bulunmuşlardı.

2- *Taberî Tarihi*, Beyrut, Daru'l-Kamusi'l-Hadis bas. c.2, s.221. İnsan ve toplumun hayatına sadece maddî açıdan bakanlar, Kureyşlilerin İslâm'a muhalefet göstermesinde ekonomik faktörlere haddinden fazla önem verir ve gerçekte olayın sadece bir boyutunu görürler. Ünlü İslâm ve İran uzmanı meşhur Leningrad Şarkiyat Fakültesi öğretim görevlisi Rus bilim adamı Petrushersky (Petroşerski) bu tür düşünce ve bakış açısına verilebilecek ilginç bir örnektir. Bu materyalist Rus diyor ki: "Mekke'nin önde gelenleri birçok köleye sahip, tefeci ve tüccar kesimiydi. Muhammed'in tebliği-ne karşı açıkça düşmanlık gösteriyorlardı. Bu düşmanlığın dinî taassuplar olduğu söylenemez. Bilakis Muhammed'in yaptığı propaganda putperestliğe karşıydı ve Mekke'nin ticarî ve siyasî çıkarlarını tehdit ediyordu. Çünkü onun çağrısı Kâbe ve putlara tapınmaya bir son verebilirdi. Bu da hacıların Mekke'ye akınını durdurup piyasanın durgunlaşmasına ve bu şehrin diğer şehirlerle olan ticarî ilişkilerinin zayıflamasına yol açacaktı. Bu ise Mekke'nin siyasî nüfuzunun sonu demektir. Bu nedendir ki, Mekke müşriklerinin büyükleri Muhammed'in çağrısını kendi çıkarları açısından çok tehlikeli bulmuş ve ondan nefret etmişlerdir. bk. *İslam in Iran*, İran'da İslâm, Kerim Keşaverz'in Farsça'ya (İslâm der İran) çevirisinden, 7. bas. Tahran, Peyam Yay. H.Ş. 1363, s.26. Metinde verdiğimiz açıklamalardan sonra bu Rus araştırmacının görüşlerinin asılsızlığı yeterince anlaşılabilir olsa gerek.

3- Kasas, 57.

Bir gün *Haris b. Nevfel b. Abdumenaş*, Hz. Resulullah'a (s.a.a) "Biz, senin söylediklerinin doğru olduğunu biliyoruz." dedi, "Ama sana inanacak ve sana katılacak olursak Arap kavminin bizi topraklarımızdan çıkarmasından korkuyoruz, bizim koca Arap milletiyle savaşılabilecek gücümüz yoktur."¹

Bu konuşmalar yer yer İran ve Roma imparatorlarının duyduğu terdirginliği de² dile getiriyordu (bu da o günkü Arapların komşu devletlerden ne kadar korktuklarını gösteriyor). Nitekim bir gün Hz. Peygamber (s.a.a) Arap büyüklerinden birkaçını İslâm'a davet edip fitrat ve ahlâkla ilgili bazı ayetler okuduğunda hepsi duydukları ayetlerden hayli etkilenmiş ve bu ayetleri takdirle karşılamışlardı, ama büyükleri olan *Musanna b. Harise* şöyle dedi:

Biz iki su arasında yaşıyoruz. Bir tarafımızda Arap denizleri ve sahilleri, diğer tarafımızda İran toprakları ve Kisra'nın nehirleri var. Hiçbir hadise çıkarmayacağımız ve hiçbir suçluya yataklıkta bulunmayacağımıza dair Kisra'yla antlaşmamız var. Senin dinini kabul etmemiz şahların hoşuna gitmeyebilir. Arap topraklarında bizlerden biri bir hata yapacak olursa bu görmezden gelinebilir; ama böyle bir hata İran tarafından bağışlanmaz!³

4- Kabile Kiskançlığı ve Rekabet Duygusu

O günün dünyasında kabileler arasında pek yaygın ve kökleşmiş olan kabile düzeninin çok kötü hastalıklarından biri de değerler konusunda yersiz övünme ve rekabetlerdi. Hz. Resulullah (s.a.a) Haşimoğulları boyuna mensup olduğundan, diğer kabilelerin reisleri sırf kabile taassubu ve rekabeti yüzünden kiskançlık gösteriyor ve Haşimoğulları'nın övünüp onur bulmasına meydan bırakmamak için Hz. Muhammed'e (s.a.a) uymayı kabul etmiyorlardı! Kureyş'in en nüfuzlu ve en zengin

1- Tabersî, *Mecmau'l-Beyan* c.7, s.260. İbn Şehraşub, *Menakıbu Âl-i Ebu Talib*, Kum, İlmiye Mat. c.1, s.59.

2- İbn Şehraşub, *Menakıbu Âl-i Ebu Talib*, c.1, s.59.

3- Muhammed Ebulfazl İbrahim, *Kıyasu'l-Arab*, Beyrut, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabî Yay. H. 1382 c.2, s.258. İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, Beyrut, Mektebetu'l-Maarif Yay. 2. bas. 1977 c.3, s.144.

boylarından "Mahzumoğulları"na mensup bulunan Ebu Cehil bir konuşmasında bunu açık bir dille beyan edip şöyle demektedir:

...Biz Abdumenafoğulları'yla öteden beri onur ve şeref yarıştırmaktayız! Onlar halka yiyecek verdi, biz de verdik; binek verdiler, biz de verdik; para verdiler, biz de verdik! Böylece tıpkı yarış atları gibi diz dize berabere kalmış olduk. Ama onlar bir gün kalkıp "Bizden bir peygamber çıktı, gökten vahiy alıyor!" dediler. Şimdi biz bu konuda nasıl yetişiriz onlara? Yemin ederim ki biz ona asla iman etmeyecek, asla onun doğru söylediğini kabul etmeyeceğiz!¹

Daha önce hanif dinine mensup bulunan Taif'in ünlü eşraf ve şairlerinden *Ümeyye b. Ebu's-Salt*² da aynı nedenden dolayı Müslüman olmamıştır. Bu adam ahir zaman peygamberinin geleceğini biliyor, yıllardır bu olayı bekliyordu; ancak bu göreve kendisinin seçileceğini ummaktaydı. Hz. Muhammed'in (s.a.a) peygamberlikle görevlendirildiğini duyunca ona uymaya yanaşmadı. Bunun nedenini soranlara da "Sakiyf kadınlarından utanıyorum." diyor ve şunu ekliyordu: "Niceden beridir onlara, bir peygamber gelecek, o ben olacağım, diyordum. Şimdi onların beni Abdumenafoğulları'ndan bir gencin peşinden giderken görmesine nasıl tahammül ederim?!"³

1- İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.1, s.337. İbn Şehraşub, *Menakıbu Âl-i Ebu Talib*, c.1, s.50. İbn Kesir, *Siretu'n-Nebeviyye*, Mustafa Abdulvahid inceleme. Kahire H. 1384 c.1, s.506-507.

2- İbn Kesir, *Siretu'n-Nebeviyye*, Arap Yarımadası'nda Dinler bölümü. (Hunefa)

3- İbn Kesir, *Siretu'n-Nebeviyye* c.1, s.130.

3- KUREYŞ'İN MUHALEFET VE GİRİŞİMLERİNİN SONUÇLARI

Müslümanlara Baskı ve İşkence

Müslümanların sayısı giderek artıyordu. Kureyşliler Ebu Talib'le yaptıkları görüşmelerden bir sonuç alamamış, Haşimoğulları kabilesi Hz. Muhammed'i himaye ettiğini duyurmuştu. Hz. Muhammed'e (s.a.a) hiçbir şey yapamayacaklarını anlayan Kureyşliler, yeni Müslüman olan diğer fertlere baskı ve işkencede bulunarak onları İslâm'dan vazgeçirmeye karar verdiler.¹

Ancak, ilk Müslümanların hepsi bir kabileden değildi, bu da Kureyşlilerin işini zorlaştıracaktı, her kabileden Müslüman olan birkaç kişi vardı! Müşriklerin baskı ve eziyetleri sonucu Mekke'yi terk edip Habeşistan'a hicrette bulunmak zorunda kalan Müslümanların listesine bakıldığında aralarında *Abduşşemsoğulları*, *Esedoğulları*, *Abduddaroğulları*, *Zühreoğulları*, *Mahzumoğulları*, *Cumehoğulları*, *Adiyyoğulları*, *Harisoğulları*, *Âmiroğulları* ve *Ümeyyeoğulları* gibi çeşitli kabilelerden birçok kadınla erkeğin bulunduğu görülür. Bu nedenle Kureyşliler herkesin kendi kabilesinin Müslümanlarına baskı ve işkencede bulunmasına karar verdiler, böylece başkalarının müdahalesi söz konusu edilemeyecek ve kabile taassupları tahrik edilmemiş olacaktı!

Baskı ve işkenceye tâbi tutulanlar genellikle kabile desteği ve arkası olmayan mustaz'af Müslümanlardı; Kureyşliler bu kimsesiz, yoksul ve şehirde yabancı sayılan garip Müslümanlara dış geçirebilmişti ancak.²

1- *Taberî Tarihi*. Beyrut, Daru'l-Kamusi'l-Hadis bas. c.2, s.221.

2- Belazurî, *Ensabu'l-Eşraf*, Dr. M. Hamidullah incelemesi, Kahire, Daru'l-Maarif bas. 3. bas. c.1, s.197. İbn Esir, *el-Kamilu fi't-Tarih*, Beyrut, Daru Sadır Yay. c.2, s.66.

Erkeklerden Yasir'le oğlu *Ammar*, *Bilal b. Rebah*, *Habbab b. Erett*, *Ebu Fukeyhe*, *Âmir b. Fuheyra*, *Süheyb b. Sinan*; kadınlarla cariyelerden de *Sümeyye*, *Ümmü Ubey*s (veya *Ümmü Uneys*), *Zinniyye*, *Lebibe* (veya *Lübeyne*) ve *Nehdiye*; durum ve konumlarına göre açlık, susuzluk, hapis, dayak, şiddetli öğle sıcağında Mekke'nin kızgın kumlarına yatırma, o sıcağa demir zırh giydirme, boynuna ip geçirip çocukların eline bırakma gibi yöntemlerle baskı ve işkenceye uğradılar.¹

Habeşistan'a Hicret

Hz. Resulullah (s.a.a) Ebu Talib'le Haşimoğulları'nın himayesinde bulunduğu Kureyşliler ona bir şey yapamıyor, ama onun Müslüman kardeşlerine olmadık eziyet ve işkencelerde bulunuyorlardı. Bunu gören Hz. Peygamber (s.a.a) geçici bir süre için Habeşistan'a göç etmelerini tavsiye ederek "Oranın kralı âdildir ve orası doğruluk ülkesidir." buyurdu.²

O sırada Müslümanların hicretine en uygun ülke Habeşistan'dı. İran ile Roma veya bunların uydusu durumundaki Şam'la Yemen gibi ülkeler, Kureyşlilerin tahriki veya kendi politikaları gereği Müslümanları kabul etmeyebilir ya da hicretlerinden sonra onlara bazı sorunlar çıkarabilirdi. Oysa Habeşistan Müslümanlar için kısmen tanıdık bir yerdi, Mekkeliler ticaret için sık sık bu ülkeye gidip geliyorlardı.³ Dahası, Habeşliler Hıristiyan olduklarından, putperestler karşısında Müslümanlarla ortak inançlara sahiptiler. O sırada Habeşli Hıristiyanların "Yakubi" fırkasından olduğu söylenirdi, bu fırka tanrıyı tek mahiyetli bilir, teslise inanmazdı; bu nedenle İslâm'ın tevhid inancına çok yakın bir inançları vardı.⁴

Böylece Hz. Peygamber'in (s.a.a) tavsiyesiyle bi'setin 5. yılında⁵ sa-

1- Belazurî, *Ensabu'l-Eşraf*, c.1, s.156-196. İbn Esir, *el-Kamilu fi't-Tarih*, c.2, s.66-70.

2- İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.1, s.344. *Tarih-i Taberî*, c.2, s.222. İbn Esir *el-Kamilu fi't-Tarih*, c.2, s.76.

3- *Tarih-i Taberî*, s.221.

4- Ömer Ferruh, *Tarihu Sadri'l-İslâm ve'd-Devleti'l-Emeviyye*, Beyrut, Daru'l-İlm li'l-Melayin, 3. bas. 1976, s.54. Dr. Abbas Zeryab, *Sire-i Resulullah*, Tahran, Suruş Yay. 1. bas. 1370 H.Ş. s.169.

5- İbn Sa'd, *et-Tabakat*, c.1, s.204. Belazurî, *Ensabu'l-Eşraf*, c.1, s.228. İbn Esir, *el-Kamilu fi't-Tarih*, c.2, s.77.

vunmasız Müslümanlardan 15 kişilik bir grup¹ Mekke'yi gizlice terk ederek Şuaybe limanından gemiye binip Kızıldeniz'i enlemesine geçtikten sonra Habeşistan'a vardı. Bu grup Habeşistan'da 2-3 ay kaldıktan sonra Kureyşlilerin Müslüman olduğu ve Müslümanlara artık kötü davranılmadığı söylentileri üzerine Mekke'ye dönecekti.²

Ancak, baskı ve işkenceler halâ devam ettiğinden bir grup Müslüman daha, aynı yoldan tekrar Habeşistan'a hicret etti, bu defa kadınlı-erkekli, hicret eden Müslümanların sayısı 101 kişiydi³ ve *Cafer b. Ebu Talib* onlara başkanlık ediyordu. Bir süre sonra Müslümanların *Habeşistan'a* yerleşip rahat ve güvenli bir yaşama kavuştuğunu gören Kureyşliler bunu kendi güvenlikleri için bir tehlike telakki edip kral Necaşi'nin sarayına temsilci gönderdiler ve Müslümanların kendilerine geri verilmesini istediler. Bu komplo Ebu Talib'in kulağına gitmiş, o da hemen Necaşi'ye bir mektup yazarak kendisinden oradaki Müslümanları himaye etmesini beklediklerini bildirmişti.⁴

Kureyş temsilcileri Necaşi'nin sarayında Müslümanlar aleyhine iddialarını öne sürdükten sonra Cafer b. Ebu Talib çok akıllı ve ortam için uygun bir konuşma yaparak Necaşi'nin desteğini almayı başardı. Böylece Necaşi, Kureyşlilerin isteğini geri çevirerek muhacirleri iade etmeyeceğini ve onları kendi himayesine aldığını açıkladı.⁵

Hicret edenlerin hepsi işkenceye uğrayan kimseler değildi, aralarında Kureyşlilerin dokunmaya cesaret edemeyeceği güçlü kabilelere mensup olanlar da vardı, ama Mekke, sonuçta bütün Müslümanlar için bir baskı ve sıkıntı ortamıydı. Hz. Peygamber'in (s.a.a) amacı Müslümanları baskı ve işkence ortamından uzaklaştırmanın yanı sıra muhtemelen Ha-

1- İbn Sa'd, *et-Tabakat*, s.204. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.1, s.344. *Tarih-i Taberî*, s.221-222.

2- Belazurî, *Ensabu'l-Eşraf*, c.1, s.227.

3- İbn Sa'd, *et-Tabakat*, s.207. Muhacirlerin sayısını daha az yazarlar da vardır. Ama tarihte kayıtlı muhacir isimleri, ilk rakamı doğrulamaktadır. bk. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.1, s.346-353. Dr. Muhammed İbrahim Ayetî, *Tarih-i Peygamber-i İslâm* (İslâm Peygamberinin Tarihi), Tahran Üniversitesi Yay. 2. bas. 1361, s.122-132.

4- İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.1, s.357. Allame Meclisî, *Biharu'l-Envar*, c.18, s.418. Tabersî, Ebu Talib'in yazdığı şiiri aktarmaktadır. bk. *İ'lamu'l-Vera*, s.45.

5- Tabersî, *İ'lamu'l-Vera*, s.43-44. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.1, s.356-360. İbn Esir, *el-Kamilu fi't-Tarih*, c.2, s.79-81.

beşistan'da İslâm'ın bir üs edinmesini de sağlamak ve İslâm düşmanlarına karşı bir üs oluşturmak da olabilirdi. Nitekim Müslümanlar Habeşistan'da tebliğde de bulunmuş ve Kral Necaşi Müslüman olmuştu; onun yüce Peygamber (s.a.a) ile sık sık bağlantı kurduğu bilinmektedir.¹ Kureyşlilerin buraya temsilci göndermeleri de, bundan duydukları tedirginliğin bir sonucu olsa gerektir.

Belge ve karineler, Hz. Resulullah'ın (s.a.a) muhacirlerin durumlarını yakından izlediğini gösteriyor, mesela bu muhacirlerden biri olan Ubeydullah b. Cahş'ın dinden döndüğü ve sonra da öldüğü haberi ona ulaşmıştır.²

Hicret eden Müslümanların bu defa Habeşistan'daki ikametleri uzun sürdü; bunlardan 11'i Habeşistan'dayken ölmüş, 39'u Hz. Resulullah'ın (s.a.a) hicretinden önce Mekke'ye dönmüş, kadınlı erkekli 26 kişilik bir grup da hicretten sonra ve Bedir Savaşı'nın ardından Medine'ye geçmişlerdir. Son grup Cafer b. Ebu Talib başkanlığında hicri 7. yılda döndü ve Hayber Savaşı bittikten sonra bu bölgede Hz. Resulullah'ın (s.a.a) huzuruna çıktı.³

Hz. Fatıma'nın (a.s) Doğumu

Şia tarihçileri arasındaki meşhur görüşe göre Hz. Fatıma (a.s) bi'setin 5. yılında Mekke'de dünyaya gelmiştir.⁴ Hz. Fatıma (a.s) Hz. Resulullah'ın (s.a.a) Hz. Hatice'den (a.s) dünyaya gelen en küçük evladıdır; hicretten sonra Medine'de Hz. Ali'yle (a.s) evlendi. Fatıma (a.s) daha küçük yaştan itibaren babasının çektiği zorluklar ve müşriklere karşı

1- Bazı kaynaklara göre Cafer b. Ebu Talib Habeşe'den dönerken bu ülkeden 70 kişiyi de getirip Resulullah'la (s.a.a) görüşürmüş ve onlar bu görüşmeden sonra Müslüman olmuşlardır. bk. *Mecmau'l-Beyan*, c.3, s.234.

2- İbn Sa'd, *et-Tabakat*, s.208.

3- İbn Sa'd, *et-Tabakat*, c.8, s.97. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, s.238. İbn Kesir, *el-Bidayetu ve'n-Nihaye*, Beyrut, Mektebetu'l-Maarif, 1. bas. 1966 c.4, s.143. Ayetî, *Tarih-i Peygamber-i İslâm*, s.132.

4- Meclisî, *Biharu'l-Envar*, c.43, s.7 ve sonrası. Ehlişünnet uleması, Hz. Fatıma'nın (a.s) bi'setten 5 yıl önce doğduğunu yazarlar. bk. Seyyid Cafer Şehidi, *Zendeği-yi Fatıma Zehra (Fatıma Zehra'nın Hayatı)*, Tahran, Defter-i Neşr-i Ferheng-i İslâmî, H.Ş. 1365 7. bas. s.24-32.

verdiği çetin mücadelelere bizzat şahit olacak, o dönemle ilgili hatıralarını asla unutmayacaktı.

İsrâ ve Miraç

Hz. Resulullah'ın (s.a.a) Allah'ın izniyle bir gece vakti Mekke'den Beytü'l-Mukaddes'e yolculuğu olan olağanüstü "İsrâ" olayı ve Beytü'l-Mukaddes'ten göklere yükselmesi olan "Miraç" vakası Mekke'de vuku bulan iki mucizedir. Her iki hadise de Mekkî ayetlerde geçer, ancak vuku bulduğu yıl konusunda ihtilaf vardır.

Hz. Resulullah'ın (s.a.a) bu iki yolculuğunun amacı göklerde ve çeşitli gezegenlerle galaksilerde Yüce Allah'ın azametinin nişanelerine şahit olması, melekler ve geçmiş peygamberlerin ruhlarıyla görüşmesi, cennet ve cehennem sahnelerini görüp buradakilerin durum ve derecelerini müşahede etmesi gibi olağanüstü hakikatlerle ilgili bilgiye sahip olmasıydı. "İsrâ" olayını Allah Teala Kur'ân'da şöyle anlatır:

Bu kısım ayetlerimizi kendisine göstermek için kulunu bir gecede Mescid-i Haram'dan, çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa'ya götürün O Allah yücedir; gerçekten O, işitendir, görendir.¹

Miraç konusunda da Hz. Peygamber'in (s.a.a) bu ilâhî yolculukta kat ettiği merhalelerin beyanından sonra şöyle buyrulmaktadır:

...O (Peygamber) Rabbinin büyük ayetleri ve işaretlerinin bir kısmını bizzat görmüş oldu...²

Ehlibeyt İmamları'nın yedincisi İmam Musa Kâzım'a (a.s) "Allah'ın mekânı olmadığına göre neden Peygamberini göklere götürdü?" şeklinde bir soru sorulması üzerine şu cevabı vermiştir:

Yüce Allah zaman ve mekândan münezzehtir. Onun göklere götürülmesi, meleklerle göklerdeki diğer varlıkların o Yüce İnsan'la görüşmesini sağlayarak onlara lütufta bulunma hikmetini taşır. Ayrıca, yere indiğinde gördüklerini insanlara anlatıp onları da haberdar etmesi için varlık dünyasının uçsuz bucaksızlığı ve hayret verici olağanüstü varlıklarını peygamberine göstermiş,

1- İsrâ, 1.

2- Necm, 18.

azametinin çarpıcı ve şaşırtıcı boyutlarının bir kısmını onun da görmesini irade buyurarak sağlamıştır Yüce Allah. Olay asla müşebbihenin [tanrıyı insana benzeten batıl mezhep] söylediği gibi değildir; Yüce Allah cisim, madde ve mekâna sahip bulunmaktan uzak ve münezzehtir.¹

Miraç Rivayetleri Üzerine Bir İnceleme

Hız. Peygamber'in (s.a.a) göklere yolculuğu hakkında birçok rivayet nakledilmiştir. Ünlü müfessir Tabersi bunları dört kısma ayırmıştır:

1- Mütevatir olduğu için kesin ve sahih sayılan rivayetler. (Miracın esasen doğru olduğunu gösteren rivayetlerdir.)

2- Hz. Resulullah'ın (s.a.a) göklerde gezmesi ve peygamberleri, cenneti, cehennemi vb. görmesi gibi akla aykırı olmayan ve kesin doğrularla çelişir bir yanı bulunmayan olaylarla ilgili rivayetler.

3- Zahiri (dış görünümü) ayet ve rivayetlerdeki kesin doğrularla çelişiyormuş gibi görünen, ama aslında makul açıklamaları (tevil) olan hadisler. Bu tür hadis ve rivayetleri İslâm inancına uygun şekilde ve kesin delillerle tevil etmek gerekir. Hz. Peygamber'in (s.a.a) cennetlikleri cennette ve cehennemlikleri de cehennemde görmesi gibi rivayetler bu türdendir. Bunun tevil Resulullah'a (s.a.a) gösterilen sahne, gerçek cennetle cehennemin bir nevi timsalidir ve bunlar onun gözünde aslının canlandırılmasıdır." şeklindedir.

4- Zahiri itibariyle kabulü mümkün olmayan, hiçbir tevil ve açıklamaya da yer bırakmayan şeyler, örneğin "Resulullah'ın (s.a.a) bu yolculukta Allah'ı zahir gözüyle görmesi, O'nunla sohbet etmesi ve tahtında, O'nun yanına oturması..." gibi uyduruk şeyler batıl ve asılsızdır.²

Ehlibeyt Ekolü âlimlerine göre Hz. Resulullah'ın (s.a.a) miracı fizikî ve cismanîdir, yani hem ruhu, hem cismiyle bu yolculuğa çıkmıştır.³

1- Behranî, *Tefsiru'l-Burhan*, Kum, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, H.K. 1393 c.2, s.400.

2- Tabersî, *Mecmau'l-Beyan*, Tahran, Şirketu'l-Maarif, c.6, s.395, İsrâ Suresi, 1. ayetin tefsiri.

3- Allame Meclisî, *Biharu'l-Envar*, c.18, s.290. *Tefsir-i Numune*, c.12, s.17 ve sonrası. Bugünkü bilim kuralları çerçevesinde miraç imkanı için bk. *Tefsir-i Numune*, c.12, s.17-20. *Füruğ-i Ebediyet* (Ebediyet Nuru), c.2, s.393.

Sahih rivayetlere göre günlük kılınan 5 vakit namaz miraçta farz kılınmıştır.¹ Hz. Resulullah'la (s.a.a) Hz. Ali (a.s) ve Hz. Hatice'nin (a.s) miraçtan önce kıldıkları namaz farz namaz değildi, bir başka yorumu göre de 5 vakit namazdan farklı ve daha kısıtlı bir namazdı.²

Haşimoğulları'na Ekonomik ve Sosyal Ambargo

Kureyş'in ileri gelenleri Ebu Talib'e yaptıkları baskılardan bir sonuç alamayınca ve Habeşistan'a hicret eden Müslümanları da geri çeviremeyince çıkmaza girmişlerdi. Diğer taraftan önemli ve saygın kişiler de Müslüman olmaya, çeşitli kabilelerden türlü insanlar da onlara katılmaya başlamıştı. Müslümanlar günbegün çoğalıyordu!

Haşimoğulları'yla Muttaliboğullarını Hz. Muhammed'i (s.a.a) korumaktan vazgeçirip onu kendilerine teslim zorlamak amacıyla bu kabileye yeni ve daha geniş çaplı bir baskı uygulamayı düşündüler: Ekonomik ambargo ve sosyal boykot! Bu kararı hemen fiile geçirerek aralarında bir antlaşma metni imzaladılar, bu ahitnameye göre Haşimoğulları'na kız vermeyecek, onlardan kız almayacak, onlara hiçbir şey satmayacak ve onların sattığı hiçbir şeyi de almayacaklardı!³

Mekke halkının tek geçim kaynağının ticaret olduğunu söylemiştik; bu ticaret ise tamamen Kureyşlilerin tekelindeydi. Bu da, onların ambargo uyguladığı her fert veya grubun mahvolması anlamına geliyordu! Bu nedenle Kureyşliler bu kez kazanacaklarından tamamen emindiler; Haşimoğulları çok geçmeden mutlaka dize gelecekti!

Bazı kaynaklarda Kureyşlilerin imzaladığı ahitnamenin şartlarından

1- Şeyh Kuleynî, *el-Füruu Mine'l-Kâfi*, Tahran, Daru'l-Kutubu'l-İslâmiyye bas. 2. bas. H.Ş. 1362, c.3, s.482-487. İbn Sa'd, *et-Tabakat*, c.1, s.213. *Sahih-i Buhârî*, Şeyh Kasım eş-Şumâî er-Rıfâî, Beyrut, Daru'l-Kalem, 1. bas. H. 1407 c.5. Kitabu Menakıbi'l-Ensar, bab 102, s.132-134. Şeyh Muhammed b. Hasan Hürr el-Amulî, *Vesailu's-Şia*, Beyrut, Daru İhyai'l-Turasi'l-Arabî, 4. bas. c.3, Kitabu's-Salât, s.7, 5. hadis ve s.35, 14. hadis, s.60. Allame Meclisî, *Biharu'l-Envar*, c.18, s.348. Seyyid Haşim Behranî, *Tefsiru'l-Burhan*, c.2, s.933.

2- Allame Eminî, *el-Gadir*, c.3, s. 242.

3- İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.1, s.375. *Tarih-i Taberî*, c.2, s.225. Belazurî, *Ensabu'l-Eşraf*, M. Hamidullah inc. Kahire, Daru'l-Maarif, 3. bas. c.1, s.234.

olduğu yazılan¹ Haşimoğulları'yla evlilik ve muaşeret yasağı ise daha ziyade sosyal amaçlı bir ambargoydu; Haşimoğulları'nı sosyal alanda da yalnızlığa itmek ve sürekli bir baskı altında tutmak istiyorlardı.

Kureyşlilerin bu ahitnameyi imzalaması üzerine Ebu Talib'in önerisiyle² Ebu Leheb dışındaki Haşimîlerin tamamı kâfiri ve Müslümanıyla³ "Ebu Talib Vadisi"nde⁴ toplanıp buraya yerleştiler⁵ ve üç yıl süren amansız ambargo boyunca burada yaşadılar.⁶

Kureyş'in imzaladığı ahitname sadece sosyal ve ekonomik boyutlar taşısa da bu inatçı kâfir güruhun Hz. Peygamber'le (s.a.a) Haşimoğullarına duyduğu öfke ve kin doruğa ulaşmıştı, "Bizimle Haşimoğulları ara-

1- Belazurî, *Ensabu'l-Eşraf*, c.1, s.234. İbn Sa'd, *Et-Tabakat*, c.1, s.209. İbn Ebi'l-Hadid, *Şerhu Nehci'l-Belağa*, c.14, s.58.

2- Belazurî, *Ensabu'l-Eşraf*, s.230. İbn Şehraşub, *Menakıbu Âl-i Ebu Talib*, c.1, s.63. İbn İshak, *es-Siyer-u ve'l-Meğazi*, Süheyl Zekar inc. Beyrut, Daru'l-Fikr, 1. bas. H. 1398, s.159. Allame Meclisî, *Biharu'l-Envar*, c.19, s.18.

3- İbn Ebi'l-Hadid, *Şerhu Nehci'l-Belağa*, Muhammed Ebulfazl İbrahim inc. Daru İhyai'l-Kutubi'l-Arabî bas. 1961 c.14, s.64. Fetal Nişaburî, *Ravzatu'l-Vaizin*, Müessesetu'l-İlmi li'l-Matbuat, 1. bas. h.1406, s.63.

4- Daha sonraları "Ebu Yusuf Vadisi" olarak anılan bu yer, Abdulmuttalib'e aitti. Gözlerinin feri azalınca burayı evlatları arasında bölüştürdü. Abdullah'ın payını da Hz. Peygamber'e (s.a.a) verdi. Haşimoğullarının bu vadiye evi bulunmaktaydı. Yakut Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldan*, c.3, s.347. Yapılan incelemelere göre Ebu Talib Vadisi, bugün Mekkeliler tarafından "Cennetu'l-Mualla" ve İranlılar arasında "Ebu Talib Kabristanlığı" olarak bilinen Hecun'da değildi; Mescidu'l-Haram yakınında, Safa Dağı yanında, Ebu Kubays Dağının kuzey ucunda yer alıyordu. Hz. Peygamber'in (s.a.a) doğduğu ve Hz. Hatice ile yaşadığı ev buradaydı. Hz. Resulullah (s.a.a) hicrete kadar burada yaşadı. Onun Medine'ye hicretinden sonra Akil b. Ebu Talib burayı tasarrufuna aldı. Ondan sonra Haccac'ın kardeşi Muhammed b. Yusuf Sakafî burayı Akil'in evlatlarından satın alarak kendi evine kattı. Sonra da "Ebu Yusuf Vadisi" adını almıştır. Bu nedenle de bazı eski tarihçiler burayı bu adla kaydetmişlerdir.

Hz. Resulullah'ın (s.a.a) doğduğu ev burada belli bir yerdeydi. Suudî Kralı Abdulaziz döneminde Mekke Belediye Başkanı burayı kütüphaneye çevirtti ve H. 1399'da Gazze Caddesi'nin genişletileceği bahanesiyle yıkılarak böylesine nadide bir yadigâr yok edilmiş oldu! Mikat-ı Hac Fasilnamesi, 3. sayı, H.Ş. 1372 baharı, Seyyid Ali Gazi Asker'in "Şi'^b-i Ebu Talib Hakkında Bir İnceleme" makalesi, s.149-171).

5- Bi'set'in 7. yılı Muharrem ayının ilk günü. İbn Sa'd, *et-Tabakat*, c.1, s.209.

6- İbn Sa'd, *et-Tabakat*, c.1, s.209. Belazurî, *Ensabu'l-Eşraf*, s.233-234. İbn Vazih, *Tarih-i Yakubî*, c.2, s.25. İbn Esir, *el-Kamilu fi't-Tarih*, Beyrut, Daru Sadır Yay. c.2, s.2, s.87. Fetal Nişaburî, *Ravzatu'l-Vaizin*, s.63-64.

sındaki bir savaş, ancak Muhammed'in (s.a.a) öldürülmesiyle son bulacak." diyorlardı. Ebu Talib onların bu sözlerini duyduğunda, çok sevdiği Hz. Resulullah'ın (s.a.a) ve diğer Haşimoğulları'nın canını koruyabilmek için onları bu vadiye toplamayı uygun bulmuştu, böylece güvenliğin sağlanması daha kolaydı. Kaynaklarda sayıları 40 kişi olarak geçen¹ Haşimoğulları erkeklerini silahlandırarak bu vadinin etrafında nöbet tutturdu. Her gece Hz. Resulullah'ı (s.a.a) uyandırıp onun yerini değiştiriyor, fark edilmemesi için de bizzat kendi oğlu Hz. Ali'yi (a.s) görülmemiş bir fedakârlıkla o hazretin yatağında yatırıyor,² böylece Kureyşlilerin muhtemel bir terör veya gece baskınına karşı o hazretin (s.a.a) can güvenliğini sağlıyordu.

Bu süre zarfında Kureyşliler Ebu Talib Mahallesi'ne gıda maddesi girişini yasakladı, kimse Haşimoğulları'na mal satmıyordu, çok zor bir durumdu bu... Sadece haram aylarda, yani hac ve umre mevsiminde Haşimîler yiyecek maddelerinin temini için şehre giriyordu.³ Ama bu sefer de Kureyşliler Mekke'ye mal getiren kervanları önceden uyararak Haşimîlere mal satmaları hâlinde bütün mallarının yağmalanacağı tehdidinde bulunuyorlardı!⁴ Haşimoğulları onlardan bir mal almak istediğinde de fiyatı çok yükselterek o malı almalarını engelliyorlardı!⁵

*Ebu'l-Âs b. Rebi'*⁶ *Hekim b. Hezam*⁷ Kureyşlilere fark ettirmeden bazen Ebu Talib Mahallesi'ne yiyecek maddesi sokuyordu. Haşimoğulları'ndan da Hz. Ali (a.s) bazı geceler gizlice şehre girip yiyecek ve gıda malzemeleri getiriyordu.⁸

1- İbn Şehraşub, *Menakıbu Âl-i Ebu Talib*, c.1, s.63. Tabersî, *İ'lamu'l-Vera*, Tahran, Daru'l-Kutubi'l-İslâmiyye, 3. bas. s.49.

2- Fetal Nişaburî, *Ravzatu'l-Vaizin*, s.64. İbn Şehraşub, *Menakıbu Âl-i Ebu Talib*, s.64. Tabersî, *İ'lamu'l-Vera*, s.50. İbn Ebi'l-Hadid, *Şerhu Nehci'l-Belağa*, c.14, s.64. İbn İshak, *es-Siyer-u ve'l-Meğazî*, s.160.

3- İbn Şehraşub, *Menakıbu Âl-i Ebu Talib*, s.65. İbn Sa'd, *et-Tabakat*, s.209. Belazurî, *Ensabu'l-Eşraf*, s.234. İbn İshak, *es-Siyer-u ve'l-Meğazî*, s.159.

4- Tabersî, *İ'lamu'l-Vera*, s.50.

5- Allame Meclisî, *Biharu'l-Envar*, c.19, s.19. İbn İshak, *es-Siyer-u ve'l-Meğazî*, s.159.

6- İbn Şehraşub *Menakıbu Âl-i Ebu Talib*, s.65. Tabersî, *İ'lamu'l-Vera*, s.51.

7- İbn İshak, *es-Siyer-u ve'l-Meğazî*, s.161. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.1, s.379. Belazurî, *Ensabu'l-Eşraf*, s.235. Allame Meclisî, *Biharu'l-Envar*, s.19.

8- İbn Ebi'l-Hadid, *Şerhu Nehci'l-Belağa*, c.13, s.254.

Bu müddet zarfında hem Hz. Muhammed'in (s.a.a), hem Hz. Hatice (a.s) ve hem de Ebu Talib'in bütün parası ve malı mülkü bitmiş, çok büyük bir yoksulluğa düşmüşlerdi.¹ Hz. Hatice (s.a) bütün servetini burada Hz. Resulullah (s.a.a) için harcamıştı.²

Bu amansız ambargonun üzerinden tam üç yıl geçmişti. Bir gün Hz. Resulullah (s.a.a) amcası Ebu Talib'i Kureyşlilere göndererek, onların imzaladığı ahitnameyi güvelerin yediğini haber verdi.³ Diğer taraftan Kureyş'in en saygın boyu olan Haşimoğulları'nın perişan ve içler acısı hâli, ahitnameyi imzalayanlardan çoğunun utanıp pişmanlık duymasına neden olmuştu,⁴ bu grubun önyak olmasıyla menfur antlaşma iptal edildi⁵ ve Haşimoğulları evlerine geri döndüler.⁶

İmam Ali (a.s) Muaviye'ye yazdığı bir mektupta bu çile dolu çetin dönemi şöyle tarif eder:

Kabilemiz (Kureyş) peygamberimizi öldürmek ve bizim (Haşimoğulları'nın) kökünü kazımak istemişti... Ne dertlere, ne elemelere boğdular bizi... Başımıza neler getirdiler... Rahat yaşamayı haram ettiler bize, sürekli bir tedirginlik ve korkuda bıraktılar... Zor şartlarda sarp bir dağa sığınmak zorunda bıraktılar bizi... Bize karşı savaş alevini tutuşturdular.

Ama Yüce Rabbim O'nun şeraitini bizim korumamızı, şeraitinin hürmetinin bizim elimizle muhafaza edilmesini mukadder kıldı. Mümin olanlarımız bu yolda Allah'ın rızasını ummada, O'nun sevabını dileyerek direnmedeydi; kâfir olanlarımızsa soylarını boylarını koruma gayreti içindeydiler.

Ama Kureyş'ten biri Müslüman olacak olsa, bize ettikleri eziyetleri ona etmiyorlardı; ya onları koruyacak bir müttefikleri olu-

1- İbn Vazih, *Tarih-i Yakubî*, c.2, s.25. Tabersî, *İ'lamu'l-Vera*, s.50.

2- Tabersî, *İ'lamu'l-Vera*, s.50. İbn Şehraşub, *Menakıbu Âl-i Ebu Talib*, c.1, s.64.

3- İbn İshak, *es-Siyer-u ve'l-Meğazi*, s.161, Belazurî age. c.1, s.234, İbn Sa'd age. c.1, s.210, İbn Şehraşub age. c.1, s.65.

4- İbn İshak, *es-Siyer-u ve'l-Meğazi*, s.162, 165,166. Belazurî, *Ensabu'l-Eşraf*, s.236. İbn Ebi'l-Hadid, *Şerhu Nehci'l-Belağa*, c.14, s.59. İbn Esir, *el-Kamilu fi't-Tarih*, c.2, s.88. Allame Meclisî, *Biharu'l-Envar*, c.19, s.19.

5- Bi'setin 10. yılı. İbn Sa'd, *et-Tabakat*, c.1, s.210. Belazurî, *Ensabu'l-Eşraf*, c.1, s.236.

6- Tabersî, *İ'lamu'l-Vera*, s.51-52.

yordu ya da akraba ve hısımları onun yardımına koşuyor, böylece canını kurtarmış oluyordu!¹

Hz. Hatice ve Ebu Talib'in Vefatı

Bi'setin 10. yılı, Haşimoğulları'nın Ebu Talib Vadisi'nden kurtuluşundan kısa bir süre önce Hz. Hatice (a.s), ardından da Ebu Talib vefat etti.²

Çok sevdiği bu iki büyük insanın vefatı Hz. Resulullah'ı (s.a.a) hüznüne boğmuştu.³ Bu samimi ve vefakâr hâmilelerinin ölümüyle birlikte çok zor ve acı olaylar ard arda gelecek⁴ Hz. Muhammed (s.a.a) için çok zor ve sıkıntılı bir dönem daha başlayacaktı.

Hz. Hatice'nin (s.a) Rolü

Bu iki büyük insanın yokluğunun Hz. Resulullah'a (s.a.a) çok ağır gelmesi doğaldı. Zira Hz. Hatice her ne kadar Ebu Talib gibi bütün şehirde Resulullah'ı (s.a.a) koruma ve savunma konusunda etkin olmasa da; ev ortamında onun dertlerini paylaşan sevgi ve şefkat dolu bir eş, vefakâr bir dostuydu, buna ilaveten İslâm dini için de fevkalade samimi ve fedakâr bir hâmiydi, sorunlar ve zorluklar karşısında Hz. Resulullah'a (s.a.a) daima destek oluyordu; onun biricik yâri, huzur kaynağıydı.⁵ Hz. Resulullah (s.a.a) ömrünün son demlerine kadar bu eşsiz kadını hep sevgi ve saygıyla anmış⁶ onun Müslümanlıktaki öncülüğünü ve bu uğurda katlandığı eziyet ve cefayı hep övmüş, asla unutmamıştır. Bir gün Aişe'ye şöyle buyurmuştu:

Rabbim, Hatice'den daha iyi bir eş nasip etmiş değildir bana.
Herkes kâfirken o iman etti bana, halk beni yalanlarken o tasdikle-

1- Nehcu'l-Belağa, Subhi Salih araştırmalı, 9. mektup.

2- Belazurî, *Ensabu'l-Eşraf*, c.1, s.236. İbn Esir, *el-Kamilu fi't-Tarih*, c.2, s.90.

3- İbn Vazih, *Tarih-i Yakubî*, c.2, s.29. Hz. Resulullah (s.a.a), bu yılı "Hüzün Yılı" olarak adlandırdı. bk. Allame Meclisî, *Biharu'l-Envar*, c.19, s.25.

4- İbn İshak *es-Siyeru ve'l-Meğazî*, s.243. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.2, s.57. Tabersî, *İ'lamu'l-Vera*, s.53.

5- İbn İshak *es-Siyer-u ve'l-Meğazî*, s.243. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.2, s.57.

6- Emir M. el-Hayyamî, *Zevcatu'n-Nebi ve Evladuhu* (Nebi'nin Eşleri ve Evlatları), Beyrut, Muessesetu'l-İzziddin, 1. bas. H. 1411, s.62-63. Ebu Buşr Dulabî, *Zürriye-tu't-Tahire*, Beyrut, Müessesetu'l-İlmî li'l-Matbuat, 2. bas. s.63-64.

di beni, başkaları beni mahrumiyet ve yoksullukta bırakırken o bütün mal varlığını benim için harcadı ve Rabbim ondan doğan nice evlatlarla rızıklandırdı beni.¹

Ebu Talib'in Rolü

Daha önce de belirtildiği gibi Ebu Talib Hz. Resulullah'ın (s.a.a) sadece çocukluk ve gençlik yıllarındaki velisi olup onu öz evladı gibi büyütmekle kalmamış; peygamberlik döneminde de en büyük hamisi olup onu bütün gücüyle desteklemiş, müşriklerin komplo ve düşmanlıklarına karşı göğsünü siper etmekten bir an geri durmamıştır. Ebu Talib hayatta olduğu sürece Kureyşliler Hz. Muhammed'e (s.a.a) dokunamaya cesaret edememişlerdir. Bir gün Kureyş büyükleri bir adamı kışkırtarak, Mes-cid-i Haram'da namaz kılmakta olan Hz. Muhammed'in (s.a.a) üzerine bir devenin işkembesini bıraktırdılar! Hz. Ebu Talib olayı duyar duymaz kılıcını çekip Hz. Hamza'yı da yanına alarak bu çirkinliğe sebep olan Kureyş büyüklerinin üzerine yürüdü ve aynı işkembeyi teker teker onların yüzüne gözüne sürdü!²

Hz. Ebu Talib vefat ettikten sonra Kureyşliler Hz. Muhammed'e (s.a.a) karşı çok küstahlaşmış, onun üzerine toprak serpecek kadar azgınlaşmışlardı.³

Hz. Resulullah (s.a.a) bunu anlatacak ve şöyle diyecekti:

Ebu Talib hayatta olduğu sürece Kureyşliler bana dokunamamıştı....⁴

1- İbn Abdulberr, *el-İsti'ab*, *el-İsabe* haşiyesinde, c.4, s.287. Dulabî, Züriyyetu't-Tahire, s.51.

2- Şeyh Kuleynî, *Usul-i Kâfi*, Tahran, Daru'l-Kutubi'l-İslâmiyye bas. 1381 H. c.1, s.449. Allame Eminî, *el-Gadîr*, c.7, s.393. Allame Meclisî, *Biharu'l-Envar*, c.18, s.187. bk. *el-Gadîr*, c.7, s.359, 388, 393. *Tarih-i Yakubî*, c.2, s.20.

3- İbn Sa'd, *et-Tabakat*, c.1, s.211. *Tarih-i Taberî*, c.2, s.229. Beyhakî, *Delailu'n-Nubuuvve*, çev. Mahmud Mehdevî Dameğanî, Merkez-i İntişarat-ı İlmî ve Ferhengî, H.Ş. 1361 c.2, s.80. İbn Esir, *el-Kamilu fi't-Tarih*, c.2, s.91.

4- İbn İshak, *es-Siyer-u ve'l-Meğazî*, s.239. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.2, s.58. *Tarih-i Taberî*, s.229. İbn Şehraşub, *Menakıbu Âl-i Menakıbu Âl-i Ebu Talib*, c.1, s.67. İbn Esir, *el-Kamilu fi't-Tarih*, c.2, s.91. Beyhakî, *Delailu'n-Nubuuvve*, c.2, s.80. Sibt ibn Cevzî, *Tezkiretu'l-Hevas*, Mektebetu'l-Haydariyye bas. H. 1383, s.9.

Ebu Talib'in İmanı

İmamiye ulemasının çoğunluğu Ebu Talib'in Müslüman olduğunu, ama Hz. Resulullah'ı (s.a.a) destekleyebilmek için bunu gizlediğini belirtmektedir;¹ cahiliye toplumunda akrabalık taassubu egemen olduğundan bunu ustaca kullanıyor ve Hz. Muhammed'i (s.a.a) bütün varlığıyla koruyup himaye ederken, müşriklere karşı onların saygı duyduğu bu "kan bağı"nı öne sürüyordu!² Nitekim İmam Cafer Sadık (a.s) bunu onaylar ve şöyle anlatır:

...Ebu Talib, tıpkı Ashab-ı Kehf gibi imanını gizliyor, müşrikmiş gibi görünüyordu; bu nedenle de Yüce Allah onlara iki kat sevap vermiştir.³

Bazı Ehlisünnet tarihçileri Hz. Ebu Talib'in Müslüman olmadığını iddia edip onun kâfir olarak öldüğünü belirtse de; Hz. Ebu Talib'in bütün kalbiyle İslâm'a inandığını ve Hz. Muhammed'in (s.a.a) peygamberliğine iman edip bu davaya gönül verdiğini gösteren birçok delil ve karine bu iddiayı çürütmektedir. Bu belgelerden sadece ikisini özetle aktaralım:

1- Ebu Talib'in Şiirleri ve Sözleri

Mevcut tarihî belgeler arasında Ebu Talib'in Hz. Muhammed'den (s.a.a) açıkça hak peygamber olarak söz ettiğini gösteren birçok şiir ve konuşması vardır.⁴

1- Şeyh Müfid, *Evailu'l-Makalat*, Kum, Mektebetu'l-Daverî, s.13. Fetal Nişaburî, *Ravzatu'l-Vaizin*, s.155. İbn Ebi'l-Hadid, Şerhu Nehci'l-Belağa, c.14, s.65. Tabersî, *Mecmau'l-Beyan*, c.3, s.287. En'am Suresi 26. Ali b. Tavus, *et-Teraif fi Marifeti Mezahibi'l-Tevaiif*, Kum, Matbaatu'l-Hayam bas. H. 1400, s.298.

2- *Tarih-i Taberî*, c.7, s.260, Kasas Suresi 56. ayetin tefsiri.

3- Şeyh Kuleynî, *Usul-i Kâfi*, c.1, s.448, Şeyh Saduk, *el-Emâli*, Kum, Matbaatu'l-Hikmet, s.366, 89'uncu meclis. Fetal Nişaburî, *Ravzatu'l-Vaizin*, s.156. Allame Eminî, *el-Gadir*, c.7, s.390. Şeyh Müfid, *el-İhtisas*, Kum, Menşuratu Cemaati'l-Müderrisin, s.241.

4- Ebu Talib güçlü bir şairdi ve bir divanı vardı. Ebu Nuaym Ali b. Hamza Basrî Temimî Lügavî'nin (Öl. H.375 Sicilya) derlediği bu şiir divanının bir nüshasını Şeyh Ağa Bozorg-i Tehranî, Bağdat'ta, Âl-i Seyyid İsa Kütüphanesi'nde gördüğünü yazar. bk. *ez-Zeria*, c.9, 1. böl. s.42-43. Aynı şekilde Basra'da yaşayan ünlü Şii şair ve edebiyatçı Mihzemoğullarından Ebu Hiffan Abdullah b. Ahmed Abdî, "Ebu Talib b. Abdulmuttalib'in Şiirleri ve Hakkındaki Rivayetler" adlı bir kitabı vardır. bk. *Rical-i*

Onun İslâm'a gönülden iman ettiğini net olarak gösteren şiirlerinden birkaçı şöyledir:

"Teallem Melike'l-Habşi enne Muhammeden
Nebiiyun ke-Musa ve'l-Mesihe'bne Meryeme
Etâ bi'l-Huda misli'llezi eteya bihi
Ve kullun bi-emrillahi yehdi ve ye'sim."

Yani: Ey Habeş kralı! Bil ki Muhammed de tıpkı Musa'yla İsa gibi hak peygamberidir! Bu ikisinin getirdiği hidayet nurunu o da getirmiştir! Elbet bütün peygamberler Allah'ın emriyle insanları hidayet eder ve günahahtan alıkoyarlar!¹

"E-lem ta'lemû enna vecedna Muhammeden
Resulen ke-Musa hutta fi evveli'l-kütüb."

Yani: Muhammed'in de Musa gibi peygamber olduğunu, onun adının ve özelliklerinin daha önceki semavi kitaplarda da geçtiğini bilmez misiniz?²

"Ve le-kad alimtu enne dine Muhammedin
Min hayr-i edyani'l-beriyeti dinen."

Yani: Muhammed'in dininin en mükemmel din olduğuna kesinlikle inanmışımdır ben!³

Necaşî, Muhammed Cevad Nainî ince. Beyrut, 1. bas. H.1408, c.2, s.16, sayı 568. Merhum Şeyh Ağa Bozorg Tehranî, bu eserin bir nüshasını Bağdat'ta Âl-i Seyyid Attar Kütüphanesi'nde gördüğünü, şiirlerin 500 beyitten fazla olduğunu, 1356'da Necef'te basıldığını yazar. bk. *ez-Zeria*, c.14, s.195. Müminlerin Emiri İmam Ali (a.s), sevgili babası Ebu Talib'in şiirlerinin söylenip yazılmasını ve derlenmesini tavsiye ediyor ve "Bu şiirleri öğrenin ve çocuklarınıza öğretin. Ebu Talib, Allah'ın dinine tabiydi ve şiirleri bilgi doludur." buyuruyordu. bk. *el-Gadir*, c.7, s.393.

1- Tabersî, *İ'lamu'l-Vera*, s.45. *Mecmau'l-Beyan* c.4, s.288. Allame Eminî, *el-Gadir* c.7, s.331.

2- Şeyh Kuleynî, *Usul-i Kâfi*, c.1, s.449. Tabersî, *Mecmau'l-Beyan*, c.4, s.287. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.1, s.377. İbn Ebi'l-Hadid, *Şerhu Nehci'l-Belağa*, c.14, s.72. Şeyh Ebu'l-Feth el-Keracekî, *Kenzu'l-Fevaid*, Şeyh Abdullah Ni'me ince. Kum, Daru'l-Zehair, 1. bas. H. 1410, c.1, s.181. Allame Eminî, *el-Gadir*, c.7, s.332.

3- İbn Ebi Hadid, *Şerhu Nehci'l-Belağa*, c.14, s.55. Allame Eminî, *el-Gadir*, c.7, s.334. Askalanî, *el-İsabe fi Temyizi's-Sahabe*, Beyrut bas. c.4, s.116. İbn Kesir, *el-Bidaye*, Beyrut bas. 1977 c.3, s.42.

2- Hz. Muhammed'i (s.a.a) Desteklemesi

Ebu Talib'in 7 yıl boyunca Hz. Resulullah'a (s.a.a) yılmadan destek verip onu canı pahasına himaye etmesi, bu uğurda bütün Kureyşlilerin karşısına dikilip olmadık zulüm ve baskılara yiğitçe direnmesi onun İslâm'a gönül vermiş bir mümin olduğunun en güzel delilidir. Bu muhteşem imanı göremeyip inkâra kalkışanlar, bunca fedakârlık ve direnişi akrabalık bağlarıyla açıklamaya çalışırlar. Halbuki bir insanın sırf akrabalık nedeniyle bunca fedakârlık ve özveride bulunması, tahammül sınırlarını aşan onca tahkir, zulüm ve baskıya göğüs gerip türlü tehlikelere karşı canını, malını ve evladını siper etmesi mümkün değildir. Bu tür cansiperâne fedakârlıklar ancak iman eden ve davasına gönül veren insanlara mahsustur.

Eğer Ebu Talib sırf akrabalık bağı nedeniyle bunları yaptıysa, Hz. Resulullah'ın (s.a.a) diğer amcaları Abbas ve Ebu Leheb gibileri neden aynı şeyi yapmadılar sahi?!¹

Birçok araştırmacı, Hz. Ebu Talib'in kâfir olduğu iddiasını ispatlama gayretlerinin altında, o dönemle ilgili bazı kavmî taassup ve siyasî nedenlerin yattığına inanır. Çünkü Hz. Resulullah'ın (s.a.a) daha sonra bir-biriyle siyasî rakiplere dönüşen büyük sahabelerinin çoğunun geçmişinde putperestlik vardı. Aralarında puta hiç tapmamış ve çok küçük yaştan itibaren Hz. Resulullah'ın (s.a.a) elinde büyüyüp onun özel terbiyesiyle eğitilmiş olanları sadece Hz. Ali'ydi. Hz. Ali'nin (a.s) üstün meziyet ve makamını küçülterek onu kendi seviyelerinde biri gibi göstermek isteyenler, kavmî taassuplara sığınarak babasının kâfir olduğunu iddia edecek ve böylece "Ali de bizim gibi bir putperest zâdedir nihayet!" diyebileceklerdi! **Gerçekte, Hz. Ebu Talib'in tek suçu, Hz. Ali'nin (a.s) babası olmasıydı!** Onun Ali (a.s) gibi bir oğlu olmasaydı, şüphesiz böyle bir iftiraya maruz kalmayacağı kesindi!

1- Hz. Ebu Talib'in Müslüman olduğu hakkında birçok kitap yazılmış ve Şeyh Ağa Bozorg-i Tahranî bunların bir kısmının adını *ez-Zeria* adlı eserinde kaydetmiştir. bk. c.2, s.510-514. Merhum Allame Eminî de *el-Gadir*, c.7, s.330-403'te bu konuya tafsilatıyla değinerek Hz. Ebu Talib'in Müslüman olduğu ve mümin olarak vefat ettiğini ispatlayan büyük İslâm âlimlerinin kaleme aldığı 19 kitabın adını vermekte ve onun imanını ispatlayan 40 hadis aktarmaktadır. Aynı eserinin 8. cildinde de muhaliflerin bu konudaki şüphe ve iddialarını çürütmektedir.

Bu çirkin haksızlıkta Emevîlerle Abbasîlerin de büyük payı olduğu bilinmektedir. Zira hiçbirisi soy bakımından Hz. Ali (a.s) ile aynı konumda değildi; hem Müslümanlıkta ilk oluşu, hem de İslâm'a yapmış olduğu hizmetler bakımından onun kadar parlak bir geçmişlerinin olmayışıdır. Bu nedenle de kendi şahsına yapılabilecek bir olumsuzluk bulamayınca babasının gizlice yapmış olduğu imanını göz ardı ederek onunla uğraşma yolunu seçtiler; babasının takıyye yaptığını bilmelerine rağmen sırf Hz. Ali'nin (a.s) mertebesini insanların gözünden düşürmek için babasının Müslüman olmadığını öne sürdüler.

Oysa Hz. Ebu Talib'e yapılan bu iftira, aslında Hz. Resulullah (s.a.a) ile Hz. Ali'nin (a.s) amcası ve Abbasî hanedanının atası olan Abbas b. Abdulmuttalib'in durumuyla daha fazla bağdaşmaktadır. Çünkü Abbas, Mekke'nin fethedildiği hicri 8. yıla kadar Mekke'de kalmış ve Bedir Savaşı'nda kâfirlerin ordusuna katılmış, bu savaşta Müslümanlara esir düşüp fidyeye serbest bırakılmıştır. Mekke'nin fethi esnasında, Müslümanların Mekke'yi kesinlikle ele geçireceğini görünce alelacele yola çıkıp İslâm ordusuyla karşılaşmış, onlara katılıp Mekke'ye dönmüş ve müşrik ordusunun komutanı olan Ebu Süfyan'ı kurtarabilmek için Peygamber'e (s.a.a) gidip aracı olmuş, epey uğraştıktan sonra da bunu başarmıştır! Bütün bunlara rağmen, kimse kalkıp da "Abbas kâfirdi!" dememiştir! İki isim hakkındaki gerçek bu iken, bunca farklı yargılarda bulunulmuş olmasını doğal karşılamak ve Hz. Ebu Talib'e atılan bu çamurun siyasî çıkarlardan kaynaklandığını görmemek mümkün müdür?

Bu nedendir ki araştırmacılar, Hz. Ebu Talib'in küfrünün iddia edildiği hadislerin uyduruk olduğunun altını çizmektedirler.¹

Hz. Peygamber'in (s.a.a) Eşleri

Hz. Hatice hayatta olduğu sürece Hz. Resulullah (s.a.a) başka kadınla evlenmedi.² Onun vefatından sonra evlendiği kadınların Aişe'den başka hepsi duldu. Bunların ilki olan *Sevde'nin* kocası *Sekran b. Amr Ha-*

1- Dr. Abbas Zeryab, *Sire-i Resulullah* (Resulullah'ın Siyeri), Tahran, Suruş Yay. 1. bas. H.Ş.1370, s.178-179.

2- İbn Abdulberr, *el-İstiab, el-İsabe'nin* haşiyesinde, c.4, s.282. *Sahih-i Müslim*, İmam Nevevî şerhli, Beyrut, Daru'l-Fikr bas. c.15, s.201.

beşistan'a hicret eden muhacirler arasındaydı, Sekran orada vefat edince Sevda kimsesiz kalmıştı.

Bazı şarkiyatçılar Hz. Resulullah'ın (s.a.a) evlilikleri konusunda son derece çirkin töhmetlerde bulunmuş ve bunları şehvet düşkünlüğüyle yorumlama yoluna gitmişlerdir.¹ Oysa yapılacak insafli bir araştırma; bu evliliklerin hiçbirinin alelade ve rast gele gerçekleşmemiş olduğunu, tamamında sosyal ve siyasî etkenlerin rol aldığını ve İslâm'ın maslahatları cihetinde gerçekleştiğini gözler önüne sermektedir. Bu kadınlardan kimi dul kalınca kimsesiz duruma düşmüş, Hz. Resulullah (s.a.a) onları nikâhlayarak himayesine alıp geçimlerini sağlamıştır. Kimi, büyük aileler ve güçlü kabilelere mensup olduğundan Hz. Peygamber (s.a.a) onlarla evlenmek suretiyle bu kabile ve ailelerin desteğini kazanmıştır. Bu evliliklerden bazıları ise toplumdaki batıl gelenekler ve cahiliye törelerini yıkmayı amaçlıyordu. Bunları gözler önüne seren delil ve karinelerden birkaçını açıklamamızın yararlı olacağını sanıyoruz:

1- Hz. Resulullah (s.a.a) ilk evliliğini, gençliğinin baharını yaşaması gereken 25 yaşında yapmış ve meşhur görüşe göre bütün gençliğini daha önceki evlilik hayatında yitirmiş olan ve kendisiyle bir hayli yaş farklılığı bulunan Hz. Hatice ile evlenmiş ve 25 yıl onunla yaşamıştır.

2- O günkü toplum geleneklerinde birkaç kadınla evlenmek gayet yaygın olup normal karşılandığı hâlde, Hz. Hatice hayatta olduğu sürece ondan başkasıyla evlenmemiştir.

3- Bazıları hicretten çok az önce ve çoğu hicretten sonraya rastlayan bu evlilikleri ise, onun 50 yaşından sonra yapmış olduğu evliliklerdir. Bu ise her şeyden önce artık yaşlanmış olduğu bir çağdır; dahası Hz. Resulullah'ın (s.a.a) türlü siyas, sosyal ve askerî sorunlarla uğraştığı, hayatının en çetrefilli müşkülatlarıyla dolu bir dönemdir. Bu durumdaki birinin keyfini düşünebilmesi mümkün müdür gerçekten? Esasen Hz. Peygamber'in (s.a.a) Medine'de bu tür işlerle uğraşacak zamanı var mıydı gerçekten?

4- Çeşitli huylara, farklı karakter ve farklı zevklere sahip olan ve bazıları kadınca kıskançlık ve huysuzluklarıyla Hz. Peygamber'i (s.a.a) de-

1- Muhammed Hüseyin Heykel, *Hayatu Muhammed*, Kahire, Mektebetu'n-Nehzeti'l-Misriyye, 8. bas. 1963, s.315, 316, 325.

faatle incitip huzurunu bozan kadınlarla¹ yaşamanın "zevk-ü sefaya düşkünlük" olduğunu kim iddia edebilir?

5- Resulullah'ın (s.a.a) eşlerinin farklı kabilelere mensup olması ve hiçbiri arasında kabile ve akrabalık bağı bulunmaması bir tesadüf müdür?

6- Yesrib'e hicret ettikten sonra İslâm yayılmaya ve Resulullah'ın (s.a.a) gönüllerdeki manevî nüfuzu artmaya başlamış, buna ilaveten sosyal ve siyasî konumu da hayli güçlenmişti, bu nedenle de kabile reisleri kızlarını onunla evlendirebilmek için can atıyorlardı; ayrıca kendisi de erkeklerin bakire kızlarla evlenmesini tavsiye ediyorken; buna rağmen onun evlendiği hanımlar genellikle yaşlı, dul ve kimsesiz kadınlardı. Burada Hz. Resulullah'ın eşlerinden birkaçını örnek olarak aktaralım:

1- Ümmü Habibe

İslâm'ın azılı düşmanı *Ebu Süfyan*'ın kızıydı ve Resulullah'ın (s.a.a) halasının oğlu olan *Ubeydullah b. Cahş*'la evliydi. Ubeydullah, hicret ettikleri Habeşistan'da İslâm'dan çıkarak Hıristiyan olmuş, çok geçmeden de içkiye aşırı düşkünlüğü yüzünden canından olup kâfir olarak ölmüştü.² Hz. Resulullah (s.a.a) bu olayı öğrenince hicretin 6. yılında³ *Amr b. Ümeyye Zamiri*'yi Habeşistan'a göndererek *Necaşi*'den Ümmü Habibe'yi kendisine nikâhlanmasını istedi ve *Necaşi* onunla Hz. Peygamber'in (s.a.a) nikâhını kıydı. Ümmü Habibe bir yıl daha Habeşistan'da kaldıktan sonra hicretin 7. yılında son muhacir grupla birlikte Medine'ye döndü,⁴ bu sırada 30-40 yaşlarındaydı.⁵

Hz. Resulullah'ın (s.a.a) bu Müslüman kadınla evliliğinin, onun gönlünü almak ve himaye etmekten başka amaç taşımadığı apaçık ortadadır. Çünkü bu kadıncağыз sırf Müslüman olduğu için putperest ba-

1- Daha fazla bilgi için bk. Tahrim Suresi, 1 ila 5. ayetlerin tefsiri.

2- Muhammed b. Sa'd, *et-Tabakatu'l-Kubra*, Beyrut, Daru Sadır Yay. c.7, s.97. Şeyh Abbas Kummî, *Sefinetu'l-Bihar*, c.1 "hubb" terimi, s.204.

3- İbn Esir, *Usdu'l-Gabe*, c.5, s.458. Mesudî, *Murucu'z-Zeheb*, Beyrut, Daru'l-Endülüs, c.2, s.289. Hamdullah Mustevfi, *Tarih-i Gozide*, Abdülhüseyn Nevaî'nin katkılarıyla, Tahran, Emir Kebir Yay. H.Ş. 1362, s.161.

4- İbn Kesir, *el-Bidaye*, c.4, s.144. Mustevfi, *Tarih-i Gozide*, s.161.

5- İbn Sa'd, *et-Tabakatu'l-Kubra*, c.7, s.99. Şeyh Abbas Kummî, *Sefinetu'l-Bihar*, c.1, s.204.

basıyla akrabalarının hüşmine uğrayıp onlardan kopmuş, Müslüman eşiyile birlikte Habeşistan'a hicret etmek zorunda kalmış, bu gurbet diyarında da yegane munisi olan kocasını kaybetmişti. Bu durumda Hz. Peygamber Efendimizin (s.a.a) eşi olmaktan daha kıvanç ve teselli verici ne olabilirdi?

Hristiyan şarkiyatçıların dediği faraziyeyi kabul edecek olursak, öyle birinin başka ülkede yaşayan ve dönüp dönmeyeceği bile belli olmayan bir kadını nikâhlaması neyle açıklanabilir?

2- Ümmü Seleme

Asıl adı *Hind* olan *Ümmü Seleme*; *Ebu Ümeyye Mahzumi*'nin kızıydı. İlk kocası Mahzumoğulları'ndan *Ebu Seleme* (Abdullah)¹ Hz. Resulullah'ın (s.a.a) halasının oğluydu.² Bu Müslüman çiftin dört çocuğu vardı ve aralarından birinin adı "Seleme" olduğundan kendileri "*Ümmü Seleme*" ve "*Ebu Seleme*" künyeleriyle tanınıyordu.³

Ebu Seleme *Uhud Savaşı*'nda aldığı bir yara nedeniyle hicretin 3. yılı cemaziyülahır ayında şehit oldu.⁴ Bu sırada muhtemelen Ümmü Seleme'yle kocasının kabilesi olan Mahzumoğulları'ndan Medine'de kimse yoktu, çünkü kendisi "Ebu Seleme öldüğünde" diyor "Çok üzül-müş, kederlenmişim. Kendi kendime "İşte gurbet içinde gurbet!" diyordum; şimdi öyle ağla, öyle gözyaşları dök ki dillere destan olsun!"⁵

Hz. Resulullah (s.a.a) hicretin 4. yılında onu nikâhladı,⁶ bu sırada Ümmü Seleme artık iyice yaşlanmıştı.⁷

Görüldüğü gibi Hz. Resulullah'ın (s.a.a) bu evliliği de yaşlı bir dul kadınla yetim çocuklarının bakımını üstlenebilmek için gerçekleşmiştir.

1- Askalanî, *el-İsabe*, c.4, s.458. İbn Esir, *Usdu'l-Gabe*, c.5, s.588.

2- İbn Esir, *Usdu'l-Gabe*, c.5, s.218.

3- İbn Esir, *Usdu'l-Gabe*, c.5, s.588. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.4, s.294. İbn Sa'd, *et-Tabakat*, c.8, s.87.

4- İbn Abdulberr, *el-İstiab*, c.4, s.82.

5- Emir M. el-Hayyamî, *Zevcatu'n-Nebi ve Evladuhu*, Beyrut, Müessesetu İzzid-din, 1. bas H. 1411, s.199.

6- İbn Hacer, *el-İsabe fi Temyizi's-Sahabe*, c.4, s.458. İbn Sa'd, *et-Tabakat*, c.8, s.87.

7- İbn Sa'd, *et-Tabakat*, s.90-91. Muhammed b. Habib, *el-Muhber*, Daru'l-Afaki'l-Cedide bas. s.84.

Yaşlı bir dulla evlenip onun dört yetim yavrusuna kucak açmak bizzat bir çile ve riyaset değil midir?

Hız. Resulullah'ın (s.a.a) eşleri arasında takva, dindarlık ve maneviyat bakımından Hız. Hatice'den sonra en efdal olanı Ümmü Seleme validemizdir.¹ Bü büyük kadın imamet ailesine gönülden bağlılık duymadaydı; nitekim Hız. Resulullah'ın (s.a.a) Ehlibeyt'i tarafından defalarca velayetin ilim ve sırlarına ehil görülmüş, bunları sadakatle muhafaza etmişti.²

3- Zeyneb Bint-i Cahş

Hız. Resulullah'ın (s.a.a) halasının kızıydı. Daha önce Hız. Resulullah'ın (s.a.a) evlatlığı olan Zeyd b. Harise'yle evlenmişti,³ ondan ayrıldıktan sonra Hız. Peygamber (s.a.a) ile nikâhlandı.

Zeyd, Hız. Hatice'nin kölesiydi; Hız. Hatice Hız. Resulullah'la (s.a.a) evlendiğinde Zeyd'i ona hediye etmiş, hazret de (s.a.a) bi'setten önce Zeyd'i azat edip kendisine evlatlık olarak kabullenmişti. Bu nedenle o günden sonra Zeyd'e "Muhammed'in oğlu" denilmeye başlanmıştı.⁴

Bi'setten sonra Yüce Allah cahiliye dönemi kurallarına dayalı evlatlık töresini batıl ilân ederek şöyle buyurmuştur:

Yüce Allah evlatlıklarınızı sizin gerçek oğullarınız saymamıştır; bu söz sadece sizin ağzınızdan çıkan bir sözdür, Allah ise hakkı söyleyendir ve doğru yola hidayet edicidir.

Evlatlıklarınızı kendi babalarının adıyla çağırın, Allah katında bu daha âdilcedir. Eğer babalarını tanımıyorsanız o zaman da sizin din kardeşleriniz ve azatlarınız sayılırlar. Hata yaptığınız (bilmeden ve farkında olmadan onları başkalarının adıyla çağırduğunuz) için size bir korku yoktur (bu yüzden kınanmazsınız)

1- Mamaganî, *Tenkihu'l-Makal*, c.3, Faslu'n-Nisa, s.72. İbn Hacer, *el-İsabe fi Temyizi's-Sahabe*, c.4, s.458. İbn Sa'd, *et-Tabakat*, s.91.

2- Mamaganî, *Tenkihu'l-Makal*, c.3, Faslu'n-Nisa, s.72. Şeyh Muhammed Taki Tusterî, *Kamusu'r-Rical*, Tahran, Merkez-i Neşr-i Kitab, H.K. 1389, c.10, s.396.

3- İbn Sa'd, *et-Tabakat*, c.8, s.101. İbn Esir, *Usdu'l-Gabe*, c.2, s.226. İbn Hacer, *el-İsabe*, c.4, s.564.

4- İbn Sa'd, *et-Tabakat*, c.8, s.101. İbn Esir, *Usdu'l-Gabe*, c.2, s.224. İbn Hacer, *el-İsabe*, c.4, s.563.

ama bilerek ve kasten söylediğiniz şey için hesaba çekileceksiniz, şüphesiz, Allah affedici ve bağışlayıcıdır.¹

Bu ayetler indikten sonra Hz. Resulullah (s.a.a) Zeyd'e "Sen Harise'nin oğlusun" buyurdu ve o günden sonra onu "Resulullah'ın (s.a.a) azatlısı" olarak çağırıldılar.²

Hz. Resulullah (s.a.a) Zeyneb'i Zeyd'e istedi. Zeyneb önce bunu kabule yanaşmadı. Çünkü o, ünlü Kureyş kabilesine mensuptu ve Abdulluttalib'in torunuydu; Zeyd ise Kureyş'ten olmadığı gibi, azat edilmiş bir köleydi de! Ancak, Resulullah'ın (s.a.a) bu evliliğe çok temayül göstermesi üzerine nihayet kabul edecek ve Zeyd'le evlenecekti. Bu evlilik İslâm'ın ırk ve sınıf ayrıcalıklarını tanımadığının ve bunu ortadan kaldırdığının bir göstergesi olmuş, bunun fiili örneği sayılmıştı, Hz. Resulullah'ın (s.a.a) ısrarındaki hikmet de zaten buydu!

Ne var ki çiftler anlaşamıyor, aralarında huzursuzluk eksik olmuyordu, çok geçmeden iş boşanma noktasına varmıştı. Zeyd birkaç defa Zeyneb'i boşamak istediye de Hz. Resulullah (s.a.a) "*Eşinden ayrılma!*" buyurarak evliliğini hoşlukla korumasını tavsiye etmedeydi.³ Ancak bu evlilik yürümedi ve sonunda Zeyd eşinden ayrıldı. Bu boşanmadan sonra Allah Teala, Araplar arasında evlatlığın eşiyile evliliği yasaklayan cahiliyetin batıl töresini ortadan kaldırmak ve bu evliliği Müslümanlara kolaylaştırmak için Hz. Resulullah'a (s.a.a) Zeyneb ile evlenmesini emretti. Cahiliye dönemi Arapları, erkek evlatlığı her açıdan öz evlat sayıyor, bu nedenle de onun dul eşiyile evliliği caiz bilmiyorlardı. Kur'ân-ı Kerim bu evliliğin gayesini şöyle açıklar:

Hani sen, Allah'ın kendisine nimet verdiği ve senin de kendisine nimet verdiği kişiye (Zeyd) "Eşini yanında tut ve Allah'tan sakın." diyordun. İnsanlardan da çekinerek Allah'ın açığa vuracağı şeyi kendi nefsinde saklı tutuyordun;⁴ oysa Allah kendisin-

1- Ahzab, 4 ve 5.

2- Alusî, *Tefsiru Ruhi'l-Meani*, Beyrut, c.21, s.147.

3- İbn Sa'd, *et-Tabakat*, c.8, s.103.

4- Müfessirlere göre Hz. Resulullah'ın (s.a.a) yüreğinde sakladığı şey Zeyd'in Zeynep'ten boşanacağı ve Hz. Peygamber'in (s.a.a) onunla evleneceği yolunda Rabbinden aldığı haberdirdi. Böylece Araplar arasındaki bu batıl gelenek yıkılmış olacaktı. Hz. Resulullah (s.a.a) insanların bu konuda tavrı ve sözlerinin ne olacağını bildiği i-

den çekinmene çok daha layıktı. Artık Zeyd ondan ilişkisini kesince biz onu seninle evlendirmiş olduk ki, böylelikle evlatlıklarının kendilerinden ilişkilerini kestikleri (kadınları boşadıkları) zaman, onlarla evlenme konusunda müminler üzerine bir güçlük olmasın, Allah'ın emri uygulanabilirdir (bu tür evlilik yasağı kaldırılmalıdır).¹

Münafıklar bu evliliği yeni iftiralara vesile ederek "Muhammed (s.a.a) oğlunun boşadığı eşiyle nikâhlandı" dediler.² Yüce Allah, bunlara cevap olarak da şöyle buyurdu:

Muhammed sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir; ancak o, Allah'ın elçisi ve peygamberlerin sonuncusudur ve Yüce Allah her şeyi bilendir!³

Bazı Hıristiyan şarkiyatçılar ve insaftan yoksun kimseler bu evliliği dallandırıp budaklandırmış ve adeta bir aşk hikayesine çevirmiştir,⁴ an-

çin bu bilgisini açıklamaktan çekinmiştir. İmam Zeynelabidin (a.s) bunu aktarmaktadır. Alusî, *Tefsiru Ruhi'l-Meani*, c.22, s.24. Tabersî, *Mecmau'l-Beyan* c.8, s.360.

1- Ahzab, 37.

2- İbn Esir, *Usdu'l-Gabe*, c.7, s.494. Tabersî, *Mecmau'l-Beyan*, c.8, s.337. Kastalanî, *el-Mevahibu'l-Ledunniyye*, Salih Ahmed Şamî inc. Beyrut, 1. bas. H. 1412 c.2, s.87.

3- Ahzab, 40.

4- *Dairetu'l-Maarifi'l-İslâmîyye*, Arapça tercümesi Ahmed eş-Şentenavî ve diğerleri, c.11, s.29'da "Zeyneb" terimi. M. H. Heykel, *Hayatu Muhammed*, s.316-323. Olayı saptıran oryantalistlere göre güya Hz. Resulullah (s.a.a) bir gün Zeyd'in evine gitmiş, tesadüfen Zeyneb'i orada görünce güzelliğine kapılıp ona aşık olmuş. Zeyd de bunu anlayınca Zeyneb'i boşamış!!! Bu iftiranın ilkelliği güldürücüdür, çünkü Zeyneb Hz. Resulullah'ın (s.a.a) yakın akrabası olduğu gibi, o sırada kadınların örtünmesi de pek yaygın bir gelenek değildi ve onu görmediği, tanımadığı doğru değildir. Böyle bir ortamda yakın akrabaların birbirlerinin güzel mi yoksa çirkin mi olduğunu bilmediği düşünülebilir mi?! Hiçbir aslı olmayan bu rivayet maalesef bazı tarih kitaplarında da yer aldığından (bk: *Taberî Tarihi*, c.3, s.42. *Tabakatu'l-Kübra*, c.8, s.101) kimi yazarlar tarafından, aslı olup olmadığına bakılmaksızın aktarılmış ve İslâm düşmanı bazı oryantalistler, birçok uyduruk rivayet gibi buna da dört elle sarılmış, böylece onlara malzeme kazandırılmıştır. Oysa metinde de açıkladığımız gibi bu olayın aslı bambaşka olup çok açık ve net şekilde Kur'an'da da geçmekte ve İslâm alimleri bu rivayetin sahih olmadığını altını çizmektedir. Mesela ünlü Şia alimi Ale-mu'l-Hüda (öl: H. 436) bu rivayetin "habise" olduğunu yazar (bk. *Tenzihu'l-Enbiya*, s.114) ve Alusî Bağdadî, bunu masalcıların uydurduğu yakışsız bir rivayet olduğunu söylemektedir. bk. *Ruhu'l-Meani* c.22, s.24-25.

çak bu iddia, peygamberlerin nübüvvet ve ismetiyle asla bağdaşmaz. Kaldı ki yukarıda belgeleri açıklandığı üzere bu olayın aslı tamamen başkadır ve tarihî belgelerde kayıtlı olduğu gibi Kur'ân'da da apaçık anlatılmaktadır.

Hız. Resulullah'ın (s.a.a) birden fazla evlilikte bulunmuş olmasının nedenleri, bazı eşlerinin kısa biyografileri hakkında aktardığımız bu birkaç örnekten sonra yeterince anlaşılmış olduğundan bu kadarla yetiniyor ve aşağı yukarı aynı nedenlerle benzerlik taşıyan diğer evliliklerini teker teker sıralamaya gerek kalmadığını sanıyoruz.

Taif'e Tebliğ Yolculuğu

Taif Mekke'nin yaklaşık 72 km. (12 fersah) uzaklığında yer alan iklimi pek güzel yaylak bir bölgedir. Taif, üzüm bağlarıyla meşhur bir şehirdir.¹ Bazı Kureyşli zenginlerin burada bağı bahçesi, mülkü vardı. Ahalisi zengin olan bu şehrin halkı, faizciliğiyle meşhurdu ve o dönemin güçlü kabilelerinden olan "Sakif" in yerleşim merkeziydi.

Hız. Hatice'yle Ebu Talib'in vefatlarından sonra Kureyşlilerin Hız. Muhammed'e (s.a.a) uyguladığı baskı ve eziyetler pek artmış, Mekke'de tebliğde bulunmak iyice zorlaşmıştı. Ama insanların İslâm'a davet edilmesi gerekiyordu ve bu ilâhî vazife terk edilemezdi. Bu nedenle Hız. Muhammed (s.a.a) Taif'e gitmeye ve buranın halkını İslâm'a davet etmeye karar verdi, Taif'te kendisini destekleyecek insanlar bulunabilirdi. *Zeyd b. Harise*² ile Hız. Ali'yi (a.s) de bu yolculukta yanına almıştı.³

Taif'te, Sakif'in eşrafından olan üç kardeşle görüştü, bunlardan biri Kureyş'in Cumeh boyunun damadıydı.⁴ Hız. Resulullah (s.a.a) onları İslâm'a davet edip kendilerinden yardım istedi, ama kabul etmedikleri gibi ona çok kaba davrandılar. Bu haber Mekke'ye ulaşacak ve Kureyş'in kulağına varacak olursa onların küstahlık ve saldırganlığını artıra-

1- Yakut Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldan*, c.4, s.9.

2- *Tarih-i Taberî*, Beyrut, c.2, s.230. Belazurî, *Ensabu'l-Eşraf*, Muhammed Hamidullah inc. Kahire bas. c.1, s.237.

3- İbn Ebi'l-Hadid, *Şerhu Nehci'l-Belağa*, Muhammed Ebulfazl İbrahim inc. Kahire bas, 1961 c.14, s.97, c.4, s.127-128 de Medainî'den naklen.

4- *Tarih-i Taberî*, s.230. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.2, s.60.

bilirdi. Bu nedenle Hz. Resulullah (s.a.a) bu olayı kapatmalarını ve mümkünse bu görüşmeden kimseye söz etmemelerini rica etti, ama onlar bunu dinlemediler.

Resulullah (s.a.a) Taif'in diğer büyüklerine gitti, onlar da kabul etmediler, diğer taraftan gençlerin onun dinine girmesinden endişelenmeye başlamışlardı.¹ Bu nedenle şehrin serserileriyle kölelerini Hz. Resulullah'ın (s.a.a) peşine takıp yüksek sesle hazreti yuhalattılar, taş yağmuruna tuttular, bu çirkin saldırılar sırasında Hz. Resulullah (s.a.a) ayağından, onu korumaya çalışan *Zeyd* de başından yaralanmıştı.

Hz. Resulullah (s.a.a) Kureyş zenginlerinden *Utbe*'yle *Şeybe*'ye ait bir üzüm bağına varmıştı; güç bela bir asmanın gölgesine çekilip oturdu ve Rabbine yakarıp dua etmeye başladı.

Taifli serserilerin onun peşine takılarak Peygamber'e (s.a.a) nasıl eziyetlerde bulunduğuna şahit olan *Utbe*'yle *Şeybe* bu manzaraya dayanamayıp *Addas* adlı Neynevalı Hıristiyan hizmetçileriyle ona biraz üzüm gönderdiler. Hz. Resulullah'ın (s.a.a) "*Bismillah*" diyerek üzüm yemesi *Addas*'ın dikkatini çekmişti, merakla bunun nedenini sorunca, ona peygamber olduğunu söyleyip kısaca İslâm'ı anlattı. *Addas* bunları duyunca kendisini hazretin ayaklarına atıp onun yaralı ayağını öptü, ellerine kapanıp buseler yağdırdı² ve orada Müslüman oldu.³

Hz. Resulullah (s.a.a) Taif'te on gün kaldıktan sonra⁴ Taiflilerin İslâm'a inanıp kendisine yardımcı olmasından ümidini kesip Mekke'ye döndü.

Hz. Resulullah'ın Sığınma İsteddiği Doğru Mudur?

Bazıları Hz. Resulullah'ın (s.a.a) Taif dönüşünde Mekke'ye girebilmek için *Mut'im b. Adıyy*'e sığındığını ve onun korumasında Mekke'ye dönebildiğini iddia eder. Ne var ki karinelere bakıldığında bu iddia hiç de inandırıcı görünmemektedir; sebeplerini sıralayalım:

1- İbn Sa'd, *et-Tabakat*, s.212.

2- *Tarih-i Taberî*, c.2, s.230, İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.2, s.62.

3- İbn Vazih, *Tarih-i Yakubî*, c.2, s.30.

4- İbn Sa'd, *Tabakatu'l-Kübra*, c.8, s.212. İbn Ebi'l-Hadid, *Şerhu Nehci'l-Belağa*, c.14, s.91. Allame Meclisî, *Biharu'l-Envar*, c.19, s.22. Resulullah'ın (s.a.a) Taif'te daha fazla kaldığını yazanlar da vardır.

1- On yıl davet ve tebliğde bulunup putperestlerle mücadele eden Resulullah'ın (s.a.a) bir putpereste sığınma zilletine katlandığı kabul edilebilir mi? Oysa Resulullah'ın (s.a.a) bütün hayatı boyunca kimsenin minneti altında yaşamamış olduğu bilinmektedir.

2- O sırada Ebu Talib dünyadan göçmüş olsa da Haşimoğulları var güçleriyle henüz meydandaydı ve aralarında *Hamza* gibi cesur yiğitler vardı ki Kureyşliler onların intikam girişiminden daima çekinmekteydi. Nitekim hicret gecesi Hz. Resulullah'ı (s.a.a) terör etmek istediklerinde Haşimoğulları'nın intikam gücünden korktukları için birçok kabileyle işbirliği yapmak zorunda kalmışlardır.

3- Bazı tarihî kaynaklarda Zeyd'in ve Hz. Ali'nin (a.s) de hazretle birlikte olduğu geçmektedir (ki böyle bir yolculukta Hz. Ali'nin (a.s) Hz. Resulullah'ın (s.a.a) yanında olmama ihtimali akla gelmiyor zaten). Yani Resulullah (s.a.a) yanına iki kişi daha almıştı, bu üç kişi kendilerini kolaylıkla koruyabilirdi ve herhangi bir korumaya ihtiyaçları yoktu.

4- Hz. Resulullah (s.a.a) Arapların o güne dek gördüğü en cesur insanlardan biriydi ve onun gibi birine saldırma cesareti göstermek her yiğidin kârı değildi. Nitekim Hz. Ali (a.s) gibi bir kahraman, onun savaş meydanlarındaki cesaretinden söz ederken şöyle der:

Savaş tandırı iyice kızıştığında hepimiz Resulullah'a sığınırız,
o sırada hiçbirimiz onun kadar düşmanın yakınında olmazdık.¹

5- Hz. Resulullah (s.a.a) o günlerde toplumun çoğu müşkülâtının kökü olan kabile düzeniyle mücadele ediyordu; bu bozuk düzenin bir parçası olan sığınma töresine bizzat kendisinin başvurup bu batıl töreyi bilfiil onaylaması mümkün müydü?

6- *Belazürî*'yle² *İbn Sa'd*'in³ haberinde Hz. Resulullah'ın (s.a.a) Taif yolculuğunun şevvalin son günlerine denk geldiği geçer. Bu haber doğru kabul edilecek olursa Hz. Resulullah'ın (s.a.a) Taif'te bulunduğu ve Mekke'ye döndüğü günlerin tamamı haram aylarla örtüşüyor demektir. O günkü yaygın töreler gereğince haram aylarda savaşılmaz, kan dökülmezdi. Öyleyse Resulullah'ın (s.a.a) sığınmaya ihtiyaç duymasını gerektirecek hiçbir tehlike ve ortam yok demektir zaten.

1- *Nehcu'l-Belağa*, Subni Salih incelemeli, s.530, 9 no'lu vecize.

2- *Ensabu'l-Eşraf*, c.1, s.237.

3- *et-Tabakat*, c.1, s.210.

Bu karineler dikkate alınarak şu sonuca varılabilir: Hz. Peygamber (bir gece *Nahle*'de mola verdiği¹ ve bazı cinlerin Kur'ân ayetlerini burada duyduğunun söylendiği²) Taif dönüşünde, Mekke'ye Nahle Vadisi'nden girmiştir.³

Kur'ân'ın Cazibesi

Hz. Peygamber efendimiz (s.a.a) insanları İslâm'a davet ederken, kendisinden çok az konuşurdu; onun davetinin en güzel aracı, Araplar üzerinde inanılmaz bir cazibesi olan Kur'ân ayetleriydi. Kur'ân, bildiği gibi Hz. Resulullah'ın (s.a.a) en büyük mucizesidir; gerçek anlamda bir fesahat ve belagât mucizesi! Kur'ân ayetlerinin kendine has bir güzelliği olan kelime ve terimleri, cümle yapıları, deyim ve kavram seçimleri, inanılmaz uyum ve ahengi muhatabını büyüleyecek bir cazibe ve çekiciliğe sahip olup emsalini ve benzerini ortaya koyabilmek insanoğlunun gücünü aşmaktadır. Nitekim Kur'ân'ı Kerim ona inanmayıp inkâr edenlere meydan okumakta ve **"eğer şüphenez varsa, Kur'ân'daki surelerden birine benzer bir sure getirin!"** demektedir.⁴

Şiiri pek seven ve şiirden çok iyi anlayan *Hicaz* Arapları Kur'ân-ı Kerim ayetlerinin fesahat ve güzelliği karşısında hayran kalıyorlardı. Vahiy sözleri onların adeta ruhunu okşuyor, en tatlı nağmelerden daha hoş geliyordu kulaklarına... Kur'ân ayetlerinin, ruhlarının derinliklerinde bıraktığı etkiyle bazen oldukları yerde bir süre hareketsiz kalıyor, ayetlerdeki ahengin cazibesinde gark oluyorlardı!

Bir gece, aralarında Ebu Süfyan ile Ebu Cehil'in de bulunduğu Kureyş büyükleri birbirinden habersiz, Hz. Resulullah'ın (s.a.a) evinin çevresinde gizlenerek o hazretin gece namazı kılariken okuduğu ayetleri zevkle dinleyerek sabahladılar! Şafak vakti evlerine dönerken birbirlerini görmüş, her biri diğerini kınamaya başlamıştı! Telaşla "Artık bunu yapmayalım, şehrin serserileri fark edecek olursa hakkımızda yanlış düşü-

1- Mekke ile Taif arasında bir gecelik uzaklıkta bir yerin adı. bk. *Siretu'n-Nebeviyye*, c.2, s.63 dipnotu.

2- *Tarih-i Taberî*, c.8, s.231. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.2, s.63.

3- *es-Sahih Min Sireti'n-Nebiyyi'l-A'zam*, c.2, s.167-168.

4- Bakara, 23.

nür, bizim Müslüman olduğumuzu zannederler!" diyerek aralarında sözleştiler. Ama bu vaka birkaç kez tekrarlandı ve her defasında bir daha bu ihtiyatsızlığı yapmayacaklarına dair birbirlerine söz verdiler!¹

Sihir ve Büyü İftirası

Hac mevsimi Hz. Resulullah'ın (s.a.a) İslâm'ı tebliğ etmesi için çok uygun bir fırsattı, çünkü çeşitli kabileler hac merasimine katılmak için Mekke'ye akın ediyordu. Hac günlerinde Hz. Muhammed (s.a.a) tevhid nidasını bütün Arap Yarımadası'na duyurabilirdi. Bu tehlikenin farkında olan Kureyşliler hac mevsimi geldiğinde korku ve telaşa kapılıyorlardı. Bir hac mevsimi arefesinde Kureyş büyükleri, Mahzumoğulları kabilesinin yaşlı reisi *Velid b. Muğiyre*'nin evinde toplandılar. Velid:

– Hac mevsimi başlıyor! dedi. Millet dört bir yandan bu şehre akın ediyor! Muhammed'in (s.a.a) olayını herkes duymuş... Onun hakkında ağız birliği etmeli, hepiniz aynı şeyi söylemelisiniz; birinizin dediği diğerlerinininkiyle çelişmemeli!

Hepsi Velid'i tasdiklemişti:

- Sen ne dersin, biz de onu söyleriz!
- Siz söyleyin önce bakalım; ben dinliyorum.
- Onun kâhin olduğunu söylesek!
- Hayır, bu olmaz! Vallahi kâhin değil o! Biz çok kâhin gördük; kahinler gibi ne mırıldanıyor ,ne de kafiyeli konuşuyor!
- O zaman, deli olduğunu söyleyelim!
- Olmaz! Deli de değil! Hepiniz deli görmüşüzdür, deliliğin nasıl olduğunu herkes bilir! Ne vücudunda gayri ihtiyari titreme var, ne de onu vesveselendiren bir cin!
- Şair olduğunu söyleyelim!
- Ama Şair değil ki! Şiirin her türlüşünü bilen insanlarız biz! Onun söyledikleri şiir değil!
- O hâlde sihir yaptığını, büyücü olduğunu söyleriz!
- Olmaz! Büyücü diyemeyiz ona! Büyücülerin iplere nasıl düğüm atıp üflediğini herkes bilir; o bunları yapmıyor ki!

1- İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.1, s.337.

– Peki, ne diyelim o zaman?

– Vallahi onun söyledikleri pek tatlı şeyler... İnsanın ruhunu okşuyor... Kökü şirin ve capcanlı, dalları meyve dolu sözler... Bu söylediklerinizin hangisini onun hakkında iddia edecek olsanız, yalanınız hemen belli olur! Bunlardan en iyisi, onun sihir yaptığını söylemek! Çünkü büyüülü sözleriyle babayla oğlu, kardeşle kardeşi, karıyla kocayı birbirinden ayırıyor; bir kabilenin fertleri arasında ayrılık yaratabiliyor!

Kureyş büyükleri bu kararda anlaşmış, toplantı bitmişti. O günden itibaren hacıların yoluna dikilip Hz. Muhammed'in (s.a.a) sihir yaptığını söylemeye ve hacıları ondan uzak durmaları için uyarmaya başladılar.¹

Kureyşlilerin kurultaylarında "sihir" olarak tanımladıkları şey, Kur'ân'ın fevkalade akıcı ve çekici ayetleriydi; bu ayetleri dinleyen Araplar cazibesine kapılmaktan kendilerini alamıyor, hayranlıklarını gizleyemiyorlardı. Kur'ân ayetlerini dinleme yasağı öyle bir raddeye vardı ki, Kureyş büyükleri, Medine'den gelen *Es'ed b. Zûrara* gibi ünlü birine Muhammed'in (s.a.a) büyüüne kapılmamak için tavaf sırasında kulağına pamuk tıkamasını tavsiye ettiler!²

Arap Kabilelerini İslâm'a Davet

Hz. Resulullah (s.a.a) sadece Mekke'de değil, Mekke dışındaki Arap kabilelerini de İslâm'a davet ediyordu. *Kinde, Kelb, Hanifeoğulları, Âmir b. Sâsaağulları* gibi kabilelerin yaşadıkları yerlere giderek onlara İslâm'ı anlattı. *Ebu Leheb* de onun peşinden gidiyor ve halkın hazreti dinlemesine, ona uymasına engel oluyordu.³

Hz. Resulullah (s.a.a) Âmiroğulları kabilesiyle görüşüp onlara İslâm'ı anlatırken kabile büyüklerinden *Beyhare b. Firas* "Eğer" dedi, "Biz senin bu davetini kabul eder de sana biat edecek olursak; Rabbinin seni düş-

1- İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.1, s.288-289.

2- Tabersî, *İ'lamu'l-Vera*, s.56.

3- İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.2, s.65-66. *Tarih-i Taberî*, Beyrut bas, c.2, s.232-233. Belazurî, *Ensabu'l-Eşraf*, c.1, s.237-238. İbn İshak, *es-Siyer-u ve'l-Meğazî*, Süheyl Zekar incelemesi, s.232. Ayrıca, Fezare, Gassan, Mürre, Süleym, Abs, Haris, Uzre, Hazreme, Nezir ve Bekaoğulları kabilelerini de birer birer İslâm'a davet etmiş, ama hiçbiri kabul etmemiştir. bk. İbn Sa'd, *et-Tabakat*, Beyrut, Sadır Yay. c.1, s.216-217.

manlarına karşı galip kılması hâlinde bizi kendi halefin olarak kabul edeceğini ve halifeliğinin bizim olacağına söz verir misin?"

Yüce Peygamber (s.a.a) "*Bu, Allah'ın bileceği bir iştir. Onu dilediğine verir!*"¹ diye buyurdu.

Resulullah'ın (s.a.a) bu cevabına çok şaşırın adam, hayretle "Yani" dedi, "Biz senin dinin için Arap kabilelerini karşımıza alıp onlarla mücadele edeceğiz ve Allah seni muzaffer kıldığında iş başkasının eline geçecek, öyle mi?! Bizim bu dine ihtiyacımız yok!"²

Kinde kabilesiyle de böyle bir görüşme yapıldığı, onların da aynı teklifte bulunduğu ve Resulullah'ın (s.a.a) onlara da aynı cevabı verdiği, tarihte kayıtlıdır.³

Resulullah'ın (s.a.a) böyle bir teklife bu cevabı vermesi, iki açıdan çok önemli ve dikkat çekicidir:

1- Hz. Resulullah (s.a.a) halefinin (kendisinden sonra halifesinin) kim olacağına ancak Allah Teala tarafından belirleneceğini buyurmakta, bu da peygamberin halifeliğinin ilâhî bir atama ve tayin prensibine dayalı olduğunu göstermektedir. Yani halifenin kim olacağına karar verecek olan makam insanlar değil, bizzat Allah Teala'dır.

2- Dikkate değer bir başka nokta da Hz. Resulullah'ın (s.a.a) "amaca ulaşmak için her yol mubahtır" mantığından hareket ederek gayesi yolunda her vesileye başvurup, her yolu meşru sayan beşerî liderlerin aksine, İslâmî tebliğ ve davet konusunda ahlâk prensiplerini çiğnememesi ve her yöntemi meşru saymamasıdır. O şartlar altında büyük bir kabilenin Müslüman olması çok önemli ve çok büyük bir başarı olacağı hâlde, karar yetkisi kendisinde olmayan bir konuda vaatte bulunmuş ve tutamayacağı bir sözü vermemiştir!

Haram aylar hürmetine güvenliğin sağlandığı ve insanların dört bir yandan Mekke, Mina veya Ukkaz, Mecenne ve Zilmecaz gibi Mekke çevresindeki mevsimlik panayırlar ve pazar yerlerine akın ettiği hac ve umre

1- el-Emru lillah (ilallah) yedauhu haysu yeşa'.

2- İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.2, s.66. *es-Siretu'l-Halebiyye*, Beyrut, Ma'rifet Yay. c.2, s.154. Zeyni Dehlan, *es-Siretu'n-Nebeviyye ve'lAsaru'l-Muhammediyye*, Beyrut, Ma'rifet Yay. 2. bas. c.1, s.147. Seyyid Cafer Murtaza Amilî, *es-Sahihu Min Sireti'n-Nebi*, c.2, s.175-176.

3- İbn Kesir, *el-Bidaye*, Beyrut. Mektebetu'l-Maarif, 1. bas. 1966 c.3, s.140.

mevsiminde¹ Hz. Resulullah (s.a.a) tebliğ faaliyetlerini yoğunlaştırıyor, özellikle kabile büyükleriyle görüşüyordu. Mekke'ye gelen hacılarla diğer yolcular Müslümanlığı kabul etmese bile, onun bi'set haberini ve ilâhî mesajını kendi diyarlarına götürmüş ve insanlara duyurmuş oluyordu ki tek başına bu bile zafere doğru bir adım sayılırdı.

1- İbn Sa'd, *et-Tabakat*, c.1, s.216.

4. Bölüm

HİCRETEN CİHANŞÜMUL DAVETE

- 1- Yesrib'e Hicret
 - 2- Resulullah'ın (s.a.a) Medine'deki Köklü Girişimleri
 - 3- Yahudilerin Komploları
 - 4- İslâm Savaş Birlikleri Kuruluyor
-
-

1- YESRİB'E HİCRET

Yesrib'de İslâm'ın Nüfuz Ortamı

Kurâ Vadisi, Yemen'den Şam'a giden ticaret yolunda, Mekke yakınından geçtikten sonra bu güzergah üzerinde yer alan uzun bir derenin adıdır. Kuzeyden güneye doğru uzanan bu dere boyunca tarıma elverişli yeşil ve sulak vahalar vardı,¹ bu güzergahı kullanan kervanlar bu vahalara uğruyorlardı. Mekke'nin kuzeyinde bu şehre 500 km. uzaklıkta yer alan bu geniş vahalardan biri "Yesrib"di. Eski bir yerleşim vahası olan Yesrib, Hz. Resulullah'ın (s.a.a) buraya hicretinden sonra "Medinetu'r-Resul" adını aldı ve zamanla sadece "Medine" denildi.

Ticaretle uğraşan Mekkelilerin aksine, bu şehrin halkı, geçimini çiftçilik ve ziraattan sağlıyordu. Yesrib'in nüfus karışımıyla sosyal durumu da Mekke'den epey farklıydı, üç büyük Yahudi kabilesi *Nadıroğulları*, *Kaynukaoğulları* ve *Kurayzaoğulları* bu şehirde yaşıyordu. Yemen asıllı ve Kahtanlardan olan Evs ile Hazrec kabileleri de Ma'rib Seddi yıkıldıktan sonra² güneyden göç ederek bu şehre yerleşip Yahudilerle birlikte yaşamaya başlamıştı.

Hz. Resulullah'ın (s.a.a) Mekke'de tebliğ ve davetle uğraştığı yıllarda Yesrib'de Hz. Resulullah'ın (s.a.a) bu şehre hicretine zemin hazırlayan ve giderek bu şehri İslâm'ın davet ve yayılma üssüne dönüştürecek olan önemli gelişmeler oluyordu:

1- Yahudiler şehrin etrafında tarıma en elverişli arazileri kendilerine ayırmış, buralarda geniş hurma bahçeleri geliştirmişlerdi, bu nedenle de

1- Yakut Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldan*, 1399, c.4, s.338.

2- *Mu'cemu'l-Buldan*, c.5, s.36. Ma'rib Seddi'nin tarihî geçmişi 1. bölümde açıklanmıştır.

onların maddî durumu daha iyiydi.¹ Bazen Evs ve Hazrec kabilesiyle aralarında bir tartışma çıktığında Yahudiler "Çok yakında bir peygamber gelecek ve biz ona uyacağız, onun yardımıyla tıpkı *Âd* ve *İrem* kavimleri gibi sizi yok edeceğiz!" diyorlardı.² Yahudiler daha seviyeli ve kültürlü olduğundan cahil putperestler onlara büyük insanlar gözüyle bakıyor, ister istemez saygı duyuyor ve onların bu konudaki sözlerine ciddiyetle inanıyorlardı. Onların inandığını ve bu nedenle de kendilerinden çekinerek saygılı davrandığını gören Yahudiler bu tehdidi birkaç kez tekrarlayıp ciddî şekilde gündeme getirmişti, bu da Evs ve Hazrec kabilesinin bir peygamberin zuhurunu beklemesine yol açmıştı. İşte bu nedenle Yesrib'de Hz. Resulullah'ın (s.a.a) zuhuruna zemin hazırlayan olumlu bir zihniyet kendiliğinden gelişme hâlindeydi.

2- Yıllar öncesinde Evs ile Hazrec kabileleri arasında çok kanlı savaşlar yaşanmıştı ve bunların sonuncusu *Buas* savaşıydı. Bu çatışmalar her iki tarafa da ağır kayıp ve zayıflar verdiğinden ikisini de bıktırarak, bir çözüm ve barış yolu arar hâle gelmişlerdi. Ancak, onları barıştırabilecek tarafsız ve güvenilir biri yoktu aralarında. Hazrec kabilesinin büyüklüğünden olan *Abdullah b. Ubey Buas* Savaşı'na katılmayarak tarafsızlığını göstermişti, şimdi tarafları barıştırıp her iki kabilenin de reisliğine soyunacaktı. Bunun için ortam hazırda artık.³ Ne var ki Evs'le Hazrec'in Mek-

1- Montgomery Watt, *Muhammed fi'l-Medine*, Arapaça'ya çev. Şaban Berekat, Beyrut, s.294. Yesrib'de Arapların 13 kale ve yerleşim merkezi vardı. Buna karşılık, Evs'le Hazrec buraya gelmeden önce Yahudilerin buradaki kale ve yerleşim merkezlerinin sayısı 59'du! bk. *Muhammed fi'l-Medine*, s.293. *Vefau'l-Vefa*, c.1, s.165. Bu miktar, sözkonusu iki grup arasındaki yaşam standartlarının ne kadar farklı olduğunu göstermeye yetmektedir!

2- İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.2, s.70. *Tarih-i Taberî*, c.2, s.234. Beyhakî, *Delailu'n-Nübüvvet*, çev. Mahmud Mehdevî Dameğanî, Tahran, Merlez-i İntişarat-ı İlmî ve Ferhengî, 1361, H.Ş. c.2, s.128. bk. İbn Şehraşub, *Menakıbu Âl-i Ebi Talib*, c.1, s.51. Tabersî, *İ'lamu'l-Vera*, s.56. İslâm peygamberinin zuhur edeceğini bu şekilde önceden bildiren Yahudiler zuhurundan sonra ona düşman olmuşlardır! Bu nedenle Kur'ân onların durmunu şöyle anlatır: "Allah katından, yanlarında olan Tevrat'ı doğrulayıcı bir kitap geldiği zaman, (Yahudiler) bundan önce onun yardımıyla kâfirlere karşı galip geleceklerini birbirlerine müjdeledikleri hâlde, bu kitap ve daha önceden tanımış oldukları peygamber (Hz. Muhammed s.a.a) onların yanına gittiğinde inkâr edip ona kâfir oldular. Allah'ın lâneti kâfirlerin üzerine olsun!" Bakara, 89.

3- Tabersî, *İ'lamu'l-Vera*, s.57.

ke'de Hz. Resulullah'la (s.a.a) yaptığı görüşme olayların seyrini değiştirecek, *Abdullah b. Ubey* de bu konumunu kaybedecekti.

Yesrib'in İlk Müslümanları

Yesrib halkı, Mekke'ye gidip gelen kervanlar vasıtasıyla Hz. Resulullah'ın (s.a.a) bi'setinden, alenî tebliğin ilk günlerinden itibaren haberdar olmuştu. Bunlardan bazıları Mekke'de Hz. Resulullah'la (s.a.a) görüşerek Müslüman olmuş, ama çok geçmeden ölmüş veya öldürülmüş olduğundan¹ Yesrib'de başkalarının Müslümanlığına vesile olamamışlardı.

Bi'setin 11. yılında Hz. Peygamber (s.a.a) Hazrec büyüklerinden altısını hac mevsiminde Mina'da görecek ve onları İslâm'a davet edecekti. Hazrecliler bunu duyunca kendi aralarında görüşüp "Yahudilerin yakında zuhur edecek diyerek bizi korkuttuğu peygamber işte bu olsa gerek! Biz Yahudilerden daha önce davranıp ona biat edelim!" dediler ve Müslüman oldular. İslâm'ı kabul ettikten sonra Peygamber'e (s.a.a) "Bizim kavmimiz arasında şu anda çok kötü bir düşmanlık var." dediler, "Sürekli birbirimizle çekişip durmaktayız; umarız Yüce Allah senin elinle onlar arasında sevgi bağı oluşturur. Bizler şimdi Yesrib'e dönüp halkımızı İslâm'a davet edeceğiz; onlar da bize katılırsa artık bizim büyüğümüz sen olursun!"

Bu grup Yesrib'e döndükten sonra halkı İslâm'a davet etti; çok geçmeden İslâm dini bütün Yesrib'de konuşulmaya başlamış, günün konusu olmuştu. Artık Hz. Muhammed'le (s.a.a) onun dininin konuşulmadığı bir tek ev yoktu bu şehirde.²

İlk Akabe Biati

Bi'setin 12. yılında Yesrib'den gelen 12 kişi Mina'nın akabesinde³ Hz. Resulullah'a (s.a.a) biat ettiler.⁴ Bu grubun onu Hazreç'ten ikisi de Evs'-

1- İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye* c.2, s.67-70. *Tarih-i Taberî*, c.2, s.233. Belazurî, *Ensabu'l-Eşraf*, c.1, s.238. Beyhakî, *Delailu'n-Nübüvvet*, c.2, s.118.

2- İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye* c.2, s.70-73. *Tarih-i Taberî*, c.2, s.234-235. Beyhakî, *Delailu'n-Nübüvvet*, c.2, s.128. Allame Meclisî, *Biharu'l-Envar*, c.19, s.25.

3- "Akabe" burada "sarp geçit ve yamaç" anlamındadır ve Mina'nın bittiği yerde, Mekke'nin sağında yer alan bir geçit kastedilmektedir.

4- Bunlardan beşi, bir yıl önce biat edenlerdendi.

tendi ve bu da artık aralarındaki düşmanlığa son verdiklerini ve İslâm sancağı altında omuz omuza verip birleşeceklerini gösteriyordu.

Artık Allah'a şirk koşmayacaklarına, hırsızlık yapmayacaklarına, zina etmeyeceklerine, evlatlarını öldürmeyeceklerine, birbirlerine iftira (zina iftirası) atmayacaklarına ve iyi işlerde Resulullah'ın (s.a.a) emrin-den çıkmayacaklarına dair biatleştiler.¹

Hz. Peygamber (s.a.a) bu biatlerine sadık kalmaları hâlinde onların ödüllendirileceğini buyurarak cennetle müjdeledi.² Hac mevsiminden sonra Yesrib'e dönen bu grup, Hz. Muhammed'den (s.a.a) Yesrib halkına Kur'ân'ı ve İslâm'ı öğretecek birini göndermesini istedi. Hazret bu rica üzerine onlara *Mus'ab b. Umeyr*'i gönderdi.³ Mus'ab'ın etkili çalışmaları sonucu Yesrib'deki Müslümanların sayısı hızla artmaya başlayacaktı.

Mekke'de ileri gelenlerle eşraf İslâm dinine karşı çıkmış, gençlerle fakir kesim bu dine daha fazla rağbet göstermişken Yesrib'de bunun tam tersi oldu ve önce toplumun ileri gelenleri Müslümanlığı kabul etti, doğal olarak halk da onlara uymuş ve böylece bu şehirde İslâm hızla yayılabilmiştir.

İkinci Akabe Biati

Bi'setin 13. yılında on biri Evs'den, gerisi Hazrec'den ve ikisi de kadın olan 75 Yesribli⁴ hac mevsiminde Mekke'ye geldi ve zilhicce ayının

1- Bu antlaşmada savaş ve cihattan sözedilmediğinden biatu'n-nisa adı verilmiştir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.a) daha sonra Mekke fethinde de bu şehrin Müslüman kadınlarından aynı mazmunu içeren bir biat almıştır, bu biat Mümtehine Suresi'nin 12. ayetinde şöyle geçer: "Ey Peygamber, mümin kadınlar, Allah'a hiçbir şeyi şirk koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, gayri meşru olan bir çocuğu kocalarına ait gibi göstermemek, iyi, güzel ve yararlı işler konusunda sana isyan etmemek amacıyla geldikleri zaman, onların biatlarını kabul et ve onlar için Allah'tan mağfaret iste. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, çok esirgeyendir."

2- İbn Sa'd, *et-Tabakat*, c.1, s.220.

3- Mus'ab, Kureyşin Abdudduar boyundan zengin ve eşraf aileden gelen bir gençti. Anne babası onu çok sevdikleri hâlde, Müslüman olduğu için onu dışlayıp miraslarından mahrum etmişlerdi. Şevk ve heyecan dolu bir Müslümandı. İki kere Habeşistan'a hicret etmişti. bk. İbn Esir, *Usdu'l-Gabe*, c.4, s.368-370.

4- Bu biat ve antlaşmaya katılan bütün isimler, tafsilatlı İslâm tarihi kaynaklarında kayıtlıdır.

on ikisinde Mina akabesinin eteklerinde gece vakti gizlice Hz. Resulullah'la (s.a.a) buluşarak ikinci Akabe biatında bulundular. Bu antlaşma gereğince; Hz. Resulullah'ın (s.a.a) Yesrib'e hicret etmesi hâlinde onu tıpkı ailelerinin bir ferdi gibi himaye edip koruyacaklarına ve onunla savaşımlarla savaşacaklarına söz vermişlerdi. Bu askerî niteliği nedeniyle ikinci Akabe antlaşmasına "Biatu'l-harb" da denilmiştir.

Bu antlaşmadan sonra, Resulullah (s.a.a) hicret edinceye kadar Yesrib'in idaresiyle ilgilenmeleri için Hz. Peygamber'in (s.a.a) emriyle aralarından on iki temsilci (nakib) belirlediler,¹ bu bir nevi şehri yönetecek olan merkezî şurâydı. Bu tedbir ve uygulama Hz. Resulullah'ın (s.a.a) fevkalade düzenli, disiplinli ve teşkilatlı bir çalışma yaptığını ve elindeki güçleri azami teşkilatlandırdığını göstermesi bakımından ilginçtir.

Yesrib'e Hicret

Hz. Resulullah'la (s.a.a) Yesriblilerin bütün tedbirlerine rağmen Kureyşliler bu antlaşmayı öğrenmişti; bu nedenle de onunla biatleşenleri yakalamak için harekete geçtiler. Ancak Yesribliler daha önce davranarak süratle Mekke'yi terk etmiş, antlaşmayı imzalayanlardan sadece bir kişiyi yakalayabilmişlerdi.

Hz. Resulullah'ın (s.a.a) kendisine yeni taraftarlar ve Yesrib'de güçlü bir üs kazanmış olduğunu anlayan Kureyşliler, Yesrib grubu Mekke'den ayrıldıktan sonra Müslümanlara uyguladıkları baskıları artırdılar, Müslümanlara sürekli kötü sözler söyleyip küfrediyor, ellerinden geldiğince eziyette bulunuyorlardı. Mekke'de durum bir kez daha, Habeşistan hicretinden önceki dayanılmaz hâle dönmüştü.²

Bu nedenle Hz. Muhammed (s.a.a) Müslümanların Yesrib'e hicret etmesine izin vererek "*Yesrib'e gidin, Rabbim orada size kardeşler hazırlamış, orayı sizin için güvenli kılmıştır.*" buyurdu.³ Müslümanlar zilhic-

1- Beyhakî, *Delailu'n-Nübüvvet*, 2/132-140. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, 2/81-90. Belazurî, *Ensabu'l-Eşraf*, 1/240-254. İbn Sa'd, *et-Tabakat*, 1/221-223. *Tarih-i Taberî*, c.2, s.237. Tabersî, *İ'lamu'l-Vera*, s.59-60. Allame Meclisî, *Biharu'l-Envar*, c.19, s.25-26.

2- Belazurî, *Ensabu'l-Eşraf*, c.1, s.257. *Tarih-i Taberî*, c.2, s.240-241. İbn Sa'd, *et-Tabakat*, c.1, s.226. Allame Meclisî, *Biharu'l-Envar*, s.26.

3- İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.2, s.111. İbn Şehraşub, *Menakıb*, c.1, s.182. İbn Kesir, *el-Bidaye*, 3, s.169.

cenin ortalarından safer ayının sonlarına kadarki 2,5 aylık süre zarfında Kureyşlilerin çıkardığı bütün engellere rağmen tedricen Yesrib'e göçtüler;¹ böylece Mekke'de Hz. Peygamber (s.a.a), İmam Ali (a.s), Ebu Bekir ve birkaç kişiden başka Müslüman kalmadı. Mekke'den Yesrib'e hicret eden Müslümanlar "**muhacir**" Hz. Peygamber'e (s.a.a) yardımcı olan Müslümanlar ise "**ensar**" olarak İslâm tarihinde yerlerini aldılar.

Hz. Muhammed'i (s.a.a) Terör Etmek İçin Komplö

Mekke'deki Müslümanların burayı terk ederek Yesrib'e yerleştiğini gören Kureyşliler bu şehrin Hz. Peygamber'le (s.a.a) yarenleri için sağlam bir üsse dönüştüğünü ve Yesriblilerin İslâm düşmanlarıyla savaşmaya hazır olduğunu anladılar. Bu durumda Hz. Muhammed'in (s.a.a) hicret edip onlara katılmasının kendileri için şu gibi tehlikelere gebe olduğu bir gerçektir:

1- Müslümanlar artık onların etki alanının dışına çıkmış olacaktı, çünkü Yesrib kendi başına bağımsız bir şehirdi ve Kureyşlilerin orada hiçbir yaptırım gücü yoktu. Bu yeni vaziyet, Kureyş'in olayları önceden tahmin etme ve gerekli müdahalelerde bulunma şansını elinden almış oluyordu.

2- Yesribliler Peygamber'le (s.a.a) savaş antlaşması imzaladıklarından Resulullah (s.a.a) intikam için onların yardımıyla Mekke'ye saldırabilirdi.²

3- Savaş ihtimali sıfırlansa bile yine büyük bir tehlike vardı: Yesrib, Kureyşli tüccarlar için çok kârlı bir pazardı, bu pazarın kaybedilmesi Kureyşliler için çok büyük bir ekonomik kayıp olacaktı.

4- Yesrib; Mekke-Şam ticaret yolu üzerinde yer alıyordu, Müslümanlar kolaylıkla bu yolun güvenliğini bozup Kureyşlilerin ticaretini engelleyebilirdi.

Bütün bu ihtimaller Kureyşlileri şiddetle tedirgin etmedeydi, bu nedenle *Kusayy*'den yadigâr kalan Kureyş'in müşavere merkezi "Dâru'n-nedve" de toplanan Kureyş büyükleri bu duruma etkili bir çözüm yolu aramaya başladılar.

1- *es-Siretu'l-Halebiyye*, İnsanu'l-Uyun, Beyrut, Marifet yay c.2 , s.189.

2- *es-Siretu'l-Halebiyye*, İnsanu'l-Uyun, Beyrut, Marifet yay c.2 , s.189.

Bazıları Hz. Muhammed'in (s.a.a) ya sürgüne gönderilmesini ya da hapsedilmesini önerdiler; ama öne sürülen delillerle bu iki öneri reddedildi. Sonunda, Hz. Peygamber'i (s.a.a) öldürmeye karar verdiler; ama onu öldürmek kolay bir iş değildi, Haşimoğulları onun öldürülmesine sessiz kalmaz, kan davasına girişirdi. Bu nedenle her kabileden bir genci silahlandırıp bir gece yarısı hep birlikte Hz. Muhammed'i (s.a.a) öldürme konusunda anlaştılar, böylece Haşimoğulları da kan davası güdemeyecekti. Çünkü katil bir kişi değil, bütün kabilelerden seçilen birçok kişi olacaktı. Haşimoğulları onca kabileyile savaştıkları güce sahip olmadığına göre kan parası (diyet) almayı kabul etmek zorunda kalacak, böylece mesele kapanmış olacaktı.

Bu plân, tam Kureyş'in istediği gibiydi, terör plânını uygulamak için rebiyülevvel ayının ilk gecesini seçtiler. Kur'ân, bu terör komplosunu şöyle anlatır:

Hatırla; hani kâfirler seni hapse atmak ya da öldürmek veya Mekke'den sürmek için plân yapıyorlardı; onlar bu plânı yaparken Allah da bir plân yapmadaydı, Allah plân kurucuların en hayırlısıdır.¹

Hz. Peygamber'in (s.a.a) Hicreti

Yüce Allah Peygamber'ini (s.a.a) vahiy ile Dar'unnedve'de alınan karardan haberdar ederek Mekke'den ayrılmasını ona emretti. Hz. Resulullah (s.a.a) konuyu Hz. Ali'ye (a.s) açarak *"Bu gece benim yatağında yat ve yeşil renkli Yemen örtümü üzerine çek!"* buyurdu. Hz. Ali (a.s) hiç tereddüt etmeden bu görevi kabullendi.

Hz. Resulullah (s.a.a) aynı gece Ebu Bekir'le birlikte, Yesrib yolunun tersi istikametinde, Mekke'nin güneyinde bulunan *Sevr Mağarası*'na doğru yola çıktı. Kureyş'in kendilerini bulmaktan ümidi kesip geri dönmesi ve yolun güvenli olması için üç gün bu mağarada bekledi. Kur'ân'da o sırada Hz. Resulullah'ın (s.a.a) yardımcısız ve yalnız kaldığı, yanında bir kişiden başka kimsenin olmadığı, onun da korkuya kapılmış olduğu ama Kureyşliler bütün güçlerini seferber ettiği hâlde Allah'ın izniyle Peygamber'i (s.a.a) bulamadıkları anlatılır ve şöyle buyrulur:

1- Enfal, 30.

Siz ona yardım etmezseniz, Allah ona yardım etmiştir. Hani kâfirler ikiden biri olarak (yanında birisiyle) onu Mekke'den çikarmışlardı. İkisi mağarada iken o, arkadaşına "Hüzne kapılma, elbette Allah bizimle beraberdir." diyordu; Allah ona (peygambere) güvenlik ve huzur duygusu vermişti, onu sizin görmediğiniz ordularla desteklemiş, kâfirlerin sözünü (peygamberi öldürecekleri yolundaki konuşmalarını) alçaltmıştı (yenilgiyle sonuçlandırmıştı), Allah'ın sözü (peygamberi destekleyeceği yolundaki sözü) ise üstün ve yüce olandır ve Allah hüküm ve hikmet sahibidir.¹

Büyük Fedakârlık

O gece Hz. Ali (a.s) Hz. Resulullah'ın (s.a.a) yatağında yattı. Kureyş'in silahlı katilleri Hz. Muhammed'in (s.a.a) evini sarmıştı. Tan yeri ağarırken yalın kılıç evi bastıklarında, Hz. Ali (a.s) yatağından kalkıp karşılarına dikildi! O lâhzaya kadar plânlarının çok iyi yürüdüğünü zanneden Kureyşliler karşılarında Ali'yi (a.s) görünce ne yapacaklarını şaşırdılar, kendilerini toparlar toparlamaz öfkeyle ona saldırdılar, ama o da kılıcını çekince onunla vuruşmayı göze alamadılar. Hz. Ali (a.s) Kureyşlilerin bütün baskılarına rağmen Hz. Resulullah'ın (s.a.a) yerini söylemedi.²

O gece Resulullah'ın (s.a.a) yatağında yatan kimsenin hayatta kalma ihtimali sıfırdı. Ama daha önce Ebu Talib Vadisi'nde defalarca bunu yapmış olan Hz. Ali (a.s), çok sevdiği Hz. Resulullah'ın (s.a.a) kurtulması için yine onun yerinde yatmakta zerrece tereddüt etmemiş, uğrunda gözünü kırpmadan kendini ölüme atmıştı. Allah Teala onun bu fedakârlığını Kur'ân'da şöyle anlatır:

1- Tevbe, 40.

2- Daru'n-Nedve ve Leyletu'l-Mebit hadisesinin tafsili için bk. *Tarihu'l-Ümem ve'l-Muluk*, c.2, s.242-245. *Siretu'n-Nebeviye*, c.2, s.124-128. *et-Tabakatu'l-Kubra*, c.1, s.227-228. *Delailu'n-Nübuve*, c.2, s.147-149. *Ensabu'l-Eşraf*, c.1, s.259-260. *el-Kamilu Fi't-Tarih*, c.2, s.101. *Tarih-i Yakubî*, c.2, s.32. *İ'lamu'l-Vera*, s.61. *Emali*, s.445-447 ve 463-471. İbn Şehraşub *Menakıb'ı*, c.1, s.182-183. Harezmi *Menakıb'ı*, s.83. *Kenzu'l-Feva'id*, Keracekî, c.2, s.55. *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c.3, s.175-180. *Siretu'n-Nebeviyye*, c.2, s.189-206. *Tarih-i Bağdadî*, c.13, s.191-192. *Biharu'l-Envar*, c.19, s.47, s.47-65.

(Resulullah'ın kurtulması için onun yatağında yatıp ölümü göze alan Ali gibi) Bazı İnsanlar Allah'ın rızasını kazanabilmek için canlarını satarlar; Allah, kullarına karşı pek şefkatli olandır!¹

Müfessirlerle muhaddisler bu ayetin, "*Leyletü'l-Mebit*"te Hz. Ali'nin gösterdiği büyük fedakârlık münasebetiyle nazil olduğunu yazmışlardır.²

Hz. Ali (a.s) Kureyş'in komplosunu anlattığı bir konuşmasında kendisinin o geceki tehlikeli durumunu şöyle anlatır:

Hz. Peygamber (s.a.a) o gece yatağına benim yatmamı ve canımı ona siper etmemi istedi, hiç tereddüt etmeden bu görevi kabul lendim, onun uğrunda öldürülmek benim için mutluluktu! Peygamber (s.a.a) yola çıktı, ben de onun yerine geçip yatağına yattım. Kureyş silahşörleri Hz. Muhammed'i (s.a.a) öldüreceklerinden emin bir şekilde içeriye hücum ettiler, onlar içeri girer girmez elimde kılıçla yerimden fırlayıp karşılına dikildim, kendimi savundum; Rabbim bilir ya, insanlar da sonradan öğrenip haberdar oldu bundan...³

Hz. Resulullah'ın (s.a.a) Kuba'ya Varışı

Hz. Resulullah (s.a.a) Mekke'den hicret etmeden önce insanların yanına bırakmış olduğu emanetleri Hz. Ali'ye (a.s) verip bunları sahiplerine teslim etmesini istemiş,⁴ bu işleri bitirdikten sonra, kızı Hz. Fatimâ

1- Bakara, 207.

2- Fetal Nişaburî, *Ravzatu'l-Vaizin*, Beyrut bas, H. 1406, s.117. İbn Esir, *Usdu'l-Gabe*, c.4, s.25. Mümin Şeblencî, *Nuru'l-Ebsar*, Kahire bas. s.86. Tabersî, *Mecmau'l-Beyan*, c.1, s.301. İbn Ebi'l-Hadid, *Şerhu Nehci'l-Belağa*, Muhammed Ebulfazl İbrahim inc. Kahire bas. 1961, c.13, s.262. Sıbt b. Cevzî, *Tezkeretu'l-Havas*, Neced bas. H. 1383, s.35. Takıyuddin Ebubekir Hamevî, *Semeratu'l-Evrak*, *el-Mustatraf* haşiyesinde, s.20. Abdülhüseyin Eminî, *el-Gadir*, c.2, s.48'de çeşitli kaynaklardan naklen. Şeyh Muhammed Hasan Muzaffer, *Delailu's-Sıdk*, Kum bas. c.2, s.80. Merhum Muzaffer, ünlü Ehlisünnet alim ve müfessirlerinden Sa'lebî, Kunduzî, Nişaburî, İmam Hanbel, Ebu's-Saadet, Gazalî, Fahr-ı Razî ve Zehebî gibi isimlerden aktararak hepsinin, bu ayetin Hz. İmam Ali (a.s) hakkında indiğini kaydettiklerini yazar.

3- Şeyh Saduk, *el-Hisal*, Kum bas. c.2, s.367, babu's-Seb'a. Şeyh Müfid, *el-İhtisas*, Kum bas. s.165.

4- İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.2, s.129. *Tarih-i Taberî*, c.2, s.247. Belazurî, *Ensabu'l-Eşraf*, c.1, s.261. İbn Şehraşub, *Menakıbu Âl-i Ebi Talib*, c.1, s.183.

(a.s) ve Haşimoğulları'ndan o güne kadar Yesrib'e hicret imkânı bulamayan birkaç kadınla erkeği Yesrib'e ulaştırmasını tembihlemiştir.¹

Hiz. Muhammed (s.a.a) bi'setin 14. yılı rebiyülevvelinin 4. günü *Sevr Mağarası*'ndan Yesrib'e doğru hareket etti² ve 8 gün sonra, aynı ayın 12. günü Yesrib yakınlarında *Amr b. Avfoğulları*'nın yerleşim bölgesi olan "Kuba" mıntikasına ulaştı.³ Hiz. Ali'yle (a.s) beraberindekilerin gelmesini beklerken⁴ bu birkaç gün zarfında burada bir cami inşa etti.⁵

Hiz. Ali (a.s) Hiz. Resulullah'ın (s.a.a) hicretinden sonra Mekke'de 3 gün kalarak kendisine verilen görevleri yerine getirdi⁶ ve aralarından, annesi *Fatıma bint-i Esed*, Hiz. Resulullah'ın (s.a.a) kızı *Fatıma* (a.s), *Zübeyir b. Abdulmuttalib*'in kızı *Fatıma*'yı beraberindeki iki kişiyle birlikte yanına alarak Yesrib'e doğru yola çıktı ve Kuba'da Hiz. Muhammed'e (s.a.a) kavuştu.⁷

Hiz. Peygamber'in (s.a.a) Yesrib'e Girişi

Hiz. Ali (a.s) Kuba'ya varınca Hiz. Resulullah (s.a.a) Abdulmuttalib'in anne akrabaları olan Neccaroğulları'ndan bir grupla birlikte Yesrib'e doğru yola çıktı, ilk Cuma namazını bu güzergah üzerinde *Salim b. Avfoğulları* kabilesinin mahallesinde kıldı. Şehre girdiğinde Yesrib halkı çok büyük bir coşku ve sevinçle karşıladı Peygamber'i. Kabile reisleri ve şehrin büyükleri devesinin yularına asılmış, onu misafir edebilmek için adeta yarışıyorlardı. Hiz. Muhammed (s.a.a) "Deveyi kendi hâline bırakın, o görevlendirilmiştir!" buyurdu, "O nerede durursa orada ineceğim!"

1- Şeyh Tusî, *el-Emali*, Kum bas. H.1414, s.468. bk. Şeyh Müfid, *el-İhtisas*, s.147. *Tarihu'l-Hulefa*, s.166. Allame Meclisî, *Biharu'l-Envar*, c.19, s.62.

2- İbn Sa'd, *et-Tabakat*, c.1, s.232. Allame Meclisî, *Biharu'l-Envar*, c.19, s.87.

3- İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.2, s.137. *Tarih-i Taberî*, s.248. Tabersî, *İ'lamu'l-Vera*, s.64. Belazurî, *Ensabu'l-Eşraf*, c.1, s.263. Beyhakî, *Delailu'n-Nübuve*, çev. Dameğanî, Tahran, Merkez-i İntişarat-ı İlmî ve Ferhengî, H.Ş. 1361, c.2, s.172.

4- Hiz. Resulullah'ın (s.a.a) Kuba'da ne kadar kaldığı hakkında çeşitli rivayetler vardır.

5- İbn Şehraşub, *el-Menakıb*, c.1, s.185. Beyhakî, *Delailu'n-Nübuve*, c.2, s.166-172. *Tarih-i Taberî*, c.2, s.249.

6- İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.2, s.138. *Tarih-i Taberî*, s.249.

7- İbn Şehraşub, *el-Menakıb*, c.1, s.183. bk. *İ'lamu'l-Vera*, s.66. *Tarih-i Yakubî*, c.2, s.34

Böylece Hz. Resulullah (s.a.a) tıpkı Hacerü'l-Esved'i yerine yerleştiren gösterdiği tedbire başvurmuş, daha sonra bazı sorunlara sebep olmaması için belli bir kabile veya aileyi tercih etmekten özellikle kaçınmıştır.

Sonunda Resulullah'ın (s.a.a) devesi, Neccaroğulları mahallesinde *Ebu Eyyub* (Hâlid b. Zeyd-i Hazreci) *Ensarî*'nin evi yakınında iki yetime ait bir arazide yere çöktü (daha sonra bu arazi, yetimlerden satın alınarak buraya Mescid-i Nebi inşa edilecekti). Etrafını saran kalabalık, hazreti misafir etmek için yarışırken Ebu Eyyub hemen Hz. Resulullah'ın (s.a.a) eşyalarını alıp kendi evine taşıdı. Mescid-i Nebi ve onun bitişiğinde hicret için bir oda inşa edilinceye kadar Resulullah (s.a.a) Ebu Eyyub'un evinde kaldı.¹

Hicrî Takvimin Başlangıcı

İslâm'ın ilerleyip yayılmasında hicret, çok önemli bir dönüm noktası ve köklü değişimlerin kaynağı olmuştur. Çünkü bu sayede Müslümanlar baskı ve boğucu bir ortamdan kurtulup hür bir atmosfere kavuşmuştu, belli bir yerde hür bir şekilde bir araya gelebilmişlerdi. O şartlar altında çok büyük bir başarıydı bu. Hicret gerçekleşmeseydi İslâm Mekke'de boğulup kalacak, asla gelişip yayılma imkânı bulamayacaktı. Hicretten sonra Müslümanlar siyasî ve askerî bir güce sahip olmuş, böylece yüce İslâm dini Arap Yarımadası'na yayılabilmiştir.

Bu esasa binaen "hicret" İslâm'ın ve Müslümanların tarih başlangıcı ve takvimi oldu.

Hicreti İslâm takviminin başlangıcı yapan ve bu takvimin temelini ilk atan kimdi? Bu tarih, ne zamandan itibaren resmîyet bulup yaygınlık kazandı? İslâm tarihçileri arasındaki yaygın görüşe göre bunu ilk başlatanın Hattaboğlu Ömer olduğu ve Resulullah'ın (s.a.a) sahabelerine danışarak bu kararı verdiği söylenir.² Ancak, İslâm tarihi üzerinde etraflıca incelemelerde bulunan araştırmacıların çalışmaları bu tarihin temelini,

1- age.

2- İbn Vazih, *Tarih-i Yakubî*, Necef, Mektebetu'l-Haydariyye bas. H. 1384, c.2, s.35. Mesudî, *et-Tenbih ve'l-Eşraf*, Kahire bas. s.252. İbn Esir, *el-Kamilu fi't-Tarih*, Beyrut, Daru Sadır, c.1, s.10. Şeyh Abdulkadir Bedran, *Tezhibu Tarihi Dimaşk*, Hafız b. Asakir, Beyrut, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabî 3. bas. H.1407. c.1, s.23-24.

bizzat Hz. Resulullah'ın (s.a.a) atmış olduğunu göstermektedir. Büyük İslâm tarihçileri, Hz. Resulullah'ın (s.a.a) rebiyülevvel ayında Yesrib'e hicret ettikten sonra bu aydan itibaren tarih düşmelerini ve takvim başlatmalarını emrettiğini yazarlar.¹ Bunun en önemli şahidi tarihî kaynaklarda kayıtlı bulunan belgeler, Hz. Resulullah'ın (s.a.a) mektupları, yazışmaları ve senetlerdir; bu belgelerin yazılış tarihleri, hicretin başlangıcına göre atılmıştır. Buna iki örnek verelim:

1- Hz. Resulullah'ın (s.a.a) *Mogna* Yahudileriyle imzaladığı ahitnamenin sonunda şu ibare kayıtlıdır:

...Bu ahitnameyi Ebu Taliboğlu Ali 9. yılda yazdı.²

2- Necran Hıristiyanlarıyla imzalanan antlaşmada şu ibare yer alır:

...Ali'ye bu ahitnameyi şöyle yazmasını emretti: "*Bu antlaşma, hicretin 5. yılı yazılmıştır.*"³

Bazı karineler, hicretin 5. yılına kadar olayların hicret esas alınarak ay hesabıyla kaydedildiğini göstermektedir. Mesela:

1- *Ebu Said Hudri* der ki:

...Ramazan orucu, kiblenin değişmesinden bir ay sonra, hicretin 18. ayında farz kılındı.⁴

2- *Süfyan b. Halid*'le savaşıma gönderilen ordunun komutanı *Abdullah b. Uneys* şöyle der:

... Hicretin 50. ayında, 5 Muharrem Pazartesi günü Medine'den yola çıktım...⁵

3- *Muhammed b. Mesleme*, *Kurta* kabilesiyle yapılan⁶ savaş hakkında şöyle der:

1- *Tarih-i Taberî*, Beyrut, Daru'l-Kamusi'l-Hadis bas. c.2, s.252. Nuruddin Semhudî, *Vefau'l-Vefa*, Beyrut, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabî 3. bas. H. 1401 c.1, s.248. Allame Meclisî, *Biharu'l-Envar*, c.40, s.218. İbn Şehraşub'dan naklen.

2- Belazurî, *Futuhu'l-Buldan*, Beyrut bas. 1398, s.71-72. Bu metnin orijinalinde Ali b. Ebu Talib adı kayıtlıdır. Bunun nedeni tarih kitaplarında belirtilmiştir. bk. *es-Sahih Min Siyeri'n-Nebiyi'l-A'zam*, c.3, s.46-48.

3- Şeyh Abdulhayy el-Kettanî, *et-Teratibu'l-Edariyye*, Beyrut, c.1, s.181.

4- Şeyh Hüseyin Diyarbekrî, *Tarihu'l-Hamis*, Beyrut bas. c.1, s.368.

5- Vakidî, *el-Meğazî*, inceleme Prof. Marsden Jones, Beyrut bas. c.2, s.531.

6- Bekiroğulları boyundan.

...Muharrem'in onunda Medine'den çıktım; 19 gün ayrılıktan sonra, hicretin 55. yılında, Muharrem'in son gecesinde Medine'ye döndüm.¹

Bütün bu belgelerden de kolayca anlaşılacağı üzere hicrî takvimin temelini atan kimse bizzat Hz. Resulullah'ın (s.a.a) kendisidir.² Ömer'in halifeliği sırasında bazı olayların vuku zamanıyla bazı dökümanlar ve alacak senetlerinin tarihi konusunda birkaç kez ihtilaf yaşandığından,³ hicretin 16. yılında bunu yazılı olarak resmileştirmiş ve Hz. Resulullah'ın (s.a.a) Medine'ye giriş tarihi olan rebiyülevvel ayı yerine muharrem ayını hicri yılın sayımında başlangıç almıştır.⁴

1- Vakidî, *el-Meğazî*, c.2, s.534.

2- Seyyid Cafer Murtaza Amulî, *es-Sahih Min Sireti'n-Nebiyi'l-A'zam*, c.3, s.55.

3- *Tarih-i Taberî*, s.252. İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, Beyrut, 2. bas. H. 1394, c.7, s.73-74. İbn Ebi'l-Hadid, *Şerhu Nehci'l-Belağa*, M. E. İbrahim inc. Kahire, c.12, s.74, *İbn Esir Tarihi*, c.1, s.10-11.

4- İbn Şehraşub, *Menakıb*, c.1, s.175. *es-Sahih Min Siyreti'n-Nebiyi'l-A'zam*, c.3, s.35. Daha fazla bilgi için bk *es-Sahih Min Siyreti'n-Nebiyi'l-A'zam*, c.3, s.32-56.

2- HZ. RESULULLAH'IN (S.A.A) MEDİNE'DEKİ KÖKLÜ GİRİŞİMLERİ

Cami İnşası

Hz. Resulullah (s.a.a) Yesrib'e yerleştikten sonra¹ Müslümanların eğitim ve öğretim merkezi olarak kullanılmak, cuma ve cemaat namazlarını eda edebilmek amacıyla burada bir cami yapılmasına karar verdi. Bu amaçla, Yesrib'e girdiğinde devesinin ilk çöktüğü yer olan ve iki yeminin mülkünde bulunan arsayı onların velisinden satın alarak Müslüman cemaatin yardımıyla burada bir cami inşa etti.²

Bu cami hâlâ Hz. Resulullah'ın (s.a.a) mübarek adını taşımakta ve buraya "*Mescidü'n-Nebi*" denilmektedir. Hz. Peygamber Efendimizin (s.a.a) hicretten sonra yaptığı ilk sosyal girişimdi bu.

Caminin inşası tamamlandıktan sonra bitişiğinde, Hz. Resulullah'la (s.a.a) eşlerinin kalması için de iki küçük oda yapıldı³ ve o, *Ebu Ey-yub*'un evinden buraya taşınarak ömrünün sonuna kadar bu odacıkta yaşamını sürdürdü.⁴

1- Yakut Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldan*, Beyrut, H.1399, c.5, s.430, Yesrib kelimesi.

2- İbn Sa'd, *et-Tabakatu'l-Kübra*, Beyrut, Daru Sadır bas. c.1, s.239. *Tarih-i Taberî*, Beyrut, Daru'l-Kamusi'l-Hadis bas. c.2, s.256. Beyhakî, *Delailu'l-Nübuve*, çeviri Muhammed Mehdevî Dameğanî, Tahran, H.Ş.1361, c.2, s.187. İbn Şehraşub, *Menakıbu Âl-i Ebi Talib*, Kum bas. c.1, s.185. İbn Kesir, *el-Bidaye*, Beyrut, 2. bas. 1977, c.3, s.215. *es-Siretu'l-Halebiyye*, İnsan-u'l-Uyun, Beyrut bas. c.2, s.252. Allame Meclisî, *Biharu'l-Envar*, Tahran, Daru'l-Kutubi'l-İslamiyye, c.19, s.124.

3- Sevde ve Aişe için de birer oda yapıldı. İbn Sa'd, *et-Tabakat*, c.1, s.240. *es-Siretu'l-Halebiyye*, İnsan-u'l-Uyun, Beyrut bas. c.2, s.273.

4- İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, Kahire bas. H.1355, c.2, s.143. İbn Şehraşub, *Menakıbu Âl-i Ebi Talib*, s.186.

Ashab-ı Suffe (Suffa Ehli)

Mekke Müslümanları *Yesrib'e* hicret ettikten sonra ensar, muhacir Müslümanlara kendi evlerinde yer vermiş, ellerinden geldiğince onların geçimlerine yardımcı olmuşlardı.¹ Her bakımdan mahrumiyet içinde olan kimsesiz ve pek fakir Müslümanların geçici olarak yerleşmesi için de caminin arka duvarına bitişik çardak gibi bir sofa yapılmış, bu yüzden de buradaki Müslümanlara sofa ehli anlamında "*Ashab-ı Suffe*" denilmiştir.

H. Resulullah (s.a.a) onların durumuyla yakından ilgileniyor, gücü yettiğince yiyecek gönderiyor, ensarın zenginlerini de buna teşvik ediyordu. Serdengeçti, imanlı ve pek faziletli olan bu Müslümanlar İslâm tarihine "*Ashab-ı Suffe*" adıyla geçmiştir.² Medine'ye gelen bir yabancıyı burada tanıdığı biri ve kalacak yeri yoksa onlara katılırdı. Bu grubun sayısı sabit değildi; kendisine kalacak bir yer bulup bir mekân edinebilenler gidiyor, kimi zaman da yenileri gelip onlara katılıyordu.³

Genel Ahitname (Medine Sözleşmesi)

H. Resulullah (s.a.a) Medine'ye yerleştikten sonra halkın sosyal durumuna bir çeki düzen verilmesi gerektiğini gördü. Uzun vadeli hedeflerin gerçekleştirilebilmesi için şehrin huzur ve asayiş içinde olması gerekiyordu, hâlbuki o günün Medine'sinin nüfus yapısı çok uyumsuz ve karmaydı. Şehirdeki Araplar iki büyük kabile olan Evs'le Hazrec'den birine bağlıydı, ama şehirde ve çevresinde yaşayan ve Araplarla sürekli ilişkileri olan Yahudiler de vardı. Şimdi Mekke Müslümanları da bu kar-

1- İbn Vazih, *Tarih-i Yakubî*, Necef bas. H.1384, c.2, s.34.

2- İbn Sa'd, *et-Tabakat*, s.255. Nuruddin Semhudî, *Vefau'l-Vefa*, Beyrut bas. H.1401, c.2, s.453-458. Allame Meclisî, *Biharu'l-Envar*, c.17, s.81 c.22, s.66, 118,310, c.70, s.128-129, c.72, s.38. bk. *Mecmau'l-Beyan*, c.2, s.386. Bakara Suresi 273. ayetin tefsiri. Abdulhayy el-Kettanî, *et-Teratibu'l-Edariyye*, c.1, s.473-480.

3- Ebu Nuaym İsfahanî, *Hilyetu'l-Evliya*, Beyrut 2. bas. 1387 H. c.1, s.339-340. Ebu Nuaym, Suffe Ashabı hakkında tafsilatlı bilgi verir. bk. age. c.1, s.347-385'de tamamı 51 kişi olan Ashab-ı Suffe'nin adlarını sayar. (Bunların arasında kadın ismi yoktur.) Ebu Nuaym bunların hepsinin Suffa'da yaşayan ashap olmadığını da ekler. Ona göre Ashab-ı Suffa şunlardır: Bilal, Berra b. Malik, Cünde b. Cunade, Huzeyfe b. Yeman, Hebbab b. Eret, Zu'l-Behadeyn (Abdullah), Selman, Said b. Ebi Vakkas, Sa'd b. Malik (Ebu Said Hudri), Salim (Ebu Huzeyfe'nin sahibi) ve Abdullah b. Mesud.

ma nüfusa eklenmişti. Bu durum ileride bazı sorunlara yol açabilirdi. Bu nedenle Hz. Resulullah'ın (s.a.a) önerisiyle İslâm tarihine "ilk anayasa" ya da "İslâm tarihinin en büyük sözleşmesi" olarak geçecek olan bir ahitname yazıldı. Bu sözleşme, *Yesrib*'de yaşayan çeşitli grupların haklarını belirliyor, hepsinin bir arada barış ve güvenlik içinde yaşamasını, asayiş, düzeni ve adaleti sağlıyor; her nevi anarşi ve kargaşayı engelliyordu. Medine sözleşmesinin önemli bazı maddeleri şunlardı:

1- Müslümanlarla Yahudiler¹ tek ümmet sayılır.

2- Müslümanlarla Yahudiler kendi dinlerine göre yaşamakta serbesttirler.

3- Kureyşli Müslümanların İslâm'dan önceki diyet ödeme geleneği geçerlidir; onlardan biri esir düşecek veya birini öldürecek olursa âdil bir şekilde ve müminler arasındaki örfü uygun olarak birbirleriyle yardımlaşıp esirin fidyesini ödeyerek onu serbest bırakacak veya maktulün kan parasını temin edeceklerdir.

4- Ensar kabilelerinden *Amr b. Avfoğulları*'yla diğer boylar için de aynı fidiye ve diyet usulü geçerlidir.

5- Kimsenin izni dışında onun kölesine, evladına veya diğer aile fertlerine sığınma verilemez.

6- Bu sözleşmeyi imzalayanlar Medine'nin savunmasında işbirliği yapacaktır.

7- Medine kutsal bir şehirdir, bu şehirde kan dökmek haramdır.

8- Bu işbirliğini imzalayanlar arasında çıkacak her nevi anlaşmazlığın giderilmesi için başvurulacak merci Muhammed'dir (s.a.a).²

Olayların akışı, Hz. Peygamber'in (s.a.a) Medine'ye girdiği ilk aylarda imzalanmış olan bu sözleşmenin³ şehrin asayişini sağlamada etkili olduğunu göstermektedir. Nitekim hicretin 2. yılına, yani Bedir Sava-

1- Bu Yahudilerden maksat, Amr b. Avfoğullarıyla Medine'de yaşayan diğer Yahudilerdir. Kaynuka, Nadir ve Kurayzaoğulları ise, Hz. Peygamber'le (s.a.a) ayrı bir antlaşma imzalamıştır ki buna ileride değineceğiz.

2- İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.2, s.147-150. Bu antlaşmanın maddeleri için bk. *Furuğ-u Ebediyet*, c.1, s.462-465.

3- İslâm tarihçileri bu anlatışmanın Hz. Peygamber'in (s.a.a) Medine'deki ilk hutbesinden sonra imzalandığını yazarlar. Bu Resulullah'ın (s.a.a) Medine'deki ilk uygulamalarından biridir.

<https://t.me/caferilikcom>

www.caferilik.com

ş'ından sonra Kaynukaoğulları kabilesinin fitneye sebep olması sonucu bu kabileyle yapılan savaşa kadar tarihî kaynaklar Medine'de hiçbir karğaşa ve ciddî bir anlaşmazlık kaydetmiş değildir.

Muhacirlerle Ensar Arasında Kardeşlik Sözleşmesi

H. Resulullah'ın (s.a.a) hicretin ilk yılında yaptığı bir başka önemli sosyal girişim de¹ muhacirlerle ensar arasında kardeşlik akdini sağlamasıydı. Bu iki Müslüman grup arasında ırk ve meslek farklılıkları nedeniyle geçmişte yaşanan bir rekabet vardı. Çünkü ensar, Yemen'den gelen güney göçmenleriydi ve *Kahtani* ırkındandı, muhacirlerse kuzey Araplarıydı ve Adnan soyundan geliyordu; cahiliye döneminde *Kahtan* Araplarıyla *Adnan* Arapları arasında çok ciddî bir soy-sop rekabeti vardı.

Diğer taraftan ensar tarım ve çiftçilikle uğraşıyordu, Mekke Arapları ise tüccardı ve çiftçiliği ikinci sınıf bir meslek olarak görüp çiftçileri aşağıyorlardı. Dahası bu iki grup çok farklı iki iklimin insanlarıydı; şimdi İslâm sancağı altında bir araya gelip din kardeşi olmuş² ve birlikte aynı ortamda (Medine'de) yaşamaya başlamışlardı. Geçmişteki kültür ve inanç artıklarının, taraflardan birinde kıvılcım bulması ve eski düşmanlıkların tekrar alevlenmesi mümkündü. Bu nedenle Hz. Resulullah (s.a.a) muhacirlerden her birini, ensardan biriyle kardeş ilân etti,³ kendisi de Hz. Ali'yle (a.s) kardeş oldu.⁴

Ensarla muhacir arasındaki bu kardeşlikte, her ikisinin de iman ve

1- Hicretten 5 veya 8 yıl sonra. bk. Semhudî, *Vefau'l-Vefa*, c.1, s.267. Allame Meclisî, *Biharu'l-Envar*, c.19, s.130, dipnot, Makrizî'den naklen.

2- Hucurat, 10.

3- İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.2, s.150. İbn Sa'd, *et-Tabakat*, c.1, s.238. Halebî, *es-Siretu'l-Halebiyye*, İnsan-ı-Uyun, c.2, s.292. Allame Meclisî, *Biharu'l-Envar*, c.19, s.130. Bu kardeşlik din kardeşliğidir ve rivayette de vurgulanır. bk. Şeyh Tusî, *el-Emali*, Kum, Daru's-Sekafe, 1414 H. s.587.

4- İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.2, s.150. Askalanî, *el-İsabe*, Beyrut 1. bas. 1328 H. c.2, s.507. Şeyh Süleyman el-Kunduzî Hanefî, *Yenabiu'l-Mevedde*, Beyrut bas. c.1 bab: 9, s.55. Sibt b. Cevzî, *Tezkiretu'l-Havas*, Necef, Matbaatu'l-Haydariyye bas. 1383 H., s.20,22,23. Ahmed b. Hanbel'in *el-Fezail* kitabından naklen, İbn Abdülbirr, *el-İsti'ab*, *el-İsabe'nin* haşiyesinde, c.3, s.35. Halebî, *es-Siretu'l-Halebiyye*, c.2, s.292. Semhudî, *Vefau'l-Vefa*, c.1, s.268. el-Muzaffer, *Delailu's-Sıdk*, Kum, Mektebetu'l-Basireti bas. c.2, s.268-271.

fazilette birbirine yakın olması esas alınıyordu,¹ nitekim ikisi de muhacir olduğu hâlde Hz. Resulullah'la (s.a.a) Hz. Ali'nin (a.s) kardeş olması da bu esasa dayanmaktaydı.

Bu sözleşme muhacir ve ensar arasındaki dayanışmayı arttırdı, ensar şimdi muhacirlere eskisinden çok daha fazla maddî destekte bulunuyordu. Nitekim Nadîroğulları'yla yapılan savaşta ensar, ganimetten kendi paylarına düşeni muhacirlere vermiştir.² Ensar'ın samimi yardımları ve onları dostça ağırlaması Hz. Resulullah'ın (s.a.a) huzurunda muhacirlerin takdir ve teşekkür duygularını dile getirmesine yol açacaktır.³ Allah Teala Ensar'ın bu samimi fedakârlığını şöyle över:

...Bu ganimetler hicret eden fakirleredir ki, onlar Allah'tan bir fazl (lütuf ve ihsan) arayıp Allah'a ve O'nun Resulüne yardım ederlerken yurtlarından ve mülklerinden sürülüp çıkarılmışlardır. İşte bunlar, sadık olanlardır. Kendilerinden önce o yurdu (Medine'yi) hazırlayıp imanı gönüllerine yerleştirenler ise, kendilerine hicret edenleri severler ve onlara verilen şeylerden dolayı da içlerinde bir ihtiyaç arzusu duymazlar. Kendilerinin ihtiyacı olsa bile kardeşlerini kendi nefislerine tercih ederler. Kim nefsinin cimri ve bencil tutkularından korunmuşsa, işte onlar, kurtuluşu bulanlardır.⁴

Çölde yaşayan bedevîlerin çok belirgin iki özelliği vardı: Bunlardan biri, kabileleri içindeki akrabalarını ve yakınlarını kollayıp gözetmek, onları desteklemektir. Hz. Resulullah (s.a.a) onların bu vasıf ve huylarını İslâm vahdeti ve Müslümanlar arasında dayanışma yolunda yönlendirdi;

1- Şeyh Süleyman Kunduzî, *Yenabiu'l-Mevedde*, c.1 bab. 9, s.85. Ahmed b. Hanbel'den naklen, Allame Eminî, *el-Gadir*, c.3, s.112. Murtaza Amulî, *es-Sahih Min Sireti'n-Nebiyi'l-A'zam*, 1403 H. c.3, s.60. Şeyh Tusî, *el-Emali*, s.587. Bu antlaşmada Hz. Peygamber'in (s.a.a) Hz. Ali'yle (a.s) kardeşliği konusundaki hadisler, hadis bilimi açısından tamamen sahih ve sağlamdır. Bu nedenle İbn Teymiyye'yle İbn Kesir'in kendilerine has görüş ve kişiliklerinden kaynaklanan bu konudaki sözleri ilmi itibardan yoksundur. bk. *El-Gadir*, c.3, s.112, 125, 174, 227, c.7, s.336.

2- Vakidî, *el-Meğazî*, Prof. Marsden Jones incelemeli, Beyrut bas. c.1, s.379. *Tarihu'l-Medineti'l-Munevvere* (Medine-i Münevvere Tarihi), Fehim Muhammed Şeltut inc. Kum, Daru'l-Fikr, 1410 H. c.2, s.289.

3- *Müsned-i Ahmed* c.3, s.204. Halebî, *es-Siretu'l-Halebiyye*, c.2, s.292. İbn Kesir, *el-Bidaye*, c.3, s.228. *Tarihu'l-Medineti'l-Munevvere*, c.2, s.490.

4- Haşr, 8, 9.

ensarın muhacirlerle samimi dayanışması ve onları kendilerine tercih edecek kadar fedakârlık göstermesi bunun bariz bir örneğidir. Bir diğer özellikleriyse yabancılarla sert davranmaları ve savaşmalarıydı; Hz. Peygamber (s.a.a) bu psikolojik yapıyı da İslâm düşmanlarıyla savaşma ve onların saldırılarına karşı koyma cihetinde yönlendirdi.¹

Üç Yahudi Kabilesiyle Saldırmazlık Antlaşması

Hiz. Resulullah (s.a.a) *Evs'le Hazrec* kabilesine ilaveten bu kabileden olan Yahudilerin de katıldığı genel Medine sözleşmesinden başka; bu şehirdeki üç Yahudi kabilesi *Kaynukaoğulları*, *Nadîroğulları* ve *Kurayzoğulları*'yla da ayrı ayrı bir saldırılmazlık antlaşması imzaladı. Daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi bu üç kabile Medine ve çevresinde yaşamaktaydı.² Söz konusu antlaşmalarda Yahudiler şu taahhütlerde bulundular:

1- Fetih, 29.

2- Bu üç Yahudi kabilesinin gerçek vatanlarının neresi olduğu hakkında tarihçiler arasında görüş farklılıkları olup ilgili tarihî belgeler arasında hayli çelişki ve düzensizlik bulunduğundan bu konuda gerçeği teşhis edebilmek çok zordur. Yaygın kanaate göre Yahudiler Romalıların Şam'da kendilerine uyguladıkları yoğun baskılar sonucu, Arap Yarımadasına ve bu cümleden olmak üzere Yesrib'e göçüp buraya yerleşmiştir. bk: *Mu'cemu'l-Buldan*, c.5, s.84 "Medine" kelimesi. *Vefau'l-Vefa*, c.1, s.160. Onlardan sonra, Maarib Seddi'nin yıkılması üzerine Kahtanlılar (Evs ve Hazrec) Yesrib'e göçüp onlarla birlikte yaşamıştır. bk: *Mu'cemu'l-Buldan*, c.1, s.36. *İbn Esir Tarihi*, Beyrut, Daru Sadır, c.1, s.656. Daha önce de belirttiğimiz gibi, bu Araplarla Yahudiler arasında ötedenberi çekişme ve anlaşmazlıklar olmuştur. Ama bazı tarihçilere göre onlar Arap Yarımadasının yerlileriydi ve Yahudilerin tebliği sonucu onların dinini seçmişlerdi. bk. Ahmed Sevse, *Mufassalu'l-Arab ve'l-Yehud fi't-Tarih*, Vezaretu'-Sekafe ve'l-A'lamu'l-Irakıyye, 5. bas. 1981, s.627-629. Kimileri de Yahudilerin Yesrib'e yerleşmesini Hz. Musa (a.s) dönemine kadar götürür ki bu epey masalımsı ve destana benzemektedir. bk. *Mu'cemu'l-Buldan*, c.5, s.84. *Vefau'l-Vefa*, c.1, s.157. Bazı tarihî belgelerle rivayetlerde, Yahudilerin ahir zaman peygamberi olan Hz. Resulullah (s.a.a) hakkında birçok iz ve bilgiye sahip buldukları, onun hicret edeceği yeri bulabilmek amacıyla Fedek, Hayber, Tima ve Yesrib'e gidip oralara yerleştikleri geçer. bk. *Mu'cemu'l-Buldan*, c.5, s.84. *Vefau'l-Vefa*, c.1, s.160. Kuleynî, *er-Ravza-u mine'l-Kâfi*, s. 309. Allame Meclisî, *Biharu'l-Envar*, c.15, s.226. Bu durum, ilk görüşteki gerçeklerle bağdaşmaktadır. Çünkü Romalıların baskıları sonucu Şam'dan ayrılmak zorunda kalınca, son peygamberin zuhurunun yakın ve âlâmetlerinin de ne olduğunu bildiklerinden büyük bir ihtimalle Yesrib bölgesini seçtiler. Bunu onaylayan rivayetler de az

1- Müslümanların düşmanlarıyla işbirliğinde bulunmayacak, onlara silah, savaş teçhizatı ve binek vermeyeceklerdi.

2- Hz. Peygamber (s.a.a) ve Müslümanlar aleyhine hiçbir girişimde bulunmayacak, gizli veya aşikâr, dilleri veya elleriyle onlara zarar vermeyeceklerdi.

3- Bu antlaşmaya aykırı davranmaları hâlinde Hz. Peygamber (s.a.a) onları dilediği gibi cezalandırma hakkına sahipti: Hepsini öldürebilir, kadınlarını ve çocuklarını esir edebilir, mallarına mülklerine el koyabilirdi. Bu antlaşmayı sırasıyla her üç Yahudi kabilesinin reisleri *Muhayrik*, *Huyayy b. Ahtab* ve *Ka'b b. Esed* imzaladı.¹ Muhtemelen o günlerde Yahudiler Müslümanlardan yana bir tehlike duymadıkları veya tarafsızlığın kendi yararlarına olacağını düşünüp Müslümanların hezimet uğraması için diğer düşmanlarının yeterli olacağını sanarak böyle bir antlaşmaya bizzat önyak olmuşlardı.²

Evet, bu antlaşma ve yeni düzenlemeler sayesinde Medine ve çevresinde güvenlik sağlanmış, Resulullah'ın (s.a.a) gönlü muhtemel bir kargaşa ve anarşiden yana rahatlamıştı. Şimdi sıra, Kureyş tehlikesine karşı gerekli tedbirlerin alınmasına ve yeni bir toplum yaratma yolunda gerekli hazırlıkları başlatmaya gelmişti.

değildir. bk: Abdulkadir Bedran, *Tehzib-u Tarih-i Dimaşk*, İbn Asakir telifi, Beyrut, 3. bas. 1407 H. c.1, s.351. *Vefau'l-Vefa*, c.1, s.160. Bu üç Yahudi kabilenin İsrailoğulları ırkından mı, yoksa Arap ırkından mı oldukları konusunda ihtilaf vardır. Bazıları ikinci görüşü savunur. bk. Ahmet Sevse, age. s.627. Yakubî de Nadir ve Kurayzaoğullarını Arap bilir. bk. *Tarih-i Yakubî*, c.2, s.40-42. *Vefau'l-Vefa*, c.1, s.162. Kur'ân'da genellikle Arap Yarımadasındaki Yahudileri muhatap alan "İsrailoğulları" ifadesi ve Yahudilerin, İsrailoğulları ırkından olmadığı için Hz. Peygamber'e (s.a.a) muhalefet sergilemeleri, diğer taraftan Arap kabilelerinin soylarının ve boylarının kimliklerini koruma konusunda çok titiz davranan Arap soybilimcilerin bu Yahudi kabilelerinin soylarına hiç değinmemiş olması gibi faktörler dikkate alındığında ilk görüşün gerçeğe çok yakın olduğu anlaşılmaktadır. Meselenin tafsilatı bu kitabın konusu dışında kaldığından bu kadarlık açıklamanın yeterli olacağını sanıyoruz.

1- Tabersî, *İ'lamu'l-Vera*, Tahran, Daru'l-Kitabi'l-İslâmiye, 3. bas., s.69. Allame Meclisî, *Biharu'l-Envar*, c.19, s.110, 111. bk. Vakidî, *el-Meğazî*, c.1, s.176, 365, 367 ve c.2, s.454. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.3, s.231. *Tarih-i Yakubî*, c.2, s.43. Bu üç kabile, yaptıkları antlaşmayı defalarca çiğnediği için Hz. Resulullah (s.a.a) tarafından cezalandırılmışlardır.

2- Allame Meclisî, *Biharu'l-Envar*, s.69,110.

Münafıklar

Medine'de önceden var olan Yahudilerden başka, Resulullah'ın (s.a.a) hicretinden sonra oluşan yeni bir grup türemiştir: Münafıklar! Bu, Kur'ân'ın onlara verdiği addı. Bunlar, Müslüman olmuş gibi görünen ama gerçekte kimi halâ putperest,¹ kimi de Yahudi olanlardı.²

Bu grup, İslâm'ın günden güne güçlendiğini görmüş, onunla açıkça savaşabilecek güçleri olmadığından İslâm'ı kabullenmiş gibi görünerek Müslümanların arasına sızmıştı. Münafıklar Yahudilerle gizlice el ele verip Müslümanların aleyhine oyunlar tertipliyorlardı.

Münafıklar gruplarının başında Abdullah b. Ubeyy vardı. Daha önceki bahislerimizde hatırlattığımız üzere bu adam Yesrib'in yönetimini ele geçirmeye hazırlanıyordu, bunun için gerekli ortam da oluşmuştu; ama Hz. Resulullah'ın (s.a.a) Yesrib'de siyasî otoriteyi ele geçirmesiyle birlikte bütün plânları suya düşen Abdullah b. Ubeyy, Hz. Resulullah'a (s.a.a) içinden büyük bir kin besleyerek düşman olmuştur.³

Münafıkların çok yıkıcı bir rolü vardı. O kadar ki, Kur'ân'da Bakara, Âl-i İmran, Tevbe, Nisâ, Mâide, Enfal, Ankebut, Ahzab, Fetih, Hadid, Münafıkun, Haşr ve Tahrim gibi birçok surede bu gruptan söz edilmektedir. Resulullah'ın (s.a.a) bunlarla mücadelesi, Yahudi ve müşriklere karşı verdiği mücadeleden daha zordu, çünkü halka kendilerini Müslüman gösteriyor, İslâm'ın zahir hükmü gereğince de Hz. Peygamber (s.a.a) onlarla savaşmıyordu. Hicretin 9. yılında *Abdullah b. Ubeyy*'in ölümüne kadar bu grubun İslâm aleyhine başlattığı teşkilatlı ve hizipçi faaliyetler sürmüştü;⁴ ancak onun ölümünden sonra gücünü kaybederek bireysel bazlarda devam etmiştir.

1- İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.2, s.160-166. Nüveyrî, *Nihayetu'l-Erib*, çev. Mahmud Mehdi Dameğani, Tahran, Emir Kebir Yay. 1. bas. 1364 H.Ş. c.1, s.332.

2- *es-Siretu'l-Halebiyye*, İnsan-u'l-Uyun, Beyrut, Daru'l-Maarif, c.1, s.337. Nüveyrî, age. s.339. İbn Hişam, age. 174.

3- İbn Hişam age. c.2, s.237-238. Beyhakî, *Delailu'n-Nübüvve*, c.2, s.165. Nüveyrî, age. c.1, s.338. *Tarihu'l-Medineti'l-Munevvere*, Fehim Muhammed Şeltut inc. Kum, Daru'l-Fikr bas. 1410 H. c.1, s.357. Ahmed Zeyni Dehlan, *Siyretu'n-Nebeviyye ve'l-Asaru'l-Muhammediye*, Beyrut, Daru'l-Maarif, 2. bas. c.1, s.184 .

4- Mesudî, *et-Tenbih ve'l-Eşraf*, Kahire bas. s.237.

3- YAHUDİLERİN KOMPLOLARI

Yahudilerin Baltalama ve Engelleme Girişimleri

Tıpkı Hıristiyanlar gibi Yahudiler de, ahir zaman peygamberinin çok yakında zuhur edeceğini biliyorlardı. Kur'ân'ın tabiriyle Kitap Ehli Hz. Resulullah'ı (s.a.a) kendi çocuklarını tanıdıkları gibi tanıyor,¹ Tevrat ve İncil'de geçen bütün özellik ve işaretlerin tamamen onda tezahür ettiğini görüyorlardı.² Bundan dolayı onların Evs'le Hazrec'den çok daha önce İslâm'ı kabul etmesi bekleniyordu. Çünkü daha önce de belirttiğimiz gibi, Evs ve Hazrec'in Müslüman olmalarının bir nedeni de bizzat Yahudilerin "ahir zaman peygamberinin çok yakında zuhur edeceği" yolundaki tehditle karışık kehanetleriydi. Ama İslâm Peygamberi (s.a.a) zuhur ettiğinde Yahudilerden sadece birkaç kişi ona iman etmişti. Yahudiler hicretin başlarında dinlerini korumuş, ama Müslümanlarla da normal bir ilişki sürdürmüşlerdir; bunun en bariz delili Hz. Peygamber'le (s.a.a) imzalandıkları saldırmazlık antlaşmasıydı. Ancak ahitlerini çiğneyip bu davranışlarını değiştirmeleri uzun sürmedi. Hz. Muhammed'in (s.a.a) hakkında kendi kitaplarında geçen nişâne ve vasıfları inkâr etmeye veya değiştirmeye koyuldular ve "Muhammed'in (s.a.a) vasıflarını kendi kitaplarımızda bulamadık, geleceğini söylediğimiz peygamberin vasıfları bu değildir!" demeğe başladılar.³ Bunun üzerine ayet nazil olacak ve Kur'ân onların bu davranışını şöyle eleştirecekti:

Allah katından yanlarında olanı (Tevrat'ı) doğrulayıcı bir kitap geldiği zaman (ki bundan önce, küfredenlere karşı fetih isti-

1- Bakara, 146. En'am, 20.

2- A'raf, 157. Bakara, 76, 89, 101. Âl-i İmran, 81, 187. En'am 114. Kasas, 52.

3- *es-Siretu'l-Halebiyye*, İnsanu'l-Uyun, c.1, s.320. Beyhakî, *Delailu'l-Nübuve*, c.2, s.186. İbn Şehraşub, *Menakıbu Âl-i Ebi Talib*, Kum, *Matbaatu'l-İlmiyye*, c.1, s.51. Vakidî, *el-Meğazî*, 1/367.

yorlardı) işte, bilip tanıdıkları, (Hz. Muhammed) gelince onu inkâr ettiler. Artık Allah'ın lâneti kâfirlerin üzerinedir.¹

Yahudiler çeşitli yollarla Hz. Muhammed'in (s.a.a) çalışmalarını balatalayıp engellemekteydi, bunlardan birkaçını sıralayalım:

1- Mantıksız isteklerde bulunuyor, mesela "**gökten bizim için yazılı bir mektup veya kitap insin!**" diyorlardı.²

2- Müslümanların zihnini bulandırmak için karmaşık ve çelişkili dinî sorular soruyor, her defasında Hz. Resulullah'tan (s.a.a) net ve doğru cevaplar aldıkları hâlde bu taktiği tekrarlıyorlardı.³

3- Müslümanların imanını zayıflatmak ve onları şüpheye düşürmek için aralarında anlaşıp birbirlerine şöyle diyorlardı: "**Gidin, Müslümanlara inen şeye gündüz inanmış gibi görünün, ama aynı gün akşama doğru artık inanmadığınızı söyleyerek kâfir olup geri dönün! Böylece, dinlerinden dönerler belki!**"⁴

4- Müslümanlar arasında ihtilaf yaratmaya çalışıyorlardı. Mesela *Şa's b. Kays* adlı bir Yahudi, Evs ve Hazrec arasındaki küllenmiş ihtilaf-ları körüklüyor, bu iki kabileyi tekrar birbirine düşürebilmek için tahrik-te bulunuyordu, Hz. Resulullah'ın (s.a.a) tam zamanında duruma müdahale etmesiyle bu komplo etkisiz hâle getirildi.⁵

Yahudilerin Muhalefetlerinin Nedeni

Yahudiler fevkalade çıkar düşkünü, hırslı,⁶ inatçı ve bahaneci bir kavimdir. Kur'ân-ı Kerim Yahudilerle müşrikleri İslâm'a en fazla kin duyan ve en çok düşmanlık besleyenler olarak tanıtır.⁷ Çünkü bu iki grup asla akla ve mantığa uygun davranmıyor, tamamen kinci bir tavırla ellerin-

1- Bakara, 89.

2- Nisa, 153. Âl-i İmran 183.

3- İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.2, s.160. İbn Şehraşub, *el-Menakıb*, c.1, s.54. *es-Siretu'l-Halebiyye*, İnsanu'l-Uyun, c.1, s.321-322. Zeyni Dehlan, *Siretu'n-Nebeviyye ve'l-Asaru'l-Muhammediyye*, Beyrut, Daru'l-Maarif bas. c.1, s.178-180.

4- Âl-i İmran, 72.

5- İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.2, s.204, 205. *es-Siretu'l-Halebiyye*, c.2, s.319-320.

6- Bakara, 96.

7- Maide 82.

den gelen kötülüğü esirgemiyorlardı. Yahudilerin İslâm'a bunca düşman olmasının başlıca nedenleri şunlardı:

1- Yahudiler aşırı ırkçı bir kavimdi, bu nedenle Hz. Muhammed'e (s.a.a) haset ediyor, ahir zaman peygamberinin Yahudi ırkından olmayışını bir türlü hazmedip sindiremiyorlardı.¹

2- İslâm Yesrib'e girmeden önce Yahudiler bu şehirde ekonomik ve sosyal açıdan çok iyi bir konumdaydılar; zanaat, tarım² ve faizcilik³ yoluyla şehrin ekonomisini tamamen ele geçirmişlerdi. Diğer taraftan Evs ve Hazrec kabileleri arasındaki ihtilafları kullanarak onları zayıflatıyor; Kaynukaoğulları Hazrec kabilesini; Nadîroğullar ve Kurayzaoğulları da Evs kabilesini savunuyor gibi gözükersen bu iki kabile arasındaki savaş tohumlarını yeşertmeye çalışarak sürekli olarak kızıştırıyorlardı.⁴

Hicretten sonra Evs'le Hazrec kabilesinin İslâm sancağı altında bir araya gelip birleştiğini ve İslâm'ın gücünün günbegün arttığını görünce yakın bir gelecekte Müslümanların bölgenin kontrolünü ele geçirecek güce ulaşacağını, kendi güç ve konumlarını yitireceklerini anlamışlardı; bu ise Yahudiler için kabul edilemez bir gelişmeydi.

3- Yahudi din adamları kendi kavimleri arasında çok yüksek bir prestije sahipti; avam kesimi onların her sözüne kayıtsız şartsız itaat ediyor, hatta onların kendi kitaplarına aykırı sözlerini bile körü körüne kabulleniyorlardı.⁵

Bu hahamların bütün geliri, Yahudi halkın onlara "Tevrat'ın bekçileri" oldukları için verdikleri yüklü hediyelerle bağışlardan ibaretti. Yahu-

1- Bakara 90, 109. Nisa 54. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.2, s.160. Zeyni Dehlan, *Siretu'n-Nebeviyye ve'l-Asaru'l-Muhammediyye*, c.1, s.176. Vakidî, *el-Meğazî*, c.1, s.365.

2- Kaynuka Yahudileri kuyumculukla uğraşıyordu. bk. Montgomery Watt, *Muhammad at Medina*, Arapçaya tercüme eden, Şaban Berekat, Beyrut bas. Medine'de onların adını taşıyan bir de çarşısı vardı. bk. *Tarihu'l-Medineti'l-Munevvere*, c.1, s. 306. Yakut Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldan* c.4, s.424. Nadîr ve Kurayza Yahudilerinin Medine çevresinde kaleleri ve yerleşim bölgeleri vardı. Tarım ve çiftçilik yapıyorlardı. bk. Yakut Hamevî, age. c.1 "Benî Nadir" ve "Bethan" terimleri. Nuruddin Semhu-dî, *Vefau'l-Vefa*, Beyrut, 3. bas. 1401 H. 1/161.

3- Nisa 161.

4- İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, Kahire bas. 1355 H. 2/188.

5- Tevbe, 31.

dilerin Müslüman olması hâlinde bu değirmenin suyu kuruyacaktı.¹

4- Yahudiler, Hz. Peygamber'e (s.a.a) vahiy getiren Cebrail'e düşmandılar² ve bunu bahane ederek Hz. Muhammed'e (s.a.a) muhalefette bulunuyorlardı.

5- Kur'ân-ı Kerim Yahudilerin birçok inanç ve ameliyle, Tevrat'taki bazı hükümleri batıl ve geçersiz ilân etmede,³ Yahudilerin birçok ibadet ve dinî uygulama tarzlarını eleştirmedeydi.⁴

Ancak bu konunun uzun bir geçmişi vardı, İslâm'dan önce Kitap Ehli olanlar, kültür bakımından putperestlerden daha üstündü ve putperestler onlara büyük ve ayrıcalıklı insanlar gözüyle bakmada, saygı duymadaydı.⁵ Binaenaleyh bu zihniyet ve bakış açısı, İslâm'ın zuhurundan sonra da bir süre devam etti.

Bu nedenle Medine Müslümanları bazen onlardan dinî konularda sorular soruyor, Yahudiler de Tevrat'ı Arapça'ya çevirerek yorumlayıp onlara cevap veriyorlardı. Oysa onların dinî bilgileri genellikle eksik, yanlış ve tahrif edilmiş bilgilerdi.

Bu nedenle de Hz. Peygamber (s.a.a) Müslümanlara, Kitap Ehli'nin sözlerini tasdiklememelerini buyuruyordu.⁶ Nitekim bir gün Hattaboğlu Ömer'e şöyle buyurdu:

Canımı elinde tutan Rabbime yemin ederim ki, bizzat Musa da hayatta olsaydı, bana itaat ederdi şimdi!⁷

Bu tür meseleler Yahudileri çok öfkeliendiriyor, düşmanlıklarını artırıyor ve "Bu adam (Hz. Muhammed) bizim her şeyimize karşı çıkmak niyetinde!" diyorlardı.⁸

1- Bakara, 79. Âl-i İmran, 187. Tevbe, 34. Beyhakî, *Delailu'n-Nübuve*, çev. Damedğanî, Tahran, 1361 H.Ş. c.2, s.186-187.

2- Bakara 97, 98. İbn Sa'd, *et-Tabakat*, Beyrut, Daru Sadır Yay. c.1, s.175. *es-Siretu'l-Halebiyye*, İnsanul-Uyun, Beyrut, Daru'l-Maarif, c.1, s.329.

3- Nisâ, 46, 155, 158. Tevbe, 30.

4- Murtaza Amulî, *es-Sahih Min Sireti'n-Nebiyi'l-A'zam*, 1403 H. 3/106. *Sahih-i Buharî*, Şeyh er-Rufaî inc. Beyrut, Daru'l-Kalem Yay. 1. bas. 1407 H. c.7, s.486, hadis 1188. *Sahih-i Müslim*, Nevevî Şerhi, 14/80.

5- Murtaza Amulî, age. 1/175-176.

6- *Sahih-i Buharî*, c.9 bab 1190, s.772.

7- Halebî, *es-Siretu'l-Halebiyye*, 1/372. bk. İbn Şehraşub, *Menakıb*, 1/52.

8- Halebî, *es-Siretu'l-Halebiyye*, 2/332.

Kıblenin Değişmesi

H. Resulullah (s.a.a) Mekke'de bulunduğu süreyle hicretten bir müddet sonrasına kadar Allah'ın emriyle "Beytü'l-Mukaddes"e doğru namaz kıldı. Yahudiler İslâm'a karşı açıktan açığa düşmanlığa başladık-tan sonra bunu Resulullah (s.a.a) aleyhine propaganda malzemesi olarak kullanmaya kalkışıp "Onun dini bağımsız değil, bizim kıblemize doğru namaz kılıyor." demeye başladılar. Yahudiler bu konuyu giderek bü-yütmede, sürekli tekrarlamaktaydılar. Resulullah (s.a.a) rahatsız olmuş, onların elinden canı pek sıkılmıştı, geceleri gökyüzüne bakarak bir vahiy inmesini bekliyor, Yahudilerin zehirli propagandalarının kesilmesini istiyordu. Hicretten 17 ay sonra¹ H. Resulullah (s.a.a) cemaatle birlikte öğle namazının ilk iki rekâtını Beytü'l-Mukaddes'e doğru kılmışken va-hiy meleği inerek Rabbinin kible konusundaki yeni emrini iblağ edip hazreti Kâbe'ye doğru çevirdi ve namazın kalan son iki rekâtını Kâbe'ye doğru kıldı.² Allah'ın emri şöyleydi:

Biz senin yüzünü çok defa göğe doğru çevirip durduğunu gö-rüyoruz. Şimdi elbette seni, hoşnut olacağın kibleye çevireceğiz. Artık yüzünü Mescid-i Haram yönüne çevir. Her nerede bulu-nursanız yüzünüzü onun yönüne çevirin. Şüphesiz, kendilerine Kitap verilenler (Yahudiler) bunun Rablerinin katından inen

1- *Tarih-i Yakubî*, Necef, Mektebetu'l-Haydariyye bas. 1384 H. 2/34. İbn Sa'd, *et-Tabakat*, 1/242. Şeyh Hürr el-Amulî, *Vesailu'ş-Şia*, 4. bas. 1391 H. c.3, Salât kitabı, kible babları, bab.2 hadis,3, s.216. Allame Tabatabaî, *el-Mizan*, Beyrut, 3. bas. 1393 H. 1/331. Kıblenin değişme tarihi hicretten 7 veya 18 ay sonra olarak kayıtlıdır. bk. *Vefau'l-Vefa*, 1/361-364. *Biharu'l-Envar*, 19/113 dipnotta. Allame Tabatabaî 17 ayı kabul eder. bk age.

2- Bazı tarihçilere göre kıblenin değiştiği yer Selimeoğulları'nın mescidiydi. Da-ha sonra "Mescid-i Kibleteyn" adıyla ün kazandı. bk. İbn Vazih, *Tarih-i Yakubî*, 1/34. İbn Sa'd, *et-Tabakat*, 1/242. Semhudî, *Vefau'l-Vefa*, 1/361-362. Zemahşerî, *Keşşaf Tefsiri*, Beyrut, Daru'l-Maarif, 1/101. Kimine göre de burası H. Peygamber'in (s.a.a) ilk Cu-ma namazını kıldığı Salim b. Avfoğulları kabilesinin mescidiydi. bk. Tabersî, *İ'la-mu'l-Vera*, s.81. Meclisî, *Bihar*, 19/124, Ali b. İbrahim'den nakille. Bazı tarihî belgeler de bu olayın bizzat Mescid-i Nebi'de vuku bulduğunu göstermektedir. bk. İbn Sa'd, age. 1/241. Semhudî, age. 1/360. Meclisî, age. 19/200-201. Bugün restore edilen ve Me-dine'nin kuzeyinde yer alan "Mescidu'l-Kibleteyn", Selimeoğulları'nın o günkü mes-citlerinin konumuyla daha fazla örtüşmektedir. Çünkü Selimeoğulları Medine'nin gü-neyinde oturuyordu. Bu ihtilaflar, sözkonusu mescidin tarihî önemini azaltmaz.

hak bir emir olduğunu bilirler (Peygamberin iki kibleye namaz kılacağını kendi kitaplarında görüp okumuşlardır.) Allah onların yapmakta olduklarından gafil değildir.¹

Müslümanların bu açıdan bağımsızlığını sağlayan kible değişimi Yahudilere çok ağır gelmişti. Bu defa da "Müslümanlar yıllardır yöneldikleri kiblelerini neden değiştirdiler?" demeye başladılar. Allah Teala kibleyi değiştirmeden önce, Yahudilerin böyle bir tavır takınacağını Peygamberine haber vermiş ve bunun cevabının "doğudan batıya bütün yeryüzünün Allah'a ait olduğu, O'nun emrettiği yön neresi olursa oraya doğru namaz kılınacağı ve hiçbir mekânın kendiliğinden özel bir kutsallığı bulunmadığını" bildirmişti:

İnsanlardan birtakım beyinsizler "Onları daha önce üzerinde buldukları kiblelerinden çeviren şey nedir?" diyecekler. De ki: "Doğu da Allah'ındır batı da. Dilediğini dosdoğru yola yönelip iletir."²

Bu cevaptan sonra Yahudilerin artık zehirli propaganda yapabilecek malzemesi kalmamıştı. Kiblenin değişmesiyle birlikte eski dinle yeni dinin mensupları arasındaki müşterek bağ ortadan kalkmış, bu iki grup birbirinden tamamen ayrılmış, aralarındaki ilişki gerginleşmişti:

Andolsun, kendilerine kitap verilenlerden bu gruba (Yahudilere) her ayeti delil getirsen, yine de onlar senin kiblene uymaz, sen de onların kiblelerine uyacak değilsin, hatta onlar birbirlerinin kiblesine de uymazlar. Andolsun, sana gelen bunca ilimden sonra onların isteklerine uyacak olursan, kuşkusuz, o zaman zalimlerden olursun.³

Kur'ân ayetleri, kible değişiminin Yahudilerin bahanelerine son vermekten başka, müminlerin iman ve ihlâslarını ölçüp Allah'ın emirleri karşısında nereye kadar teslimiyet gösterebileceklerini ölçmeyi de amaçladığını göstermektedir:

Kâ'be'yi kible yapmamız peygambere uyanları, (cahiliye dönemine) gerisin geriye dönenlerden ayırt etmek içindir. Doğrusu bu, Allah'ın hidayete ulaştırdıkları dışında kalanlar için zor bir

1- Bakara, 144.

2- Bakara, 142.

3- Bakara, 145.

olaydı. Allah imanınızı boşa çıkaracak değildir (daha önceki kibleye doğru kıldığınız namazlar sahihtir), zira Allah, insanlara karşı şefkatli ve merhametlidir.¹

Bazı rivayetlerde bu ilâhî imtihan şöyle tefsir edilmektedir: Mekkeli-ler Kâbe'yi seviyordu. Allah Teala bu sevgilerine rağmen Allah'a ve Resulü'ne (s.a.a) itaati tercih edenlerle, itaatsiz ve başına buyruk olanların birbirinden ayrılması için Mekke'de iken Beytü'l-Mukaddes'e doğru namaz kılınmasını emredip orayı kible kılmış; halkın Kâbe'den ziyade Beytü'l-Mukaddes taraftarı olduğu Medine döneminde ise yine inanıp itaat edenle, etmeyenin birbirinden ayrılıp belli olması için Kâbe'yi kible ilân edip oraya doğru namaz kılınmasını emretmiştir.²

1- Bakara, 143.

2- Tabatabaî, *el-Mizan*, Beyrut 3. bas. 1393 H. 1/333. Bazı tarihî belge ve rivayetlere bakılırsa Hz. Peygamber (s.a.a) Mekke'de olduğu zaman da Kâbe'ye sırtını dönerek şekilde namaz kılmıyordu. bk. *Vesailu'ş-Şia*, 3/216, salât kit. kible bab. hadis.4. Beytü'l-Mukaddes'i kible edinirken, Kâbe'yi de önüne alacak şekilde durarak namazda her ikisini de kible edinmiş oluyordu. bk. *es-Siretu'l-Halebiyye*, 2/357.

4- İSLÂM SAVAŞ BİRLİKLERİNİN KURULMASI

İslâm Ordusunun Kuruluşu

Hz. Resulullah (s.a.a) Mekke'de bulunduğu ilk tebliğ ve davet döneminde fiili olarak sadece ilâhî bir liderdi; faaliyetleri, insanları irşat ve hidayet edip müşrikler ve putperestlerle akidevî ve fikrî bir mücadeleyle sınırlıydı. Ama Yesrib'e yerleştikten sonra dinî vazifesini iblağ ve dinî liderliği sürdürmenin yanı sıra, Müslümanların siyasî liderliğini de üstlenmesi gerekiyordu. Çünkü Medine'de yeni bir durum oluşmuştu, bu nedenle İslâm öğretilerine dayalı yeni bir toplumun temellerini kurma yolunda ilk adımları başlattı. Bu doğrultuda muhtemel tehlike ve sorunları öngörüyor ve bilinçli, liyakatli ve basiretli bir lider olarak bunlara çözüm buluyordu. İki Müslüman grup arasında kardeşlik akdinin gerçekleştirilmesi, Medine sözleşmesinin düzenlenip imzalanması ve Yahudilerle saldırmazlık antlaşması imzalanması bu engelleyici girişimlere birer örnekti.

Siyasi ve sosyal hükümler konusunda Medine'de nazil olan ayetler, Resulullah'a (s.a.a) bu siyasî girişimlerindeki en büyük yardımcıydı. Mesela Allah Teala Müslümanlara kendilerini savunma ve cihat izni vermişti artık.¹ Hz. Peygamber (s.a.a) bunun üzerine bir savunma gücü oluşturmaya karar verdi. Bu gücün bir an önce oluşturulması çok önemliydi. Çünkü Mekke'de Müslümanlara istedikleri eziyet ve işkenceleri yapabilen müşriklerin eli Medine'ye uzanamıyordu şimdi, bu nedenle de İslâm'ın merkezine dönüşmüş olan Medine'ye saldırabilirlerdi. Bunu dikkate alan Resulullah (s.a.a) hicri 1. yılın sonlarında İslâm ordusunun çekirdeğini oluşturmaya başladı. Bu ordu başlangıçta hem nefer sayısı, hem silah ve teçhizat bakımından çok sınırlıydı, ama hızla gelişip güç-

1- Hac, 39, 40. ayrıca bk. *el-Mizan*, 14/383. *Yakubî Tarihi*, 2/36.

lendi. Nitekim askerî operasyonlara gönderilen veya devriye gezen birliklerin sayısı ilk başlarda 60 kişiyi aşmıyordu ve azami sayının 200'e ulaştığı durumlar çok nadirdi.¹ Hicretin 2. yılında, Bedir Savaşı'nda sayıları 300'den biraz fazlaydı, ama hicretin 8. yılında gerçekleşen Mekke'nin fethi sırasında İslâm ordusundaki asker sayısı 10 bine ulaşmıştı, silah ve askerî teçhizat bakımından da çok ileri bir duruma gelmişti.

Kısacası, olayların seyri Hz. Resulullah'ın (s.a.a) tahminlerinin doğru olduğunu gösterecek ve hicri 2. yıldan itibaren taraflar arasında defalarca savaş ve çatışma yaşanacaktı. Müslümanlar önceden hazırlıklı olmasa ve savunma birlikleri oluşturulmasaydı, müşriklerle girdikleri bu savaşlarda kesinlikle hezimete uğrayacaklardı.²

Askerî Tatbikat ve Operasyonlar

Hz. Resulullah (s.a.a) bu küçük birliklerle birçok askerî operasyon gerçekleştirmiştir. Tam anlamıyla bir savaş olarak tanımlanması mümkün olmayan bu operasyonların hiçbirinde düşmanla herhangi bir sıcak çatışma vuku bulmuş değildir. Mesela hicretin 8. ayında Hz. *Hamza b. Abdulmuttalib*'in otuz kişilik süvari birliğinin (seriye) gerçekleştirdiği bir operasyonda Mekke'ye dönmekte olan bir Kureyş kervanı takip edildi, yine 8. ayda *Ubeyde b. Haris* komutasındaki 60 kişiyle gerçekleştirilen operasyonda *Ebu Süfyan*'ın grubu takip edildi, hicretin 9. ayında 20 kişilik *Sa'd b. Ebu Vakkas* seriyesi Kureyş kervanını izledi, ama ona ulaşamadı.³ Hicretin 11. ayında bizzat Hz. Resulullah (s.a.a) komutasındaki birlik "*Ebva*" denilen yere kadar bir Kureyş kervanını izlediyse de arala-

1- İbn Esir, *el-Kamil Fi't-Tarih*, Beyrut, Daru Sadır Yay. 2/112.

2- Hz. Peygamber'in (s.a.a) toplam 26 gazve ve 36 seriyye gerçekleştirdiği yazılmıştır. bk. İbn Şehraşub, *Menakıb*, 1/186. Tabersî, *İ'lamu'l-Vera*, s.72. Seriyelerin daha fazla olduğu da söylenir. bk: Mesudî, *Murucu'z-Zeheb*, 2/282. Buharî bu sayının 19 olduğunu aktarır. *Sahih-i Buharî*, 6/327.

3- Vakidî, *el-Meğazî*, Marsden Jones, 1/9-11. Muhammed Cerir, *Taberî Tarihi*, Beyrut bas. 2/259. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, 2/245-251. İbn İshak bu seriyelerin hicretin 2. yılında gerçekleştiğini yazar. bk. *Tarih-i Taberî*, age. Bu teori doğru kabul edilirse, İslâm ordusunun H.2. yılda oluşmaya başladığı da kabul edilmelidir. Bu ise konunun önemini azaltmaz ve her halükârda Hz. Peygamber'in (s.a.a) süratli davrandığını göstermektedir.

rında çatışma çıkmadı, Hz. Peygamber (s.a.a) bu olay sırasında *Zamreoğulları* kabilesiyle bir antlaşma imzaladı, bu antlaşma gereğince Zamreoğulları Müslümanların düşmanlarıyla işbirliği yapmamayı ve tarafsız kalmayı taahhüt etmiştir. Hicretin 12. ayı olan rebiyülevvelde Hz. Resulullah (s.a.a) Medine'nin sürülerini yağmalayan *Kurz b. Cabir Fihri*'yi Bedir bölgesine kadar kovaladı, ama onu ele geçiremedi. Cemaziyülahurda 150 (veya 200) kişilik bir süvari birliğiyle, Mekke'den Şam'a giden *Ebu Süfyan* başkanlığındaki Kureyş ticaret kervanının peşine düştü, *Zâ-tu'l-Uşeyre* denilen bu gazvede de kervana ulaşamadı ve *Mudlicoğulları* kabilesiyle antlaşma imzalanarak Medine'ye dönüldü.¹ Bütün bu operasyonlar aslında savaş değil, bir nevi askerî tatbikat ve güç gösterisiydi.

Bu Operasyon ve Tatbikatların Nedeni

Karineler Hz. Resulullah'ın (s.a.a) bu küçük operasyonlar ve gazvelerde amacının düşmanla savaşmak veya düşmanın malını yağmalamak olmadığını gösteriyor. Nitekim yukarıda da açıkladığımız gibi İslâm güçleri sayıca çok az ve askerî etkinlikten de yoksunken düşmanın sayısı onlardan kat kat fazlaydı. Diğer taraftan bu seriyelerden bazısında ensar da vardı, oysa ensar Hz. Resulullah'la (s.a.a) imzaladığı 2. Akabe antlaşmasında Hz. Peygamber'i (s.a.a) Medine'de düşmanlarının saldırılarına karşı korumayı taahhüt etmişti, ama bu taahhütte Medine dışında da düşmanlarla savaşma şartı yoktu.

Bütün bunlar bir tarafa Medineliler ziraat ve çiftçilikle uğraşan insanlardı; çöl bedevîleri gibi hırçın, saldırgan ve yağmacı bir karakterleri yoktu. Daha önce Evs'le *Hazrec* arasında baş gösteren kavga ve savaşlar hep yerel anlaşmazlıklardı ve hepsi de Yahudilerin tahrikleriyle patlak vermişti. Hayatlarında hiçbir kervana baskın düzenlememiş, kendi muhitleri dışında bir kabilenin malını yağmalamamışlardı. Dahası, Müslümanlar düşmanla karşılaşınca savaşmaya pek temayül göstermiyorlardı, mesela bir defasında Hz. *Hamza* tarafsız birinin aracılığı üzerine savaşmaktan vazgeçmişti.²

1- Vakidî, *el-Meğazî*, s.11,13, Taberi age. s.259, 261.

2- Vakidî, *el-Meğazî*, s.9.

Bu karineler söz konusu operasyon ve tatbikatları düzenleyen Hz. Resulullah'ın (s.a.a) başka amaçlar hedeflediğini göstermektedir, birkaçını sıralayalım:

1- Kureyşlilerin Şam ticaret hattını tehdit altında tutmak. Mekke kervanları Medine'ye yakın bir güzergahta, bu şehirle *Kızıldeniz* sahili arasında hareket etmek mecburiyetindeydi ve Medine'den en fazla 130 km. uzak durabiliyordu.¹ Hz. Muhammed (s.a.a) bu girişimleriyle Kureyşlilere, Mekke'de olduğu gibi Medine'de de Müslümanların rahatını bozmaya kalkışmaları hâlinde ticaret yollarının tehlikeye düşebileceğini ve ticaret kervanlarına Müslümanlar tarafından el konulabileceğini göstermek istiyordu.² Bütün geçimlerini ticaretten sağlayan Mekke müşrikleri için bu tehdit gerçekten caydırıcı ve çok ciddi bir uyarıydı, böylece Müslümanlara karşı gerçekleştirmeyi düşündükleri her hareketi yeniden gözden geçirmek zorundaydılar.

Burada, Müslümanların, Mekke müşriklerinin kervan ve mallarına el koymaya yerden göğe hakları bulunduğunu da hemen belirtelim. Çünkü onlar Müslümanları yerlerinden yurtlarından etmiş, bütün mal varlıklarına el koymuşlardı.³ Ama olay bireysel hesaplaşma ve intikam konusunun çok ötesindeydi; iki büyük güç ve iki bloğun çarpışması söz

1- Montgomery, *Muhammed at Medina*, çev. Şaban Berekat, Beyrut bas., s.5.

2- Daha sonra bu tehdit gerçekleşmiş ve ileride de değineceğimiz üzere Kureyşliler Şam ticaret yolunun kesilmesinden fevkalâde tedirgin olarak başka bir yol aramak zorunda kalmışlardır.

3- Hz. Peygamber (s.a.a) hicret ettikten sonra, Akil onun (s.a.a) Mekke'de Ebu Talib Vadisi'ndeki eviyle Haşimoğulları'ndan diğer muhacirlerin evlerine el koyarak sahiplendi! Mekke fethi sırasında Hz. Peygamber (s.a.a) şehir dışında bulunan Hecun'da çadır kurunca sahabeden biri "Neden kendi evinizde kalmıyorsunuz?" diye sorunca, Peygamber (s.a.a) "*Akil bize ev bıraktı mı ki?*" buyurdular! bk. Vakidi, *el-Meğazî*, 3/828. İbn Sa'd, *et-Tabakat*, Beyrut, Sadır Yay. 2/136. Kastalanî, *Mevahibu'l-Ledunniyye ve Menhu'l-Muhammediye*, Beyrut 1. bas. 1316 H. 1/318. Daha sonra Akil'in varisleri bu evi Haccac b. Yusuf'un kardeşine 100 bin dinara satacaktır! bk. *es-Siretu'l-Halebiyye*, 1/101-102. Aynı şekilde Cahş b. Riaboğullarının hicretinden sonra onların da Mekke'deki evleri sahipsiz kalmıştı. Ebu Süfyan da Akil gibi davranarak kızının onlardan biriyle evli olduğu bahanesiyle onların evlerine el koyup sahiplenmiştir! bk. İbn Hişam, age. 2/145. Keza, Süheyb Medine'ye hicret ettiğinde Mekke müşrikleri onu takip edip yakalamış, parasını ve eşyalarını almış, Süheyb böylece canını kurtarabilmiştir! bk. İbn Hişam, age. 2/121.

konusuydu, taraflar birbirinin gücünü tezyife çalışmadaydı. Görüldüğü kadarıyla düşmanın ekonomik prestijini sarsmak ve düşman safları arasında korku ve tedirginlik yaratmak, onların kervanlarını basıp mallarına el koymaktan çok daha önemliydi Müslümanlar için. Nitekim *Abdullah b. Cahş* seriyesi ve *Bedir Savaşı*'na kadar müşriklerin malı Müslümanların eline geçmiş değildir.

2- Bu hareketler aslında Müslümanların askerî bir güç denemesi ve gösterisiydi; Mekke müşriklerini Medine'ye karşı askerî bir saldırı fikrinden caydırmayı amaçlıyor, Müslümanların artık kendilerini savunacak ve onların saldırılarını püskürtebilecek güce sahip olduklarının anlaşılması isteniyordu. Kureyş'in İslâm'a neden karşı çıktığını incelediğimiz bölümlerde de belirttiğimiz gibi Müslümanlar henüz Mekke'deyken ve sayıca çok azken bile Kureyş eşrafı ekonomik çöküşlerinin yakın olduğu dehşetine kapılmışlardı. Medine şehrinin onca imkân ve gücüyle Müslümanların üssüne dönüştüğü bu durumda Mekke'nin paraya tapan zenginleri kendilerini nasıl güvende hissedebilirdi şimdi? Bu nedenle Müslümanlar erken davranmış ve müşriklerin Medine'ye göz dikmemesi için bu girişimlere başvurmuşlardı.

3- Bu askerî hareketler muhtemelen Yahudiler için de bir uyarı amacı taşımadaydı. Düşmanlıklarını artık açığa vurmuş olan Yahudilere komplodan vazgeçmeleri ve askerî bir girişimde bulunmamaları için bir gözdağı veriliyor, aksi takdirde Müslümanların her nevi kargaşa ve oyunun üstesinden gelebilecek güç ve azme sahip olduğu mesajı gönderiliyordu.¹

Abdullah b. Cahş Seriyesi

Hicretin 2. yılı receb ayında Hz. Resulullah (s.a.a) halasının oğlu *Abdullah b. Cahş* komutasındaki muhacirlerden müteşekkil 8 kişilik bir müfrezeyi keşif ve istihbarat amacıyla görevlendirerek Abdullah'a kapalı bir mektup verip hemen yola çıkmasını ve iki gün sonra bu mektubu açıp yazılı emre göre davranmasını, adamlarının hiçbirini de bu emre itaate mecbur etmemesini tembihledi. Abdullah iki gün sonra mektubu açtı, emir şöyleydi:

1- Muhammed H. Heykel, *Hayatu Muhammed*, Kahire, 8. bas. 1963, s.24-248.

Bu mektubu okuduktan sonra Mekke'yle Taif arasındaki "Nahle" denilen yere git, orada pusuya yatıp Kureyşlileri bekle ve bizi onların durumundan haberdar et!

Abdullah, adamlarına kendisinin bu emre itaat edeceğini, şehadete hazır olanın onunla kalmasını, dileyenin de geri dönebileceğini söyledi. Adamlarının hepsi şehadete hazır olduklarını söyleyince Nahle'de pusuya yattılar. *Amr b. el-Hazremi* başkanlığındaki bir Kureyş kervanı Taif'ten Mekke'ye dönüyordu. Abdullah adamlarıyla kervanı basmak istedi, ama recep ayının son günüydü, aralarında meşveret edip "Bu kervan Harem bölgesine girerse Harem'in hürmetini çiğnemiş, şimdi burada onlarla savaşırsak haram ayın hürmetini hiçe saymış olacağız!" dediler.

Sonunda kervana saldırdılar, *Amr b. el-Hazremi*'yi öldürüp iki kişiyi esir aldılar ve esirlerle ganimetleri Medine'ye götürdüler. Hz. Peygamber (s.a.a) onların bu başına buyruk davranışından fevkalade rahatsız oldu, esirlerle ganimetlerin humsunu almayı reddederek "*Ben size haram aylarda savaşmamanız gerektiğini söylemiştim!*" buyurdu.

Bu olayın yankıları çok geniş olmuştu. Bir taraftan bu grubun haram aylarda kan dökmesi Müslümanlara pek ağır gelmiş, Abdullah'ı suçlamaya başlamışlardı, diğer taraftan Kureyşliler aleyhte propaganda için malzeme bulmuş "Muhammed (s.a.a) haram ayların hürmetini çiğneyip kan döktü!" demişlerdi. Yahudiler de zehirli propaganda yapıyor "Bu olay Müslümanlara çok pahalıya mal olacak" diyorlardı. Bu sırada vahiy meleği inerek Allah'ın buyruğunu açıkladı:

Sana haram ayda savaşmayı soruyorlar. De ki: "Onda savaşmak büyük bir günahdır, ama Allah'ın yolundan alıkoymak, O'nu inkâr etmek, Mescid-i Haram'ın hürmetini çiğnemek ve orada yaşayanları oradan sürmek Allah katında daha büyük bir günahdır. Fitne çıkarmaksa (Allah'ın yolunu engellemek, küfre girmek ve müminleri yurtlarından sürmekse) haram ayda adam öldürmekten beterdir. Müşrikler sizi dininizden döndürebilmek için sürekli sizinle savaşırlar."¹

Abdullah'ı temize çıkarmakla kalmayıp bu fitnenin nedeni olarak Kureyş'i gösteren ve onların işlediği günahın haram ayda cinayet işle-

1- Bakara, 217.

mekten daha beter olduğunu açıklayan bu ayetin inmesiyle Müslümanlar aleyhine oluşturulan zehirli atmosfer giderilmiş oldu. Hz. Peygamber (s.a.a) Kureyş'in isteği üzerine esirleri serbest bıraktı, bunlardan biri Müslüman olmuş ve Medine'de kalmayı yeğlemiştir.¹

Bu tür olaylar bazen iyi niyetli ama basiretsiz ve tedbirsiz birey veya grupların iyi niyetlerle bazı şeyler yaptığını, ama topluma çok zarar verdiğini ve onların iyi niyetinin bu zarar ve tehlikeyi gidermeye yetmediğini göstermektedir. Abdullah b. Cahş'la adamlarının girişimi bu tür bir olaydı.

Bedir Savaşı

Bu savaş Hz. Peygamber'in (s.a.a) düzenlediği askerî tatbikatlar ve operasyonlarla Kureyş'in Şam ticaret yolunu tehdit etmesi sonucu baş gösterdi. Müslümanlarla müşrikler arasında yaşanan ilk "tam savaş" budur. Daha önce Hz. Resulullah'ın (s.a.a) cemaziyühür ayında Ebu Süfyan başkanlığında Şam'a giden bir Kureyş kervanının *Zatu'l-Uşeyre* denilen yere kadar izini sürdüğünü ama kervanı ele geçiremediğini yazmıştık. Bu nedenle Şam bölgesine istihbarat memurları göndererek bu kervanın ne zaman döneceğini öğrendi.² Bu çok büyük bir kervandı ve çok değerli mallar taşıyordu. Bine yakın devenin taşıdığı ve bütün Kureyşlilerin ortak olduğu bu kervanın mallarının değeri 50 bin dinarı buluyordu.³

Kervanın doğal olarak izlemesi gereken yol Bedir mıntikasından geçmedeydi.⁴ Hz. Resulullah (s.a.a) bu kervanı ele geçirmek için⁵ 313 ki-

1- İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, 1355 H. 2/252-255. Belazurî, *Ensabü'l-Eşraf*, Muhammed Hamidullah İnc. Kahire 3. bas. 1/371-381. Vakidî, *el-Meğazi*, 1/13-19. *Tarih-i Taberî*, Beyrut bas. 2/262-264. *Tarihu'l-Medineti'l-Munevvere*, 1. bas. 2/472-477.

2- Vakidî, age. 1/20.

3- age. c.1, s.27. Allame Meclisî, *Bihar*, Tahran bas. 1385 H. 19/245-247.

4- Bedir, Medine'nin güneybatısındadır. Bugün şehir haline gelmiş, aynı adla bir yerleşim bölgesi olmuştur. Medine'den Cidde ve Mekke'ye giden asfalt yol buradan geçer, Medine'ye 153, Mekke'ye 343 km. mesafededir, bk. Muhammed Abduh Yemanî, *Bedru'l-Kübra*, Cidde, 1. bas. 1415 H. s.25. Medine-Mekke otoyolu yapıldıktan sonra hacıların hac mevsimindeki güzergâhı artık buradan geçmemektedir.

5- İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, 2/258.

şilik bir birlik¹ ve en asgari imkânlarla² Bedir'e doğru hareket etti. Ebu Süfyan Şam dönüşü sırasında Hz. Peygamber'in (s.a.a) bu kararından haberdar olmuştu. Hemen hızlı bir binekle Mekke'ye haber salıp Kureyşlilerden yardım istedi;³ bu arada kervanın yönünü sağa doğru kaydırıp Kızıldeniz sahiline hareket ederek tehlikeli bölgeden süratle uzaklaşmış oldu.⁴ Ebu Süfyan'ın isteği üzerine Mekke'den yola çıkan 950 savaşçıdan müteşekkil bir ordu⁵ kervanı kurtarabilmek için hızla Medine'ye doğru hareket etti. Müşrikler yolun yarısındaiken kervanın kurtuluşunu öğrendilerse de Ebu Cehil'in inadı onları savaşa sürükledi.

Müslümanlar henüz kervanı aramakla meşgulken, Hz. Resulullah (s.a.a) Kureyş ordusunun Bedir bölgesine yaklaşmakta olduğunu öğrendi. Çok zor bir kararın eşiğine gelmişti. Çünkü Müslümanlar az sayıda bir birlikle kervan basmak için yola çıkmıştı, kendilerinin üç katına varan ve tepeden tırnağa silahlı olan bir orduyla savaşmak için değil! Diğer yandan, geriye çekilecek olsalar o güne kadar gerçekleştirdikleri askerî operasyon ve tatbikatların düşmanda yarattığı psikolojik baskının etkisini tamamen silecek ve muhtemelen bu defa düşman onları takibe başlayıp Medine'ye saldıracaktı. Hz. Resulullah (s.a.a) askerî bir şûra kurup Müslümanlarla istişare etti ve özellikle de ensarın görüşünü aldı; muhacirlerden *Mikdad*'ın, ensardan da *Sa'd b. Ubâde*'nin yaptığı heyecanlı konuşmalardan sonra düşmanla savaşa girme kararı alındı.⁶

Ramazan ayının on yedinci gününün sabahı savaş başladı.⁷ Önce teke tek savaşta Hz. *Hamza Ubeyde*'yi, Hz. Ali de (a.s) *Şeybe*, *Utbe* ve *Velid*

1- İbn Sa'd, *et-Tabakat*, Beyrut, Sadır Yay. 2/20. *Tarih-i Taberî*, 2/272.

2- Müslümanların 70 devesi vardı ve birkaç kişi bir deveye biniyordu. Vakidî, *el-Meğazi*, s.26. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, 2/258. Şeyh Müfid, *el-İrşad*, s.73. İbn Şehraşub, *Menakıb*, 1/187. Meclisi, *Biharu'l-Envar*, 19/323. *Müsned-i Ahmed*, 1/125. Bir rivayete göre de 2 atları vardı. bk. Vakidî, age. s.26. İbn Sa'd, *et-Tabakat*, s.12-24. *Yakubi Tarihi*, 2/37. 6 zırh ve 8 kılıçları vardı! bk. İbn Şehraşub, age. s.187. Meclisi, age. 19/323.

3- İbn Hişam age. 2/258. Vakidî age. 1/28.

4- İbn Hişam age. s.270. Vakidî age. s.41.

5- İbn Hişam, age. 2/269. İbn Sa'd, *et-Tabakat*, 2/15. İbn Şehraşub, *el-Menakıb*, 1/187. Meclisi, *Bihar*, 19/219.

6- İbn Hişam, age. s.266-268. Vakidî, *el-Meğazi*, s.48-49. İbn Sa'd, *et-Tabakat*, s.14.

7- İbn Hişam, age. s.278. İbn Sa'd, age. s.15,19,20.

b. *Utbe*'yi öldürdü.¹ İki tarafın kahramanlarının çarpışması olan bu olay, Kureyş büyüklerinin moraline ağır bir darbe indirmişti.² İki ordu birbirine girdi, İslâm ordusu çok kısa sürede savaşı kazanmıştı, nitekim öğle vakti düşman geri çekilmiş, Müslümanlar kesin bir zafer kazanmıştı.³ Müşrikler 70 ölü⁴ ve 70 esir⁵ vermiş, Müslümanlardan sadece 14 kişi şehit olmuştu.⁶

Resulullah'ın (s.a.a) onayıyla esirler fidye karşılığı serbest bırakıldı, fidye ödeyecek gücü olmayan ama okuma yazma bilenlerden her biri ensarın gençlerinden 10 kişiye okuma yazma öğrettikten sonra serbest kalacak,⁷ diğer esirler de Hz. Resulullah'ın (s.a.a) lütuf ve keremine sığı-
narak kurtulup serbest bırakılacaktı.⁸

Müslümanların Zafer Kazanmasını Sağlayan Faktörler

İlk askerî karşılaşmada Müslümanların bunca kısa sürede böyle bir zafer kazanarak onları hezimete uğratması Kureyş'in bütün prestij ve özgüvenini sıfırlamış, hepsini şaşkına uğratmıştı. Kureyş ordusunun hezimete uğraması o kadar umulmadık bir olaydı ki Hz. Resulullah'ın (s.a.a) zafer müjdesini önceden şehre ulaştırması için gönderdiği haberciye Medine'de kimse inanmamış, onun savaştan kaçtığını ve yalan söylediğini sanmışlardı.⁹

Ama çok geçmeden esirler Medine'ye getirildiğinde bunun gerçek olduğu anlaşılacaktı. Bu büyük zaferin haberi Habeşistan'a ulaşmakta gecikmedi, *Necaşi* buradaki muhacirleri sarayına çağırarak bu kutlu zaferin müjdesini onlara da ulaştırdı.¹⁰

1- İbn Hişam, age. s.277. İbn Sa'd, age. s.17,23,24. Meclisi, *Bihar*, 19/279. *İbn Esir Tarihi*, Beyrut, Daru Sadır Yay. 2/125.

2- Şeyh Müfid, *el-İrşad*, Kum bas. 1. bas. 1413 H. s.69.

3- Vakidî, *el-Meğazî*, s.112. Hz. Peygamber (s.a.a) ikinci namazını savaştan sonra Medine'ye dönerken yolda kılmıştır. bk. Vakidî, age. s.112-114.

4- İbn Sa'd, *et-Tabakat*, s.18. *Tarih-i Taberî*, 2/294. *Yakubî Tarihi*, 2/37.

5- İbn Sa'd, age. s.18-22. Vakidî, *el-Meğazî*, s.116. *Tarih-i Taberî*, s.294. *Yakubî Tarihi*, 2/37. İbn Şehraşub, *Menakıb*, 1/189. Meclisî, *Biharu'l-Envar*, 19/291.

6- İbn Sa'd, age. s.17. *Yakubî Tarihi*, 1/37. İbn Şehraşub, age. s.189.

7- Zeyd b. Sabit okuma yazmayı bu yolla öğrendi. bk. İbn Sa'd, age. s.22 ve 26.

8- İbn Sa'd, age. s.18.

9- Vakidî, *el-Meğazî*, 1/115.

10- age. s.121.

Hız. Muhammed de (s.a.a) "*Bedir savaşı Allah Teala'nın İslâm'ı aziz ve üstün, şirki zelil ve mağlup kıldığı ilk savaştır.*" buyurdu¹ ve şöyle ekledi:

Bedir Savaşı günü şeytan öylesine küçük düşüp zillete uğradı ki (büyük günahların affedildiği ve Allah'ın rahmetinin indiğine şahit olduğu Arafat günü dışında) hiçbir zaman bunca zillete düşmüş değildir.²

Bu şaşırtıcı zaferin gerçekleşmesine neden olan faktörler şöyle özetlenebilir:

1- Hız. Resulullah'ın (s.a.a) fevkalade komuta yeteneği³ ve inanılmaz derecede korkusuz ve cesur oluşu. Hız. Ali (a.s) Bedir Savaşı'nı anlatırken şöyle der:

Savaş tandırı iyice kızıştığında biz Hız. Resulullah'a (s.a.a) sığınırđık, o esnada hiçbirimiz onun kadar düşmanın yakınında değildik.⁴

2- Hız. Ali'nin (a.s) görülmemiş cesaret ve yiğitliği. Bedir Savaşı'nda öldürülen müşriklerin yarısını tek başına o öldürmüştür.⁵ Şeyh Müfid, bunlardan otuz beşinin adını kaydettikten sonra şöyle yazar:

Ehlisünnet ve Şia ravileri bunların tamamını Hız. Ali'nin (a.s) tek başına öldürdüğünde müttefiktir. Bunlara ilaveten bir de kim tarafından öldürüldüğünde ihtilaf olan veya öldürülmesinde Hız. Ali'nin de (a.s) yardımı olduğu birçok isim daha vardır.⁶

1- age. s.21.

2- age. s.78.

3- Hız. Resulullah (s.a.a) bi'setten önce hiçbir askerî işle uğraşmadığı ve sadece gençliğinde Ficar Savaşı'na katıldığı söylendiği -ki bu da kuşkuludur- hâlde, çok tecrübeli bir asker gibi, savaşta mükemmel bir komuta örneği sergiliyordu. Müslümanlar onun komutası nedeniyle bir tek yenilgi dahi almış değildir.

4- İbn Sa'd, *et-Tabakat*, 2/23. *Müsned-i Ahmed b. Hanbel*, 1/126. İbn Ebi'l-Hadid, *Nehcu'l-Belağa Şerhi*, Kahire bas. 1961, 13/279.

5- İbn Ebi'l-Hadid, age. c.1, mukaddime, s.24. Şeyh Müfid, *el-İrşad*, Kum, 1. bas. 1413 H. s.72.

6- Şeyh Müfid, age. s.70-72. Belazurî'yle Vakidî bu grubun 18 kişi olduğunu yazar. bk. *Ensabu'l-Eşraf*, 1/297-301. *Meğazî*, 1/152. *Bihar*, 19/293. Bedir'den 3 yıl sonra baş gösteren Hendek savaşında Arapların ünlü kahramanı Amr b. Abduved karşı-sında Hız. Ali'yi (a.s) bulunca "Baban Ebu Talib arkadaşımı, seni öldürmek istemem, git buradan!" demiştir.

3- Bazı Müslümanlar Medine'den yola çıkarken açıkça gönülsüz davranmış, savaşa pek rağbet göstermemiş¹ ve muhacirlerin ileri gelenlerinden bazıları askerî şûrâda zaaf göstererek ümitsizce sözler sarf etmiş idiyse de² Müslümanların büyük bir çoğunluğu çok yüksek bir moral ve iman gücüyle savaşmış, müşriklerin bile takdirini kazanacak cesaretler göstermişti.

4- Çeşitli şekillerde kendisini gösteren Allah'ın gaybî yardımları:³

a) Savaş gecesı yağmur yağması hem Müslümanların su ihtiyacını gidermelerini, hem de zemini sertleştirerek hareket rahatlığı sağlamıştı.⁴

b) Müslümanların kısa, fakat derin ve huzurlu bir uyku çekmesi.⁵ O gece sadece Hz. Resulullah (s.a.a) uyanık kalmış ve Müslümanların zafere için sabaha kadar dua etmiştir.⁶

c) Meleklerin Müslümanlara yardım için inmesi ve savaş meydanında bulunması.⁷

d) Müşriklerin yüreğine korku düşmesi.⁸

İslâm Ordusunun Kazandığı Zaferin Etki ve Sonuçları

İslâm ordusunun bu savaşta kazandığı zafer birtakım sonuçlar getirmiştir, bunlardan birkaçını özetle aktaralım:

Nehcu'l-Belağa'ya Şerh yazan ünlü mutezîlî İbn Ebi'l-Hadid, Hz. Ali'yle (a.s) Amr arasındaki konuşmayı aktardıktan sonra şöyle yazar:

"Hocamız Ebu'l-Hayr Masdak b. Şebib en-Nehvî bu kısmı derste anlatırken "Amr yalan söylüyordu." Derdi. "Çünkü Bedir'le Uhud'da Hz. Ali'nin (a.s) nasıl savaştığını görmüştü. Dolayısıyla onunla savaşması halinde yenileceğini biliyordu ve bu nedenle de Hz. Ali'yle (a.s) savaşmaktan kurtulabilmek için bu yola başvuruyordu! bk. *Nehcu'l-Belağa Şerhi*, 19/64.

1- Enfal, 5 ve 6.

2- Vakidî, *el-Meğazî*, c.1, s.4. *es-Siretu'l-Halebiyye*, İnsanu'l-Uyun, Beyrut bas. 2/385-386. Meclisi, *Biharu'l-Envar*, 19/247.

3- Âl-i İmran, 123.

4- Enfal, 11. Vakidî, *el-Meğazî*, s.54, İbn Sa'd, *et-Tabakat*, 2/15-25.

5- Enfal, 11. Vakidî, age. *Siretu'l-Halebiyye*, s.392. Kureyşlilerse korku ve tedirginlikten sabaha kadar uyuyamamış, bu sıkıntı yüzünden yemek bile yiyememişlerdir! bk. Vakidî, age. s.54.

6- Şeyh Müfid, *el-İrsad*, s.73. *Müsned-i Ahmed*, 1/125. Meclisi, *Biharu'l-Envar*, 19/279.

7- Enfal, 9. Vakidî, *el-Meğazî*, s.76-79. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, 2/286.

8- Enfal, 12.

1- Allah Teala daha önce Müslümanların Kureyş kervanına veya Mekte ordusuna galip geleceği vaadinde bulunmuş¹ Hz. Resulullah askerî şûrânın sonunda bu vaadi Müslümanlara resmen bildirmişti.² Zaferin kesin olduğunu anlamaları Müslümanların Allah'ın yardımından emin olarak kendilerine güvenmelerini sağlamış, bu da onların iman ve moral gücünü fevkalade yükseltmişti.

2- Medine'deki münafıklarla Yahudiler bu zaferden dolayı çok rahatsız olmuş ve aşağılık duygusuna kapılmışlardı. Nitekim Hz. Resulullah'ın (s.a.a) habercisi zafer haberini Medine'ye ulaştırdığında münafıklar söylenti yayacak ve "Muhammed (s.a.a) öldürülmüş, Müslümanlar da yenilip dağılmışlar." diyeceklerdi.³

Yahudiler de bu olayda kinlerini açıkça kustular,⁴ Yahudi büyüklelerinden *Ka'bu'l-Eşref* halka şöyle dedi:

Bunlar, savaşta öldürülenlerin hep eşraf kesimiyle Arab'ın ünlü isimleri olduğunu söylüyorlar. Eğer bu haber doğruysa toprağın altında yatmak, şu yeryüzünde yaşamaktan iyidir artık!⁵

3- Medine etrafındaki kabileler bu zaferi İslâm'ın hakkaniyeti ve Allah'ın yardımı olarak yorumlayıp Müslüman olmaya başladılar. Yakubi şöyle yazar:

Allah Teala Bedir Savaşı'nda Peygamberine yardımcı olup onu muzaffer kılarak Kureyşlilerin bir kısmını öldürünce Arap kabileleri İslâm'a eğilim duymuş ve Hz. Resulullah'a (s.a.a) birçok heyetler göndermişlerdir. Bedir Savaşı'ndan 4-5 ay sonra *Rabia* kabilesi *Zikaar* bölgesinde *Kisra*'yla savaştı, aralarında "savaş meydanında bu Tehami'nin [Hz. Muhammed] sloganını atın." diye kararlaştırdılar. Böylece "Ya Muhammed!" diyerek savaştılar ve savaşı kazandılar.⁶

1- Enfal, 7.

2- Vakidî, *el-Meğazî*, s.49.

3- age. s.115. Belazuri, *Ensabu'l-Eşraf*, Muhammed Hamidullah inc. Kahire, Daru'l-Maarif 3. bas. 1/294.

4- *Taberi*, 2/297.

5- Vakidî, *el-Meğazî*, 1/121. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, 3/55. Beyhakî, *Dela'ilü'n-Nübuve*, 2/341.

6- *Yakubî Tarihi*, Nefes bas. 1384 H. 2/38.

4- Kureyşliler Hz. Muhammed'in (s.a.a) gücü ve Müslümanların etkinliği hakkındaki değerlendirmelerinde hataya düşmüş olduklarını anladılar. Bir avuç firarinin, bir grup çiftçinin yardımıyla kendilerini böylesine ağır bir yenilgiye uğratabileceklerini o güne değin akıllarının ucundan bile geçirmemişlerdi. Kureyşliler ticaret imkânlarının artık tehlikeye düştüğü sonucuna varmışlardı; Bedir'den geçen Şam ticaret yoluna artık bel bağlayamazlardı. *Safvan b. Ümeyye*, Kureyş büyüklerinin katıldığı büyük toplantıda şöyle diyecekti:

Muhammed ile adamları ticaretimizi tehlikeye düşürmüş durumdadır, onlara ne yapabileceğimizi bilemiyoruz. Sahili ellerinden bırakmaya niyetleri yok; sahil boyundaki bütün kabilelerle antlaşma imzalayıp onlarla birlik olmuşlar! Nereye gideceğiz biz şimdi?! Biz bu şehirde geçimimizi yazın Şam'a, kışın Habeşistan'a yaptığımız ticaret yolculuklarıyla temin etmekteyiz; bu şehirde kalırsak bu gidişle sermayemizi harcayarak geçinecek ve sonunda her şeyimizi kaybedip perişan olacağız!

Sonunda bu toplantıda Irak yolundan Şam'a gitmeye karar verdiler. *Safvan* başkanlığında bir kervan hazırlanıp Irak üzerinden Şam'a doğru yola koyuldu; bu kervanda sırf *Safvan*'ın hissesi 300 bin dirhemi buluyordu! Bu kervanın haberini alan Hz. Resulullah (s.a.a) hicretin 3. yılı cemaziyühür ayında *Zeyd b. Hârise* komutasındaki 100 kişilik bir askerî birliği, bu kervanı ele geçirmekle görevlendirdi. Bu birliği gören kervanın adamları kaçmış, Müslümanlar kervanın tamamını ele geçirip bir (veya iki) esirle birlikte Medine'ye dönmüşlerdi.¹ Bu askerî operasyon İslâm tarihinde "*Seriyetu'l-Karede*" (Karede Seriyesi) adıyla² geçer.³

Kaynukaoğulları'nın Antlaşmayı Çiğnemesi

Kaynukaoğulları, Müslümanlarla yaptığı dostluk ve saldırmazlık antlaşmasını bozan ilk Yahudi kabilesi oldu. Daha önce de belirttiğimiz gibi Müslümanların Bedir'de kazandığı büyük zafer, Yahudilerle münafıklara çok ağır gelmiş, bundan pek rahatsız olmuşlardı. Bu nedenle

1- Vakidî, *el-Meğazi*, 1/197-198.

2- Karda seriyesi de kayıtlıdır. bk. *Bihar*, 20/4 dipnotu. *Tarih-i Taberi*, 3/5.

3- İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, 3/53-54. Meclisî, *Bihar*, 20/4-5.

Kaynukaoğulları kabilesi, Bedir Savaşı'ndan sonra düşmanca girişimlerde bulunmaya başladı. Bunun üzerine Hz. Resulullah (s.a.a) onları uyarıp "Kureyş'in başına gelenden ibret alın, Müslüman olun, çünkü kendi kitabınızda benim hakkımdaki vasıfları ve işaretleri okumuşsunuz, benim peygamber olduğumu çok iyi biliyorsunuz!" buyurdu.¹

Ancak Yahudiler küstahça "Kureyşlileri yenmen seni mağrurlaştırdı." dediler, "Kureyşliler tüccardır, savaşmasını bilmezler; savaşçı görmek istiyorsan bizimle savaş bakalım!"

Küstah Yahudiler, bu mağrur edalarını sürdürerek Hz. Resulullah'ın (s.a.a) uyarısını ciddiye almamayı ve ortalığı bulandırmayı sürdürdüler. Bir gün Kaynukaoğlu Yahudilerinden biri, kendilerine ait olan Medine çevresindeki bir pazar yerinde ensardan Müslüman bir kadına sarkıntılıkta bulundu. Kadının şahsından çok Müslümanları hedef alan ve çok küstahça bir davranış olan bu kompleks, ortalığı bir anda karıştırmıştı. Ne yapacağını bilemeyen kadıncağz feryat edip Müslümanlardan yardım isteyince, bir Müslüman imdadına yetişip kadını kurtardı ve o Yahudi'yi öldürdü. Pazardaki Yahudiler de hep birden Müslümanın üzerine çullanıp onu öldürdüler. Bu gerginlik sırasında iki kişi ölmüştü, ama Yahudiler gerçekten iyi niyetli davransalardı ortalığı yatıştırmak ve gerekli tedbirleri alarak benzeri olayların tekrarlanmasını önlemek pekâlâ mümkündü. Ne var ki Yahudiler hemen kalelerine çekilerek savaş durumuna geçtiler. Hz. Resulullah (s.a.a) kalenin kuşatılmasını emretti. On beş gün süren kuşatmadan sonra, daha önce onlarla müttefik olan *Abdullah b. Ubeyy*'in aracı olup ısrarla ricada bulunması üzerine Hz. Peygamber (s.a.a) bu Yahudilerin silahlarını teslim etmeleri şartıyla Medine'den gitmelerine müsaade etti. Kaynukaoğulları buradan ayrılp Şam'ın *Ezriat* bölgesine yerleştiler. Bu olay hicretin 2. yılı Şevval ayında vuku bulmuştur.²

Kaynukaoğulları, Yahudilerin en cesur bölüğüydü³ ve küstahça sözlerinden de anlaşılacağı gibi güç ve imkânlarına fazlasıyla güveniyorlar-

1- Âl-i İmran, 12 ve 13.

2- Vakidî, *el-Meğazi*, 1/176. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, 3/50-52. Belazuri, *Ensabu'l-Eşraf*, 1/308-309. *Tarih-i Taberi*, 2/297-298.

3- Vakidî, *el-Meğazi*, s.178.

di. Muhtemelen Hazreç'le Avfoğulları arasındaki dostlarının da¹ kendilerini destekleyeceğini düşünmedeydiler, ama Hazreçliler onların cezasını hafifletip canlarını kurtarmaktan öte bir etkinlik gösteremedi.² Avfoğulları'nın lideri *Ubâde b. Sâmit* de onlardan uzak durmayı yeğledi.³

Diğer iki Yahudi kabilesi Kurayzaoğulları'yla Nadîroğulları da Evs kabilesinin eski müttefikleri olduklarından; Kaynukaoğulları'nın yardımına koşmamışlardı (onların bu krize müdahale etmemesinde, muhtemelen Evs kabilesinin reisi *Sa'd b. Muaz*'ın da rolü olmuştur).

Sonuç itibarıyla bu kabilenin Medine'den sürülmesi hem üç Yahudi kabilesinin gücünün parçalanması, hem de diğer iki Yahudi kabilenin benzeri bir hatada bulunmama yolunda uyarılması açısından Müslümanlar için faydalı olmuştur.

Hz. Ali'yle (a.s) Hz. Fatıma'nın (a.s) Evliliği

Müslümanlar için büyük bir kıvanç ve onur vesilesi olan Bedir zaferrinden sonra bir başka sevindirici olay da Hz. Resulullah'ın (s.a.a) evinde gerçekleşecek ve Hz. Peygamber'in (s.a.a) biricik kızı Hz. Fatıma'yla (a.s) Hz. Ali (a.s) evlenecekti.⁴

Hz. Fatıma'nın (a.s) hem babası Hz. Resulullah'ın (s.a.a) Müslümanlar nezdindeki kutsal konumuyla saygınlığı, hem kendi mümtaz kişilik ve faziletleri nedeniyle pek çok isteyeniyi vardı.

Hz. Resulullah'ın (s.a.a) önde gelen ve kimi epeyce zengin olan büyük sahabelerinden bazıları ona elçi gitmiş, ama Hz. Resulullah (s.a.a) kabul etmeyerek⁵ "*Rabbimin takdiratını bekliyorum.*" buyurmuştu.⁶

Bu sahabeler o sırada pek fakir olan Hz. Ali'ye (a.s) Fatıma'ya (a.s) onun da elçi gitmesini teklif ettiler. Hz. Resulullah (s.a.a) Hz. Fatıma'nın

1- age. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, 3/50.

2- Hz. Peygamber (s.a.a) Abdullah b. Ubey Müslüman görüldüğü ve Müslümanların birliği için çaba gösteriyormuşçasına bir tavra girdiği için onun arabuluculuğunu kabullenmiş olsa gerektir.

3- Vakidî, *el-Meğazî*, s.179.

4- Meclisî, *Bihar*, 43/97.

5- Meclisî, *Bihar*, c.43, s.108. *Yakubi Tarihi*, 2/34.

6- İbn Sa'd, *et-Tabakat*, Beyrut, Sadır Yay. 8/19.

da (a.s) görüşünü aldıktan sonra Hz. Ali'nin (a.s) evlilik teklifine muvafakatte bulunup¹ Hz. Fatıma'ya (a.s) şöyle buyurdu:

Seni öyle birine veriyorum ki; ahlâkta herkesten üstün, Müslümanlıkta herkesten ileri ve öndedir!²

Sonra da Hz. Ali'ye (a.s) şöyle buyurdu:

Nice Kureyş erkekleri, kızımı onlara vermediğim için bana darıldı. Onlara bu işin, Allah'ın iradesiyle gerçekleştiğini söyledim ve (Ali'den başka Fâtıma'ya lâıyk eş yoktur.) dedim!³

Çok sade ama samimi bir tören ve çok az bir mihr⁴ ve çeyizle⁵ gerçekleşen bu mübarek evlilik, İslâm'da evlilik bağının oluşmasında manevî değerlerin ne kadar önemli rol oynadığının en bariz örneğidir.

Uhud Savaşı

Bedir Savaşı'ndaki yenilginin acısını çıkarıp Müslümanlardan intikam almak isteyen Kureyşliler, Mekke'ye sağ salım ulaşan ilk ticaret karavanından sağladıkları gelirle hemen bir ordu hazırlayıp Medine'ye saldırı tedarikine giriştiler;⁶ bazı kabileleri de kendileriyle işbirliğine ikna ederek çok büyük imkânlarla Medine'ye doğru harekete geçtiler.⁷ Savaş meydanında askerleri teşvikte bulunup coşturmaları için yanlarına bir grup kadın da almışlardı.⁸

1- Meclisî, *Bihar*, c.43, s.93.

2- Eminî, *el-Gadir*, 3/20.

3- Meclisî, *Bihar*, c.43, s.92.

4- Meclisî, *Bihar*, c.43, s.112.

5- Daha fazla bilgi için bk. Dr. Seyyid, Cafer Şehidî, *Zendeganiy-i Fatıma-i Zehra*, Defter-i Neşr-i Ferhebgi ve İslâmî bas. 1365 H.Ş. s.44-76. Emir M. el-Hayyamî, *Zevcatu'n-Nebi ve Evladuhu*, Beyrut 1. bas. 1411 H. s.322-328.

6- Vakidî, *el-Meğazî*, 1/200. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, 3/64. İbn Sa'd, *et-Tabakat*, 2/37.

7- Müşrik ordusu 3 bin kişiydi; 700'ü zırhlıydı, 200 at, 1000 de develeri vardı. bk. Vakidî, *el-Meğazî*, s.203. İbn Sa'd, *et-Tabakat*, s.37. İbn Ebi'l-Hadid, *Nehcu'l-Belağa Şerhi*, Kahire, Daru İhyai'l-Kutubi'l-Arabî, 1962, 14/217.

8- Vakidî, age. 202-203. İbn Sa'd, age. s.37. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, 3/66.

Hz. Resulullah (s.a.a) amcası Abbas'ın Mekke'den gönderdiği gizli bir raporla durumdan haberdar oldu¹ ve askerî bir şura kurarak düşmana nasıl karşı durulması gerektiği konusunda Müslümanların görüşlerini aldı. *Abdullah b. Ubey'*le ensar ve muhacirlerin bazı ileri gelenleri şehirde kalıp müdafaa savaşında bulunmaktan yanaydılar;² ama Bedir Savaşı'nda bulunma feyzinden mahrum olan bazı gençlerle ensar ve muhacirlerden Hz. Hamza gibi kimi tanınmış isimler düşmanla şehir dışında çarpışmanın daha doğru olacağını, savunuyor şehirde oturup kalmanın düşmanın cüretini artıracığını, Müslümanları aciz ve zayıf göstereceğini, bunun da Müslümanların Bedir'de gösterdiği güçle bağdaşmayacağını söylüyorlardı.³

Sonunda Hz. Resulullah (s.a.a) bu cesur ve coşkulu grubun önerisini kabul ederek bin kişilik bir orduyla⁴ *Uhud Dağı'*na doğru hareket etti.⁵ Yolun yarısında Abdullah b. Ubey, Hz. Resulullah'ın (s.a.a) onun görüşlerine değer vermeyip gençlere uyduğu⁶ ve aslında savaş çıkmayacağı gibi bahanelerle⁷ yanındaki 300 adamını da alarak geri döndü!

Peygamber (s.a.a) sayıları 700'e inen askerlerini⁸ Uhud eteklerine yerleştirdi; Müslümanlar şimdi Uhud'u arkalarına almışlardı, karşılarının

1- Vakidî, age. s.204, 206. İbn Ebi'l-Hadid, *Nehcu'l-Belağa Şerhi*, 14/27. Bir rivayete göre ise Hz. Resulullah'ın (s.a.a) dostu olan ve Müslümanları seven Huzae kabilesi bu olayı bildirmişti. bk. İbn Ebi'l-Hadid, age. s.218. Belki de her iki yolla bu haber Peygamber'e (s.a.a) ulaşmıştır.

2- Vakidî, age. s.210. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, c.3, s.67. *Biharu'l-Envar*, 20/48.

3- Vakidî, age. s.210, 212, 213. İbn Hişam, age. 3/67. İbn Sa'd, *et-Tabakat*, s.38.

4- İbn Şehraşub, *Menakıb*, Kum bas. 1/191. Meclisi, Bihar, 20/117.

5- Uhud Dağı Medine'nin kuzeyindedir. Güneydeki doğal engeller nedeniyle düşmanın Medine'ye girme imkanı yoktu. Şehri arkadan dolanıp kuzeyden saldırarak zorundalardı. bk. M. Hamidullah, *Resul-i Ekrem der Meydan-ı Cenk*, çev. Seyyid Gulamrıza Saidi, Tahran bas. 1363 H.Ş. s.79-85.

6- Vakidî, *el-Meğazî*, 1/219. İbn Sa'd, *et-Tabakat*, 2/39. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, 3/68.

7- Âl-i İmran, 167. Vakidî, age. s.219. Tabersî, *Mecmau'l-Beyan*, 1379 H. 2/533.

8- Tabersî, *İ'lamu'l-Vera*, Tahran 3. bas. s.80. Ebu Said Vaiz Herguşî, *Şerefu'n-Nebevi*, çev. Necmuddin Muhammed Ravendî, Tahran, Babek Yay. 1361 H.Ş. s.345. *es-Siretu'l-Halebiyye*, İnsan-u'l-Uyun, Beyrut, 2/494. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, 3/70.

da Medine, sollarında da Ayneyn Dağı vardı.¹ İslâm ordusu batıya, müşrikler ise doğuya doğru durmuş durumdaydılar.²

Hz. Resulullah (s.a.a) bölgeyi askerî açıdan incelerken *Ayneyn Dağı*'nın konumu dikkatini çekti, savaş esnasında düşman bu dağı dolanıp Müslümanları arkadan vurabilirdi! Bu nedenle *Abdullah b. Cübeyr* komutasında 50 kişilik bir okçu birliği bu tepeye yerleştirerek orayı korumakla görevlendirdi³ ve şöyle buyurdu:

Biz yensek de, yenilsek de siz sakın burayı terk etmeyin! Bizi sırtımızdan vurmaya kalkışacak düşman süvarileri olursa onları ok yağmuruna tutarak buradan sızmalarını engelleyin!⁴

1- Vakidî, *el-Meğazî*, s.220. İbn Sa'd, *et-Tabakat*, s.39. Nuruddin Semhudi, *Vefau'l-Vefa*, Beyrut, 3. bas. 1401 H. 1/284.

2- Vakidî, age. s.220.

3- Meclisi, Bihar, 20/25, 49. bk. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, 3/70. İbn Sa'd, *et-Tabakat*, 2/39-40. Semhudi, *Vefau'l-Vefa*, 1/285. *Taberi Tarihi*, Beyrut bas. 3/14.

4- Tarih kaynakları Müslüman okçuların konuşlandığı yeri dağ veya bir derenin ağzı olarak tanımlıyor. Muhtemelen burası Uhud Dağı'ndaki bir yar veya yamaçtı. Halid b. Velid'in Müslümanlara buradan saldırdığı söylenir. Ama hocasının, Hz. Peygamber'in (s.a.a) savaşları ve özellikle coğrafya konusundaki bilgileri daha sağlam olan Vakidî'nin kâtabi Muhammed b. Sa'd (bk. *Meğazî*, Jones inc. giriş, s.6) bu noktadan "Ayneyn" olarak söz eder. (*Tabakat-ı Kübra*, 2/39) Bu da, İslâm ordusunun solunda yeraldığını belirttiğimiz dağla bağdaşiyor. Yanında iki pınar olduğu için (bk. age) bu adla anılıyordu. Çünkü "ayn"ın bir anlamı da pınardır. Geçmişteki Müslüman coğrafyacılar bu bölgeden söz eder. Mesela Yakut Hamevî der ki: Ayneyn, Uhud sıradağlarından bir dağın adıdır, burada bir vadi vardır. (bk. *Mu'cemu'l-Buldan*, c.4, s.174, ayn kelimesi) Abdullah Bekrî Endülüsî de şöyle der: Ayneyn Dağı Uhud'dadır ve Hz. Peygamber (s.a.a) Uhud savaşında okçuları bu dağın tepesinde konuşlandırmıştır. (bk. *Mu'cemu Ma İs'te'ceme min Semai'l-Bilad ve'l-Mevazi*, 3/978, ayn terimi.)

Mevcut karinelere ve bugünkü Uhud'un coğrafi konumuna bakılarak "ayneyn"-den maksadın, Uhud Dağı karşısında, Medine tarafındaki toprak tepe olduğu ve savaşın bu tepeyle Uhud Dağı arasında yapılmış olduğu söylenebilir. Nitekim savaş meydanında defnedilen Uhud şehitlerinin mezarı da bu ikisinin arasındadır. Binaenaleyh okçular Uhud Dağında konuşlanmamıştır. Nitekim burayı bizzat yakından gidip gördüm. Uhud Dağında 200 atlının geçebileceği böyle bir yer bulunmamaktadır. 1932-1945-1947-1963 yıllarında bu savaş bölgesini dikkatle inceleyen Prof. Muhammed Hamidullah'ın da bu konuda önemli bir eseri vardır. bk. *Resul-i Ekrem der Meydan-ı Cenk*, çev. Seyyid Gulamrıza Saidî, s.92-95.

Bu arada *Ebu Süfyan* da şirk ordusuna çeki düzen verip sancaktarlarını seçmedeydi. O günlerde savaş meydanlarında sancak çok önemli bir rol oynuyordu, bu nedenle de sancağı en korkusuz ve en mahir savaşçılara verirdi. Sancağı taşıyan savaşçının yiğitlik ve cesareti orduya moral verir, sancağın dalgalanışını ve ilerleyişini görmek askerlerin özgüvenini artırır. Sancaktarın öldürülmesi ve sancağın yere düşmesi ordunun moralini çökerten ve askerler üzerinde çok olumsuz etki bırakan bir olaydı. Ebu Süfyan sancaktarları gözüpeklik ve cesaretiyle ünlü olan Abduddaroğulları arasından seçerek şöyle dedi:

Siz Abduddaroğulları'nın sancağı taşımaya bizden daha layık olduğunuzu biliyoruz. Sancağı iyi koruyun ve ondan yana içimizin rahat olmasını sağlayın. Sancağı yere düşen bir ordu, savaşı sürdüremez artık.¹

Savaşın İlk Merhalesini Müslümanlar Kazanıyor

Hicretin 3. yılı Şevval ayının 15. günü² savaş başladı ve çok geçmeden Müslümanlar üstünlüğü ele geçirerek müşrikleri bozguna uğrattılar. Müşriklerin bu yenilgisinin nedeni çok sayıda kayıp vermeleri değildi. Çünkü kayıtlardaki azamî rakama göre savaşın sonuna kadar verdikleri ölü sayısı elliye geçmemiştir.³ Bu ise, şirk ordusunun asker sayısı karşısında önemli bir rakam sayılmıyordu. Yenilmelerinin nedeni sancaktarlarının öldürülmesiydi. Sancaktarlarından tam dokuzu Hz. Ali'nin (a.s) yenilmez gücü karşısında yere serilmiş,⁴ sancağın ard arda yere düşmesi ve her kalkışında yeni sancaktarın da kanlar içinde yere serilmesi şirk ordusunun moralini bozarak bozguna uğramalarına yol açmıştı, geriye dönmüş, can havliyle kaçmaya başlamışlardı.⁵

1- Vakidî, *el-Meğazî*, 1/221. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, 3/106.

2- Meclisî, *Bihar*, 20/18. Askalanî, *el-İsabe*, 1. bas. 1328 H. 1/354. Şevval'ın 3, 7, 8, 9 ve 11. günleri de denilmiştir. bk. *Tarihu'l-Umumi ve'l-Muluk*, 3/14. *Vefau'l-Vefa*, 1/281.

3- *es-Siretu'l-Halebiyye*, 2/547. Müşriklerin ölü sayısı 23 ve 28 olarak geçer. bk. İbn Ebi'l-Hadid, *Nehcu'l-Belağa Şerhi*, 15/54. İbn Sa'd, *et-Tabakat*, 2/43. Belazurî, *Ensabu'l-Eşraf*, 1/328.

4- Şeyh Müfid, *el-İrşad*, Kum, 1. bas. H. 1413. s.88. Meclisî, *Bihar*, 20/51. Tabersî, *Mecmau'l-Beyan*, 2/496.

5- *Taberî Tarihi*, 3/17. İbn Sa'd, *et-Tabakat*, 2/41. Semhudî, *Vefau'l-Vefa*, 1/288. Meclisî, *Bihar*, 20/26.

Hız. Ali (a.s) gün gelecek, sahabeye bu gerçeği hatırlatmak zorunda kalacaktı. Ömer'in öldürölmesi üzerine halifeyi belirlemek için oluşturulan 6 kişilik şûrada Hız. Ali (a.s) bunu kendi biyografisinin altın sayfalarından biri olarak vurgulamış, şûradaki sahabeler de bunu teyit etmişlerdi.¹

Sancaktarların ard arda öldürölmesi üzerine şirk ordusunun safları dağılmış, müşrikler kaçımaya başlamıştı. Müslümanlar bir yandan kaçan düşmanı kovalarken bir yandan da ganimet toplamadaydı. Bu sahneyi gören tepedeki okçular savaşın bittiğini zannederek ganimet toplayanlardan geri kalmama hırsıyla siperlerini terk ettiler. Komutanları *Abdullah b. Cübeyr* her ne kadar Hız. Resulullah'ın (s.a.a) kesin emrini hatırlatarak siperlerinden ayrılmamalarını ısrarla söylese de onu dinleyen olmadı.²

Müşriklerin Zaferi

Okçuların verilen emre uymamaları savaşın seyrini birdenbire ters yönde değiştirdi. Bu fırsatı bekleyen *Halid b. Velid* 200 atıyla tepeye saldırıp Abdullah'la onu terk etmeyen on Müslümanı şehid ettikten sonra tepeyi dolanarak Müslümanlara arka cepheden saldırıya geçti.

Diğer taraftan *Algeme'nin* kızı *Emre*'yle savaş meydanındaki bir başka Kureyşli kadın yere düşen sancağı kaldırarak dalgalandırmaya başlamıştı.³ Halid'in saldırısını ve sancağın dalgalandığını gören Kureyşliler bu moralle kendilerini toparlayıp yeniden saldırıya geçtiler.⁴ Bu sırada saflar dağılmış ve komutanlarla birlikler arasındaki irtibat tamamen kopmuştu; Müslümanlar bu saldırı karşısında direnemeyip ağır bir yenilgiye uğradılar. Bu yenilginin, başka nedenleri de vardı:

1- Hız. Peygamber'in (s.a.a) öldürölldüğü söylentisinin yayılması.⁵

1- Şeyh Saduk, *el-Hisal*, Kum bas. 1403 H. s.560.

2- Âl-i İmran, 152.

3- İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, 3/83. *Taberi Tarihi*, 3/17. Meclisi, *Bihar*, 20/51. Tabersî, *Mecmau'l-Beyan*, 2/496. Hız. Peygamberin s.a.a şairi Hassan b. Sabit bir şiirle Kureyş'i hicvederek "Eğer o Umre günü olmasaydı, esirler pazarında satılmış olacaktınız!" demiştir. bk. İbn Hişam, age. 3/84. Ebi'l-Hadid, *Şerhu Nehci'l-Belağa*, 14/217.

4- İbn Sa'd, *et-Tabakat*, 2/41-42. İbn Hişam, age. 3/82. *Taberî Tarihi*, 3/17. Meclisi, *Bihar*, 20/26-49.

5- İbn Hişam, age. 3/82. *Taberi*, 3/17. Meclisi, age. 20/67-27.

2- O dönemlerde, savaşan taraflardan hiçbirinin belli bir savaş giysisi veya üniforması olmadığından, birbirlerini attıkları sloganlarla tanıyorlardı. Kureyşliler yeniden saldırıya geçtiğinde Müslümanların safları daha da karıştı, kendi adamlarını düşmandan ayıramayıp birbirlerine kılıç çektiler.¹ Bu hengâmede *Huzeyfe b. Yeman*'ın babası *Huseyl b. Cabir*'i düşman zannedip öldürdüler.² Ancak, kendilerini toparlayıp slogan atmaya başladıklarında bu durum değişmekte gecikmedi.³

3- Rüzgar yön değiştirdi; o esnaya kadar doğudan esiyorken şimdi batıdan esmeye başlamış, bu da Müslümanların savaşmasını zorlaştırmıştı.⁴

Kısacası Müslümanların safları tamamen dağıldı, çoğu kaçmakta, dağın yüksek yerlerine tırmanmaktaydı. Oysa Peygamber (s.a.a) halâ meydanda direniyor, kaçanları savaşmaya ve direnmeye çağırıyordu.⁵ Savaş meydanında Hz. Resulullah'ın (s.a.a) yanında Hz. Ali'yle (a.s) birkaç Müslümandan başka kimse kalmamıştı.⁶ Hz. Ali (a.s) Resulullah'ın yanı başında kıyasıya savaşıyordu, birkaç kez düşman grupların Hz. Peygamber'e (s.a.a) saldırılarını tek başına püskürtmüştü.⁷ Onun tek başına gösterdiği bu azimli ve emsalsiz direniş *Uhud* semalarında gaybî bir nidanın yükselmesine yol açacak ve "*Ali gibi yiğit, Zülfikar gibi de kılıç yoktur!*" nidası duyulacaktı.⁸

Derken, Müslümanlardan biri Hz. Resulullah'ı (s.a.a) tanıdı ve o yakınlarında bulunan veya kaçıp da sonra geri dönen birkaç Müslüman kıyasıya çarpışarak Hz. Resulullah'a (s.a.a) ulaşmayı başardı ve çok sert çarpışmalardan sonra hazreti (s.a.a) Uhud eteklerine ulaştırdılar,⁹ bu sı-

1- İbn Sa'd, *et-Tabakat*, 2/42. *Vefau'l-Vefa*, 1/286.

2- İbn Sa'd, age. 2/43-45. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, 3/93. Semhudî, *Vefau'l-Vefa*, 1/288. Seyyid Alihan Medenî, *Derecat-ı Refia*, Kum bas. 1397 H. s.283.

3- Belazurî, *Ensabu'l-Eşraf*, Kahire 3. bas. s.322.

4- İbn Sa'd, *et-Tabakat*, 2/42.

5- Âl-i İmran, 153-154. Belazurî, *Ensabu'l-Eşraf*, s.318. *Taberî*, 3/20. İbn Sa'd, *et-Tabakat*, 2/47, İbn Ebi'l-Hadid, *Şerhu Nehci'l-Belağa*, 15/23-25.

6- İbn Sa'd, age. 2/47. İbn Ebi'l-Hadid, age. 15/21,29.

7- Müfid, *el-İrşad*, Kum bas. 1413 H. s.89. *Taberî*, 3/17. *İbn Esir Tarihi*, Beyrut, Sadır Yay. 2/154. İbn Ebi'l-Hadid, age. 14/250. Hafız b. Asakir, *Medine-Dimaşk Tarihi*, Beyrut 1. bas. 1395 H. 1/150. Meclisî, *Bihar*, 20/88.

8- *Taberî Tarihi*, 3/17. İbn Ebi'l-Hadid, age. 14/251. Şeyh Müfid, age. s.87. Meclisî, age. 20/54, 103, 105, 107.

9- *Taberî Tarihi*, 3/19. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, 3/88-89. Meclisî, age. 20/54.

rada savaş da bitmiş, ortalık durulmuştu.

Bu esnada Ebu Süfyan Müslümanların moralini bozmak için propaganda hücumu başlatıp psikolojik savaşa başvurdu ve "Yaşasın Hubel! Yaşasın Hubel!" diye haykırmaya başladı. Hz. Resulullah (s.a.a) Müslümanların ona "Allah daha üstün ve daha yücedir!" sloganıyla karşılık vermesini buyurdu. Bunu duyan Ebu Süfyan "Bizim *Uzza* gibi putumuz var, sizin *Uzza'nız* yok!" diye bağırınca Hz. Peygamber'in (s.a.a) emriyle Müslümanlardan biri şöyle haykırdı: "*Allah bizim mevlamızdır, sizinse mevlanız yok!*"¹

Meşhur rivayete göre bu savaşta Müslümanlardan 70 kişi şehit düştü,² şehitler arasında Hz. Peygamber'in (s.a.a) amcası Hz. Hamza ve Mus'ab b. Umeyr de vardı.

Uhud'da Müslümanlar yenildiği ve Kureyş ordusu pek zayıf vermeden kaldığı ve görünüşe göre bu durumda Medine'ye saldırımları hâlinde büyük bir ihtimalle zafer kazanabilecekleri hâlde Kureyş ileri gelenleri böyle bir girişimden korkup ürkmüştü³ ve tekrar savaşmaktan vazgeçerek Mekke'ye dönmüştür!

Kureyşliler Bedir'de verdikleri kayıp sayısınca Müslüman öldürüp Bedir'in intikamını alabildiklerini söyleyerek seviniyorlardı, oysa henüz ne Medine'ye bir şey yapabilmiş, ne de Şam ticaret yolunun serbest olmasını sağlayabilmişlerdi!

Müslümanların işinin bittiğini sanıp müşriklerin Medine'ye saldırıya yeltenmemesi için Hz. Resulullah (s.a.a) çoğu yaralı olan İslâm ordusunu toparlayarak hemen ertesi gün yola çıktı ve "Hamrau'l-Esed" denilen mıntıkaya kadar şirk ordusunu takip etti; ancak onların böyle bir saldırıya niyetli olmadıklarından emin olduktan sonra Medine'ye geri döndü.⁴

1- İbn Sa'd, *et-Tabakat*, 2/47-48. Belazurî, *Ensabu'l-Eşraf*, 1/327. *Taberî Tarihi*, 3/24. İbn Ebi'l-Hadid, *Şerhu Nehci'l-Belağa*, 15/30-31. Ebu Said, *Şerefu'n-Nebi*, çev. Necmuddin Ravendî, Tahran, Babek Yay. 1361 H.Ş. *Siretu'l-Halebiyye*, 2/531. Meclisî, age. 20/32-45.

2- Belazurî, age. 1/328. Tabersî, *İ'lamu'l-Vera*, Tahran 3. bas. s.82. Ebu Said, age. s.346. Semhudî, *Vefau'l-Vefa*, 1/291-292. Meclisî, age. 20/18. *Siretu'l-Halebiyye*, 2/547.

3- İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, 3/110. *Siretu'l-Halebiyye*, 2/550.

4- İbn Hişam, age. 3/107,110. İbn Ebi'l-Hadid, *Şerhu Nehci'l-Belağa*, 15/31,33. *Siretu'l-Halebiyye*, 2/550. Meclisî, *Bihar*, 20/40, 41, 99.

Uhud Yenilgisinin Sonuçları

Müslümanların Uhud Savaşı'nda yenilgiye uğramasının getirdiği bazı sonuçlar şunlardır:

1- Müslümanlar bu savaşta askerî açıdan yenilgiye uğradıysa da, Hz. Resulullah'ın (s.a.a) emrinden asla çıkmamaları gerektiğini öğrenmiş oldular. Nitekim daha sonraki savaşlarda bir daha böyle bir itaatsizlikte bulunmamışlardır.

2- Münafıklar fitneye başlayarak Müslümanların bu yenilgisinden duydukları sevinci açığa vurup onları kınamaya başladılar.¹

3- Yahudiler de kinlerini açığa vurarak "*Muhammed* padişahlık peşindedir aslında, yoksa hiçbir peygamber böyle yenilmiş değildir!" dediler.²

4- Medine çevresindeki İslâm düşmanları küstahlaşarak komplo ve fitneye başladılar.

Esedoğulları kabilesinin Medine'ye saldırmak için gösterdiği başarısız girişimler, "*Reci*" hadisesi ve "*Bi'r-i Mâune*" olayı bunun örnekleridir.

5- Müslümanlar Medine'ye döndükten sonra bütün şehir adeta yasa boğulmuş gibiydi, Müslümanlar büyük bir ümitsizliğe kapılmıştı. Ebu Süfyan'ın Uhud'da başlattığı psikolojik savaşı Medine'de sürdüren münafiklarla Yahudilerin vesveseleri de bu durumu körüklüyordu. Allah Teala Âl-i İmran Suresi'nin bazı ayetleriyle bu olumsuz etkileri silip Müslümanların moralini yükseltti. İbn İshak, bu surenin 60. ayetinin Uhud Savaşı hakkında indiğini yazar.³ Allah Teala bu ayetlerde Müslümanların yenilmelerinin nedenlerini açıklamakta ve askerî yenilgiye uğradıklarını, ama psikolojik yenilgiye uğramamaları ve ümitsizliğe kapılmamaları gerektiği uyarısında bulunmaktaydı. Ayrıca bu yenilginin sırrını da hatırlatarak Müslümanların askerî disipline uymadıkları ve dünya malına tamahlandıkları için yenildiklerini belirtmekteydi. Bedir'de Allah'ın yardımıyla zafer kazanmalarının sebebi, orada sadece Allah'ın rızasını umarak savaşmış olmalarıydı, ama bu savaşta ganimet peşine takılmış ve yenilmişlerdi! Âl-i İmran Suresi'nin konuyla ilgili bazı ayetlerinde şöyle buyrulur:

1- Vakidî, *el-Meğazî*, 1/317,318.

2- Vakidî, age. 1/317,318. *Siretu'l-Halebiyye*, 2/549.

3- İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, 3/112.

Andolsun siz güçsüz iken Allah size Bedir'de yardımıyla zafer verdi. Şu hâlde Allah'tan korkup sakının ki O'na şükredebilesiniz.

Allah'a ve Resulü'ne itaat edin ki merhamet olunasınız.

Gevşemeyin, üzölmeyin, eğer geręekten iman etmişseniz en üstün olan sizlersiniz.

Eğer (Uhud meydanında) bir yara aldıysanız, o kavme (kâfir-lere) de benzeri bir yara değmiştir. Bu zafer ve yenilgi günlerini insanlar arasında devrettirip dururuz. Bu, Allah'ın iman edenleri belirtip ayırması ve sizden şahitler edinmesi içindir. Allah, zulmedenleri sevmez.

Yoksa siz, Allah, içinizden cihat edenleri belirtip ayırt etmeden ve sabredenleri de belirtip ayırt etmeden cennete gireceğinizi mi sandınız? Andolsun, siz Allah yolunda ölüm (şehadet)le karşılaşmadan önce onu arzuluyordunuz, şimdi (Uhud Savaşı'nda) onu gördünüz işte, ama (sadece) bakıp durdunuz.

Andolsun, Allah (düşmanı yeneceğinize dair) size verdiği sözde sadık kaldı, siz O'nun izniyle (savaşın başında) onları kırıp geçiriyordunuz, ama sonra gevşediniz ve (Uhud'da siperlerinizi bırakıp bırakmama konusunda) aldığınız emir hakkında birbirinizle çekişip tartıştınız, sevdiğiniz şeyi (zaferi) size gösterdikten sonra emre itaatsizlik ettiniz! Sizden kiminiz dünyayı istiyordu, kiminiz de ahireti. Derken Allah sizi sınamak için (yenilgi ve bozgunla) onlardan yüz çevirtti ve sizi bağışladı. Allah, müminlere karşı fazl ve ihsan sahibidir.

Bedir Savaşı'nda (düşmana iki mislini indirdiğiniz bir darbeyi) bu savaşta (kendiniz alınca) "Bu yenilgi nereden?" mi diyorsunuz? De ki: "Bu yenilgi size bizzat kendinizden geldi (çünkü Peygamber'in emrini dinlemeyip siperlerinizi terk ettiniz), Allah her şeye güç yetirendir.¹

Uhud yenilgisi Müslümanların askerî prestijine leke düşürmüş, Medine çevresindeki İslâm düşmanlarının bir takım komplolara girişme cüretinde bulunmasına yol açmıştı. Medine'ye saldırı plânının bu zaman diliminde düşünölmüş olmasının yegane nedeni, Müslümanların askerî zaafa uğradığının sanılmasıdır.² Bu komplo ve plânlardan bazıısı şunlardı:

1- Âl-i İmran, 123, 132, 139, 140, 142, 143, 152, 165.

2- Vakidî, *el-Meğazî*, 1/342.

1- Ebu Seleme Seriyesi: Esedoğulları'nın Başarısız Saldırısı

Hız. Resulullah (s.a.a) Esedoğulları kabilesinin Medine'ye saldırma-ya niyetlendiğini öğrenmişti. Ebu Seleme komutasında 150 kişilik bir müfrezeyle düşmana fırsat vermeden saldırma emri vererek Esedoğulları kabilesinin bulunduğu bölgeye gönderdi. Müslümanlar sapa yoldan süratle hareket ederek düşmanın olduğu yere ulaştı. Gafil avlanan Esedoğulları kabilesi çareyi kaçmakta buldu. Ebu Seleme ganimet ve esirlerle Medine'ye döndü.¹

Bu zafer Müslümanların askerî prestijini bir ölçüde kurtararak artırmış, münafıklarla Yahudiler ve Medine çevresindeki kabilelerin, Müslümanların halâ güçlü olduğunu anlamasına yetmişti.

2- Raci Hadisesi:

Hicretin 4. yılı Safer ayında *Lihyanoğulları* kabilesinin tahrikiyle *Azel ve Gâre* kabilesine mensup birkaç kişi Medine'ye giderek Müslüman olduklarını söyleyip "Kabilemizden bazıları Müslüman oldu, bize Kur'ân'ı ve İslâm hükümlerini öğretmesi için birkaç kişi gönder." dediler. Hız. Resulullah (s.a.a) Müslümanlardan 10 kişiyi onlarla gönderdi.² *Huzeyl* kabilesine ait "*Raci*" denilen bir suya vardıklarında *Azel ve Gâre* kabilesinin adamları, *Lihyanoğulları'nın* da işbirliğiyle bu Müslümanlara saldırdılar. İslâm tebliğcileri kendilerini savundularsa da sayıları çok fazla olan düşmana yenildiler, 8'i şehid düştü, ikisi esir oldu. Müşrikler bu iki esiri Mekke'ye götürüp, Bedir'de ölenlerin yakınlarına sattılar, Mekke müşrikleri bu iki esir Müslümanı çok feci şekilde şehit ettiler.³

Bu iki kabilenin Mekke müşrikleriyle gizli bağlantılarının olduğunu ortaya çıkardı. Mevcut durumdan yararlanarak böyle bir ihanette buldukları anlaşılmaktadır.

3- Bi'r-i Maune Olayı:

Yine hicretin 4. yılı Safer ayında vuku bulan bu olay Raci vakasından çok daha feciydi. *Âmiroğulları* kabilesinin büyüğü *Ebu Berâ*, Medi-

1- age. s.340-343. İbn Sa'd, *et-Tabakat*, 2/50.

2- Bazılarına göre de 6 veya 7 kişi. bk. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, 3/178. İbn Şehraşub, *el-Menakıbu Âl-i Ebi Talib*, 1/194. Vakidî, *el-Meğazî*, 1/355.

3- Vakidî, age. 1/354-362. İbn Sa'd, *et-Tabakat*, 2/55-56. İbn Hişam, age. 3/178-192. İbn Şehraşub, age. s.94-195. Meclisî, *Bihar*, 20/151-152.

ne'ye gelip Hz. Resulullah'la (s.a.a) görüştü ve kendisinin Müslüman olduğu veya İslâm'a meyli olmadığı gibi şeyler söylemeksizin Hz. Peygamber'e (s.a.a) *Necd* halkını İslâm'a davet etmek için bazı sahabelerini oraya göndermesini teklif etti. Hz. Resulullah (s.a.a) "*Necd halkının Müslümanlara bir şey yapmasından korkarım.*" diye buyurunca *Ebu Berâ* "Onlar benim güvencem altındadır, merak etmeyin!" dedi.

Bunun üzerine Hz. Resulullah (s.a.a) Kur'ân kârisi olan en iyi sahabelerinden 70 güzide Müslüman'ı seçip¹ *Necd* halkına gönderdi. Bu grup *Bi'r-i Maune* denilen bölgeye varınca Hz. Resulullah'ın (s.a.a) mektubunu aralarından biriyle, *Âmir b. Tufeyl*'e gönderdiler, *Âmir* mektubu okumadı ve getireni de öldürdü, sonra da *Âmiroğulları* kabilesini bu Müslümanları öldürmeye davet etti. *Amiroğulları*, *Ebu Bera'nın* verdiği güvenceye binaen bu ihanete yanaşmadılar. Bunun üzerine *Âmir b. Tufeyl*, *Süleymanoğulları* kabilesinden bazı boyların yardımıyla Müslüman tebliğ grubuna saldırdı, bu alçakça saldırıda *Ka'b b. Zeyd*'le *Amr b. Ümeyye Zamri*'den başka kurtulan olmadı, diğer Müslümanlar mazlumiyet içinde vuruşup şehit düştüler.²

Düşman tarafından esir edildikten sonra serbest bırakılan *Amr b. Ümeyye*, *Medine* dönüşünde *Amiroğulları*'ndan iki kişiyi öldürdü, ama bunların Hz. Resulullah'la (s.a.a) müttefik olduğunu bilmiyordu.³

Nadiroğulları'yla Savaş⁴

Hz. Resulullah'la (s.a.a) saldırmazlık antlaşması olan bu iki *Amiroğulları* mensubunun *Amr b. Ümeyye* tarafından öldürülmesi Hz. Peygamber'i (s.a.a) pek rahatsız etmiş, bu nedenle teessüfünü bildirerek

1- Bir rivayete göre de 40 kişi. bk. *Taberî Tarihi*, 3/34. İbn Hişam, age. 3/194. Vakidî, *el-Meğazî*, 1/347.

2- *Taberî Tarihi*, 3/33-34. *Tabersî*, *Mecmau'l-Beyan*, 2/533. İbn Şehraşub, *el-Menakıb*, Kum bas. 1/195-196. Meclisî, *Bihar*, 20/147-148. Vakidî, age. s.346-348. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, 3/193. İbn Sa'd, *et-Tabakat*, 2/51-53.

3- *Tarih-i Taberî*, s.34. İbn Hişam, age. 3/195, İbn Sa'd, age. s.53.

4- Bazı siyer ve tarih yazarları, meşhurun aksine bu olayın *Uhud*'dan önce ve başka bir nedenle vuku bulduğunu söyler. Üstad Allame Seyyid Cafer Murtaza Amulî, bu görüşü tercih etmektedir. bk. *es-Sahih Min Siyreti'n-Nebiyi'l-A'zam*, 6/32-44.

"Onların diyet bedelini ödememiz gerekir." buyurmuştu.¹ Diğer taraftan çok geçmeden "Âmiroğulları da Hz. Peygamber'e (s.a.a) bir mektup yazarak diyet ödenmesini istemişlerdi.²

Amiroğulları, Nadîroğulları kabilesiyle müttefik olduğundan Hz. Resulullah (s.a.a) diyet konusunda onlardan yardım alabilmek için ensar ve muhacirinden birkaç sahabeyle birlikte Nadîroğulları'nın Medine yakınındaki kalelerine gidip onlarla görüştü. Nadîroğulları olumlu cevap verdiler, ama bu arada gizlice bir Yahudi'yi görevlendirerek Hz. Resulullah'ın (s.a.a) kenarında oturduğu duvarın üzerinden onun başına bir taş yuvarlayarak öldürmesini istediler. Hz. Resulullah (s.a.a) gaybdan ulaşan bir haberle bunu öğrendi³ ve hemen yerinden kalkıp o kaleyi terk ederek Medine'ye döndü ve Nadîroğulları Yahudilerine Medine'yi terk etmeleri ihtarında bulunup taşınabilir mallarını da götürmelerine izin verdi. Yahudiler dehşete kapılarak göçmeye hazırlanırken *Abdullah b. Ubeyy* onları direnmeye davet etti ve savaş çıkması hâlinde adamlarını silahlendirerek onların yardımına koşacağı vaadinde bulundu, "**Sizi Medine'den sürerlerse ben de sizinle birlikte şehri terk ederim!**" dedi.⁴

Bazı tarihî belgeler bu olaydan önce Kureyşlilerin, onları Müslümanlara karşı komplo tertipleyip savaşmaları yolunda tahrik ettiğini ve bu olayda söz konusu tahrikin de payı bulunduğunu göstermektedir.⁵ *Abdullah*'ın yalan vaatlerine kanan Nadîroğulları kabilesi kaleyi terk etmekten vazgeçince Hz. Peygamber'in (s.a.a) emriyle İslâm ordusu bu kaleyi 15 gün kuşattı, bu süre zarfında Yahudilerin geleceğini umduğu yardımlar gelmemişti! Artık kaleyi terk etmekten başka çare kalmadığını görünce Hz. Resulullah'ın (s.a.a) izniyle silahlarını teslim edip eşyalarını bineklere yüklediler ve topluca kaleden çıktılar; kimi Şam'ın *Azraat* bölgesine, kimi de reisleri *Huyeyy b. Ahtab*'la birlikte Hayber'e

1- İbn Sa'd, *et-Tabakat*, 2/53. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, 3/195. *Taberî Tarihi*, 3/35. Vakidî, *el-Meğazî*, 1/352.

2- Vakidî, age. s.352,364.

3- Beyhakî *Delailu'n-Nübüvve*, 2/335. Vakidî, age. 1/365-366. *Tabersî, İ'lamu'l-Vera*, Tahran bas. s.88.

4- Haşr, 11. *Tabersî, Mecmau'l-Beyan*, 1379 H. 10/264. *Meclisî, Bihar*, 20/165, 169.

5- Semhudî, *Vefau'l-Vefa*, 1/298.

göçtü. Hayberliler onları pek sıcak karşılamış ve Huyeyy b. Ahtab'ın emrine girmişlerdi.¹

Nadıroğulları savaşmadan teslim oldukları için onların gayrimenkulları "hâlise" olarak² Hz. Resulullah'ın (s.a.a) eline geçmişti, hazret muhacirlerle ensar arasındaki kardeşlik akdini dikkate alarak, ensarın da onayıyla bu mülkü muhacirler arasında paylaştırdı.³

Allah Teala Nadıroğulları'nın ihanetini ve uğradığı akıbeti Kur'ân'da şöyle anlatır:

Kitap ehlinde küfredenleri ilk sürgünde yurtlarından çıkararak O'dur. Onların çıkacaklarını siz sanmamıştınız, onlar da kalelerinin kendilerini Allah'tan koruyacağını sanmışlardı. Böylece Allah'ın azabı da onlara hesaba katmadıkları bir yönden geldi, yüreklerine korku salıverdi, öyle ki evlerini kendi elleriyle ve müminlerin elleriyle tahrip ediyorlardı. Artık ey basiret sahipleri, ibret alın! Eğer Allah onlara sürgünü yazmamış olsaydı, muhakkak onları bu dünyada azaplandırırdı, ahirette ise onlar için ateş azabı vardır. Bu, onların Allah'a ve O'nun Resulüne karşı başkaldırıp ayrılık çıkarmaları dolaysıyladır. Kim Allah'a karşı başkaldırıp ayrılık çıkarırsa, muhakkak Allah, cezası pek şiddetli olandır.⁴

Hendek (Ahzab) Savaşı

Hicretin 5. yılı Şevval ayında vuku bulan⁵ bu savaş, Huyeyy b. Ahtab ile Hayber'e sığınan Nadıroğulları'nın diğer önde gelenleriyle Vailoğulları kabilesinden bir grubun Mekke'ye gidip Kureyşlilerle görüşmesi ve onları Hz. Resulullah (s.a.a) ile savaşa girmeye ikna edip bu yolda her nevi işbir-

1- İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, 3/199-203. *Taberî Tarihi*, 3/36-39. Vakidî, *Meğazî*, 1/363-380. Belazuri, *Ensabu'l-Eşraf*, Hamidullah inc. Kahire bas. s.339. bk. Semhudî, *Vefau'l-Vefa*, 1/297-298.

2- İbn Hişam, age. s.201. Semhudî, age. s.298. Meclisî, *Bihar*, 20/166, 173.

3- Semhudî, age. s.299. İbn Hişam, age. s.201. Vakidî, *Meğazî*, 1/377. Meclisî, age. s.171-172.

4- Haşr, 2 ve 4. İbn Abbas bu sureye "Nadiroğulları Suresi" derdi. bk. Taberî, *Mecmau'l-Beyan*, 10/258.

5- Belazuri, *Ensabu'l-Eşraf*, 1/343. İbn Sa'd, *et-Tabakat*, 2/65. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, 3/224.

liği ve yardım teklifinde bulunması sonucu gerçekleşti.

Bu görüşmede Kureyşliler onlara "Bizim dinimiz mi daha iyidir, Muhammed'in dini mi?" diye sordular. Yahudiler Ehlikitap oldukları ve putperestliği doğal olarak reddetmeleri gerektiği hâlde fitne ve nifaka başvurup "Sizin dininiz Muhammed'in dininden iyidir, siz hakka ondan daha yakınsınız." diye cevap verdiler.

Onların bu cevabı Kureyşlileri ikna edip savaşa razı olmalarına yol açtı. Allah Teala Yahudilerin bu düşmanca yargısını şiddetle kınamakta ve şöyle buyurmaktadır:

Kendilerine kitaptan bir pay verilenleri görmedin mi? Onlar tağuta ve Cibte inanıyorlar ve diğer küfredenler için: "Bunlar, iman edenlerden daha doğru bir yoldadır." diyorlar! İşte bunlar, Allah'ın lânetledikleridir! Allah'ın lânetlediğine hiçbir yardımcı bulamazsın.¹

Yahudi liderlerin haset ve kinle dolu yargı tavrı o kadar insafsız ve mantıksızdı ki, bugün bizzat Yahudi olan bazı yazarlar bile bu tavrı kınamaktan kendilerini alamamaktadırlar. Yahudi yazar Dr. İsrail Wolfonson "*Arap Topraklarında Yahudi Tarihi*" adlı kitabında şöyle yazar:

Onlar bunca fahiş bir hataya düşmemeliydi... Kureyşliler onların teklifini geri çevirse bile Kureyş büyüklerinin önünde, putlara tapmayı, İslâm'ın getirdiği tevhid inancından daha üstünmüş gibi göstermemeleri gerekirdi. Zira İsrailoğulları asırlarca putperest kavimler arasında tevhid bayrağını taşımıştır...²

Yahudiler Kureyşlileri ikna ettikten sonra Gatafanoğulları kabilesine giderek onları da Müslümanlara karşı savaşa kışkırttılar.³ Bu kabileden *Fezare*, *Mürre* ve *Eşce* boyları işbirliğinde bulunmayı kabullendiler;⁴ bunlardan sonra Süleym ve Esedoğulları kabilelerine gidip onları da kandırdılar.⁵ Bu arada Kureyşliler de Sakif'le Kenaneoğulları gibi bazı müttefik-

1- Nisâ, 51-52.

2- Muhammed Hüseyin Heykel, *Hayatu Muhammed*, Kahire 8. bas. 1963, s.329.

3- Onlar bu işbirliği karşısında Ğatafan'a Hayber'in 1 yıllık hurma mahsulünü kendilerine vermeyi vaat ettiler. Belazurî, *Ensabü'l-Eşraf*, 1/343. Vakidî, *Meğazi*, 2/44.

4- *Taberî Tarihi*, 3/44. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, 3/225.

5- İbn Sa'd, *et-Tabakat*, 2/66. Vakidî, *Meğazi*, 2/443. İbn Şehraşub, *Menakıb*, Kum bas. 1/197. Meclisi, *Bihar*, 20/197.

lerinin onayını almayı başarmıştı.¹ Böylece çok güçlü ve büyük bir askerî pakt oluşturulmuş, Ebu Süfyan komutasında 10.000 kişilik bir ordu² Medine'ye doğru harekete geçmişti!

Medine yolunda Huyeyy b. Ahtab, 750 kişilik Kurayzaoğulları savaşçılarının da Ahzab ordusuna katılmasını sağlayacağına dair Ebu Süfyan'a vaatlerde bulunuyordu...³

Yapılan onca masraf ve hazırlanan bu büyük orduyla Kureyş ve Yahudiler, bu savaşın Müslümanların sonu olacağından ve Müslümanları kesinlikle yok edeceklerinden emindiler artık!

Hz. Resulullah (s.a.a) Müslümanların dostu olan *Huzâa* kabilesinin gönderdiği gizli bir raporla, Ahzab ordusunun harekete geçtiğini öğrenmişti...⁴ Hz. Peygamber'in (s.a.a) emriyle oluşturulan askerî şûrâda yapılan görüşmelerde, biraz da Uhud Savaşı'nın etkisiyle, bu defa hiç kimse Medine dışında savaşmayı önermedi, herkes şehirde kalmanın daha uygun olduğunda hemfikir idi.⁵

Medine'nin etrafı evlerle hurmalıklar gibi doğal engeller ile çevriliydi, düşmanın buralardan şehre sızması kolay değildi.⁶ Ancak, şehrin açık olan bir kısmı vardı, Hz. Selman buraya hendek kazılmasını önerdi, böylece düşmanın burada da önü kesilmiş olacaktı.⁷ Hz. Resulullah'ın (s.a.a) önderliği ve bilfiil katılımıyla Müslümanlar büyük bir azim gösterip yılmadan çalışarak kısa sürede, aşılması imkânsız bir hendek kazdılar.⁸ Hz.

1- Belazurî, *Ensabü'l-Eşraf*, 1/343.

2- İbn Sa'd, *et-Tabakat*, 2/66. *Taberî Tarihi*, 3/46. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, 3/230. Semhudî, *Vefau'l-Vefa*, 1/301. Meclisi, *Bihar*, 20/200.

3- Vakidî, *Meğazi*, 2/454.

4- *Siretu'l-Halebiyye*, İnsanü'l-Uyun, Beyrut, *Daru'l-Ma'rife*, 2/631.

5- Müfid, *el-İrşad*, Kum, 1. bas. 1413 H. s.96. İbn Şehraşub, *Menakıb*, 1/197.

6- *Siretu'l-Halebiyye*, 2/636. Vakidî, *Meğazi*, 2/66.

7- Belazurî, *Ensabü'l-Eşraf*, s.343. İbn Sa'd, *et-Tabakat*, 2/66. *Tarih-i Taberî*, 3/44. İbn Şehraşub, *Menakıb*, 1/198. Taberî, *İ'lamu'l-Vera*, s.90. Meclisî, *Biharu'l-Envar*, 20/218.

8- İbn Sa'd'a göre hendeğin kazılması 6 günde tamamlandı. bk. *Tabakat-ı Kübra* 2/67, Prof. Hamidullah çağdaş Müslüman bilim adamlarından biri olarak Hz. Resulullah'ın (s.a.a) İslâm düşmanlarıyla savaştığı meydanların yer ve konumunu defalarca incelemiş, hendeğin N şeklinde ve 5,5 km. uzunluğunda olduğunu yazmıştır. bk. *Resul-i Ekrem der Meydan-ı Cenk*, çev. Seyyid Saidî, Tahran, 1363 H.Ş. s.113-114. Bu hesap, İslâm ordusunun 3 bin kişi olması ve her 10 kişininin 40 zıralık hendek kazdığı esasınca yapılmıştır. bk. *Tarih-i Taberî*, 3/45. Meclisi, *Bihar*, 20/198. Yani herkes 4

Resulullah (s.a.a) kadınlar, çocuklar ve savaşacak durumda olmayan sivilleri şehirdeki kalelerle sığınaklara yerleştirdi.¹ Yine onun emriyle, kayıtlarda sayısı 3 bin kişi olarak geçen İslâm ordusu² *Sel' Dağ'*yla hendek arasında, sırtı dağa dönük olarak konuşlandı.³

Uhud Savaşı'nda olduğu gibi, şehrin dışında Müslümanlarla karşılaşacaklarını zanneden Ahzab ordusunun komutanları, şehrin önüne kadar ilerleyip de karşılarında bu büyük hendeği bulunca ne yapacaklarını şaşkırdılar. Araplar, ilk kez böyle bir savaş hilesine şahit oluyorlardı çünkü!⁴ Bu nedenle, ne yapacaklarını bilememenin şaşkınlığı içinde hendeğin ötesinde çakılıp kaldılar.

Kalabalık şirk ordusu, Medine'yi kuşatmaya almıştı şimdi. Kuşatma 20 gün sürdü. Bu müddet zarfında taraflar hendeğin iki tarafından birbirlerine ok yağdırmaktan başka bir şey yapmamıştı. Kureyşli süvariler Müslümanlar arasında korku yaratabilmek için hendeğin etrafında at koşturup çılgınca naralar atıyor, askerî gösteriler yapıyor, Müslümanları ok yağmuruna tutuyordu.⁵ Düşmanın kuşatması uzun sürmüş, Müslümanlar sıkışmaya başlamıştı, şehrin içinde de durum giderek zorlaşıyor, kriz büyüyordu. Kur'ân-ı Kerim bu durumu şöyle tavsif eder:

(Ey iman edenler, hatırlayın), hani (düşman, şehrinizin) altından ve üstünden (dört bir yandan) üzerinize gelmişti (ve Medine'yi kuşatmıştı), gözler de kaymış, yürekler hançereye gelip dayanmıştı ve siz Allah hakkında birtakım haksız zanlarda bulunuyordunuz. İşte orada iman edenler denemedен geçirilmiş ve şiddetli bir sarsıntıya uğratılmışlardı...⁶

zira uzunluğunda kazarak yaklaşık 6 km'lik bir hendek oluşturulmuştur.

1- İbn Sa'd, *Tabakat*, 2/67. *Taberi Tarihi*, 3/46. *Siretu'l-Halebiyye*, 2/636.

2- İbn Sa'd, age. 2/66. *Taberi*, age. 3/46, İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, 3/231. *Meclisî, Bihar*, 20/200. *Semhudi, Vefau'l-Vefa*, 1/301.

3- Belazuri, *Ensabu'l-Eşraf*, s.343. İbn Sa'd, age. 2/66. İbn Hişam age. 3/231. *Taberi Tarihi*, 3/46. *Semhudi*, age.

4- Belazuri, age. *Taberi Tarihi*, 3/48. *Yakubi Tarihi*, Necef, 1384 H. 2/41. *Siretu'l-Halebiyye*, 2/636-657.

5- İbn Sa'd, *Tabakat*, 2/67. *Halebi* age. 2/636-637.

6- Ahzab, 10 ve 11.

Benî Kurayza Yahudilerinin İhaneti

Bu sırada Müslümanların durumunu daha da zorlaştıran bir başka gelişme yaşandı; Kurayzaoğulları Müslümanlarla yaptıkları saldırmazlık antlaşmasını tek taraflı olarak bozmuş ve Ahzab ordusunu desteklediklerini ilân etmişlerdi! Kuşkusuz Kurayzaoğulları'nın bu iğrenç ihanetinin ardında *Huyeyy b. Ahtab'ın* kışkırtmaları ve fitneci komploları vardı...¹ Bu komplonun açığa çıkması birçok Müslümanın moralini bozmuştu; Hz. Resulullah (s.a.a) bunun bıraktığı kötü izleri silmeye çalışıyordu.

Daha da kötüsü, *Kurayzaoğulları* sadece antlaşmayı çiğnemekle kalmayacak, iki iğrenç ihanette de bulunacaktı. Bunlardan biri, azık sıkıntısına düşen hendeğin ötesindeki şirk ordusuna yiyecek temin etmektir. Bir defasında Kureyş ordusuna hurma, arpa ve hayvan yemi taşıyan bir kervan, *Kûba* mıntıkasında Müslümanların eline geçti ve bu kervana el konuldu.²

Yahudilerin diğer iğrenç ihaneti ise şehirde terör havası estirip yalnız kalan savunmasız sivillerle kadınları dehşete düşürme girişimleriydi. Bir gün savunmasız sivillerin sığındığı şehir içindeki kaleye sızmayı başaran bir Yahudi, Hz. Resulullah'ın (s.a.a) halası *Safiye Hatun* tarafından öldürüldü.³

Bir başka gece Kurayza Yahudileri, savunmasız kalan Medine içine baskın düzenlemeye karar verdiler; *Huyeyy b. Ahtab'ı* Kureyş ordusuna göndererek bu saldırıda kendilerine yardımcı olmak üzere Kureyş ve Gatafanoğulları'ndan kendilerine 1000'er savaşçı verilmesini istediler. Bu komplonun haberi Hz. Peygamber'e (s.a.a) ulaştığında şehre şiddetli bir korku ve dehşet hakim olmuştu. Hz. Resulullah (s.a.a) 500 savaşçıyı şehirde güvenliği sağlamakla görevlendirdi. Bu birlikler geceleri sabaha kadar şehirde tekbirler getirerek devriye geziyor, sivillerin sığındığı bölgeyi titizlikle koruyorlardı.⁴

1- İbn Sa'd, *Tabakat*, s.67. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, 3/231. *Taberi Tarihi*, 3/46-47. Semhudi *Vefau'l-Vefa*, 1/303. Meclisi, *Bihar*, 20-200-201.

2- Semhudi age. 1/304. Halebi *Siretu'l-Halebiyye*, 2/647.

3- Belazuri, *Ensabu'l-Eşraf*, 1/347. Vakidî, *Meğazi*, 2/462-463. *Taberi Tarihi*, 3/50. Semhudi age. 1/302.

4- Vakidî age. 2/460. *Siretu'l-Halebiyye*, 2/636. Ebu Bekir, Ahzab savaşından söz ederken Kurayzaoğullarının bu ihanetine işaretle şöyle dedi: Medine'de bıraktığımız

Ahza b Ordusunun Yenilgi Nedenleri

Bütün bu zorluklara rağmen, hendek ve diğer bazı faktörler durumun Müslümanlar lehine değişmesini sağlamış ve onca gücüne rağmen Ahza b ordusunun emeline ulaşmasını engellemiştir. Bu faktörleri özetle aktaralım:

1- Ahza b Ordusuyla Kurayza Yahudileri Arasında Çıkarılan Anlaşmazlık

Gatafanoğulları kabilesinden *Nuaym b. Mesud* yeni Müslüman olmuştu. Nuaym, Hz. Peygamber'den (s.a.a) izin alarak¹ Kurayzaoğullarına gidip onlarla görüştü ve kendisine güvenmelerini sağladı. Eski bir dost olarak onlara fikir verip, Müslümanlarla yaptıkları antlaşmayı çiğnemenin çok tehlikeli bir hata olduğunu izahla şöyle dedi: "...Sizin durumunuz Kureyş ordusundan çok farklıdır, bu savaş bir sonuca varmazsa Kureyşliler geri dönüp kendi vatanlarına gidecek, ama sizin gidecek herhangi bir yeriniz yoktur! O zaman Kureyşliler gidince Müslümanlar hepimizi öldürecekler! Öyleyse, bu savaşın süreceğinden emin olmak ve Kureyş'in desteğini sizden çekmeyeceğinin garantisi olarak rehine şeklinde alkoymak için bir yolunu bulup, Ahza b ordusunun komutanlarından birkaçını ele geçirin ve savaş bitinceye kadar onları bırakmayın!"

Nuaym, Yahudileri ikna ettikten sonra bu haberi askerî bir sır ve Kurayzaoğulları'nın aldığı bir karar olarak Kureyş liderleriyle kendi kabilesinin büyüklerine sızdırdı ve "Kurayzaoğulları aslında bu komutanları böyle bir bahaneyle sizden alıp, kendilerini affettirebilmek ve sadakatlerini ispatlamak için Muhammed'e teslim etmeyi düşünüyorlar!" dedi ve Kurayzaoğulları böyle bir teklifte bulunacak olursa sakın kabul etmemelerini sıkı sıkıya tembihledi!

Bu plân tutmuş, iki grup arasında güvensizlik ve ihtilaf baş göstermişti. Ahza b ordusu içeriden sarsılmaya başlamıştı artık...²

kadınlarla çocuklarımız konusunda Kureyş ve Gatafan'dan ziyade Kurayzaoğulları'ndan korku duyuyorduk. bk. Vakidî, age. s.460.

1- Savaş hiledir.

2- İbn Sa'd, *Tabakat*, 2/69. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, 3/240. *Taberi Tarihi*, 3/50-51. *Siretu'l-Halebiyye*, 2/650. Semhudi, *Vefau'l-Vefau*, 1/304. Meclisi, *Bihar*, 20/207.

2- Amr b. Abduvedd'in Öldürülmesi

Kureyşlilerin canı iyice sıkılmaya başlamıştı, üç nedenden dolayı bu savaşın bir an önce bitmesi gerekiyordu: Evvela kuşatma uzadığı için azıkları bitmiş, yiyecek sıkıntısı başlamıştı. İkincisi, havanın giderek soğumasıydı, karargah çadırlarında üşüyorlardı. Bunlardan daha önemli olanı, haram ay olan *zilkade*'nin yaklaşmakta oluşuydu, *şevval* ayında bu savaşı bitiremezlerse tam üç ay savaşa ara vermek zorunda kalacaklardı!¹

Bu nedenle, çıkmaza giren savaşın seyrini değiştirmeye karar verdiler. On bin kişilik Ahzab ordusunun en yaman 5 kahramanı, hendeğin dar bir noktasını keşfedip atlarıyla karşıya geçmeyi başardılar;² kendileriyle savaşmaya cüreti olan er istediler! Bunlardan biri, bütün Arap dünyasının en namlı kahramanı meşhur savaşçı *Abdu Veddoğlu Amr*'di. Bu ünlü silahşör "Kureyş'in emsalsiz atlısı" ve "Yelil'in rakipsiz savaşçısı" olarak biliniyordu.³

Amr hendeği aştıktan sonra kendisiyle savaşacak yiğit istedi, ama Müslümanlardan hiç kimse onunla teke tek vuruşmayı göze alamıyordu...⁴ Bu olay birkaç kez tekrarlandığı hâlde Hz. Ali'den (a.s) başka hiç kimse öne çıkmadı. Sonunda Hz. Resulullah (s.a.a) Hz. Ali'ye (a.s) izin vererek onu Amr'ın karşısına gönderdi ve "*Şimdi bütün bir İslâm'la bütün bir küfür ve şirk karşı karşıya!*" buyurdu.⁵

Hz. Ali (a.s) Amr ile göğüs göğse kahramanca çarpışarak onu öldürdü; onun öldürüldüğünü gören diğer 4 savaşçı dehşete kapılarak kaçmış, bu arada içlerinden biri atıyla hendeğe düşerek Müslümanlar tarafından öldürülmüştü.⁶

1- M. Hamidullah, *Resul-i Ekrem der Meydan-ı Cenk*, çev. Seyyid Saidi, s.128.

2- İbn Sa'd, *Tabakat*, 2/68. Vakidî, *Meğazi*, 2/470. *Taberi Tarihi*, 3/48. Şeyh Müfid, *el-İrşad*, Kum, 1. bas. 1413 H. s.97. Meclisi, *Bihar*, 20/203.

3- Yelil denilen bir bölgede tek başına bir düşman grubunu yendiği için ona bu isim verilmişti. bk. *Bihar*, 20/203. Bedir'de yaralandığı için Uhud'a gelememişti. Üç yıl aradan sonra yine savaşmak için Ahzab ordusuna katılmış, tanınmak ve dikkat çekmek için bu yola başvurmuştu. bk. *İbn Hişam Siyeri*, 3/235. *Taberi Tarihi*, 3/48. İbn Esir, *el-Kamil fi't-Tarih*, 2/181.

4- Vakidî, *Meğazi*, 2/470. İbn Ebi'l-Hadid, *Nehcu'l-Belağa Şerhi*, M. E. İbrahim inc. 1964, 13/291 ve 19/63. Meclisi, *Bihar*, 20/203.

5- İbn Ebi'l-Hadid. age. 19/61. Meclisi, age. 20/215.

6- age. 1/345. İbn Sa'd, *Tabakat*, 2/68. *İbn Hişam Siyeri*, 3/236. *Taberi Tarihi*, 3/48. Semhudi, *Vefau'l-Vefa*, 1/303.

H. Resulullah (s.a.a) H. Ali'nin (a.s) gösterdiği bu cesaret ve yiğitliği överek şöyle buyurdu:

Senin bugün yaptığın bu iş, ümmetimin tamamının amellerinden üstündür! Zira Amr'ın öldürülmesiyle, bütün müşriklerin evine zillet ve aşağılık duygusu girmiş oldu ve bilakis izzetin girmediği bir tek Müslüman evi kalmadı!¹

Büyük Ehlisünnet muhaddisi *Hakim Nişaburî* bu olay üzerine H. Resulullah'ın (s.a.a) şöyle buyurduğunu yazar:

Hendek günü Ali b. Ebu Talib'in Amr b. Abduvedd'le savaşı, ümmetimin kıyamete kadar işleyeceği iyi amellerin tamamından üstündür!²

Amr'ın öldürülmesiyle Ahzab ordusunun psikolojisi çökmüş, yenilginin acısı bütün şirk saflarında kendisini göstermişti. Bu olaydan sonra şirk ordusuna katılan kabileler ordudan ayrılıp kendi yurtlarına dönme-ye karar vermişlerdi.³

3- Gaybî Yardımlar

Şirk ordusuna son darbeyi Yüce Allah, gaybî yardım şeklinde indirdi ve bir gece çok sert ve soğuk bir fırtına estirdi. Güçlü rüzgar Ahzab ordusunun karargahını alt üst etmiş, orada ikameti sürdürmek artık imkânsız olmuştu. Ebu Süfyan aynı gün Mekke'ye dönüş emrini vermek zorunda kalmıştı.⁴

Allah Teala Kur'ân'da kendisinin bu ilahî yardımını şöyle hatırlatır:

Ey iman edenler, Allah'ın sizin üzerinizdeki nimetini hatırlayın, hani size ordular gelmişti; böylece biz de onların üzerine bir rüzgar ve sizin görmediğiniz ordular göndermiştik, Allah yapmakta olduklarınızı görendir.

1- Ebu'l-Feth M. b. Ali Keracekî, *Kenzu'l-Fevaid*, Kum, 1410 H. 1/298. Meclisi, *Bihar*, 20/205-216.

2- *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, Abdurrahman Maraşî inc. Beyrut, Daru'l-Maarif, 1. bas. 1406 H. 3/23.

3- Keracekî, *Kenzu'l-Fevaid*, s.299.

4- Belazurî, *Ensabu'l-Eşraf*, 1/345. İbn Sa'd, *Tabakat*, 2/71. *Taberi Tarihi*, 3/51-52. İbn Şehraşub, *Menakıb*, 1/198. Tabersi, *İ'lamu'l-Vera*, s.92. Semhudî, *Vefau'l-Vefa*, 1/305. Meclisi, *Bihar*, 20/208-209.

Allah, kâfirleri kin ve öfkeleriyle geri çevirdi, onlar hiçbir hayra varamadılar. Savaşta Allah (yardımcı ve zafer verici olarak) müminlere yetti. Allah çok güçlüdür, üstün, yenilmez ve galip olandır.¹

Ahzab liderlerinin bu savaşa harcadığı onca masraf ve toplayıp getirdiği onca büyük orduya rağmen aldığı sonuç çok acı ve yıkıcıydı. Çünkü bütün bunlardan sonra ne Medine'ye bir şey yapabilmiş, ne de Şam ticaret yolunun serbest kalmasını sağlamışlardı. Bu nedenle *Ebu Süfyan*'ın komuta ve liderliği tartışılır olmuş ve Kureyş'in prestiji adanmaklı sarsılmıştı. Nitekim bu savaştan sonra Müslümanlar artık savunma konumundan saldırı konumuna geçmiş oldular, Hz. Resulullah (s.a.a) "*Bundan sonra hep biz saldıracamız, onlar bize saldıramayacak artık!*" buyurdu² ve gerçekten de öyle oldu!

Bu savaşta Müslümanlar altı şehit vermiş,³ düşmandan da üç kişi ölmüştü.⁴

Kurayzaoğulları Savaşı

Ahzab ordusu geri çekildikten sonra Allah Teala Hz. Resulullah'ı (s.a.a) derhal Kurayzaoğulları Yahudilerinin üzerine yürüyüp onları yok etmekle görevlendirdi. Hz. Muhammed (s.a.a) bu emri Müslümanlara iletmiş ve İslâm ordusu aynı günün akşamı Kurayzaoğulları'nın kalesini kuşattı. *Kurayza* Yahudileri kalelerine çekilmiş Müslümanları ok yağmuruna tutuyor, Hz. Peygamber'e (s.a.a) çirkin küfürler savuruyorlardı.

1- Ahzab, 9 ve 25.

2- Şeyh Müfid, *el-İrşad*, s.106. *Sahih-i Buhari*, Şeyh Rifaî inc. Beyrut, Daru'l-Kalem, 1. bas. 1407 H. 5/215. *Meğazî*, bab:146, hadis.593. Tabersi, *Mecmau'l-Beyan*, 8/345. Meclisi, *Bihar*, 20/209.

3- İbn Vazih, *Yakubi Tarihi*, 2/42. Vakidî, *Meğazî* 2/492. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, 3/264. *Taberi Tarihi*, 3/58. İbn Şehraşub, *Menakıb*, 1/198. Bu savaşta daha fazla şehit düştüğünü yazanlar da vardır. bk. *Tarih-i Peygamber-i İslâm*, Muhammed İbrahim Ayetî, Tahran, 1361 H.Ş. s.372.

4- Vakidî, age. 2/496. *İbn Hişam Siyeri*, 3/265. *Taberi Tarihi*, 3/59. İbn Şehraşub, *Menakıb*, 1/198. Yakubî düşmanın telefatinin 8 kişi olduğunu yazar. *Tarih-i Yakubî*, 2/42.

Yirmi beş günlük kuşatmadan sonra Kurayzaoğulları teslim olmaya razı oldular. Daha önce Kurayza Yahudilerinin müttefiki olan *Evs* kabilesi, Hz. Resulullah'tan (s.a.a) onlara da *Hazrec*'in eski müttefiki olan Kaynukaoğulları'na davrandığı gibi davranmasını istediler. Yüce Peygamber (s.a.a) "Sizin büyüğünüz olan Sa'd b. Muaz bu konuda hakem olsun!" buyurdu, Evslilerle Kurayzaoğulları Sa'd'ın kararını kabul edeceklerini söylediler, çünkü bu görevi üstlenen Sa'd'ın, cahiliye ve kabile töreleri gereğince hüküm vermesi hâlinde Kurayzaoğulları lehine karar vermesi gerekiyordu. Ama o, kabilesinin bireylerinin etkisinde kalmadı ve hiçbir kınayanın kınamasından çekinmeden karar vereceğini açıkladı. Taraflar yine onun kararını kabul edeceklerini belirtince [tıpkı Kurayzaoğulları'nın Hz. Resulullah'la -s.a.a- imzaladığı antlaşmaya göre hükmederek] onların erkeklerinin esir edilmesi ve mallarının ganimet alınması hükmünü verdi ve bu hüküm icra edildi. Kurayza Yahudilerinin Müslümanlarla yaptıkları antlaşmayı çiğnemelerinde önemli rol oynayan Nadîr Yahudilerinin reisi Huyeyy b. Ahtab da öldürülenler arasındaydı. Çünkü daima Kurayzaoğulları'nın yanında olacağına ve yenilmeleri hâlinde onlarla aynı kaderi paylaşmaya razı olacağına söz vermişti. Yaptığı onca ihanet ve sebep olduğu onca fitneden dolayı son demlerinde kınandığı ve hesaba çekildiği zaman hatasını kabullenip pişmanlık duyduğunu söyleyeceği yerde, kendisinin ve Kurayzaoğulları'nın uğradığı bu acı sonu Allah'ın değişmez takdiri ve kader olarak tanımladı ve Hz. Resulullah'a (s.a.a) "Sana yaptığım düşmanlıktan dolayı pişman değilim!" dedi, "Ama Allah birini zelil ederse o artık zelil olur!" sonra da halka hitaben "Allah'ın iradesinden korkulmaz." dedi, "Bu yenilgi ve zillet, Allah'ın İsrailoğulları için belirlemiş olduğu alınıyısıdır!"¹

Hz. Resulullah (s.a.a) esirlerden bir kısmını bir Müslüman ile Necd'e göndererek onları satıp, karşılığında Müslümanlar için silah ve at almasını emretti.²

1- Bu savaş hakkında daha fazla bilgi için bkz. *Tabakatu'l-Kübra*, 2/74-78. *Taberî Tarihi*, 3/53-58. *Meğazi*, 2/496-524. *Siretu'n-Nebeviyye*, 3/244-261. *Vefau'l-Vefa*. 1/305-309. *Bihar*, 20/233-238.

2- İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye* 3/256. *Taberî Tarihi*, 3/58. Bir grubu da Sa'd b. Ubade'yle bu amaçla Şam'a yolladı. bk. Vakidî, *Meğazi* 2/533. Hendek ve Kurayza savaşları için bk. *el-Mizan*, 16/291-303

Kur'ân-ı Kerim Yahudilerin ihanetlerinin bedeli olan bu acı sonu şöyle beyan buyurur:

Allah, Kitap ehlinden (Yahudilerden) onlara (müşriklere) arka çıkanları da kalelerinden indirdi ve onların kalplerine korku düşürdü. Siz onlardan bir kısmını öldürüyordunuz, bir kısmını ise esir alıyordunuz. Ve sizi onların topraklarına, yurtlarına, mallarına ve daha ayak basmadığınız bir yere mirasçı kıldı. Allah her şeye güç yetirendir.¹

Bir Eleştiri ve İnceleme

Kurayzaoğulları'nın savaşçı erkeklerinin tam sayısı veya idam emri ni kimlerin uyguladığı gibi teferruatlar hakkında tarihçiler arasında bazı ihtilaflar varsa da konunun esasında öteden beri tarihçiler arasında kesin bilgi ve ittifak vardır. Bahsimizin bu noktasında söz konusu hükümle ilgili iki görüşü biraz etraflıca ele almakta yarar var:

1- Bazı Avrupalı yazarlar *Kurayza* Yahudilerinin böylece cezalandırılmasını vahşice ve insanlık dışı bir uygulama olarak tanımlar.²

Ne var ki, Kurayza Yahudilerinin işlediği onca caniliğe bakıldığında bu suçlamayı kabul etmek mümkün değildir. Çünkü onlar sadece antlaşmayı çiğneyip Müslümanlara karşı açıkça savaş ilânında bulunmakla yetinmemiş; bilakis, daha önce de belirttiğimiz gibi Medine içinde terör havası estirip Ahzab ordusunun azık ve yem ihtiyacını da temin ederek onların lojistik hizmetlerini bizzat üstlenmek suretiyle Müslümanlarla bilfiil savaşa iştirak etmişlerdir.

1- Ahzab, 26 ve 27.

2- Montgomery Watt, *Muhammed at Medina*, çev. Ş. Berekat, Beyrut bas. s.327. Bu yazar 23 yıl diğer Avrupalı yazarlarla el birliği edip Kurayza Yahudilerini temize çıkarmaya çalışmıştır. Mezkur yazar Kurayzalıların ihanetini itiraf ederek "Medine'nin kuşatıldığı Hendeke savaşında Müslümanlar epey zor durumda kalmıştı, Kurayza Yahudileri her an müşrik ordusuna katılabilirdi. Bu durumda Müslümanlar kesinlikle yenilecek ve Muhammed'in hareketi büsbütün silinip gidecekti..." dediği hâlde asıl niyetini de gizlemeyerek, Müslümanlara ihanet eden bu Yahudi kabilenin affedilmesi gerektiğini dile getirmektedir: "...Bu Yahudilerin Muhammed tarafından affedilmesi ve onlara müsamahakâr davranılması gerekirdi(!)" bk. Mustafa H. Tabatabai, *Hıyanet Der Gozariş-i Tarih*, Tahran 1. bas. 1366 H.Ş. 3/164-165.

Savaş sırasında böyle girişimlerde bulunmanın hiçbir millet için affedilir yanı olmadığı ve bu tür ihanetlerin en sert şekilde cezalandırıldığı herkesçe bilinmektedir.

Dahası, Hz. Peygamber (s.a.a) onlarla yaptığı antlaşma gereği de onları cezalandırma hakkına sahip olduğu hâlde bu yola başvurmamış ve Evslilerin ricası üzerine müsamaha göstererek *Sa'd*'in hakemliğini önermiş, bu öneri de hem Evs, hem Kurayzaoğulları tarafından kabul edilmiştir. Bu durumda konunun itiraz edilebilecek bir tarafı kalmamaktadır.

Bu bir tarafa, burada her şeyden önce "kime ve nereye kadar müsamaha gösterilip affedilebileceği?" sorusuna cevap verilmelidir aslında... Dış görünümünden başka insana benzer yanı bulunmayan ve bütün insanî değerleri rahatça ayaklarının altına alabilen, yaptığı antlaşma ve verdiği taahhütlere hiçbir sadakat göstermeyip bütün varlığı düşmanlık, kin, nefret ve inatla yoğrulmuş olanlara müsamaha gösterip bağışlamak doğru mudur?¹

Huyeyy b. Ahtab'in başkanlık ettiği Nadîroğulları Yahudilerine müsamaha gösterilip affedildikleri hâlde komplolarından vazgeçmeyip yine Müslümanlara karşı savaşa girişmemişler miydi? Huyeyy b. Ahtab ile Kâ'b b. Esed'in geçmişte yaptıklarını tekrarlamayacaklarını ve İslâm'ın ve Müslümanların kökünü kazımak için daha büyük bir ordu hazırlamayacaklarını kim garanti edebilirdi?! Onlara müsamaha gösterip tekrar affetmek, kudurmuş bir yırtıcıya müsamaha göstermek olmaz mıydı gerçekten?

Medine'nin muhasara edildiği günlerde *Ebu Süfyan* Hz. Resulullah'a (s.a.a) yazdığı bir tehdit mektubunda şöyle diyordu:

Lat ve Uzza'ya yemin ederim ki bu orduyla, seninle savaşmaya geldik ve bir daha savaşa gerek kalmayacak şekilde bu defa senin kökünü kazımaya niyetliyiz! Ama eğer savaşmadan Mekke'ye dö-

1- Kurayza Yahudilerinin, kuşatma altındaki Medine'de Müslümanların önce savunmasız kalan kadınlarıyla çocuklarını öldürüp (Ka'b b. Esed'in önerisi) sonra da Müşriklerle savaşan Müslümanlara arkadan saldırarak onları sırtından hançerleme komploları ve idam edilecekleri sırada sergiledikleri tavırlar onların ne kadar şiddet yanlısı ve kin dolu inatçı bir tutum içinde olduklarını göstermeye yetmektedir. Nitekim bunlardan biri, bazı Müslümanların Hz. Peygamber'e (s.a.a) ricası üzerine ailesiyle birlikte affa uğradığı hâlde, sırf inat yüzünden ölmeyi tercih etmiştir! bk. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye* 3/253-254.

necek olursak bir gün mutlaka size ikinci bir Uhud yaratacak ve kadınlarınızı yaslara boğacağız!¹

Sahi, böyle bir durum tekrarlanmış olsaydı Kurayzaoğulları Ahzab ordusuyla yine işbirliği yapar mıydı?

Bütün bunlar bir tarafa, Sa'd'ın verdiği hüküm tıpatıp Tevrat hükümleriyle bağdaşmaktadır; Yahudilerle yakın ilişkileri ve onlarla uzun süre müttefik olması nedeniyle galiba onların cezaî kanunlarından da haberdardı, nitekim Tevrat'ta şöyle geçmektedir:

Savaşmak için bir şehrin üzerine yürüdüğün zaman önce barış önerisinde bulun. Eğer bu çağrına olumlu cevap verir ve şehrin kapılarını sana açarlarsa o şehirdeki herkes sana cizye ödemeli ve kulun-kölen olmalıdır. Seninle barışmaz ve savaşa girişirlerse onları kuşatmaya al ve Rabbin onu senin ellerine bıraktığında bütün erkeklerini kılıçtan geçir; kadınlarla çocukları, hayvanları ve kısaca o şehirde mal-mülk adına ne varsa hepsini ganimet sayıp al, böylece Rabbinin sana vermiş olduğu düşman ganimetlerini afiyetle ye!²

2- Çağdaş araştırmacılardan biri Kurayzaoğulları'nın cezalandırıldığı gerçeğini inkâr etmekte ve bazı deliller öne sürerek Hz. Peygamber'den (s.a.a) böylesine sert bir cezalandırmanın beklenemeyeceğini iddia etmektedir.³ Bu iddia, bazı Avrupalı yazarların eleştirileri veya Siyonistlerin propaganda saldırıları karşısında bir nevi "savunma iddiası" olarak telakki edilebilir, ama bu görüşü eleştiren bazı araştırmacıların da altını çizdiği gibi⁴ söz konusu deliller pek çığ görünmektedir; en önemlisi de, bu iddia-da, olayın esasının anlatıldığı Ahzab Suresi'nin 26. ayeti adeta görmezden gelinmiştir. Bu bir yana, söz konusu vakadan sonra tarihte Kurayzaoğulları'nın adına ve izine rastlanmamaktadır artık. Oysa böyle bir vaka gerçekleşmiş olmasaydı doğal olarak tarihin herhangi bir sayfasında Kurayzaoğulları'nın hâli ve durumuyla ilgili bir kayda rastlanması gerekirdi.

1- Vakidî, *Meğazi* 2/492.

2- Tevrat, çev. William Killin Kıssis İkkisi, Londra H.Ş. 1327, Sifr-i Müsenna 20. fasıl, Sa'd'ın bu hükümdeki belgeleri konusunda bk. Cafer Sübhani, *Furuğ-u Ebediyet* 2/154-157, M. H. Tabatabai, *Hıyanet der Gozarîş-i Tarih* 3/161-173.

3- Seyyid Cafer Şehidî incelemeli *Tarih-i İslam*, Tahran 6. bas. 1365, s.73-75.

4- Seyyid Ali M. Şerifi, *Nigerîş-i Kutah be Gazvey-i Benî Gureyze*, Nur-ı İlm dergisi, 11, 13. sayılar.

Mustalakoğulları Savaşı

Hicretin 6. yılı Şaban ayında¹ Hz. Resulullah'a (s.a.a) *Huzâa* kabilesinin boylarından biri olan Mustalakoğulları'nın reisi *Haris b. Ebu Zırar*'ın, kendi boyuyla o mntıkadaki diğer Arap boylarını Medine'ye saldırmaya hazırladığı haberi ulaştı. Hz. Resulullah (s.a.a) İslâm ordusunu seferber edip *Kızıldeniz* sahillerindeki *Müreyseyi* kuyusuna kadar ilerledi² ve burada savaş başladı. Müslümanlar, Mustalakoğulları'nı çok kısa bir çarpışmayla yendiler, bu savaşta Müslümanların eline epey ganimetle çok sayıda esir düşmüştür.³

Haris'in kızı *Cüveyriye* de bu esirlerin arasındaydı. Haris, kızının serbest bırakılması için Medine'de Hz. Resulullah'ın (s.a.a) huzuruna çıktı. Hazret (s.a.a) kızının serbest bırakılması için getirdiği develerden ikisini yolda gizlediğine dair gaipten aldığı haberi ona söyleyince *Haris* Müslüman oldu. Hz. Resulullah (s.a.a) *Cüveyriye*'yi serbest bıraktıktan sonra onunla evlendi.⁴

Mustalakoğulları şimdi Peygamber'le (s.a.a) akraba olmuştu, Müslümanlar bunun hürmetine, bu boydan olan, ellerindeki esirleri serbest bıraktılar ve bu güzel olaya sebep olduğu için de *Cüveyriye*'ye o günden sonra "akrabaları için en bereketli kadın" denildi.⁵

Bu evlilik Hz. Resulullah'ın (s.a.a) sosyal kazanımlar getiren ve kişisel eğilim ve boyutları aşan evliliklerine de bir örnek teşkil etmesi bakımından önemlidir.

1- Belazuri, Vakidî, İbn Sa'd gibi bazı tarihçiler bu olayı H. 5. yılın hadiseleri arasında sayar ve Ahzab savaşından önce vuku bulduğunu yazarlar. Bu görüşü onaylayan karineler vardır. bk. *Siretu'n-Nebeviyye* 3/302, dipnot. *Vefau'l-Vefa*, 1/314.

2- Bu nedenle bu gazveye *Müreyseyi*' *Gazvesi* de denir.

3- İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye* 3/302-308. *Taberi Tarih-i*, 3/63-66. Meclisî, *Bihar*, 20/281-290.

4- İbn Hişam age. Müfid, *el-İrşad*, Kum, 1.bas. 1413 h., s.118-119. İbn Şehraşub. *Menakıb*, Kum, 1/201.

5- İbn Hişam age. 3/207-308. Vakidî, *Meğazi*, 1/411. Tabersî, *İ'lamu'l-Vera*, Tahran, s.94. Bazı tarih kaynaklarında bu evlilik daha farklı şekilde anlatılır.

Umre Seferi

Hicretin 6. yılında Hz. Resulullah (s.a.a) umre yapmak için Mekke'ye gitmeye karar verdi. Müslümanlar, hicretten bu yana hac veya umre yapmamışlardı. Bu dinî yolculuğun manevî faydaları yanında "dinî bir boy gösterme" boyutu da vardı ve bir nevi tebliğ etkileri olacaktı. Çünkü hem Mekke'deki hacılarla şehir halkının dikkatini çekecek, hem de Resulullah'ın (s.a.a) adamlarının çoğaldığını göstermiş olacaktı. Aynı zamanda müşrikler için çok büyük ve kutsal bir tören olan hac ve umrenin Hz. Muhammed'in (s.a.a) dininde de pek kutsal bir ibadet olarak kabul edildiği anlaşılacak, bu da duyguları ve gönülleri fethetmede önemli bir rol oynayacaktı. Kureyşliler onların umre yapmasını engelleyecek olursa bundan da kamuoyu nezdinde yine kendileri zararlı çıkacaktı. Çünkü Kâbe'nin anahtarlarını taşıyan, insanları her zaman hacca teşvik eden, hacıları ağırlayıp misafir eden ve bunu kendileri için büyük bir iffihar kaynağı sayan Kureyşliler, şimdi Müslümanların Mekke'ye girmesini engelleyecek olursa kamuoyunun nefretini kazanacak ve bunun yegane nedeninin Müslümanlarla inatlaşma olduğunu herkes anlayacaktı.¹

Hz. Resulullah (s.a.a) zilkade ayında 1800 kişilik bir Müslüman kafiyle Mekke'ye doğru yola çıktı.² Bu yolculukta Hz. Resulullah'ın (s.a.a) emriyle Müslümanlar yanlarına kılıçtan başka silah almamıştı (ki bu da o günkü gelenekler çerçevesinde her yolcuda bulunmaktaydı), aynı şekilde, kurbanlık develerini de Medine'den getirmiş, böylece Kureyşlilerle savaşılmaya gelmediklerini göstermişlerdi.

Hz. Resulullah'ın (s.a.a) yola çıktığını öğrenen Kureyşliler Müslümanları Mekke'ye sokmama kararı aldılar ve bu amaçla askerî bir birliği yola çıkardılar.

1- Nitekim Kureyşliler, Müslümanların Mekke'ye girmesini önleyince Mekke'nin büyüklerinden Huleys b. Algame, Kureyşin bu tavrını sürdürmesi halinde kabilesinin Kureyşle savaşacağı tehdidinde bulunmuştur; bk. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye* 3/326. *Taberi Tarihi*, 3/75. İbn Sa'd, *Tabakat*, 2/96. *es-Siretu'l-Halebiyye*, 2/696.

2- Kuleyni, *er-Ravzatu mine'l-Kafi*, Tahran bas. 1362 H.Ş. s.322. Resulullah'ın (s.a.a) yanındaki Müslümanların sayısını 700, 1300, 1425, 1600 ve 1700 kişi yazanlar da vardır, bk. *es-Siretu'l-Halebiyye* 2/689, *Meğazî* 2/614, *Tabakat* 2/95-98, *Taberi Tarihi*, 3/72, İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye* 3/332, *Mecmau'l-Beyan* 9/110.

Hız. Resulullah (s.a.a) bu olay üzerine *Hudeybiye*'de durmak zorunda kaldı. Kureyşliler defalarca temsilcilerini gönderip neden geldiklerini sormuş, Hız. Resulullah (s.a.a) da her defasında "Biz savaşmaya gelmedik, sadece umre yapmak istiyoruz." cevabını vermişti. Buna rağmen Kureyşliler onların Mekke'ye girmesine şiddetle engel olmadıydı. Durum çıkmaza girmişti...

Rıdvan Biati

Sonunda Hız. Peygamber (s.a.a) geliş nedenlerini anlatıp Kureyş'i ikna etmesi için *Osman b. Affan*'ı gönderdi, Osman'ın dönüşü gecikince onun öldürüldüğü söylentisi yayılmaya başladı!¹ Bunun üzerine Hız. Resulullah (s.a.a) sahabesini toplayarak bir ağacın altında onlardan "gerekirse direnecekleri" yolunda biat aldı.² Bu biat tamamlandıktan bir süre sonra, Osman'ın öldürüldüğü haberinin doğru olmadığı anlaşılmıştı. Bu biat bir ağacın altında yapıldığı ve Allah Teala bu biate katılanlardan razı olduğunu belirttiği için³ "Rıdvan biati" ve "Şecere biati" olarak da bilinir.

Hudeybiye Barış Antlaşması (Apaçık Bir Fetih)

Osman hiçbir netice alamadan dönmüş, çok geçmeden Kureyşlilerin temsilcisi olarak gelen *Süheyl b. Amr*, Hız. Resulullah (s.a.a) ile müzakereye oturmuştu. Ancak, müşriklerin her şeyden önce "Müslümanların o yıl umreden vazgeçmesi gerektiği ön şartı"nda ısrarlı olduklarını söylüyordu.⁴ Bu müzakere tarihe, ünlü "*Hudeybiye barışı*" adıyla geçecek bir antlaşmayla sonuçlandı, antlaşmanın maddeleri şunlardı:

1- On yıl boyunca taraflar arasında savaş olmayacak, insanların güvenliği sağlanacak ve taraflar birbirine saldırmayacaktı.

2- Hız. Muhammed (s.a.a) ve Müslümanlar o yıl Mekke'ye girmeyecek, ama ertesi yıl aynı dönemde, Kureyşliler üç günlüğüne Mekke dışı-

1- *Meğazî* 2/602.

2- İbn Hişam, age. s.330. Taberi, age. s.78. *Tabakat*, 2/97-99. Belazuri, *Ensabu'l-Eşraf* 1/350. Tabersi, *I'lamu'l-Vera*, s.96.

3- Fetih, 18.

4- *Taberi Tarihi*, 3/78. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye* 3/331.

na çıkacak, Müslümanlar şehre girip umre yapabilecekti. Ancak Müslümanların yanlarında, her yolcunun taşıdığı silahtan (kılıç) başka silah bulunmayacaktı.¹

3- Kureyşlilerden biri, velisinin rızası olmadan Hz. Muhammed'e (s.a.a) katılacak olursa Müslümanlar onu Kureyşlilere geri verecek, ama Müslümanlardan biri Kureyşlilere katılırsa geri iade edilmeyecekti.

4- Kabileler Hz. Muhammed'in (s.a.a) veya Kureyş'in müttefiki olmakta serbestti (bu olayda *Huzâa* kabilesi Müslümanlarla, *Bekiroğulları* da Kureşlilerle müttefik olduklarını duyurdular).

5- Taraflar birbirlerine ihanet etmeyecek, birbirinin düşmanıya işbirliği yapmayacak ve birbirlerini düşman olarak adlandırmayacaktı.²

6- *Mekke*'de Müslümanlık serbest olacak, hiç kimse dininden dolayı eziyet görüp kınanmayacaktı.³

7- Hz. Muhammed'in (s.a.a) ashabından olup hac, umre veya ticaret için Mekke'ye gidenlerin canına ve malına dokunulmayacak, buna karşılık *Mısır* veya *Şam*'a gitmek için *Medine*'den geçen Kureyşlilerin de canı ve malı güvende olacaktı.⁴

Hz. Peygamber'in (s.a.a) Gelecekte Haber Vermesi

Hudeybiye barışının esasları üzerinde anlaşmaya varıldıktan sonra Hz. Resulullah (s.a.a) antlaşma metnini Hz. Ali'ye (a.s) yazdırırken Kureyş'in temsilcisi, metnin başına Besmele yazılmasına ve Hz. Muhammed'in (s.a.a) isminin önüne "Resulullah" ibaresinin konulmasına karşı çıktı ve bu konuda tartışma uzamaya başladı. Ancak, bu anlaşmanın ö-

1- Bu madde gereğince Hz. Resulullah (s.a.a) ve Müslümanlar hicretin 7. yılında umre yaptılar. Buna Kaza Umresi denir.

2- Antlaşmanın bu maddesinde geçen Arapça "İslal"ın anlamı, gizlice çalmak, birini başkasının aleyhine desteklemek ve gece baskındır. bk. İbn Esir, *en-Nihaye Fi Garibi'l-Hadis ve'l-Eser*, 2/392. "sel" terimi; karinelere göre burada ikinci anlam kastedilmektedir. Ahmed Miyaneci, *Mekatibu'r-Resul* 1/277. Bu nedenle bazı çağdaş tarihçilerin düştüğü hataya düşmeyerek bunu "hırsızlık" olarak çevirmedi.

3- Tabersi, *İ'lamu'l-Vera*, s.97. Belazuri, *Ensabu'l-Eşraf*, s.350-351. İbn Hişam *Siretu'n-Nebeviyye* 3/332. Tabersi, *İ'lamu'l-Vera*, s.97. Meclisi, *Bihar* 20/352. *Tabakat*, 2/97, 101, 102.

4- Tabersi, *İ'lamu'l-Vera*, s.97. *es-Siretu'l-Halebiyye* 2/77. Meclisi, *Bihar*, 20/350 ve 352

nemine binaen Hz. Resulullah (s.a.a) Kureyş'in şartını kabul etmek zorunda kalmıştı; bu arada "Resulullah" ibaresini silmek istemeyen Hz. Ali'ye (a.s) "*Bir gün senin de başına böyle bir olay gelecek ve sen de benim gibi kabullenmek zorunda kalacaksın!*" buyurdu.¹ *Sıffin Savaşı*'ndaki hakemlik olayında Hz. Ali'nin (a.s) isminin sonunda yazılan "Emirü'l-Müminin" ibaresi *Muaviye*'nin ısrarıyla silinince Hz. Resulullah'ın (s.a.a) yıllar önce haber vermiş olduğu bu olay gerçekleşecekti.²

Hudeybiye Barış Antlaşmasınının Etki ve Sonuçları

Müslümanlar bu antlaşmanın gelecekte yol açacağı parlak sonuçları bilemediklerinden çoğu bunu bir yenilgi olarak görmekteydi,³ hatta bazıları Hz. Peygamber'in (s.a.a) bunu imzalamasını engellemek için ayak diyor, ısrarla karşı çıkıyordu.⁴ Ama Hz. Resulullah'ın (s.a.a) da belirtmiş olduğu gibi bu antlaşma sosyal ve siyasî açıdan birçok hayırlı sonuçlar taşımaktaydı, bunlardan bir kısmını aktaralım:

1- Tabersi, *Mecmau'l-Beyan*, 9/118. Meclisi, *Bihar*, 20/334, 350. Hudeybiye barışı için ayrıntılı bilgi için bk. *Mekatibu'r-Resul*, Ali Ahmed Meyancı, 1/275,287. *Kitabu'l-Vesaiik*, Muhammed Hamidullah, çev. Mehdevi Dameğani, Tahran, 1. bas. H.Ş.1365, s.66 ve 68.

2- Nasr b. Müzahim, age. s.508-509, Tabersi, age. s.97. *Yakubi Tarihi*, Nefes bas. 1384 H.2/179. Ebu Hanife Deynuri, *el-Ahbaru't-Tuval*, Abdulmunim Amir, Kahire, 1960, s.194. İbn Esir, *el-Kamil fi't-Tarih*, Beyrut, Daru Sadır bas. 3/32. *es-Siretu'l-Halebiyye* 2/708.

3- Meclisi, *Bihar*, 20/350.

4- Vakidî, *Meğazî* 2/607. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, 3/331. *Taberi Tarihi*, 3/97. *es-Siretu'l-Halebiyye* 2/706. Bazı Müslümanların burada Hz. Peygamberin (s.a.a) buyruğuna karşı gelmesi bir tür başına buyruk davranma ve Resulullah'ın -dolaysıyla da Allah'ın- emri karşısında; yani açık nassa karşı, kendi aklınca içtihat(!) bulunma hatasından kaynaklanıyordu! Bu tür itaatsizlikler daha sonra da bazı sahabelerce tekrarlanmış, İslâm tarihinde Müslümanlara pahalıya malolan çok acı olaylara neden olmuştur. Oysa Müslümanlığın gereği, Allah ve Resulü'nün (s.a.a) emri ve iradesi karşısında tam bir itaat ve teslimiyet göstermekti. Nitekim Yüce Allah bunu vurgulamakta ve şöyle buyurmaktadır: "**Allah ve Resulü bir işe hükmettiği zaman mümin olan bir erkek ve mümin olan bir kadın için o işte kendi isteklerine göre davranma hakkı yoktur. Kim Allah'a ve Resulüne isyan ederse, artık gerçekten o, apaçık bir sapıklıkla sapmıştır.**" Ahzab, 36.

1- Ortak bir antlaşmaya imza atılması suretiyle müşrikler Müslümanları resmen tanımış oldular; halbuki müşrikler o güne değin Müslümanların varlığını tanımıyor, onlara hiçbir değer vermiyor ve onları yok etmekten başka şey düşünmüyorlardı.

2- Müşriklerle Müslümanlar arasındaki demir duvarlar yıkılmış oldu. Mekke'yle Medine arasında serbestçe gidilip gelinmesi ve iki tarafın adamları arasında serbestçe görüşmeler yapıp irtibat kurulabilmesi sonucu Müslümanların sözlerini duyup onların mantığını gören çoğu müşrik, Müslüman oldu. Nitekim bu antlaşmadan Mekke'nin fethine kadar geçen [iki yıllık] süre zarfında Müslüman olanların sayısı, o güne kadar Müslüman olanların sayısından, hatta daha da fazlaydı.¹ Bunun en açık delili Hz. Resulullah'ın (s.a.a) o sırada Hudeybiye'ye geldiğinde yanındaki Müslümanların sayısı 1800 kişiyi geçmezken, iki yıl sonra, Mekke'nin fethi sırasında İslâm ordusundaki asker sayısının on bini aşmasıdır. İmam Cafer Sadık (a.s) durumun bunca göz alıcı bir şekilde İslâm'ın lehine gelişmesini tavsif ederken şöyle der:

Barışın üzerinden henüz iki yıl bile geçmeden, İslâm'ın Mekke'nin tamamına yayılmasına ramak kalmıştı.²

3- Kureyşlilerin düşmanlıkları, İslâm'ı baltalama girişimleri ve askerî saldırıları Hz. Resulullah'a (s.a.a) Arap Yarımadası ve yarımada dışında geniş tebliğlerde bulunabilme fırsatı vermiyordu. Ama bu antlaşma imzalandıktan sonra Hz. Peygamber (s.a.a) Medine çevresindeki düşmanları temizlemiş ve çeşitli bölgelere tebliğ heyetleri gönderme fırsatı bulmuştur. Daha sonra da değineceğimiz üzere o sırada dünyanın büyük devletlerinin İslâm'a davet edilmesi Hudeybiye'den sonra gerçekleşmiştir.

4- Bu antlaşma, aslında Mekke'nin bir anlamda fethine zemin hazırlamış oldu; çünkü antlaşmanın 4. maddesi esasınca kabileler Müslümanlara veya Kureyşe katılma konusunda serbest bırakılmış, hemen akabinde Huzâa kabilesi Müslümanlarla müttefik olduğunu ilân etmişti! Daha sonra Kureyşliler bu kabileyeye saldırarak antlaşmayı bozacak ve bunun üzerine Hz. Resulullah (s.a.a) Mekke'nin üzerine yürüyecekti.

1- İbn Hişam, age. 3/336. Taberi age., 3/81. Halebi age. 2/721.

2- Tabersi, *İ'lamu'l-Vera*, s.98. Meclisi, *Bihar*, 20/363.

Parlak etki ve sonuçlarına binaen bu antlaşma Müslümanlar için büyük bir zaferdi aslında. Nitekim Fetih Suresi de Hudeybiye dönüşünde nazil olacak¹ ve Allah Teala bu barışı "apaçık bir fetih" olarak tanımlayacaktı.²

1- İbn Sa'd, *et-Tabakat*, 2/104, 105. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, 3/334. Tabersi, *İ'lamu'l-Vera*, s.98. *es-Siretu'l-Halebiyye*, s.714.

2- "Şüphesiz, biz sana apaçık bir fetih verdik" Fetih, 1.

5. Bölüm

CİHANŞÜMUL DAVETTEN VEFATA KADAR

- 1- Cihanşümul Davet
 - 2- İslâm'ın Yayılması
 - 3- Veda Haccı ve Hz. Peygamber'in (s.a.a) Vefatı
-
-

1- CİHANŞÜMUL DAVET

Hz. Peygamber'in (s.a.a) Cihanşümül Risaleti

İslâm dini her ne kadar Arap Yarımadası'nda ve Arap kavmi arasında zuhur etmiş olup Hz. Resulullah (s.a.a) bizzat bir Arap idiyse de yüce İslâm dini belli bir yöre veya kavme mahsus bir din değildir asla. Nitekim Kur'ân'ın muhatabı Kureyşliler veya Araplar değildir, Kur'ân'da genel hitab "*nâs*"a, yani bütün insanlardır; sadece Müslümanlara mahsus konularda ve onlara ait vazifeler beyan edilirken "müminler" muhatap alınmaktadır. Hz. Peygamber de (s.a.a) davetinin ilk yıllarından başlayarak Mekke döneminde de içermek üzere daima getirdiği dini "cihanşümül" olarak tanımladı. Kur'ân'da apaçık şekilde bütün insanlığa hitap eden ve cihanşümül mesajlar taşıyan birçok ayet vardır, bunlardan birkaçını örnek olması açısından aktarmakta yarar var:

1- De ki: "Ey insanlar! Ben Allah'ın hepinize gönderdiği elçisiyim..."¹

2- Biz seni bütün insanlık için sadece müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik.²

3- Oysa bu (Kur'ân) bütün insanlık için bir uyarı ve öğütten başka bir şey değildir.³

4- Bu (Kitap) diri olan insanları uyarıp korkutmak için inen bir öğüt ve apaçık Kur'ân'dan başka bir şey değildir.⁴

5- İslâm'ı bütün dinlere üstün ve muzaffer kılmak için peygamberini hidayet ve hak dinle gönderen O'dur.⁵

1- A'raf, 158.

2- Sebe, 28.

3- Kalem, 52.

4- Yasin, 69,70.

5- Tevbe, 33.

6- Biz seni âlemlere bir rahmet olarak gönderdik sadece.¹

Yukarıdaki ayetlerin hepsi Mekke'de nazil olmuştur, bu da Hz. Resulullah'ın (s.a.a) ilk günlerden itibaren davetinin cihanşümül olduğunu göstermektedir. Ancak bunca net ve açık delillere rağmen *Goldziehr* gibi bazı Avrupalılar Hz. Muhammed'in (s.a.a) dininin daha sonra kapsamlı ve cihanşümül bir hâl aldığını, ilk getirdiği hükümlerin, ancak o günkü Arapların ihtiyacını karşılamaya yeterli olduğunu iddia etmektedir,² yukarıdaki açıklamaların bu iddianın ne kadar asılsız olduğunu göstermek için yeterli olduğu kanısındayız.

Cihanşümül Davetin Başlaması

Hz. Resulullah'ın (s.a.a) Mekke'deki davet yıllarıyla hicretin ilk yıllarında İslâm'ın Arap Yarımadası dışına da yayılması için hiçbir adım atamamış olmasının nedeni Mekke müşrikleriyle Yahudilerin İslâm'ı balatalama girişimleriyle komploları ve diğer İslâm düşmanlarının engelleyici faaliyetleriydi. Ama Hudeybiye barışından sonra Kureyşlilerin saldırı tehlikesinden yana biraz rahatlayan Hz. Resulullah (s.a.a) Medine'de huzur ve güvenliği nispeten sağladıktan sonra hicretin 6. yılı zilhiccesi veya 7. yılı muharrem'inde çağın büyük devletlerinin başındakilere birer mektup yazarak onları İslâm'a davet etti. Bir günde altı adamıyla, dünyanın altı büyük devlet başkanına mektup gönderdi, bu mektupların muhatabı şunlardı:

- 1- Habeşistan kralı Necaşi
- 2- Roma imparatoru Kayser
- 3- İran şahı Hüsrev Perviz
- 4- Mısır kralı Mukavkıs
- 5- Şam kralı Hâris b. Ebu Şimr Gassâni
- 6- Yemame kralı Hevze b. Ali³

Bu altı mektup, Hz. Resulullah'ın (s.a.a) cihanşümül davetinin ilk mektuplarıydı; büyük devlet başkanlarına yazdığı davet mektupları

1- Enbiya, 107.

2- *Muhakeme-i Goldziher-i Sehyonist* (Siyonist Goldziher'in Mahkemesi), Muhammed Gazali Mısri, çev. Sadr Belaği, Tahran, Hüseyiniye-i İrşad, 1363 H.Ş. s.79-80.

3- İbn Sa'd, *Tabakat*, 1/258, 262.

bunlarla sınırlı değildir, bunlardan sonra da tedricî olarak vefatına kadar dünyanın dört bir yanındaki yöneticilere bu tür davet mektupları yazmayı sürdürmüştür.¹

Mazmunları aşağı yukarı birbirinin benzeri metinler olan bu mektuplar gayet sade, öz, sarih ve kararlı bir üslupla yazılmıştı. Devlet başkanlarının bu davet mektubuna gösterdikleri tepki farklı olmuştur.

Hayber Savaşı

Hayber, Yahudilerin yaşadığı birkaç kalenin külliyesiydi, burada yaşayanlar geçimlerini çiftçilik ve hayvancılıkla sağlıyordu. Tarıma elverişli olduğu için halk arasında bu bölgeye "Hicaz'ın tahıl ambarı" denilmedeydi.² Hayberlilerin maddî durumu epeyce iyiydi. Kaleler Müslümanların eline geçtikten sonra tıklım tıklım dolu bulunan tahıl ve yiyecek ambarlarıyla silah ve cephane depoları bunun en açık belgesidir. Kaleler çok sağlam yapılara sahipti, güçlü askerî istihkamlarla donanmıştı ve kalede eli silah tutanların sayısı on bini aşırıydı.³ Bu nedenle de Müslümanların onlarla savaşmaya cüret edemeyeceğinden kesinlikle emindiler.⁴

Nadîroğulları ve Hendek Savaşı'yla ilgili bahislerimizde de değindiğimiz gibi Hayber Yahudileri henüz oluşma aşamasında bulunan genç İslâm devletini ortadan kaldıracı için her fırsattan yararlanıyordu; Hayber, Müslümanlar aleyhine tezgâhlanan fitne ve komploların merkezi durumundaydı. Nadîroğulları da Medine'de yenilgiye uğradıktan sonra Hayberlilere katılmış, onlarla işbirliği içerisindeydiler.

Hicretin altıncı yılında, Hayber Yahudilerinin başkanlığını ele geçirmiş bulunan Nadîroğulları Yahudilerinin önde gelen isimlerinden Sel-

1- Ali Ahmed Meyanci, *Mekatibu'r-Resul*, 1/31. İbn Hişam, Hz. Resulullah'ın (s.a.a) bu tebliğ mektuplarının 10 (*Siretu'n-Nebeviyye* 4/254), Yakubi 13 (*Yakubi Tarihi* 2/66-67) ve Mesudi *et-Tenbih Ve'l Eşraf*, s.236, 237'de 6 tane olduğunu yazar. Çağdaş yazarlardan biri ise bunların 32 tane olduğunu belirtiyor. bk. Ahmed Sabri Hemedani, Muhammed ve Zemamdarani (Muhammed ve Yöneticiler), Kum, Daru'l-İlm 2.bas. 1346 H.Ş.

2- Vakidi, *Meğazî*, Marsden Jones inc. 2/634. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye* 4/360.

3- Vakidi, age. s.637,703. *Tarih-i Yakubi*'de bunların 20 bin kişi olduğu yazar. 2/46.

4- Vakidi, age.

lam b. Ebi'l-Hukayk, başta Gatafanoğulları gelmek üzere bütün müşrik kabileleri Müslümanlara karşı teşkilatlandırıp ayaklandırarak İslâm'ı yok etmek amacıyla çok büyük bir güç oluşturdu. Bu fitnelerin sonucunda Müslümanlar tarafından öldürülmesiyle onun yerine geçen *Useyr İbn Zarim* de¹ müşrik kabileleri Müslümanlarla savaşmaları için kışkırtmayı sürdürdü.²

Hz. Resulullah (s.a.a) geçmişe bir sünger çekip husumet ve düşmanlıkları gidermek amacıyla öncülükte bulundu ve *Abdullah b. Revahe* öncülüğünde bir heyet gönderip onu barışçı bir tutuma ikna etmeye çalıştı. Resulullah'la (s.a.a) görüşmek üzere bir grup Yahudi'yle Medine'ye gitmeyi kabul eden Sellam, yolun yarısında bu kararından vazgeçerek Abdullah'la yanındaki Müslümanları öldürmeye kalkıştı, ama çıkan çarpışmada Müslümanlar üstün gelerek onunla adamlarını öldürdüler,³ böylece Hz. Resulullah'ın (s.a.a) barış çabaları sonuçsuz kalmış oldu.

Bu komplo ve fitnelere ilave olarak, çağdaş bir tarihçinin de belirttiği gibi Hayber Yahudilerinin Müslümanlarla öteden beri düşman olması ve Kaynuka, Nadîr ve Kurayza Yahudilerinin uğradığı yenilginin acısını çıkarmak amacıyla Roma veya İran imparatorlarıyla işbirliğine girip Müslümanlara karşı büyük bir saldırıya geçmesi de her an mümkündü.⁴

Bu nedenle, Hudeybiye barışından sonra güneyden gelecek tehlikeye karşı İslâm'ı emniyete almayı başaran Hz. Resulullah (s.a.a) hicretin 7. yılının başlarında 1400 savaşçıyla⁵ Hayber Yahudilerini silahsızlandırmak için kuzeye yürüdü. Bu arada Hayber Yahudilerinin müttefikleri olan güçlü Gatafanoğulları kabilesiyle Hayberlilerin irtibatını kesip yardımlaşmalarını önlemek için bu ikisinin arasında yer alan özel bir güzergâhı seçmeyi de ihmal etmedi.⁶

1- Yuseyrim b. Rezam veya Razim şeklinde yazanlar da vardır. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, 4/266.

2- İbn Sa'd, *Tabakat*, 2/91-92.

3- İbn Hişam *Siretu'n-Nebeviyye*, 4/266-267.

4- M. H. Heykel, *Hayatu Muhammed*, Kahire, 8. bas. s.386.

5- Vakidi, *Meğazî*, 4/689. İbn Sa'd, *Tabakat*, Beyrut bas. 2/107. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, 4/364.

6- Vakidî age. s.639.

Düşmanı gafil avlama stratejisiyle hareket eden Hz. Peygamber (s.a.a) Hayber kalesini gece karanlığında kuşatmaya almış, Yahudiler ancak hava ağarmaya başladığında bu kuşatmanın farkına varmışlardı!

Müslümanlarla Hayber Yahudileri arasında eşit olmayan bir savaş başlamıştı. Zira Yahudiler sağlam kale burçlarının ardında sipere çekilip kapıları kapatmış, kalelerin yüksek burçlarına nöbetçiler dikmiş, üzerlerine taşlar yuvarlayıp ok yağmuruna tuttıkları Müslümanları kale duvarlarına bile yaklaştırmıyorlardı. Sayıları 1400'ü aşmayan Müslümanlar sadece bir saldırıda 50 yaralı vermişti.¹

Diğer taraftan, kaleye kapanan Yahudilerin uzun süre direnebilecek kadar bol yiyecekleri varken, kuşatmanın uzamasıyla Müslümanlar azık sıkıntısına düşmüştü.

Hz. Resulullah'ın (s.a.a) mükemmel komutası sonucu hayli zor ve çetin çarpışmalardan sonra Yahudilerin kaleleri ard arda düşmeye başladı. Ne var ki, kahramanlığı dillere destan olan ünlü Yahudi savaşçı Merhab'ın komutasındaki "Kamus" kalesi halâ direniyor, Müslümanlar bu kaleyi bir türlü fethedemiyordu.

Hz. Resulullah (s.a.a) sancağı bir gün Ebubekir'e, ertesi gün de Ömer'e vermiş, ama her ikisi de emrindeki birliklere rağmen hiçbir şey yapamayıp gerisin geriye karargâha dönmüştü.² Bu durum üzerine Hz. Resulullah (s.a.a) askerleri toplayıp şöyle buyurdu:

Yarın sancağı öyle birine vereceğim ki Yüce Rabbim bu kaleyi onun eliyle bizlere açacaktır! O, Allah'ı ve Resulünü sever; Allah ve Resulü de onu sever! Savaşta asla kaçmayacak biridir o!

Hz. Resulullah'ın (s.a.a) sahabesi o gece, sancağın kendisine verilmesi arzusuyla uyudu. Gün ışıyınca Hz. Resulullah (s.a.a) "*Ali nerede?*" diye sordu, şiddetli bir göz ağrısına yakalandığını ve yattığını söylediler, "*Onu bana getirin!*" buyurdu. Hz. Ali (a.s) getirilince Hz. Resulullah (s.a.a) keramet göstererek onun şifa bulmasını sağladı ve göz ağrısı tamamen iyileşti. Yüce Peygamber (s.a.a) sancağı Hz. Ali'ye (a.s) verdi ve buyurdu:

1- age. s.646.

2- *Taberi Tarihi*, 3/93. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, 4/349. İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, Beyrut 2. bas 1977, 4/186.

Onların üzerine yürü! Kalelerine varınca önce onları İslâm'a davet edip Yüce Allah'a karşı vazifeleri olan şeyleri (hak dine uymalarını) kendilerine hatırlat. Rabbime yemin ederim ki senin elinle bir tek kişiyi hidayete kavuşturması, kızıl tüylü develere¹ sahip olmandan daha iyidir senin için!²

Hız. Ali (a.s) kendisine verilen görevi başarıyla yerine getirecek, kahramanca bir vuruşmada Merhab'ı öldürecek ve inanılmaz bir güç ve cesaret göstererek, ele geçirilmesi imkânsız zannedilen bu kaleyi kısa sürede Allah'ın izniyle fethedecekti.

Görüldüğü gibi Hayber'in fethi ve bu büyük komplo ve fitne üssünün ele geçirilmesinde ana rolü oynayan faktörler Hız. Resulullah'ın (s.a.a) mükemmel komutası; düşmanı gafil avlama, düşman ordugâhının içinden doğru bilgi toplayıp istihbarat sağlama gibi askerî taktikleri ve nihayet Hız. Ali'nin (a.s) yenilmez gücü ve emsalsiz cesareti olmuştur.

Bu çetin savaşta Hız. Ali'nin (a.s) gösterdiği fedakârlık ve kahramanlıklar ve bu münasebetle Hız. Resulullah'ın (s.a.a) onun hakkında buyurduğu övgüler dillere destan olacak, uzun yıllar Müslümanların dilinden düşmeyecek ve o dönemin tarihine damgasını vuracaktı. Nitekim yıllar sonra; Hız. Ali'ye (a.s) küfretme gibi iğrenç bir bidat başlatan Muaviye, çeşitli komplolarla iktidarı ele geçirdiği günlerde Sad-ı Vakkas'a "Sen Ebu Turab'a (Hız. Ali'ye) neden küfretmiyorsun?" diye sorduğunda Sa'd'ın verdiği şu cevap çok ilginçtir:

1- Kızıl tüylü deve, en pahalı devedir. Bununla dünya malı kastediliyor.

2- Hız. Peygamber'in (s.a.a) bu buyruğu ve Hız. Ali'nin (a.s) görevi konusunda bk. *Sahih-i Buhari*, Şeyh Rifaî incelemeli, c.5, Kitabu'l-Meğazi, bab 155, s.245. *Sahih-i Müslim*, Nevevî Şerhli, Beyrut, 1401 H. 15/176-177. İbn Sa'd, *Tabakat*, Beyrut, Daru Sadır, 2/110-111. Saduk, *el-Hisal*, Kum, Menşurat-ı Cammiey-i Müderrisin, 1403 H. s.311, hamse babı. *Taberî Tarihi*, Beyrut, Daru'l-Kamusi'l-Hadis, 3/93. Şeyh Kunduzî, *Yenabiu'l-Mevedde*, Beyrut bas. 1/47. İbn Esir, *el-Kamil fi't-Tarih*, Beyrut, Daru Sadır, 2/219. İbn Abdulberr, *el-İstiab*, *el-İsabe* haşiyesi, 3/36. Hakim Nişaburî, *el-Müstedrek*, 1406 H. 3/109. İbn Hişam *Siyeri*, 3/349. İbn Hacer, *Sevaiku'l-Muhrika*, 1385 H. s.121. Vaki'dî, *Meğazi* 2/635. *Yakubi Tarihi*, 2/46. İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, 4/186. Halebî, *İnsanu'l-Uyun*, (*es-Siretu'l-Halabiyye*'de) 2/733-736. Ebu Cafer Muhammed b. Hasan Tusî, *el-Emali*, Kum, Daru's-Sakafe, 1414 H. s.380.

Ben Ali'ye asla küfretmem. Çünkü Hz. Peygamber'in (s.a.a) ondaki üç fazileti nasıl övdüğünü iyi bilirim. Ben, hayatım boyunca bu faziletlerden sadece birine sahip olmayı çok arzu ederdim:

1- Bir savaşta (Tebük) Peygamber (s.a.a) onu kendi yerine vekil olarak şehirde bıraktığında Ali "Beni kadınlarla çocukların yanında mı bırakıyorsunuz?" diye sorunca Hz. Peygamber (s.a.a) buyurdu:

"Ya Ali! Harun Musa için neyse, sen de benim için öyle olmak istemez misin? Sadece şu farkla ki, benden sonra peygamber yoktur!"

2- Hayber Savaşı'nda bir gün şöyle buyurdu: *"Sancağı öyle birine vereceğim ki, o, Allah ve Resulü'nü sever, Allah ve Resulü de onu!"* O gün hepimiz böyle bir makama nail olmayı arzuladık. Hz. Peygamber (s.a.a) Ali'yi istedi, "gözleri çok ağrıyor" dediler; ama Peygamber (s.a.a) mübarek ağzının suyunu gözlerine sürer sürmez Ali iyileşti! Resulullah (s.a.a) sancağı ona verdi ve Allah Teala onun eliyle kaleyi fethetti!

3- Hz. Peygamber efendimiz (s.a.a) Necran Hıristiyanlarının dinî liderleriyle mübahaleteye hazırlandığı sırada **"Gelin, oğullarımızı ve oğullarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı, kendimizi ve kendinizi çağıralım..."** ayeti¹ nazil olunca hazret (s.a.a) Ali'yle Fatıma, Hasan ve Hüseyin'i yanına alıp *"Ya Rabbim! Benim ailem bunlardır!"* buyurdu.²

Müslümanlar için kader belirleyici bir savaş olan Hayber'i bizzat Hz. Ali'nin (a.s) kendisinden dinleyelim:

...Karşımızda tepeden tırnağa silahlı savaşçılarla silah ve cephaneden oluşan bir dağ bulduk. Kaleleri fethedilmezdi, sayıları çok fazlaydı. Her gün savaşçıları kaleden çıkıp çarpışacak er istiyor, bizimkilerden kim karşılıklarına çıkacak olsa onlara yenik düşüp

1- Âl-i İmran, 61.

2- *Sahih-i Müslim*, Nevevî Şerhli 15/176. Zühreoğullarından Sa'd Vakkas ilk Müslümanlardandır ve 17 yaşında Müslüman olmuştur. *Tabakat*, 3/139. *es-Siretu'l-Halebiyye*'de 19 yaşında Müslüman olduğu geçer. age. 1/434. Medine döneminde önde gelen Müslümanlardan olup Hz. Ali'nin (a.s) siyasî rakibi sayılıyordu. Ömer'in oluşturduğu 6 kişilik şuranın üyesiydi. Bu şurada Hz. Ali (a.s) lehine oy kullanmamıştır. İbn Ebi'l-Hadid, *Nehcu'l-Belağa Şerhi*, 1/188. Osman'ın katlinden sonra Hz. Ali (a.s) halkın ısrarıyla halifelğe getirilince Hz. Ali'ye (a.s) biat etmeyen çok az sayıdaki adamlardan biridir. Mesudi, *Murucu'z-Zeheb* 2/353. *İbn Esir Tarihi*, 3/191. Ama bütün bunlara rağmen, Hz. Ali'nin (a.s) bu üç faziletini inkar etmiyordu!

öldürülüyordu! Savaş tandırı kızışıp da düşman yine vuruşmaya cesareti olan er isteyince korku ve dehşete kapılmış olan bizimkiler acziyet içinde medet umarcasına birbirlerine bakıyor, hepsi benim öne çıkmamı istiyordu. Resulullah (s.a.a) benden o kaleye saldırmamı istedi, hemen harekete geçtim. Düşmanın karşıma çıkarıldığı bütün kahramanlarını öldürdüm, hangi savaşıları direnmeye kalkıştıysa onu bir çırpıda yerlere serdim, sonunda hepsini geri çekilmeye mecbur bıraktım. Geri dönüp kaçmaya başlayınca, avını süren arslan gibi takip ettim onları, bunu görünce kendilerini güç bela kalenin içine atıp kapıları kapattılar. Ben de hiç zaman kaybetmeden kalenin bir kapısını yerinden söküp kalkan gibi kullanarak tek başıma kaleden içeri daldım. Bu arada Yüce Allah'tan başka hiçbir yardımcım yoktu...¹

Son kalenin de düşmesiyle Hayber Yahudileri teslim olmuş, savaş bitmişti. Bu savaşta Hayberlilerin 93 ölü² Müslümanların da 28 şehit verdiği kayıtlarda geçer.³

Hayber Yahudilerinin Akıbeti

Hayber Yahudileri teslim olduktan sonra kendilerinin ziraat ve çiftçilikte mahir olduklarını bahane ederek Hz. Resulullah'tan (s.a.a) af dileyip kendi topraklarında kalmalarına ve çiftçilikle meşgul olmalarına müsaade etmesini istediler. Hazret (s.a.a) her yıl mahsullerinin yarısını İslâm devletine vermeleri⁴ ve istediği zaman onları bu topraklardan sürme hakkına sahip bulunduğunu kabullenmeleri şartıyla onlara istedikleri af ve izni verdi.⁵ Bu sözleşme Ömer'in halifelik dönemine kadar sürdü, ama Yahudiler tekrar Müslümanlar aleyhine komplolara başlayınca Ömer onları Şam'a sürmüştür.⁶

1- Saduk, *el-Hisal*, s.369 babu seb'e.

2- Meclisi, *Bihar* 21/32.

3- Muhammed İbrahim Ayetî, *Tarih-i Peyamber-i İslam*, Tahran, 1361 H.Ş. 3.bas. s.473-475.

4- Vakidî, *Meğazî* 2/690. Yakut Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldan* 2/410, Hayber terimi.

5- İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye* 3/352.

6- Yakut Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldan*, s.410. *Futuhu'l-Buldan*, Beyrut, 1398 H. s. 36-37.

Fedek

Hayber Yahudilerinin yenilmesi üzerine *Fedek* Yahudileri hiç savaşmadan teslim olup Hz. Resulullah (s.a.a) ile Hayber Yahudilerinin anlaşmalarının benzeri bir antlaşma imzaladılar. Fedek savaşılmadan fet-hedildiği için gelirinin yarısı Resulullah'ın (s.a.a) sadece kendine has (özgü) dilediği gibi kullanacağı mülk oldu.¹

1- Belazurî, *Ensabü'l-Eşraf*, s.42. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, 2/352. İbn Esir *Ta-rihi*, 2/224. Vakidî, *Meğazî*, 2/707. Yakut Hamevî, age. 4/238, Fedek terimi. Ebu Ubeyd Kasım b. Selâm, *el-Emval*, Muhammed Halil Heras inc. Beyrut, Daru'l-Fikr, 2. bas. 1395 H. s.16.

2- İSLÂM'IN YAYILMASI

Mute Savaşı

Daha önceki bahislerimizde Hz. Resulullah'ın (s.a.a) *Hudeybiye* barışından sonra cihanşümül davete başladığını ve dünyanın büyük devletlerinin başkanlarını İslâm'a çağırdığını belirtmiştik.

O dönemin süper güçleri İran ve Roma imparatorluğuydu. Roma imparatoru Hz. Muhammed (s.a.a) hakkında bazı bilgileri edindikten sonra onun peygamber olduğunu anladı ve onun getirdiği İslâm dinine girmeye karar verdi. Ancak bu kararını açıkladığında çevresindeki Hıristiyanlardan, özellikle ordudan çok sert tepki görünce bu kararından vazgeçti.¹ Bu olay Romalı yönetim kadrosu ve Rum eşrafının İslâm karşısında hasmane bir tavır aldığını belgelemektedir; olaya bu açıdan baktığında *Mute Savaşı*'nın neden çıktığı kolayca anlaşılır.

Hz. Resulullah (s.a.a) davetini *Arap Yarımadası* dışında yaymaya başlamasının ardından hicretin 8. yılı cemaziyülevvel ayında *Haris b. Ümeyr Ezdi*'yi bir mektupla *Busrâ (Şam)* kralına gönderdi.²

Roma imparatoru tarafından Şam yönetiminin başına getirilmiş olan *Şurehbil b. Amr Gassani*³ Hz. Resulullah'ın (s.a.a) elçisini tutukladı, sorgulayıp görevini öğrendikten sonra Mute adlı köyde onu şehit etti. Bu olay Hz. Resulullah'ı (s.a.a) şiddetle sarsmış, onu pek rahatsız etmişti.⁴

1- Zeyni Dehlan, *es-Siretu'l-Nebeviyye ve'l-Asaru'l-Muhammediyye*, Beyrut, Daru'l-Maarif, 2. bas. 2/170-171. *es-Siretu'l-Halebiyye*, İnsanul-Uyun, Beyrut, Daru'l-Maarif, 3/289-290.

2- Halebî şöyle yazar: Bu mektup, o sırada Şam'da bulunan Roma imparatoru Herakl'a yazılmıştı. *es-Siretu'l-Halebiyye*, 2/786.

3- age. 2/786.

4- Vakidî, *Meğazî*, Marsden Jones inc. Beyrut bas. 2/755. İbn Sa'd, *Tabakat*, Beyrut, Sadır Yay. 2/128.

Her ne kadar bir kişinin ölümü normalde büyük bir savaşa yol açmazsa da Haris herhangi biri değildi ve Hz. Peygamber'in de (s.a.a) göndermiş olduğu bir elçiydi sadece, başka bir hedef gütmemekteydi. Bir elçinin öldürülmesi ahlâk prensiplerine aykırı olduğu gibi normalde elçiye zeval olmazdı, bu olay elçilerin güvencesini de açıkça ayak altına almıştı. Hz. Resulullah'ın (s.a.a) barışçı bir yolla yaptığı dinî davete Şam kralının güç mesajı gönderme yoluyla karşılık vermesi askerî tehdit anlamına geliyordu aynı zamanda. Bu nedenle Hz. Muhammed (s.a.a) bu bölgeye bir ordu göndermeye karar verdi. Bu hareket Yüce Peygamber'in (s.a.a) izzet ve büyüklüğünün ortaya konması, aynı zamanda kendilerinin askerî misillemeye bulunma gücüne sahip olduklarını göstermek için verilmesi gereken bir mesaj olarak da değerlendirilebilir.

Böylece Hz. Resulullah (s.a.a) Mute bölgesine doğru 3 bin kişilik bir ordu çıkardı, bu ordunun komuta kademesi sırasıyla *Cafer b. Ebu Talib*,¹ *Zeyd b. Harise* ve *Abdullah b. Revahe*'de olacak, biri şehit düşerse bu sıra göre diğeri onun yerine komutayı alacaktı.²

İslâm ordusu Mute köyü civarında 100 bin kişilik Roma ordusuyla savaşa girdi; her üç komutan sancağı taşıyarak en ön safta savaşır birbiri ardınca şehit düştü, bunun üzerine Müslümanlar Halid b. Velid'i komutan seçtiler. Halid bazı taktiklerle düşmanı korkuttuktan sonra geri çekilme emri verdi ve orduyla Medine'ye geri döndü.³

1- Cafer b. Ebu Talib H. 7. yılda, Habeşistan'da yıllarca süren hicretinden sonra Medine'ye dönüp Hayber fethinden sonra bu bölgede Hz. Resulullah (s.a.a) ile görüşüp onun takdirine mahzar oldu. İbn Sa'd, *Tabakat*, Beyrut, Daru Sadır, 4/35. İbn Esir, *Usdu'l-Gabe*, Tahran, 1336 H.Ş. 1/287. İbn Abdulberr, *el-İstiab*, *el-İsabe* haşiyesi, 1/210. Ebu'l-Ferec el-İsfahanî, *Mekatilu't-Talibiyin*, Seyyid Ahmed Sekar inc. Kum, Menşurat-ı Şerif Razi, 1416 H. s.30. İbn Kesir, *el-Bidaye*, Beyrut bas. 4/206.

2- Tabersî, *İ'lamu'l-Vera*, 3/107. Meşhur olan görüşe göre bu orduda Zeyd'in Cafer'e komuta önceliği vardı. Ama Tabersî'nin nakline göre bazı Şii rivayetleri Cafer'in komuta önceliğini göstermektedir. Bunu teyit eden karineler de vardır. Cafer Subhanî, *Furuğ-u Ebediyet*, Kum, Merkez-i İntişarat-ı Defter-i Tebliğat-ı İslâmî, 1368 H.Ş. 5. bas. 2/291-293. Muhammed b. Sa'd'ın rivayetlerinden biri de bu mazmundadır. *Tabakat*, 2/130. Daha fazla bilgi için bk. Derasat ve Buhus fi't-Tarihi ve'l-İslâm, *Mecmuey-i Makalat*, Cafer Murtaza, 1/210 ve sonrası.

3- İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, Kahire bas. H.1355, 4/19-21. *Taberi Tarihi*, Beyrut, 3/107-110. Vakidî, *Meğazi*, 2/755-769. İbn Sa'd, *Tabakat*, 2/128-130. *Siretu'l-Halebiyye*, 2/787-793. Tabersî, *İ'lamu'l-Vera*, s.102-104. Zeyni Dehlan, *es-Siretu'l-Nebeviyye*

Vakidî bu savaşta şehit düşen Müslümanların sekiz,¹ *İbn Hişam* ise on iki² kişi olduğunu yazar, bazı çağdaş kaynaklarda da 17 kişinin adı geçmektedir.³ Bugün bu şehitlerin türbesi Mute şehri civarındadır,⁴ her üç komutanın türbesi üzerinde kubbe vardır ve Cafer'in türbesinin yanında güzel bir cami inşa edilmiştir.⁵

Mekke'nin Fethi

Maddelerinden biri de Müslümanlarla müşrikler arasında 10 yıllık ateşkes olan Hudeybiye barış antlaşmasından sonra Kureyş'in baltalama girişimleriyle düşmanlıklarının son bulması ve askerî saldırılarını durdurması sonucu oluşan huzur ve asayiş ortamında Hz. Resulullah (s.a.a) büyük adımlar attı; çeşitli bölgelere çok sayıda tebliğ heyetleri gönderdi, cihanşümül risaletini uygulamaya koydu, Medine etrafındaki çoğu düşman kabileleri silahsızlandırdı veya onlarla barış imzaladı ve sürekli tehlikeli bir komplo ve fitne merkezine dönüşmüş olan Hayber'i fethetti.

Kureyş'in Antlaşmayı Bozması

Hudeybiye barışı iki yıl sonra Kureyşliler tarafından çiğnendi. Bu antlaşmanın 4. maddesi gereğince kabileler Kureyşle veya Hz. Muhammed'le (s.a.a) müttefik olmakta serbestti, bu antlaşmanın hemen ardından Huzâa kabilesi Müslümanlarla, Kinaneoğulları'ndan Bekir kabilesi de Kureyşle ittifaka girmişti.⁶

Hicretin 8. yılında Bekiroğulları bir gece yarısı Huzaağulları'na sal-

ve'l-Asaru'l-Muhammediyye, 2/68-72. Meclisi, Bihar, Tahran bas. H. 1384, 21/50-63. Tusi, *el-Emalî*, Kum, 1.bas. 1414 H. s.141.

1- *Meğazî*, 2/769.

2- *es-Siretu'n-Nebeviyye*, 4/30.

3- Muhammed İbrahim Ayetî, *Tarih-i Peyamber-i İslâm*, Tahran, 1361 H.Ş. s.501.

4- Ürdün'ün başkenti Umman'a 135 km. uzaklıkta, güneyde Kerek vilayetinde.

5- Cafer Sübhanî, *Gozariş-i Sefer be Ürdün* (Hatıralar Bölgesi Mute) Dershayi ez Mekteb-i İslâm Dergisi, yıl 38, sayı 7, Mehr ayı 1377 H.Ş.

6- İslâm'dan önce bu iki kabile arasında düşmanlık ve kan davaları vardı. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, 4/31. O zamandan beri Huzae kabilesi Abdulmuttalib'le müttefikti. Vakidî, *Meğazî*, 2/781.

dırdı, bu saldırıda Kureyşliler de Bekiroğulları'na silah ve savaşçı vere- rek yardımcı olup Huzaa kabilesinden birkaç kişiyi öldürdüler.

Bu saldırıyla Hudeybiye barış antlaşması bozulmuş oldu.¹ Huzaa kabilesinin reisinin yardım isteğinde bulunması üzerine Hz. Resulullah (s.a.a) genel seferberlik ilân etti² ve Mekke'ye saldırmak üzere ordu hazırlığına başladı. Kureyşlilerin durumdan haberdar olmaması, düşmanın gafil avlanması ve böylece Mekke'nin kan dökülmeden fethedilebilmesi için nereye saldırılacağını gizli tuttu;³ ama Mekke yolunun kontrol altında tutulması için de gereken direktifleri hemen verdi.⁴ Yüce Allah'a, Kureyşlileri bu saldırıdan haberdar etmemesi için de dua etmişti.⁵

Hz. Resulullah (s.a.a) hazırlıklarını tamamladıktan sonra 10 bin kişilik bir orduyla Mekke'ye doğru yürüdü.⁶ Hz. Resulullah'ın (s.a.a) aldığı tedbirler olumlu sonuç vermiş, duası kabul edilmiş ve İslâm ordusu Mekke önlerinde (*Merru'z-Zahran*) karargah kuruncaya kadar Kureyş casusları olaydan haberdar olmamıştı!

Peygamber'in (s.a.a) o güne değin Mekke'de ikamet etmekte olan amcası Abbas bu sırada Medine'ye doğru yola çıkmış, *Cuhfe* denilen konaklama yerinde Hz. Resulullah'a (s.a.a) katılarak onunla Mekke'ye dönmüştü. İslâm ordusunun Mekke çevresinde karargâh kurduğu son gece şehir dışında *Ebu Süfyan*'la karşılaşan *Abbas*, onu Peygamber'in (s.a.a) huzuruna götürdü.⁷ Tepeden tırnağa donanımlı olan muazzam İslâm ordusu Ebu Süfyan'ı dehşete düşürmüştü. Onu affeden Hz. Resulullah (s.a.a) amcası Abbas'ın önerisi üzerine "Mescidü'l-Haram'a sığınan, kendi evinde oturup dışarıya çıkmayan ve Ebu Süfyan'ın evine sığınanlar amandadır!" buyurdu.

1- İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, 1/33. Vakidî, *Meğazî*, 2/783. *Yakubî Tarihi*, Necef bas. 1384 H. 2/47. İbn Hişam bu saldırıda Huzailerden bir kişinin öldüğünü yazar; 4/33. Ama Vakidî'yle İbn Sa'd, ölü sayısının 20 olduğunu kaydetmiştir. *Meğazî*, 2/784. *Tabakat*, 2/134.

2- Vakidî, age. 2/799-800. İbn Sa'd, age. 2/135.

3- Vakidî, age. 2/796-802, İbn Sa'd, age. 2/134.

4- Vakidî, age. 2/787-796. İbn Sa'd, age.

5- İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, 4/39. İbn Sa'd, age. *Yakubî Tarihi*, 2/47.

6- İbn Hişam, age. 4/41,63. İbn Sa'd, age. 2/135. Vakidî, *Meğazî*, 2/801.

7- İbn Hişam, age. s.42,44,46. Vakidî, age. 2/817, 819.

İslâm ordusu Mekke'ye girmeden önce Ebu Süfyan Hz. Resulullah'ın (s.a.a) aman haberini halka duyurdu. Bu tedbir, önemli bir direnişle karşılaşmadan ve kan dökülmeden bütün şehrin teslim olmasını sağladı, sadece birkaç inatçı Kureyşli bir mahallede Müslümanlarla savaşmış ve birkaç kişi ölmüştü.¹

H. Resulullah (s.a.a) Mekke'ye girdikten sonra devesinin üzerinde Kâbe'yi tavaf etti ve bu tavaf sırasında, dibine kalay dökülerek Kâbe'nin etrafına yerleştirilmiş putları elindeki asayla birer birer devirerek "**Hak geldi, batıl yok oldu, evet, batıl daima yok olucudur.**"² buyurdu.

Tarihçilerle hadisçiler arasındaki meşhur habere göre Resulullah'ın (s.a.a) emriyle H. Ali (a.s) Hz. Resulullah'ın (s.a.a) omuzlarına basarak Kâbe'nin damına yerleştirilen büyük putu yere yuvarlayıp kırdı.³

İmam Cafer Sadık'tan (a.s) ulaşan bir rivayette H. Ali'nin (a.s) kırdığı büyük putun "Hubel" olduğu ve Resulullah'ın (s.a.a) emriyle bugün Mescidü'l-Haram'ın giriş kapılarından biri olan Benî Şeybe kapısının

1- 15-28 kişi. İbn Hişam, age. s.50. Vakidî, age. 2/825. İbn Sa'd, *Tabakat*, 2/136.

2- İsrâ, 81.

3- İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, 4/59. Vakidî, *Meğazî*, 2/832. İbn Sa'd, *Tabakat*, 2/136. Tusî, *el-Emalî*, Kum bas. 1414 H. s.336. *es-Siretu'l-Halebiyye*, Beyrut, 3/30. Zeyni Dehlan, *es-Siretu'l-Nebeviyye ve'l-Asaru'l-Muhammediyye*, Beyrut 2. bas. 2/102. Kastalani, *el-Mevahibu'l-Ledunniyye*, Beyrut 1. bas. 1416 H. 1/322. Ali b. Musa b. Tavus, *el-Teraif fi Ma'rifeti Mezahibi't-Tevaif*, Kum bas. 1/80-81. İbn Şehraşub, *Menakıb*, Kum, 2/135-136. Carullah Zemahşerî, *Tefsir-i Keşşaf*, 2/244.

Allame Emini bu olayı Ehlişünnet'ten 41 muhaddisten nakleder. *el-Gadir* 7/10-13. *Menakıb-ı Harezmi*, *Feraidu's-Sımteyn*, *Yenabiu'l-Mevedde*, *Tezkiretu'l-Havas* ve *Bihar* gibi kaynaklarda bu olayın hicretten önce, gece karanlığında ve Kureyşlilere fark ettirilmeden gerçekleştirildiği yazılıdır. Muhtemelen olay her iki şekilde de vuku bulmuş olmalı.

H. Ali'nin (a.s) Hz. Peygamber'in (s.a.a) omzuna basarak Kâbe'ye tırmanması öteden beri birçok şiire konu olmuştur. H. 9. yy. şairlerinden İbnu'l-Erendis Hilli'nin bu konudaki kasidesi pek ünlüdür. *el-Gadir* 7/8: "Ali'nin (a.s), Ahmed'in (s.a.a) omzunda yükselmesi pek büyük bir fazilettir, akrabalık ve sahabe olmaktan öte bir fazilettir bu!"

İbn Ebi'l-Hadid de, Mekke'nin fethiyle ilgili "Seb'e Aleviyyat" kasidelerinden birinde şöyle der: "Kitabı tilavet eden meleklerin sardığı en yüce omuzda yükseldin, elçilerin en iyisi, insanların en azizi, şu toprağa ayak basanların en değerlisinin omuzlarında! Dr. Muhammed İbrahim Ayetî Bircendî, *Tarih-i Peygamber-i İslâm*, İntişarât-ı Danişgâh-ı Tahran, s.529-530.

önünde (Mescide girenlerin ayağı altında ezip geçmesi için) toprağa gömüldüğü kayıtlıdır. Bu nedenle o günden itibaren Mescidü'l-Haram'a bu kapıdan girmek müstehap olmuştur.¹

Resulullah (s.a.a) Genel Af İlân Ediyor

İslâm'ın zuhurundan o güne kadar Mekke müşrikleriyle Kureyşliler Müslümanlara ellerinden gelen her türlü kötülük, baskı, işkence, düşmanlık ve cinayette buldukları ve Hz. Resulullah da (s.a.a) artık istediği gibi intikam alma gücüne sahip olduğu hâlde büyük canilikler işleyen birkaç kişi dışında² Hz. Peygamber (s.a.a) bütün düşmanlarını bağışlayarak genel af ilân etti ve şöyle buyurdu:

Ben, kardeşim Yusuf'un söylediklerini söylüyorum size: **"Bugün size kınama yoktur, Allah sizi bağışlar, O merhametlilerin en merhametlisidir!"**³ Gidin; hepiniz serbestsiniz artık!⁴

Aşağılık ve zelil bir hâlde teslim olmak zorunda kalan Kureyşliler, Hz. Resulullah'ın (s.a.a) kendilerinden çok sert bir şekilde intikam almasını bekliyorlardı. Fakat Yüce Peygamber'in (s.a.a) yapmış olduğu bu büyüklük karşısında fevkalade mahcup oldular ve bu olaydan çok fazla etkilendiler.

Hz. Resulullah efendimiz (s.a.a) Kâ'be'nin kenarında halka hitaben şöyle buyurdu:

Yüce Allah, yaratılışın başlangıcından itibaren Kâ'be'yi mukaddes ve saygın kılmıştır. Bu şehir kıyamete kadar harem bölgesi ve kutsal diyardır ve hiçbir Müslümanın bu diyarda kan dökmeye veya bir ağacı kesmeye hakkı yoktur! Bu şehrin hürmeti benden önce hiç kimseye helal edilmemiştir ve benden sonra da kimseye helâl olmayacaktır. Ancak benim için sadece şu saatte (şehir halkının Hz. Peygamber'e, Müslümanlara ve İslâm'a ettiği zulümlerden

1- Hürr Amulî, *Vesailu's-Şia*, Beyrut bas. 9/323, tavafin mukaddimatı babları, Mescidü'l-Haram'a Benî Şeybe kapısından girmenin müstehap olması babı, hadis. 1.

2- Sayılarının 8 veya 10 olduğu yazılmıştır. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye* 4/51-53. Vakidî, *Meğazî*, 2/825. İbn Sa'd, *Tabakat*, 2/136. Bunlardan birkaçı daha affa uğramış, İslâm'ın merhametiyle kurtulmuştur.

3- Yusuf, 92.

4- *es-Siretu'l-Halebiyye*, İnsanü'l-Uyun, 3/49. Zeyni Dehlan, *es-Siretu'n-Nebeviyye*, 2/98.

dolayı) helâl edildi ve sonra tekrar eski durumuna dönmüş oldu. Duyanlar, duymayanlara duyursun bunu!¹

Mekke fethinden sonra Hz. Resulullah (s.a.a) bu şehrin Müslüman kadınlarından da şu taahhüdü aldı:

Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmayacaksınız, hırsızlık ve zina yapmayacaksınız, çocuklarınızı öldürmeyeceksiniz, haramzade çocuklarınız olursa onları iftira (ve hile) ile kocanıza nispet etmeyeceksiniz ve iyi işlerde benim emrimi çiğnemeyeceksiniz.²

Mekke fethedilinceye kadar İslâm'ı kabul etmeyen ve ancak Mekke'nin fethedilmesi üzerine Müslümanlığı kabullenip daha sonra şöhrete kavuşan tanınmış isimler arasında Ebu Süfyan³ ile oğlu Muaviye de vardır.⁴

Mekke fethinden önceki zor şartlar ve fetihden sonra bu şartların yumuşayıp Müslümanların nispeten rahatlığa kavuşması nedeniyle Allah Teala fetihden önceki Müslümanların manevî derecelerinin daha üstün olduğunu buyuracaktı:

Size ne oluyor ki Allah yolunda infak etmiyorsunuz? Oysa göklerin ve yerin mirası Allah'ındır. İçinizden, fetihden önce infak eden ve savaşanlar (başkasıyla) bir olmaz. İşte onlar, derece olarak, sonradan infak eden ve savaşanlardan daha üstündür. Allah, her birine en güzel olanı vaat etmiştir. Allah, yapmakta olduklarınızı bilendir.⁵

Mekke Fethinin Etki ve Sonuçları

Mekke, müşrik cephenin asıl üssü ve en sağlam kalesiydi, İslâm'a düşman olan bütün güçlerin destek görüp teşkilatlandığı yer burasıydı

1- İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye* 4/58. İbn Vazih, *Yakubi Tarihi*, 2/50. Vakidî, *Meğazi*, 2/844. farklılıklarla.

2- Tabatabaî, *el-Mizan Tefsiri*, 19/246. Bu antlaşma ve biat, Mümtehine Suresi'nin 12. ayetinin inmesi üzerine gerçekleşmiştir. Bu biat, birinci Akabe biatiyle aynı madeleri içerdiğinden daha sonra Akabe biati de "biatu'n-nisa" olarak adlandırılmıştır.

3- İbn Sa'd, *Tabakat*, 2/135. İbn Esir, *Usdu'l-Gabe*, Tahran, 1336 H.Ş. 4/385 ve 5/216. İbn Abdulberr, *İstiab, el-İsabe* haşiyesi, 2/85.

4- İbn Esir, *Tarihi*, 4/385. *es-Siretu'l-Halebiyye*, 3/43. Zeyni Dehlan, *es-Siretu'l-Nebeviyye ve'l-Asaru'l-Muhammediyye*, 2/96.

5- Hadid, 10.

ve İslâm'a karşı olan muhalifler Mekke'ye güvenmedeydi. Bu nedenle Mekke'nin düşmesi İslâm tarihinde çok önemli bir değişimin başlangıcıdır. Bu olayla birlikte putperestlik devrinin sona erdiği kesinlik kazanmış oluyordu artık.

Çeşitli Arap kabileleri Mekke'nin fethini ve büyük Kureyş kabilesinin Müslüman olmasını bekliyordu, nitekim Mekke fethedilip Kureyşliler Müslüman olduktan sonra diğer kabilelerin temsilcileri dört bir yandan Resulullah'a (s.a.a) akın edecek ve Müslüman olduklarını bildireceklerdi.¹ *Hevazin* ve *Sakif* dışında bütün Arap kabileleri İslâm karşısında eğilip itaat etmişti.² Bu cümleden olmak üzere *Kuşeyr b. Kâ'b*,³ *Bahile*,⁴ *Sa'lebiyye*,⁵ *Sudâ*,⁶ *Esedoğulları*,⁷ *Beliyy*,⁸ *Uzre*,⁹ *Sumale*¹⁰ ve *Hoddan*¹¹ kabileleri Resulullah'a (s.a.a) giderek itaatlerini bildirdiler.

Mekke fethinin akabinde vuku bulan Taif savaşı ve Hevazinle yapılan Huneyn Savaşı'ndan sonra, iktidar ve konum açısından Kureyşlilerin Mekke'deki konumuna benzer bir durumu olan Taif'in güçlü kabilesi Sakiyf de Hz. Resulullah'ın (s.a.a) huzuruna çıkarak bazı şartlarla Müslüman olmak istediklerini bildirdiler, ama Hz. Peygamber (s.a.a) bu şartlardan hiçbirini kabul etmeyince onlar da kayıtsız şartsız Müslüman oldular.¹²

Bütün bunlar İslâm'ın yayılması yolunda büyük başarı ve önemli gelişmelerdi.

1- Şahabuddin Ahmed Nüveyri, *Nihayetu'l-Ereb fi Fununi'l-Edeb*, çev. Mahmud Mehdevi Dameğani, Tahran, Emir Kebir, 1365 H.Ş. 3/11.

2- *es-Siretu'l-Halebiyye*, Beyrut, Daru'l-Ma'rife, 3/61.

3- İbn Sa'd, *Tabakat*, Beyrut, Daru Sadır Yay. 1/303.

4- age. s.307.

5- age. s.298. Nüveyri, *Nihayetu'l-Ereb*, s.37.

6- İbn Sa'd, *Tabakat*, 1/326.

7- İbn Sa'd, age. s.292. Nüveyri, *Nihayetu'l-Ereb*, s.38.

8- İbn Sa'd, age. s.330. Nüveyri, age. s89.

9- İbn Sa'd, age. s.331, Nüveyri, age. s.83.

10- İbn Sa'd, age. s.352, Nüveyri, age. s.103.

11- İbn Sa'd, age.

12- Vakidî, *Meğazi*, 1/966.

Huneyn Savaşı¹

H. Resulullah (s.a.a) Ramazan ayının 20'sinde gerçekleşen Mekke fethinden sonra² iki hafta bu şehirde kaldı,³ şehre çeki düzen verip evinde put saklayanların putlarını kırmasını duyurdu.⁴ Bu arada bir grup Müslümanı da Mekke çevresindeki puthaneleri yıkıp buralardaki putları kırmaları için görevlendirdi.⁵ Bu sırada H. Resulullah'a (s.a.a) *Hevazin* kabilesinin *Sakif, Nasr, Coşem, Sa'd b. Bekir* ve *Benî Hilal* kabileleriyle birleşerek *Malik b. Avf Nasrî* komutasında Mekke'ye saldırmaya hazırlandığını haber verdiler.⁶ Bu rapor doğrudu; söz konusu kabilelerden oluşan büyük bir ordu, Mekke'ye saldırmak için *Evtas* denilen yerde karargâh kurmuştu. H. Peygamber (s.a.a) durumu yakından izleyip bilgi toplaması için gizli bir memur gönderdi, gelen bilgiler Hevazin ordusunun hedefinin Mekke olduğunu doğruluyordu.⁷

H. Peygamber (s.a.a) her zamanki savaş taktiğini uygulayarak düşmana saldırı önceliği avantajını vermeyip onu gafil avlamaya karar verdi. *Attab b. Useyd'i* Mekke'nin başında bırakarak⁸ on bini Medine'den kendisiyle gelen, iki bini de fetihden sonra Müslüman olanlardan müteşekkil 12 bin kişilik bir orduyla⁹ düşmanın üzerine yürüdü; *Süleymoğulları* kabilesini İslâm ordusunun en ön saflarına koymuştu.¹⁰ Yolda, bazı Müslümanlar sayılarının çokluğu nedeniyle gurura kapılmış ve "sa-

1- Huneyn, Zu'l-Mecaz yakınlarında bir derenin veya Taif yakınlarında Mekke'ye üç gecelik mesafedeki bir pınarın adıdır. *el-Mevahibu'l-Ledunniyye*, 1/328.

2- Vakidî, *Meğazi*, 3/889. *Taberi Tarihi*, Beyrut, 3/125. Bazı kaynaklar Mekke fethinin Ramazan ayının başka günlerinde gerçekleştiğini yazar.

3- Vakidî, age. Taberi age. s.125. Kastalani, *el-Mevahib*, 1. bas. H. 1416 1/226.

4- *Yakubi Tarihi*, Necef, 1384 H. 2/50.

5- Kastalani, *el-Mevahib*, 1/227. Nüveyri, *Nihayetu'l-Ereb*, 2/280-281. İbn Sa'd, *Tabakat*, 2/145-147.

6- İbn Hişam, *es-Siretu'n-Nebeviyye*, 4/80. *Taberi Tarihi*, 3/126.

7- İbn Hişam, age. 4/82. Taberi, age. 2/127. Vakidi, *Meğazi*, 3/893.

8- Vakidi, age. s.889. Taberi, age.

9- İbn Hişam, *es-Siretu'n-Nebeviyye*, 4/83. Taberi, age. İbn Sa'd *Tabakat*, 2/150. Tabersi, *İ'lamu'l-Vera* 3. bas. s.113. *Yakubi Tarihi*, 2/52.

10- Vakidi, *Meğazi*, s.893. İbn Sa'd, age. s.150.

yımız az değil, kesinlikle yenilmeyiz!" demişti.¹ Ama pratikte tam tersi oldu ve Kur'ân'da da buyrulduğu gibi² bu savaşta, asker sayısının çokluğunun Müslümanlara hiçbir yararı olmadı.

Savaşın İlk Merhalesinde Müslümanlar Yenilip Geri Çekiliyor

İslâm ordusu sabahın alaca karanlığında *Huneyn Vadisi*'ne girdi, ama daha önce bu mıntıkadaki engebeleri ve kayalıkları siper edinen *Hevazin* savaşçıları saklandıkları siperlerden aniden çıkarak Müslümanlara saldırdılar,³ ansızın düşman saldırısına uğrayan Müslümanlar neye uğradıklarını şaşırıp dehşete kapılmışlardı. Önce, ordunun en ön saflarında bulunan Süleymoğulları geri çekilip kaçtı,⁴ ardından, onların kaçtığını gören diğer gruplar da kaçmaya başladılar. İş öyle bir noktaya vardı ki kısa bir süre sonra Resulullah'ın (s.a.a) etrafında Hz. Ali (a.s) ile birkaç yakın adamından başka kimse kalmamıştı! Bir kez daha aynı şey tekrarlanmış, savaş meydanında Hz. Ali'yle (a.s) onun yanındaki birkaç kişiden başka Resulullah'ı (s.a.a) savunan kimse kalmamıştı!⁵

Şeyh Müfid'in kayıtlarına göre Hz. Resulullah'ın (s.a.a) yanındaki bu Müslümanların hepsi Haşimoğulları'ndandı ve Hz. Ali'yle (a.s) birlikte sayıları sadece 9 kişiydi! Hz. Resulullah'ın (s.a.a) amcası Abbas b. Abdulmuttalib onun sağında, Abbas'ın oğlu Fazl solunda durmuştu, Hz. Ali de (a.s) öndeydi ve aralıksız kılıç sallıyordu.⁶

Savaş, Müslümanların Parlak Zaferiyle Bitiyor

Müslümanlar için daima sabır ve direncin sembolü, cesaret ve yiğitliğin timsali olan Hz. Peygamber (s.a.a) Müslümanların kaçmasından

1- Vakidi, age. s.889. İbn Sa'd, age. Tabersi, *İ'lamu'l-Vera* s.113 Müfid, *İrşad* s.74.

2- Tevbe, 25.

3- İbn Hişam, *es-Siretu'n-Nebeviyye*, 4/85. Vakidi, *Meğazi*, s.895. *Taberi Tarihi*, 2/128. Tabersi, *İ'lamu'l-Vera*, s.114. Meclisi, *Bihar*, 21/169. Müfid, *el-İrşad*, s.75.

4- Vakidi, age. s.897. İbn Sa'd, *Tabakat*, s.150.

5- Vakidi, age. s.900. *Yakubi Tarihi*, 2/52.

6- *el-İrşad*, s.74. Hz. Ali'nin (a.s) bu savaşta gösterdiği kahramanlık için bk. *el-Emali*, Şeyh Tusi, Kum, 1. bas. H. 1414, s.574-575.

zerrece etkilenmemişti, olduğu yerde direniyor ve kaçan Müslümanlara "Nereye kaçuyorsunuz? Geri dönün. Ben Allah'ın Resulü, Abdullah'ın oğlu Muhammed'im!" diyordu. Bu sırada yanındaki Haşimoğulları'ndan gür sese sahip amcası Abbas'a "Şu insanlara seslen ve benimle yaptıkları ahdi ve bana verdikleri sözü kendilerine hatırlat." buyurdu. Abbas gür sesiyle "Ey Şecere (Rıdvan) biati ehli! Ey Bakara Suresi ashabı! Nereye kaçuyorsunuz? Peygamberle yaptığınız ahdi, ona verdiğiniz sözü hatırlayın!"¹ diye haykırdı.

Hz. Resulullah'ın (s.a.a) güçlü direnişi ve kaçan Müslümanların geriye dönüp direnmeye davet edilmesi beklenen sonucu vermekte gecikmedi, Müslümanlar yavaş yavaş geriye dönüp Hz. Resulullah'ı (s.a.a) korumaya, düşmana karşı direnmeye başladılar. Çok geçmeden düşman sancaktarı Hz. Ali (a.s) tarafından öldürüldü² ve Yüce Allah da gaybî yardımlarını göndererek³ Hevazin ordusunu çok ağır bir yenilgiye uğrattı. Müslümanlar çok miktarda ganimetle 4 bin esir ve 12 bin deve ele geçirmişti.⁴ Savaş bittikten sonra Hz. Resulullah (s.a.a) yenilen kabilelerin Müslüman olan başkan ve ileri gelenlerinin ricası üzerine esirleri serbest bıraktı.⁵ Bu savaşta Müslümanların sadece 4 şehit verdiği kayıtlıdır.⁶

Allah Teala Müslümanların önce yenilgisini, ama daha sonra da O'nun gönderdiği gaybî yardımlarla savaşı nasıl kazandıklarını şöyle anlatır:

Andolsun Allah birkaç yerde ve Huneyn gününde size yardım etti. Hani, çok sayıda oluşunuz sizi böbürlendirip gururlandırmıştı, fakat size bir yararı da olmamıştı ve yer bütün genişliğine rağmen size dar gelmişti, sonra düşmana sırt çevirip gerisin geriye dönmüştünüz. Bu sırada Allah, Resulüne ve müminlerin üzerine güven duygusu ve huzur indirdi, sizin görmediğiniz or-

1- İbn Sa'd, *Tabakat*, s.151. *Yakubi Tarihi*, 2/52. Meclisi, Bihar, 21/150.

2- *Yakubi Tarihi*, 2/52.

3- Tevbe, 26.

4- Tabersi, *İ'lamu'l-Vera*, 1/116. İbn Sa'd bu savaşta Müslümanların eline 6 bin esir, 24 bin deve, 40 binden fazla koyun, 4 bin gümüş para geçtiğini yazar. *Tabakat*, 2/152.

5- İbn Sa'd, age. s.153-155. *Tarih-i Taberi*, 2/132,135.

6- İbn Hişam, *es-Siretu'n-Nebeviyye*, 4/101. İbn Sa'd, age. s.152. Vakidi, *Meğazi*, s.922. *Yakubi Tarihi*, 2/52. *Taberi Tarihi*, 2/132.

duları da indirdi ve küfre sapmış olanları azaplandırdı, kâfirlerin cezası budur işte.¹

Tebük Savaşı²

Mute Savaşı'nın köklerini incelediğimiz bahsimizde Roma imparatorluğunun genç İslâm devletine karşı hasmâne tavrından söz ettik ve Romalıların yerel yönetiminin ordusuyla İslâm ordusunun ilk karşılaştığı savaşta Müslümanların yenildiğini açıkladık. O dönemin iki süper gücü olan İran ile Roma arasında devamlı misilleme savaşları çıktığı ve bu savaşlar hayli uzun sürdüğü hâlde bu ikisinin, üçüncü bir dünya gücünün varlığına tahammül etmeyeceği ortadaydı.

Bu nedenle Müslümanların Mekke'yi fethetmesi ve Huneyn Savaşı'nda Hevazin kabilesini yenilgiye uğratması Şam tarafından Arap Yarımadası'nın kuzey komşusu olan Roma için hiç de iç açıcı bir gelişme değildi.

Bu gerçekler ışığında, Mute Savaşı'nda galip gelmiş olan Roma'nın tekrar İslâm'a karşı bir saldırıya girişmesi kuvvetle muhtemeldi. Hicretin 9. yılında, Medine'yle Şam arasında sık sık yolculuk eden tüccarlar, Roma imparatoru Herkül'ün Medine'ye saldırmaya hazırlandığı haberini verdiler.³ Hz. Resulullah (s.a.a) bu haberi ciddiye aldı. Roma; İslâm'a olan eski düşmanlığıyla, askerî ve siyasî açıdan çok büyük bir güce sahip olması nedeniyle Müslümanların en tehlikeli düşmanıydı şimdi.⁴ Peygamber'e (s.a.a) ulaşan raporlar Roma imparatoru Herkül'ün; Lehm, Cozam, Âmile ve Gassan gibi Arap kabilelerini de yanına aldığını, Roma

1- Tevbe 25, 26.

2- Tebük, Medine-Dimaşk arasında ünlü bir yerdi. Kastalani, *el-Mevahib*, 1/346. Zeyni Dehlan, *Siretu'n-Nebeviyye*, 2/125. Medine'ye 90 fersah (12 gecelik yol) uzaklığındaydı. Mesudi, *el-Tenbih Ve'l-Eşraf*, s.235. O dönemde Roma imparatorluğunun Şam'da Hıristiyanlara ait topraklarının sınır şeridindeydi. Tebük şehri bugün Arabistan'a ait olup Ürdün sınırındadır ve Medine'den kuzeye giden yoldaki tabela'da "Tebük'e 600 km." yazar.

3- Vakidi, *Meğazi*, 3/990. İbn Sa'd, *Tabakat*, 2/165. Kastalani, age. s.346. *es-Siretu'l-Halebiyye*, 3/99. Bu rapor, Medine'ye yağ ve beyaz un taşıyan Nebtli tüccarlardan alınmıştı. Vakidi, age. s.989-990.

4- Vakidi age.

öncü ordusunun Belkaa'ya kadar ilerlediğini¹ ve bizzat Herkül'ün de Hims de karargah kurduğunu gösteriyordu.²

Bu rapor havaların çok sıcak olduğu³ ve mahsulün devşirilmesi gerektiği bir dönemde gelmişti, halk da kıtlıktan dolayı biraz sıkıntı içindeydi, dolayısıyla bu şartlar altında evlerini barklarını terk etmeleri çok zordu.⁴ Hz. Resulullah (s.a.a) genel seferberlik ilân ederek Mekke'yle bedevî Arap kabilelerden de yardım istedi ve Müslümanların, bu savaş için gerekli harcama ve savaş malzemelerinin temininde yardımcı olmasını duyurdu.⁵ Hz. Resulullah (s.a.a) yolun uzun ve yolculuğun da çok zor geçeceğini dikkate alarak Müslümanların kendilerini bu zor yolculuğa hazırlayabilmesi için, her zaman yaptığı gibi askerî nedenlerden dolayı hedefin neresi olduğunu bu defa gizlememiş ve Tebuk'e gidileceğini açıklamıştı.⁶

Şartların olanca elverişsizliğine rağmen Müslümanlar büyük bir ihlas ve samimiyetle dayanışma içine girdiler,⁷ kısa zamanda otuz bin asker,⁸ on bin at⁹ ve on iki bin deve temin edildi.¹⁰

Bu arada münafıklar hiçbir özürleri olmadığı hâlde cepheye gitmeye yanaşmadıkları gibi¹¹ sıcakları bahane ederek başkalarının da gitmesini engellemeye çalışıyorlardı,¹² bu çirkin davranışları nedeniyle onları kı-

1- Vakidi, age. İbn Sa'd, age. s.152.

2- İbn Sa'd, age. s.166.

3- İbn Sa'd age. Kastalani, *el-Mevahib*, 1/346. *es-Siretu'l-Halebiyye*, 3/99. *Taberi Tarihi*, 3/164.

4- Vakidi, *Meğazi*, s.992. *Taberi age. es-Siretu'l-Halebiyye*, 3/99. *İbn Hişam Siyeri*, 4/159.

5- İbn Sa'd, age. s.166. Vakidi, age. s.990-991. Kastalani, *el-Mevahib*, 1/347. Halebi age. İbn Hişam age. s.160. Tabersi, *İ'lamu'l-Vera*, s.122.

6- İbn Sa'd age. s.165,167. Vakidi age. Kastalani age. s.346. Tabersi, age. Halebi, age. s.99. İbn Hişam, age. s.159.

7- Vakidi, age. s.991. *Taberi Tarihi*, 3/142.

8- İbn Sa'd, *Tabakat*, s.166. Vakidi, age. s.996,1002. Kastalani *el-Mevahib*, s.349. *es-Siretu'l-Halebiyye*, s.102.

9- Vakidi, age. s.1002. İbn Sa'd, *Tabakat*, age. s.166.

10- Mesudi, *et-Tenbih Ve'l-Eşraf*, s.235.

11- İbn Sa'd, *Tabakat*, s.165, 166. Vakidi, *Meğazi*, s.995.

12- Vakidi, age. s.993. İbn Hişam, *es-Siretu'n-Nebeviyye*, 4/160. Kastalani, *el-Mevahib*, s.342.

nayan bir ayet nazil oldu,¹ bazı Müslümanlar da hiçbir özürleri olmadığı hâlde hata edip gitmemiş, bunlar hakkında da ayet nazil olup "**geride, yerinde kalanlar**" tanımıyla kınanmışlardı.² Birkaç mümin de, cihada katılmayı çok istedikleri hâlde onlar için gerekli binek ve savaş teçhizatı bulunmadığından cepheye gitmekten mahrum kalacaktı.³

Hz. Ali Hz. Resulullah'ın Halife ve Vekili Olarak Medine'de Bırakılıyor

O günlerde Medine'nin durumu çok kritikti. Müslümanlar çok uzun bir yolculuğa çıkıyordu, ama kendilerini Müslüman gibi gösteren münafıklar Hz. Resulullah'ın (s.a.a) sarîh emrine rağmen ona itaat etmemiş, Medine'de kalmışlardı ve başkanları olan Abdullah b. Ubey sessizce çok sayıda adam toplamıştı etrafına.⁴

Münafıklara ilaveten bir de Mekke'yle çevresinde ve bedevîler arasında İslâm karşısında yenildikleri için bu dine kin besleyen düşmanlar da vardı ve bunların fırsattan istifadeyle her komploya başvurması mümkündü. Bu nedenle Hz. Resulullah'ın (s.a.a) yokluğunda; henüz yeni kurulmuş olan genç İslâm devletinin başkentini yönetip her nevi komployla baş edebilecek güçlü ve muktedir birinin Medine'yi idare etmesi gerekiyordu, aksi takdirde hiç beklenmedik acı hadiseler vuku bulabilirdi. Bütün bunları dikkate alan Hz. Peygamber (s.a.a) "*Ya Ali! İkimizden birinin Medine'de kalması gerekiyor!*" buyurarak Hz. Ali'yi (a.s) Medine'de kendi yerine halife ve vekil olarak bıraktı.⁵

Mes'udi şöyle yazar:

Hz. Resulullah'ın (s.a.a) Medine'de Hz. Ali (a.s) gibi birini kendi yerine halife olarak bırakmasının nedeni, meşhur görüşe göre, daha önce de belirttiğimiz gibi Tebük yolculuğuna katılmayı reddedenleri (münafıkları) kontrol altında tutması içindir.⁶

1- Tevbe, 81.

2- Tevbe, 81.

3- Tevbe, 87 ve 93.

4- Vakidi, *Meğazi*, s.995. İbn Hişam, *es-Siretu'n-Nebeviyye*, 4/162.

5- Müfid, *el-İrşad*, Kum, s.82. Tabersi, *İ'lamu'l-Vera*, s.122.

6- Sad, 236.

H.z. Ali (a.s) bunun dışındaki bütün gazvelerde H.z. Resulullah'ın (s.a.a) yanında olmuş¹ ve sancaktarlığını yapmıştı.² Onun Medine'de kalmasını istemeyen münafıklar, "Ali (a.s) artık Resulullah'ın (s.a.a) gözünden düştüğü için Peygamber onu kendisiyle götürmedi." şeklinde bir söylenti yaydılar.

Bundan pek rahatsız olan H.z. Ali (a.s) silahını kuşanarak hemen yola çıktı, Curf denilen yerde³ orduya ulaşıp H.z. Resulullah (s.a.a) ile görüştü ve münafıkların dedikodusunu aktararak rahatsızlığını dile getirdi.

H.z. Resulullah (s.a.a) şöyle buyurdu:

Yalan söylüyorlar! Ben seni kendi yerime vekilim ve halifem olarak bıraktım, Medine'ye dön ve benim ailemle kendi ailemde benim vekilim ve halefim ol! Ya Ali! Harun Musa için neyse, sen de benim için o konumdasın, sadece şu farkla ki, benden sonra peygamberlik yoktur!⁴

Şeyh Müfid'in nakliyse şöyledir:

...Kardeşim, yerine dön. Çünkü Medine ben veya sen olmadan gereğince yönetilemez! Sen benim ailem, hicret ettiğim şehir ve kavmim içinde halifem ve vekilimsin; Harun Musa'ya ne menziledeyse (konumdaysa) sen de bana o menzilede olmaya razı değil misin? Şu farkla ki, benden sonra peygamberlik yoktur!⁵

Ehlisünnet'in h.5. yy. âlimlerinden *İbn Abdulberr Kurtubî* şöyle yazar:

Tebük Savaşı'nda H.z. Resulullah (s.a.a) H.z. Ali'yi (a.s) Medine'de ve ailesi arasında kendisinin halefi olarak bırakıp ona şöyle buyurdu: Harun Musa için neyse, sen de benim için olsun...⁶

Buhârî ile Müslim'in rivayetlerine göre H.z. Resulullah (s.a.a) H.z. Ali'ye (a.s) verdiği cevapta onu H.z. Musa'nın (a.s) kardeşi H.z. Harun'a

1- İbn Abdulberr, *el-İstiab, el-İsabe* haşiyesi 3/34. *es-Siretu'l-Halebiyye* 3/104. Kastalani, *el-Mevahib* 1/348.

2- İbn Abdulberr age. s.27. Cafer Murtaza Amuli, *es-Sahih min Sireti'n-Nebiyi'l-A'zam*, 1403 H. 4/193-196.

3- Medine'ye 3 mil mesafede bir yer adı.

4- *İbn Hişam Siyeri* 4/163. *es-Siretu'l-Halebiyye* 3/104.

5- *el-İrşad*, s.83.

6- *el-İstiab* 3/34.

(a.s) teşbih etmiş ve yukarıda aktardığımız cümleyi buyurmuştur.¹

İslâm hadis tarihinde "**Menzilet Hadisi**" adıyla ünlü olan bu hadis, Hz. Ali'nin (a.s) halifelik ve imametinin en bariz belgelerinden biri sayılmaktadır. Zira bu hadis belli bir zamanda ve Tebük yolculuğunda söylenmişse de Hz. Resulullah'ın (s.a.a) "*Peygamberlikten başka...*" şeklinde bir istisna kullanması Hz. Ali'nin (a.s) bunun dışında bütün konularda ve bu cümleden olmak üzere Peygamber'in (s.a.a) halifeliği konusunda Hz. Musa'nın (a.s) kardeşi Hz. Harun (a.s) ile aynı konuma sahip olduğunu göstermektedir.²

Zor Yolculuk

İslâm ordusu bütün sıkıntılara rağmen Medine'den hareket etti. Ancak kısmen tahmin edildiği gibi yolun uzak olması, binek azlığı (üç kişiye bir at), sıcak hava, özellikle su sıkıntısı ve susuzluk gibi nedenlerden

1- *Sahih-i Buhari*, Şeyh er-Rufai inc. 6/309. *Meğazî* 195. bab, 857. *Sahih-i Müslim*, Nevevi Şerhli, 15/175. *Fazailu's-Sahabe*, Fazailu Ali b. Ebi Talib bölümü. Adına Menzilet hadisi denilen bu hadis için bk: *el-Mevahibu'l-Ledunniyye*, 1/348. *el-İstiab*, *el-İsabe* haşiyesi, 3/34. *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, 5/7 ve 8/77. *Müsned-i Ahmed* 1/179. *Kenzu'l-Ummal*, hadis no 14242, 32881, 36572. *Camiu's-Sahih-i Tirmizi*, Menakıb, 21. bab, hadis 3730. *el-Tenbih ve'l-Eşraf*, s.235. *Sevaiku'l-Muhrika*, s.121. *el-İsabe* 2/509, no: 5688. *Zeyni Dehlan Siyeri* 2/126. *Murucu'z-Zehab*, 3/14. *el-Emalî*, Şeyh Tusî, s.599.

Bazı kaynaklarda ise Hz. Peygamber'in (s.a.a) bu yolculuğa çıkarken Muhammed b. Mesleme'yi, bir rivayete göre de Siba' b. Urfute'yi Medine'de halefi olarak bıraktığı geçer. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, 4/162. *es-Siretu'l-Halebiyye*, 3/102. *Taberi Tarihi*, 3/143. *Tabakat-ı Kübra*, 2/165. *el-Mevahibu'l-Ledunniyye*, 1/348. Ancak, Şii ve Sünnî rivayetlerdeki tevatüre binaen bu iki rivayetin asılsız olduğu ve Medine'de Hz. Ali'nin (a.s) halef bırakıldığı tartışılmazdır. Ehlisünnet'in büyük fakihlerinden olan ünlü tarih ve rical yazarı İbn Abdulberr (hicri 5. yy.) şöyle yazar: Hz. Ali (a.s) hakkındaki Menzilet hadisini çok sayıda sahabe rivayet etmiş olup en güvenilir ve en sahih hadisler arasındadır. Sa'd b. Ebu Vakkas, İbn Abbas, Ebu Said Hudrî, Ümmü Seleme, Esmâ bint Umeys, Cabir b. Abdullah Ensari ve adlarını buraya sığdıramaya çağımız daha birçokları bu meşhur hadisi rivayet etmiştir. *el-İstiab*, 3/34.

2- Bunca net ve açık delillere rağmen Ehlisünnet'ten Şamlı Halebi'yle, İbn Teymiye, kendilerine has malum siyasi görüşleri ve tarafgir tutumları sebebiyle bu sahih hadisi şüpheli göstermeye çalışmışlardır. Bu hadis hakkındaki belgeler ve sayıları yüze varan kaynak ve vasıtalar için bk. *el-Gadir*. 3/197-201. *İhkaku'l-Hak*, 5/133-234. *Pişvai ez Nazar-ı İslâm*, Cafer Sübhani, 15. fasıl.

dolayı Müslümanlar Tebük yolculuğunda çok büyük zorluklarla meşakatlere katlanmak durumunda kalmıştı, bu nedenle Tebük Savaşı İslâm tarihinde "zorluk ordusu ve savaşı" anlamında "**Gazvetu'l-Usre**"¹ ve "**Ceyşu'l-Usre**" gibi adlarla da geçer.² Bütün zorluklara rağmen uzun bir yolculuktan sonra İslâm ordusu Tebük'e vardı, ama düşman kuvvetlerinden ortada hiçbir eser yoktu! Roma ordusunun hareket ettiği haberinin doğru olmadığı anlaşılmış,³ İslâm cephesinde korku ve tedirginlik yaratmak amacıyla bu söylenti uydurulmuştu.⁴

Hz. Resulullah'ın Bölgedeki Emirlerle Antlaşması

Hz. Resulullah (s.a.a) Tebük'te 20 gün kaldı⁵ ve bu süre zarfında Eyle, Cerba ve Ezrah halkını cizyeye bağlayıp onlarla barış antlaşması imzaladı, keza askerî bir çarpışmadan sonra Dumetu'l-Cendel'in güçlü kralını bozguna uğrattı, bu adam çok miktarda mal-mülk vererek teslim oldu ve onunla da barış imzalandı.⁶

Tebük Gazvesi, hicretin 9. yılı Receb ayında vuku buldu,⁷ bu savaşla ilgili zorluklar, sıkıntılar, bazı Müslümanların seferberlik sırasında gevşeklik göstermesi, sorumsuzluk ederek geri kalması, münafıkların yaptığı baltalama girişimleri ve ihanetler gibi çeşitli boyutları Tevbe Suresi'nde anlatılmaktadır. Tebük Gazvesi'yle aynı zamana rastlayan ünlü "**Mescid-i Dırrar**" olayı da yine Tevbe Suresi'nin 107. ayetinde geçer.

Tebük Gazvesi'nin Etki ve Sonuçları

Çok zor ve meşakkat dolu bu yolculukta savaş baş göstermediyse de önemli sonuçların alındığı bir gerçektir, bunlardan bazılarını aktarıyoruz:

-
- 1- İbn Sa'd, *Tabakat*, 2/167. Kastalani, *el-Mevahib* 1/346. *Siretu'l-Halebiyye*, 3/106.
 - 2- *Sahih-i Buhari*, 6/308. Mesudi, *el-Tenbih ve'l-Eşraf*, s.235. Kastalani. age. s.346. Bu isim Tevbe Suresi'nin 117. ayetinden alınmıştır.
 - 3- Vakidî, *Meğazî* 3/1990-1191.
 - 4- *Siretu'l-Halebiyye*, 3/99.
 - 5- İbn Sa'd, *Tabakat* 2/166-168. Vakidi, *Meğazi*, s.1015.
 - 6- Tabersi, *İ'lamu'l-Vera*, s.123. Kastalani *el-Mevahib* s.350. *Taberi Tarihi*, 3/146.
 - 7- İbn Sa'd, *Tabakat* 2/165. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye* 4/159. *Siretu'l-Halebiyye*, 3/99. Kastalani, age. 346.

1- Hz. Resulullah (s.a.a) bu yolculuk sırasında Hicaz-Şam sınır bölgesindeki kabile ve emirliklerle barış antlaşmaları imzalayarak bu bölgenin güvenliğini sağlamış ve onların Roma'yla işbirliğinde bulunmayacağından emin olmuştur.

2- Bu askerî hareket sonucu İslâm ordusunun komutanları bölgenin yapı ve sorunlarıyla aşina olmuş, o günün süper devletlerine karşı ordu çıkarmanın yol ve yöntemlerini öğrenmişlerdi. Hz. Resulullah'ın (s.a.a) rihletinden sonra Müslümanların ilk fethettiği bölgenin Şam olması tesadüfî bir olay değildir.

3- Bu genel seferberlikte müminlerle münafıklar birbirlerini tanımış oldu ve Müslümanların saflarında bir nevi tasfiye ve temizlik hareketi gerçekleşti.¹

4- Müslümanların askerî itibarı arttı, birçok Arap kabilesi İslâm'a eğilim duydu ve bu kabilelerin temsilcileri itaatlerini bildirmek üzere Hz. Resulullah'la (s.a.a) görüştü. Bütün bunlar Tebük yolculuğunun getirdiği önemli sonuçlardı; burada bazı noktalara biraz daha ayrıntılı bakmanın yararlı olacağını düşünüyoruz:

İslâm'ın Arap Yarımadası'na Yayılıp Genişlemesi

Tebük yolculuğu da önemli bir dönüm noktası olan Mekke'nin fethi gibi, İslâm'ın Arap Yarımadası'na yayılıp güçlenmesinde önemli rol oynamıştır. Zira gerçekte büyük bir tatbikat olan bu hareket sayesinde Müslümanların askerî itibarı artmış, prestiji fevkalade yükselmiştir.

Nitekim herkes, İslâm'ın çok uzak bölgelere bile ordu çıkararak dünyanın en güçlü devletiyle savaşacak güce kavuştuğunu bu yolculuk sırasında bizzat görmüş oldu.

Bu tatbikatın askerî ve siyasî etkileri o kadar güçlüydü ki; o güne kadar, İslâm'ı kabul etmemiş olan birçok kabile, Hz. Resulullah (s.a.a) Medine'ye döndükten sonra şirk ve putperestlik döneminin artık kapandığı inancıyla Medine'ye temsilcilerini gönderip ona itaatlerini bildirdiler.

O yıl bu amaçla Medine'ye gelip Resulullah'la (s.a.a) görüşen temsilci heyetlerin sayısı çok fazla olduğundan hicretin 9. yılına "Çeşitli kabile-

1- Cafer Subhani, *Furuğ-u Ebediyet*, 5. bas. 2/403-404.

lerin temsilci heyetlerinin Hz. Resulullah'la (s.a.a) görüşmek için Medine'ye geldiği yıl" anlamında "Senetu'l-Vufûd" denir.¹

Müşriklerden Beri Olma İlânı (Berâat)

Mekke'nin fethinden sonra tevhidin yayılması ve putperestlikle, ondan kaynaklanan batıl fikir ve hurafelerin kökünün kazınması için elverişli bir ortam oluştu ve şehirlerle çöllerde yaşayanların çoğu putperestliği bırakarak İslâm'a yöneldi; ne var ki bir grup cahil ve tutucu, cehalet döneminin batıl kültürünü bırakmak istemiyor, Hz. Muhammed'in (s.a.a) getirdiği yeni dini kabullenmeyi bir türlü sindiremiyordu.

Diğer taraftan, Hz. Resulullah (s.a.a) her ne kadar o güne değin birkaç kez umre yapmışsa da putperestlik döneminde hacca karıştırılan hurafelerden arınmış bir haccı henüz yerine getirmiş değildi ve müşrikler haccı halâ eksik ve hurafelerle karışmış hâliyle yerine getirmedelerdi. Bir diğer nokta da, Mekke fethinden sonra müşriklerle Resulullah (s.a.a) arasında iki türlü antlaşma imzalanmış olmasıydı:

1- Genel antlaşma: Buna göre herkesin haccetmesi serbestti ve kimenin haccı engellenmeyecekti, ayrıca, haram aylarda güvenlik ve asayiş sağlanacak, hiç kimse saldırıya uğramayacaktı.

2- Bazı Arap kabileleriyle yapılan ve belirli bir süreyle sınırlandırılan barış antlaşmaları² vardı:

Tebük gazvesinden sonra Berâe (Tevbe) Suresi'nin ayetleri nazil oldu ve Hz. Resulullah (s.a.a) müşriklerden beri durup onlardan teberride bulunarak bu antlaşmalara bir son verdiğini açıklamak ve bu ayetlerde belirtilen diğer bazı emirleri uygulamaya koymakla görevlendirildi. Berâe Suresi'nin ilk ayetlerinin mazmunu şöyledir:

Bu (ayetler) müşriklerden kendileriyle antlaşma imzaladıklarınıza (bu antlaşmaların artık sona erdiği ve) Allah ve Resulü'nün onlardan beri olduğuna dair bir uyarı ve ilândır. O hâlde (ey müşrikler) size tanınan 4 aylık bir süre için (tam bir güvenlik

1- İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye* 4/205. Siyer yazarları bu heyetlerin sayılarının 60'tan fazla olduğunu kaydeder. *Tabakatu'l-Kübra*, 1/291-359. *Tarih-i Peyamber-i İslam*, İbrahim Ayetî, s.609, 642.

2- İbn Hişam *Siyeri*, 4/190.

içinde) yeryüzünde dolaşın ve bilin ki siz Allah'ı aciz bırakmazsınız, bilakis, Allah, küfre sapanları acziyet ve horluğa düşürücüdür.

Ve (bu ayetler) Büyük Hacc (Hacc-ı Ekber) günü Allah'tan ve Resulünden insanlara bir duyuru (şudur): Allah ve Resulünün müşriklere karşı hiçbir sorumluluk ve taahhüdü (artık) yoktur. (Bu durumda) Eğer tövbe ederseniz sizin için daha hayırlıdır, yok eğer yüz çevirirseniz bilin ki siz Allah'ı aciz bırakamazsınız. Küfre sapanları acıklı bir azapla müjdele! Ancak, müşriklerden antlaşma imzaladıklarınız arasında antlaşmasına sadık kalan ve size karşı hiç kimseye yardım etmeyenler başka; bunların antlaşmasını, antlaşma süresi bitene kadar sürdürün, şüphesiz Allah, muttaki olanları sever.

Ama (süre olarak tanıdığınız 4 ay olan) haram aylar bitince müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün, onları tutuklayın, kuşatın ve her yerde onlara pusu kurun. Eğer tövbe edip namaz kılar ve zekât verilerse yollarını açın, zira Allah bağışlayandır, esirgeyendir.¹

Hz. Peygamber'in (s.a.a) Özel Temsilci ve Habercisi

Bu ayetlerin nüzulünden sonra Hz. Resulullah (s.a.a) Berâe Suresi'nin ilk ayetlerinden bir kısmını Ebubekir'e öğretti ve onu Kurban Bayramı'nda bu ayetleri hacılar arasında okuyup hacılara duyurmakla görevlendirdi.

Ebubekir Mekke'ye doğru yola çıktı. Ancak, bu sırada Hz. Resulullah'a (s.a.a) vahiy gelerek bu mesajı hacılara ya bizzat kendisinin, ya da kendisinden olan birinin okuması gerektiği emredildi.² Bu emir üzerine Hz. Resulullah (s.a.a) Hz. Ali'ye (a.s) derhal yola çıkıp ayetleri Ebubekir'den teslim alarak hacıların toplandığı yerde müşriklere iblağ etmesini emretti. Hz. Ali (a.s) Hz. Resulullah'ın (s.a.a) devesine binerek Mekke yoluna koyuldu ve yolda Ebubekir'e ulaşıp Hz. Peygamber'in (s.a.a) emrini iblağ ederek ayetleri ondan alıp Mekke'ye yöneldi. Ebubekir rahatsız bir hâlde Medine'ye dönüp Hz. Resulullah'ın (s.a.a) huzuruna çıkarak "Önce

1- Tevbe, 1-5.

2- "Onu senden taraf, ancak sen veya senden olan bir kişi yerine getirmelisiniz."

beni bu işe layık buldunuz, ama çok geçmeden beni azledip bu görevden aldınız, bu hususta Allah'tan bir emir mi geldi?" diye sordu. Hz. Resulullah (s.a.a) buyurdu ki:

Evet vahiy meleği gelip bu görevi alma salahiyetine sadece benim veya bizzat benden olan kimsenin layık olduğunu iblağ etti.

Teberrî İlânı Metni ve Hz. Peygamber'in (s.a.a) İhtarnameşi

Hz. Ali (a.s) Mekke'ye ulaştı; zilhiccenin 10. günü Berâe (Tevbe) Suresi'nin ilk ayetlerini hacıların toplandığı yerde halka okuyup¹ Hz. Peygamber'in (s.a.a) ihtariyesini bütün hacılara iblağ etti, bu ihtar mektubunda şu uyarılar yer alıyordu:

1- Allah ve Resulü müşriklerden beridir. (Onlara karşı artık hiçbir sorumluluk kabul etmemekte, onları sevmediklerini açıkça duyurmaktadır.)

2- Gelecek yıldan itibaren hiçbir müşrik haccetme hakkına sahip değildir.

3- Hiç kimse çıplak olarak Kâbe'yi tavaf edemez.²

4- Müşriklere kendi vatanlarına dönmeleri veya istedikleri yere gitmeleri için bugünden itibaren 4 ay süre tanınmıştır, bu süre bittikten sonra hiçbir müşrikle antlaşma yapılmayacak, hiçbir müşrik âmânda olmayacaktır artık. Ancak, Hz. Resulullah'la (s.a.a) antlaşması olan müşrikler, antlaşma süreleri bitinceye kadar bu kuralın dışındadır.

5- Hiçbir kâfir cennete girmeyecektir.³

1- Bu olay küçük farklılıklarla şu kaynaklarda kayıtlıdır: *Taberi Tarihi*, 3/154. *İbn Hişam Siresi* 4/190. *el-Kamil fi't-Tarih*, 2/291. *Mecmau'l-Beyan*, 5/3. *Tezkiretu'l-Havas*, s.57. *el-Bidaye ve'n-Nihaye* 5/37,38 ve 7/358. *Ruhu'l-Meani Tefsiri* c.1'de Tevbe Suresi'nin tefsiri. *el-Menar Tefsiri* 10/157.

2- Çıplak tavaf, müşriklerin dini sapmalarından biriydi ve Kureyşin tekelci kapital anlayışının eseriydi, elinizdeki kitabın 1. bölümünde "Dinî Durumda Karmaşa" başlığı altında gerekli açıklamalarda bulunulmuştur.

3- Hz. Resulullah'ın (s.a.a) bu uyarısı bazı önemsiz farklılıklarla şu kaynaklarda geçer: *İbn Hişam, Siretu'n-Nebeviyye* 4/191. *el-Mizan Tefsiri*, 9/163,165. *el-Menar Tefsiri* 10/157. *el-Bidaye ve'n-Nihaye* 7/358. *el-Gadir* 6/343, 348.

Bu uzaklık ilânı ve ihtar uyarısından sonra kendi yurtlarına dönen müşrikler birbirlerini kınayıp "Kureyşliler bile Müslüman oldu artık, biz neden olmayalım?" diyerek Müslüman oldular.¹

O yıldan itibaren hiçbir müşrik haccetmedi ve hiç kimse çıplak olarak tavafta bulunmadı.²

Necran Hıristiyanlarının Temsilci Heyetiyle Mübahele³

H. Resulullah (s.a.a) dünyanın çeşitli devletlerinin başkanlarına yazdığı gibi, bir mektup da *Necran* piskoposuna yazdı. Bu mektupta Hz. İbrahim, Hz. İsmail, Hz. İshak ve Hz. Yakub'un (a.s) Rabbini hamd-ü senayla övdükten sonra onu ve diğer Hıristiyanları kula kul olmayı bırakıp Yüce Allah'a tapınmaya ve insanlara kulluktan vazgeçip Yüce Allah'ın emrinde olmaya davet etti; bunu kabul etmemeleri hâlinde ise ya cizye ödemeleri, ya da savaşı beklemeleri gerektiğini hatırlattı.⁴

Bazı rivayetlerde Hz. Resulullah'ın (s.a.a) bu mektubunda *Âl-i İmran* Suresi'nin 64. ayetini de⁵ yazdığı geçer.⁶

1- *Taberi Tarihi*, 3/154. *İbn Esir Tarihi*, 2/291.

2- İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, 4/191. İbn Esir, *el-Bidaye'Ve'n-Nihaye* 5/37.

3- Necran, Yemen'in Mekke tarafına bakan bölgelerinin merkez şehirlerinden biriydi. Yakut Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldan*, 5/266. İmaduddin Ebu'l-Fida (h. 672-732) şöyle yazar: "...Necran hurmalıklarla dolu küçük bir şehirdir. Mekke'ye 20 gün uzaktadır..." *Takvimu'l-Buldan*, çev. Abdulmuhammed Ayetî, 1341 H.Ş. s.127. Bu şehir birkaç asır sonra genişlemiş olmalı. çünkü Zeyni Dehlan şöyle yazmakta (H.K. 1231-1304): "Necran, Mekke'ye 7 menzil uzaklıkta, Yemen'de büyük bir şehir olup 73 köy ve kasabası vardır." *Sireti'n-Nebeviyye*, 2/144. Bugün Necran, Yemen sınırlarında, Suudi Arabistan'a ait şehirlerden biridir.

4- *Yakubi Tarihi*, Necef, Mektebetu'l-Haydariyye. H. 1384 2/70-71. *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, Beyrut, 5/53. *Biharu'l-Envar*, 21/285. *Vesâik*, M. Hamidullah, çev. Dr. M. Dameğani, s.34. Ali Ahmedî, *Mekatibu'r-Resul* 3. bas. 1/175.

5- "De ki: "Ey kitab ehli, bizimle sizin aramızda müşterek bir söze gelin (ki şudur:) Allah'tan başkasına kulluk etmeyelim, O'na hiçbir şeyi ortak koşmayalım ve Allah'ı bırakıp kimimiz kimimizi Rabler edinmeyelim." Eğer yine yüz çevirirlerse deyin ki: Şahid olun, biz gerçekten Müslümanlarız."

6- Seyyid b. Tavus. *el-İkbal bi'l-A'mal* inc. Cevad Feyyumi İsfahani, Kum 2.bas. 1377 H.Ş. 2/311.

Necran piskoposu Hz. Peygamber'in (s.a.a) mektubunu alınca, meseleyi görüşmek üzere Necran'ın önde gelenleriyle büyük din adamlarını toplantıya çağırdı. Hıristiyan uleması Hz. Peygamber'in (s.a.a) yakında zuhur edeceği ve kendisiyle ilgili vasıf ve işaretlere dair bilgilere sahip olduklarından, Hz. Muhammed (s.a.a) ile yakından görüşüp peygamberlik delillerini bizzat kendisinden dinlemek üzere Medine'ye bir heyet gönderilmesini önerdi.

Aralarında üç büyük Hıristiyan âlimin de bulunduğu ve bizzat piskoposun başkanlık ettiği Necran Hıristiyanlarının temsilci heyeti Medine'ye vardığında Hz. Resulullah (s.a.a) kendileriyle görüşüp konuşarak onları İslâm dinini kabul etmeye çağırdı ve kendilerine Kur'ân'dan bazı ayetler okudu. Hıristiyanlar "Biz senden önce Müslümandık!" deyince Peygamber (s.a.a) "*Yalan söylemektesiniz!*" buyurdu ve ekledi:

Üç şey, Müslüman olmanızı engelliyor (bu üçü nedeniyle, size Müslüman denilemez): Haça tapıyorsunuz, domuz eti yiyorsunuz ve Allah'ın çocuğu olduğunu sanıyorsunuz (Hz. İsa'yı Allah'ın oğlu sanıyorsunuz.)

Resulullah'ın (s.a.a) bu sözü üzerine Hz. İsa'nın (a.s) bir kul mu, yoksa tanrı mı olduğu tartışması başladı. Hıristiyanlar ölüyü dirilttiği, gaipden haber verdiği, hastaları iyileştirdiği ve özellikle bir baba olmaksızın Hz. Meryem'den dünyaya gelmiş olması gibi mucizeleri nedeniyle Hz. İsa'nın (a.s) tanrı olduğunu iddia ediyordu, Hz. Peygamber (s.a.a) ise Hz. İsa'nın (a.s) bir kul ve insan olduğunu vurguluyordu; tartışma uzadı ve Hıristiyanlar Hz. İsa'nın (a.s) ilâh değil, bir insan olduğunu kabule yanaşmadılar. Bu sırada vahiy nazil oldu, Allah Teala şöyle buyuruyordu:

Meryemoğlu İsa'nın tanrı olduğunu söyleyenler kâfir olmuştur.¹ Gerçekte Allah katında İsa'nın durumu, Adem'in durumu gibidir, onu topraktan yarattı, sonra da ona "ol" demesiyle o hemen oluverdi.²

Hz. İsa'nın babasız dünyaya gelmesi, onun tanrının oğlu olarak tanımlanmasını gerektirirse, ondan ziyade Hz. Adem'in böyle tanımlanması gerekir, çünkü Hz. Adem hem annesi yoktu, hem de babası!

1- Maide, 17.

2- Tabersi'nin nakline göre Âl-i İmran Suresi'nin yaklaşık 70 ayeti bu konuda inmiştir. *İ'lamu'l-Vera*, s. 129.

(İsa hakkında sana söylenen şey) haktır ve Yüce rabbinin katındandır; öyleyse kuşkuya kapılanlardan olma.¹ Binaenaleyh İsa hakkında sana ulaşan bunca ilimden sonra yine onun hakkında seninle çekişip tartışmaya giren olursa de ki: "Gelin; biz oğullarımızı getirelim siz de oğullarınızı getirin, biz kadınlarımızı getirelim siz de kadınlarınızı getirin, biz kendimizi getirelim, siz de kendinizi getirin, sonra karşılıklı mübahaletle bulunalım (lânetleşelim) ve Allah'ın lânetini yalan söyleyenlerin üstüne kılalım."²

Bu ayetlerin inmesi üzerine Hz. Peygamber (s.a.a) onlara "*Rabbim, Müslüman olmazsanız sizinle mübahaletle bulunmamı buyurdu.*" dedi.³

Hıristiyanlar "Bu konuda biraz düşünelim." diyerek oradan ayrılıp kendi aralarında konuşmaya başladılar. Heyet reisi olan piskopos "Muhammed (s.a.a) peygamberdir." dedi, "Onunla mübahaletle kalkışırsanız Allah'ın azabına uğrar, helak olursunuz!" Ama diğer Hıristiyanlar onun sözünü kabul etmeyerek mübahaletle direndiler. Mübahalet, ertesi gün yapılacaktı, piskopos "Mübahaletle ısrarlıysanız, Muhammed'in (s.a.a) yarın kimlerle geleceğine bakıp ona göre davranın." dedi, "Eğer evlatları ve en yakın ailesiyle gelirse mübahaletten kaçın! (Zira bu, onun sözlerinin doğruluğuna kendisinin inanıp güvendiğini ve bu yolda sadece kendi canını değil, en sevdiği aile fertlerini de feda etmeye hazır olduğunu gösterir.) Ama eğer ashâbı ve ona inanan başka Müslümanlarla gelirse onunla mübahaletle girin, çünkü bu durumda onun iddialarının aslı yok demektir (ve yanında getireceği adamlarla sadece görünüşte güçlü olduğunu göstermek isteyecektir.)⁴

Ertesi gün Hz. Resulullah (s.a.a) mübahalet için kararlaştırılan yere gitti, yanında Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin (hepsine

1- Âl-i İmran, 59-60.

2- Âl-i İmran, 61.

3- *es-Siretu'l-Halebiyye*, 3/235,236. Zeyni Dehlan *es-Siretu'n-Nebeviyye* 2/144. Meclisi, *Biharu'l-Envar*, 21/347 (biraz farkla). Allame Meclisi, Hz. Resulullah'ın (s.a.a) Necran Hıristiyanlarıyla yaptığı görüşme ve münazaraların kayıtlı olduğu kaynakların adını ünlü eseri *Biharu'l-Envar*'da c.21 s.319-355'de derlemiş bulunmaktadır.

4- Tabersi, *İlamu'l-Vera*, 3.bas. s.129. *Mecmau'l-Beyan* 2/452. Meclisi, *Biharu'l-Envar* 21/337.

selâm olsun) vardı.¹ Piskopos, "Muhammed'in (s.a.a) yanındakiler kim?" diye sorunca "Şu, amcasının oğlu, o kadın kızı, bu çocuklar da onun evlatlarıdır." dediler.² Bunun üzerine piskopos, yanındaki Hıristiyanlara "Karşımızda öyle simalar görüyorum ki, Allah'tan dağ yerinden sökmelerini isteyecek olsalar kesinlikle dağ yerinden sökülür!" dedi. "Bunlarla sakın mübahahele girmeyin, aksi takdirde hem siz yok olursunuz, hem yeryüzünde bir tek Hıristiyan kalmaz! "Piskoposun bu ciddî uyarısı üzerine heyet yetkilileri mübahaleden vazgeçtiler.³ Cizye ödemeyi kabul ederek bir de antlaşma imzaladılar; bu olayla ilgili bilgiler tarih ve tefsir kaynaklarında tafsilatıyla geçmektedir.⁴

Büyük Fazilet

Hadis ve tefsir ulemasının büyükleri, mübahahele ayeti nazil olduktan sonra Hz. Resulullah'ın (s.a.a) bu dört kişiyle mübahahele gitmesini, onlar için çok büyük bir fazilet saymaktadır. Çünkü mübahahele ayeti ve olayı, Hz. Resulullah'ın (s.a.a) torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i (a.s) oğulları olarak; Hz. Ali'yi (a.s) Hz. Peygamber'in (s.a.a) nefsi ve canı olarak tanımlarken, bu olaydaki tek kadın olan Peygamber kızı Hz. Fatıma'yı da (a.s) ayette kadınlarımız olarak beyan buyurmakta ve yanlarında başka bir kadın da bulunmamaktadır.

*Aişe'*den ulaşılan rivayette Hz. Resulullah'ın (s.a.a) bu dört mümtaz insanı siyah renkli ve çizgili abasının [kisa] altına alarak şu ayeti okuduğu geçer:

Allah ancak siz Ehlibeyt'ten her türlü çirkinliği uzaklaştırmayı ve sizi tertemiz kılmayı ister.⁵

1- *es-Siretu'l-Halebiyye* 3/236. *Zeyni Dehlan Siyeri* 2/144.

2- *Yakubi Tarihi*, 2/72. Tabersi, *İ'lamu'l-Vera*, s.129.

3- *es-Siretu'l-Halebiyye*, 3/235,236. *Zeyni Dehlan Siyeri* 2/144. Zemahşeri, *Keşşaf Tefsiri*, 1/193. Fahr-i Razi, *Mefatihü'l-Gayb*, *Tefsir-i Kebir*, 8/82. Tabatabai, *el-Mizan*, 3/231. *Sa'lebi Tefsiri*'nden naklen, Kadı Beyzavi, *Envaru'l-Tenzil*, s.74.

4- *Yakubi Tarihi*, 2/72. *Tabakat* 2/358. *Futuhu'l-Buldan*, s.75,76. *Vesaik*, çev. M. Dameğani, s.134-135. *Siretu'n-Nebeviyye* 2/144. *es-Siretu'l-Halebiyye*, 3/236. *Keşşaf Tefsiri* 1/191. *Tefsir-i Kebir*, (*Mefatihü'l-Gayb*) 8/182. *el-Mizan*, 3/232.

5- *Ahzab*, 32. *Keşşaf Tefsiri*, 1/193. Fahr-i Razi, *Aişe'nin* adını vermeden bu rivayeti aktarıp şöyle der: "Bilesin ki bu rivayet, hadis ve tefsir ehli nazarında sahih ve

Hız. Resulullah'ın (s.a.a) mübaheleye bu dört kişiyle gittiği konusunda Şî ve Sünnî uleması görüş birliği içindedir, araştırmacıların çok önemli bir fazilet olarak vurguladığı bu vaka çok sayıda tarih, hadis ve tefsir kaynaklarında kayıtlıdır.¹

Büyük Ehlisünnet muhaddisi *Müslim*, *Sa'd İbn Ebi Vakkas*'tan şu hadisi aktarır:

"Gelin, biz oğullarımızı getirelim, siz de oğullarınızı getirin..."
 ayeti nazil olduğunda Hz. Resulullah (s.a.a) Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin'i çağırıp *"Ya Rabbim. Benim ailem bunlardır!"* buyurdu.²

Zemahşeri de mübahele olayıyla Aişe'nin rivayetini naklettikten sonra şöyle yazar:

güvenilir hadis gibidir." *Tefsir-i Kebir* 8/82. Şablenci de "Bu rivayet çeşitli vasıtalarca aktarılan sahih bir rivayettir." *Der. Nuru'l-Ebsar*, s.111.

1- *Keşşaf Tefsiri* 1/193. *Tefsir-i Kebir* 8/82. *Dürri'l-Mensur*, 2/231-233 (Hakim, İbn Merdeviye ve Ebu Nuaym *ed-Delail*'den aktarır). Müslim ve Tirmizi: İbnu'l-Münzir, Beyhaki, *Kitabu's-Sünen*'de, İbn Cerir, *Yakubi Tarihi*, 2/71, *Şerefu'n-Nebi*, s.262, Kadı Beyzavi, *Envaru'l-Tenzil*, eski rahle bas. s.74, *Nuru'l-Ebsar*, s.111, *Menakıb-ı Ali İbn Merdeveyh*, hazırlayan Abdurrezzak Hirzuddin s.226. Bu konuda geniş bilgiyi merhum Seyyid ibn Tavus vermektedir. *Kitabu'l-İkbal bi'l-A'mali'l-Hasene*, 2/310-348.

Mübahelede Ehl-i Beyt'in (a.s) bulunduğu dair mevcut bunca belge ve rivayete rağmen yine de bazı tarihçiler kör taassupları nedeniyle mübahele rivayetini tahrif etmiş, asılsız ekleme ve eksiltmelerde bulunmadan edememişlerdir. Mesela Belazuri, İbn Kesir ve Şa'bi, Hz. Ali'nin (a.s) adını Mübahele hadisinden çıkarmışlardır! *Futuhu'l-Buldan*, s.75. *el-Bidaye ve'n-Nihaye* 5/54. *Dürri'l-Mensur* 2/232. Ayrıca Halebi'yle Zeyni Dehlan da Aişe'yle Hafsa'yı Mübaheledekiler arasında göstermeye çalışmış ve Ömer'den nakille Hz. Peygamber'in (s.a.a) şöyle söylediğini iddia etmişlerdir: "Eğer Hristiyanlarla mübahele etseydim Ali, Fatıma, Hasan, Hüseyin, Aişe ve Hafsa'nın elinden tutup götürürdüm(!)" *es-Siretu'l-Halebiyye* 3/236. *Siretu'n-Nebeviyye* 2/144-145. Suyuti de İbn Asakir'den nakille Hz. Peygamber'in (s.a.a) mübaheleye Ebubekir, Ömer ve Osman'ı onların çocuklarıyla birlikte ve Hz. Ali'yi de (a.s) çocuklarıyla birlikte davet ettiğini yazar!!! *Dürri'l-Mensur* 2/333. Bu rivayetlerin çok acemi-ce tahrif edilip uydurulduğu belgelerle sabittir. Mesela; eğer ayette geçen "nisaena" (kadınlarımız) kelimesi Hz. Peygamber'in (s.a.a) eşlerini de kapsamına alıyorsa, neden Hz. Resulullah'ın (s.a.a) bütün eşleri değil de, sadece Aişe'yle Hafsa (iki halifenin kızları!!) mübahelede yer alsın?!!

2- *Sahih-i Müslim*, Nevevi Şerhli 15/176.

Bu olay Ashab-ı Kisa'nın (Peygamber'in abasının altına girenler) faziletinin en güçlü delili ve Hz. Peygamber'in (s.a.a) hakkaniyetinin en bâriz belgesidir!¹

Kadı Beyzavî de mübahele olayını anlatırken şöyle der:

Bu olay Hz. Peygamber'in (s.a.a) nübüvvetinin hakkaniyetine ve yanında götürdüğü Ehlibeyt'inin üstünlüğüne delil teşkil etmektedir.²

Seyyid b. Tavus, "*Sa'du's-Suud*" adlı eserinde şöyle yazar:

Muhammed b. Abbas b. Mervan "*Ma nezele mine'l-Kur'ân fi'n-Nebi ve Ehlibeyti*" adlı kitabında mübahele hadisini sahabe ve sahabe dışında 51 kişiden aktarmıştır.³

Bu arada mübahele olayının gerçekleştiği yıl, ay ve gün konusunda ihtilaf olduğunu da belirtelim,⁴ burada bunun teferruatına yer ayıramayacağımızdan biz de siyer yazarlarının yolunu izleyerek bu olayı hicretin 10. yılı vakaları arasına aldık.

1- *Keşşaf Tefsiri* 1/193.

2- *Envaru'l-Tenzil*, eski rahle baskı, s.84.

3- Meclisi, *Biharu'l-Envar* 21/350.

4- Daha fazla bilgi için bk. *Mekatib-i Resul* 1/441-445.

3- VEDA HACCI VE HZ. PEYGAMBER'İN VEFATI

Veda Haccı

Hac, İslâm'ın en önemli siyasî-ibadî programı olup, temeli Hz. İbrahim (a.s) tarafından atılmıştır. Elinizdeki kitabın 1. bölümünde Arap Yarımadası'ndaki dinî durumun karmaşık hâliyle Kureyş'in güç ve nüfuzundan bahsetmiş, İslâm'ın zuhur ettiği yıllarda da Kureyşle diğer müşriklerin genellikle umre ve haccı yerine getirdiğini, ama bunu doğru hâliyle yapmadıklarını, İbrahimî haccı bozduklarını, eksik ve hurafelerle karıştırılmış bir hac yaptıklarını açıklamıştık.

Burada şunu da ekleyelim: Kureyşliler kendilerini "Harem'de yaşayanlar" (Sukkân-ı Haremillah) olarak tanımlıyor,¹ Arafat bölgesi Harem'in dışında kaldığından Kureyşliler hac mevsiminde diğer müşriklerin tersine *Arafat*'a gitmeyip Müzdelife'de (Meş'ar'da) vukuf ediyor² ve buradan Mina'ya gidiyorlardı. *Yesrib* halkı ise Mekke'yle Yesrib arasında, deniz kenarındaki bir yerde bulunan *Menat* putunun yanında³ ihrama giriyor ve burada ihrama bürünenler, 7 defa sa'y edilmesi gereken Safa'yla Merve arasındaki Sa'yi yerine getirmiyordu!⁴ Ayrıca müşrikler İbrahimî haccın tersine, hac yaparken gün batımından önce Arafat'tan Müzdelife'ye (Meş'ar'a) göçüyorlardı.⁵ Bütün bunlar İbrahimî haccın gerçek hâlini kaybedip bu büyük tevhidî ibadetin şirk ve hurafeye bulaşmasına yol açmıştı.

1- Ezreki, *Ahbar-ı Mekke*, 1/176. İbn Abdurrabbih, *İkdu'l-Ferid*, 3/313.

2- Vakidî, *Meğazi*, 3/1102. Zeyni Dehlan, *Nebevi Siyeri* 2/143.

3- Hişam Kelbi, *el-Esnam*, s.13. İbn Hişam, *Siretu'n-Nebeviyye*, 1/88. Alusî, *Büluğ'u'l-Ereb Kahire*, 2/202.

4- *es-Siretu'l-Halebiyye* 3/317.

5- Vakidî, *Meğazi*, 3/1104.

Haccın farz olduğunu bildiren ayet nazil olunca¹ Hz. Resulullah (s.a.a) önceden duyuruda bulunup Medine halkıyla çöl bedevîlerinden müteşekkil çok kalabalık bir kitleyle hacca gitti.² Ve bu hacda, gerçek İbrahimî hacın nasıl yapılması gerektiğini Müslümanlara bilfiil öğretti. Bu arada Müslümanlara, hac amellerini kendisinden dikkatle öğrenmelerini tavsiye edip, gelecek yıl hacca gelmenin kendisine nasip olamayabileceğini buyurdu.³ Müslümanlara sık sık "*Haccın vukuflarına ve meşairine dikkat edin, zira bunlar Hz. İbrahim'in (a.s) mirasıdır.*" diye hatırlatıyordu.⁴

Bu hacda Hz. Resulullah (s.a.a) müşriklerin, özellikle de Kureyş'in hacla ilgili bidatlerini ortadan kaldırdı; bu cümleden olmak üzere, kendisi de Kureyşli olduğu hâlde Arafat'ta vukuf edip oradan *Müzdelife*'ye gitti,⁵ zira Allah Teala "**Sonra, insanların topluca akın ettiği yerden siz de akın edin.**" buyurmuştu,⁶ ayrıca bu örnek hacda Hz. Peygamber (s.a.a) gün batımından sonra Arafat'tan ayrıldı.⁷

Çeşitli münasebetleri içermesi açısından bu hacca "*Veda haccı, İslâm haccı ve Belâğ haccı*" adları verilmiştir.⁸

Hz. Muhammed'in (s.a.a) Tarihî Hutbesi

Hz. Resulullah (s.a.a) Veda Haccı'nda gerekli hac işlemlerini bilfiil uygulayarak Müslümanlara doğru haccı gösterirken, *Arefe* günü Arafat çölünde hayli kalabalık olan hacılara yaptığı tarihî konuşmada önemli konulara değinecek ve bunlarla ilgili ciddî tavsiyelerde bulunacaktı. Bu cümleden olmak üzere o ayın (zilhicce) ve o günün (Arefe'nin) de kutsallığının hürmeti hakkında hacılardan ikrar alacak ve sonra şöyle buyuracaktı:

1- Hacc, 27.

2- Kuleyni, *Furu-u Kafi*, Tahran, Daru'l-Kutubu'l-İslamiyye, 1384 H. 21/390.

3- İbn Sa'd, *Tabakat*, 2/181. *Siretu'l-Halebiyye*, 3/327.

4- Vakidî *Meğazi*, s.1104.

5- age. s.1102. *Zeyni Dehlan Siyeri*, 2/143. Meclisi *Bihar*, 21/392.

6- Bakara, 199.

7- Vakidî, *Meğazi*, s.1104. Meclisi, *Bihar*, 21/379.

8- *Zeyni Dehlan Siyeri*, 2/143.

Ey insanlar! Rabbinizin huzuruna çıkıncaya kadar bu ay ve bu günün kutsallığını çiğnemek size nasıl haramsa, birbirinizin kanı, irzı, namusu ve malı da size öylece haramdır!

Cahiliye döneminde dökülen kanların hesabı, İslâm döneminde sorulamaz (o defter kapanmıştır artık). Faiz de haramdır.

Bu hutbede Hz. Peygamber (s.a.a) haram ayların değiştirilip ertelenmesini küfürde aşırılık olarak tanımlayıp bunu da yasaklamıştır.¹

Kadınlar ve kadın hakları konusunu da önemle vurgulayarak şöyle buyurmuştur:

Kadınlara iyilikte bulunun, onlara iyi davranın. Zira onlar size Allah'ın emanetidir ve Allah'ın hüküm ve kanunlarıyla size helal olmuşlardır.

Burada bulunanlar, bulunmayana söylesin; benden sonra peygamber yoktur artık ve siz Müslümanlardan sonra da başka bir ümmet olmayacaktır!

Resulullah (s.a.a) bu hutbesinde cahiliye inançlarıyla töre ve merasimlerini batıl ilân edip kaldırmıştır.²

Gadir-i Hum'da Geleceğin Önderinin Tanıtılması

Veda Haccı dönüşünde Zilhicce'nin 18. günü, *Cuhfe*'ye 3 millik mesafede bulunan "*Gadir-i Hum*" denilen yerde³ "Ey Elçi, Rabbinden sana indirileni tebliğ et, eğer bu görevi yapmayacak olursan O'nun elçiliğini yapmamış olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır. Şüphesiz Allah, kâfir olan bir topluluğu hidayete erdirmez."⁴ ayeti nazil olunca Hz. Resulullah (s.a.a) ot yeşermeyen bu çorak bölgede o sıcaklığın altında 100 bin kişilik hacı kervanını durdurup öğle namazını kıldırdıktan sonra yüksekçe bir yere çıkararak bir hutbe okudu. Bu hutbede önce ömrünün sonuna yaklaştığını haber verdi, sonra da peygamberlik ve davet görevi-

1- Haram ayların yerlerinin değiştirilmesini aynı başlıkla 1. bölümde işledik.

2- *İbn Hişam Siyeri* 4/250-252. *es-Siretu'l-Halebiyye* 3/312. *İbn Sa'd Tabakat*, 2/186. *Vakidi, Meğazi* 3/1111. *Meclisi, Bihar* 21/380. *İbn Sa'd ile Vakidi* Hz. Peygamber'in (s.a.a) bu hutbeyi Mina'da okuduğunu yazar.

3- Burası hacıların müşterek yollarının son naktasıydı, buradan itibaren Mısır, Irak ve Medine hacıların yolları ayrılıyordu.

4- *Maide*, 67.

ni nasıl yerine getirdiği konusunda Müslümanların fikrini sordu, herkes "Sen hidayet ve irşat görevini en mükemmel hâliyle yerine getirdin!" diyerek onu (s.a.a) tasdik ettiler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.a) Kur'ân ile Ehlibeyt'i (Sekaleyn) hakkında önemli bir tavsiyede bulunarak Müslümanların doğru yoldan sapmamaları için bu ikisine sımsıkı yapışmasını tembihledi ve Rabbinin kendisine, bu ikisinin kıyamete kadar birbirinden ayrılmayacağını haber verdiğini, bu nedenle de Müslümanların bu ikisinden öne geçmemeye, onlardan geri de kalmamaya dikkat etmesi gerektiğini hatırlattı. Ardından, Hz. Ali'nin (a.s) elini tutup yukarı kaldırarak bütün kalabalığa gösterip onu kendisinden sonra Müslümanların imamı olarak tanıtp şöyle buyurdu:

Rabbim, benim mevlam (efendim) ve ben de müminlerin mevlasıyım ve onlara kendi nefislerinden daha evla, daha öncelikliğim. Bilin ki, ben kimin mevlası isem şu Ali de onun mevlasıdır! Ya Rabbi! Ali'yi seveni sev! Ona düşman olana düşman ol! Allah'ım! Ali'nin dostlarına yardımcı ol, onun düşmanlarını alçaltıp zillete düşür! Ya Rabbi! Ali'yi hakkın mihveri kıl!

Bu sırada şu ayet nazil oldu:

Bugün küfre sapanlar sizin dininizi yıkmaktan umut kesmiştir artık, onlardan korkmayın, benden korkun! Bugün dininizi kemale erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım ve size din olarak İslâm'ı seçip beğendim.¹

Böylece Allah Teala Hz. Resulullah'tan (s.a.a) sonra ümmetin liderliği ve onun halifeliğine Hz. Ali'yi (a.s) tayin etmek suretiyle dinini kemale erdirip hidayet nimetini insanlara tamamlamış olduğunu ilân ediyordu. Bunun üzerine sahabeler koşup Hz. Ali'yi (a.s) tebrik ettiler.²

Önemli bir olay olan Gadir-i Hum özetle bundan ibarettir; tevatürü ve yeterince meşhur olması nedeniyle hakkında tafsilatlara girmeyi gerekli bulmuyoruz. Çünkü büyük İslâm uleması ve araştırmacılar bu önemli hadisenin çeşitli boyutlarını tafsilatlı şekilde açıklamış bulunmaktadır. Özellikle *Allâme Emînî*, İslâmî kaynaklar arasında önemli bir yeri olan ünlü "el-Gadir" adlı eserinde bu hadiseyi hem senet, hem delalet a-

1- Maide, 3.

2- Allame Emîni, *el-Gadir fi'l-Kitab ve's-Sünne ve'l-Edeb*, 1/10-11.

çısından ele alıp bu önemli olayı çeşitli boyutlarıyla incelemiştir. Bu nedenle biz burada sadece zaruri bazı noktalara değinmek ve önemli birkaç soruyu cevaplamakla yetineceğiz:

[Gadir Hadisesi İle İlgili Bir Kaç Önemli Nokta]

1- *Gadir-i Hum* olayı Hz. *Ali b. Ebu Talib*'in (a.s) velayetiyle ilgili belgelerin en önemlisi ve zaman sıralamasında en sonuncusudur, ancak bu velayet mevzuuyla ilgili yegane senet de değildir. Nitekim daha önceki bahislerimizde de görüldüğü üzere ümmetin kaderinin belirlenmesinde öncülük, liderlik ve yöneticilik makamının taşıdığı öneme binaen Hz. Resulullah (s.a.a) bi'setinin ilk yıllarından itibaren (akrabalarını ve yakınlarını uyarıp korkutmak için onları davet ettiği günden başlayarak) "*velayet*" meselesini kendi risaletine paralel olarak onunla birlikte daima gündeme getirmiş ve daha sonraları da (*Tebük Gazvesi*'nde olduğu gibi) çeşitli münasebetlerle bu konuyu hep hatırlatmıştır.

Hz. Peygamber'in (s.a.a) halefinin ilâhî bir tayinle belirlendiği konusunda da; alenî davetin başladığı ilk yıllarda kabilelere İslâm'ı anlatırken *Amir b. Sa'saoğulları* kabile başkanının teklifine Hz. Peygamber'in (s.a.a) verdiği cevaba değinmiş ve "*Benim halifemin kim olacağı ancak Allah'ın belirleyeceği bir iştir, onu dilediğine verir.*" buyurduğunu belirtmiştik.¹

Hz. Resulullah'ın (s.a.a) kendisinden sonra halefinin kim olduğu konusunda yıllar boyu takındığı tavır ve belli bir isim üzerinde sürekli vurguda bulunmuş olduğu gerçeği infafla incelenecek ve Resulullah'ın (s.a.a) sahabe arasında parlak geçmişi, ilmî ve askerî yetenek, yiğitlik ve fedakârlık, cesaret, beceri ve liyakat açısından genel bir değerlendirmeye tâbi tutulup halifelik konusunda bu hasletler ölçü ve kıstas kabul edilecek olursa sahabe içinde Hz. Ali'nin (a.s) bütün bu vasıflarda rakipsiz olduğu görülecektir.

Nitekim Hz. Resulullah (s.a.a) açıkça onu vurgulamakta, her münasebet ve her fırsatta onun efdallik ve önceliklerini sahabe hatırlatmaktaydı. Söz konusu kıstas ve değerler konusunda sahabe arasında Hz. Ali'ye (a.s) denk olabilecek bir kimse yoktur.

1- "Hilafet işi Allah'a aittir; onu istediği yere bırakır."

2- Daha önce de değindiğimiz gibi Gadir Hadisi'nin ünü, hatta tevâtürü konusunda şüphe bulunmamakta, birçok Ehlisünnet âlimi de bunu vurgulamaktadır.¹

Allame Eminî'nin "el-Gadir" adlı ünlü eserinde de belgelendiği üzere bu önemli tarihî olayı tam 110 sahabeyle 84 tâbiin rivayet etmiş ve Ehlisünnet ulemasıyla muhaddislerinden 360 kişi bu hadisi kitaplarında aktarmış ve bunlardan önemli bir bölümü bu hadisin senedinin doğruluğunu kabul etmiştir.² İslâm tarihinde vuku bulan önemli olaylar arasında bunca meşhur ve senet açısından bunca muteber hadise pek azdır.

Gadir olayını genellikle muhaddislerin yazmış olması ve işin uzmanlarınca malum (siyasî) nedenlerden dolayı bu gerçeğin tarihçiler tarafından sansüre uğramış bulunması da bir hayli düşündürücüdür.

Tarihçiler arasında *Yakubi* bu olayı Veda Haccı vakasının ardından çok özet bir şekilde aktarmıştır.³ Olayları genellikle açıklayıp şerh eden *Taberî Tarihi*'nde, beklenenin tersine bu olaydan hiç söz edilmemişse de *Taberî*, Gadir olayını ispatlayan başlı başına müstakil bir kitap yazmış, "*Kitabu'l-Velayet*" adlı⁴ bu kitap h. 8. yüzyıla kadar varlığını korumuş ve

1- Ehlisünnet Gadir hadisinin Hz. Ali'nin (a.s) velayetine delil teşkil ettiği konusunda şüphelidir sadece. Bunu ileride açıklayacağız. Mesela 1993'ün Şubatında İstanbul'da düzenlenen İslâm ülkelerinden çok sayıda araştırmacının katıldığı Uluslar Arası Şiîliği Tanıma (Şiîlik) Sempozyumu'nda Suriye Üniversitesi ünlü bilim adamı Dr. Muhammed Said Ramazan el-Butî, Gadir hadisini inkâr eden bir konuşmacıyı eleştirdiği hitabesinde şöyle demiştir: "Gadir hadisinin sahih olduğunda hiçbir şüphe bulunmamaktadır. Ancak Şianın sözüne delil teşkil etmez..." bu görüşe de, toplantıya İran'dan katılan bir bilim adamı cevap vermiştir. bk. Ayetullah Cafer Subhanî "İlmi Toplantı ve Kongrelerde Şianın Mantiği" Kum, 1. bas.1376 H.Ş. s.21-27. (Bu sempozyumdaki bütün konuşmalar Türkiye'de de "Şiîlik Sempozyumu" adıyla İslâmî İlimler Araştırma Vakfı tarafından Türkçe olarak hazırlanıp ilmi Neşriyat tarafından 1993'te İstanbul'da basılmıştır (çevirenin notu)

2- *el-Gadir* 1/14-151.

3- *el-Gadir* c.2, s.102. Mesudî de, meşhurun aksine, bunun Hudeybiye dönüşünde gerçekleştiğini yazar. bk. Kahire, s.221. *Murucu'z-Zehab*'de de Hz. Ali'nin (a.s) mümtaz sıfatları sıralandıktan sonra velayet hadisi özetle aktarılmıştır. bk. age. 1. bas. 1965, Yusuf Esed Dağır inc. 2/425.

4- İbn Şehraşub, *Mealimu'l-Ulema*, Necef bas. s.106. İbn Tavus, *el-Teraif* Kum, 1400 H.K. İbn Betrik, *Umdet-u Uyün-i Sihahu'l-Ahbar*, Kum bas. 1/157.

Bu kitaptan *Kitabu'l-Fezail*, *Hadisu'l-Velaye* ve *Kitab-ı Gadir-i Hum* adlarıyla da

Necaşi'yle (öl. h. 545)¹ *Şeyh Tusi* (h. 385-460)² bu kitaptan söz etmiş ve bununla ilgili vasıtalarını kaydetmişlerdir.

İbn Kesir de Veda Haccı'nın ardından Gadir-i Hum olayına değine-
rek şöyle diyor:

Tefsir ve tarih yazarı *Ebu Cafer Muhammed b. Cerir Taberî* bu hadise çok önem vermiş ve bununla ilgili vasıta ve söylenenleri iki ciltlik bir eserde toplamıştır.³

İbn Kesir bunu belirttikten sonra Taberî'nin Gadir hakkındaki rivayetlerinden bir kısmını aktarmaktadır. Bir başka yerde *İbn Kesir* şöyle diyor:

Taberî'ye ait kalınca iki ciltlik bir kitap gördüm. Gadir'le ilgili hadisleri bu iki ciltte toplamıştı.⁴

İbn Şehrâşub (öl: h. 588) şöyle yazar:

Taberî, Gadir-i Hum'un kitabını yazdı ve bu kitapta Gadir olayını iyice açıklayıp şerh etti ve bu kitaba "*el-Velayet*" adını verdi.⁵

İbn Tavus da, Gadir olayının rivayetlerini saydıktan sonra şöyle diyor:

Gadir hadisini, tarihçi *Muhammed b. Cerir* de 75 vasıttan aktarmış ve bu konuda "*Velayet Hadisi*" adlı bir kitap yazmıştır.⁶

"*İbn Betriyg*" adıyla ünlü *Yahya b. Hasan* (h.523-600) şöyle yazar:

söz edilmiştir. Muhtemelen bunlardan bazıları muhtevası nedeniyle kitap uzmanları tarafından konulan isimlerdir, bazıları da bu kitaptan alınıp ayrıca yazılan belli bir bölümün adı olsa gerektir. Bunu izleyen dipnotta da aktardığımız gibi *Necaşi* bundan *er-Reddu ale'l-Horgusiyye* adıyla sözediyor. Horgus b. Züheyr, haricilerin elebaşlarından biriydi. Bu isimlendirmenin amacı muhtemelen, Hz. Ali'nin (a.s) velayetine karşı olanları nasibî ve haricî olarak tanımlamaktı.

1- *Necaşi*, *Fihrist-u Musannafi's-Şia*, Kum. s.225. Seyyid b. Tavus *el-İkbal*'inde (2/239) aynı adı kullanır.

2- *Tusi*, *el-Fihrist*, Meşhed, s.281.

3- *el-Bidaye ve'n-Nihaye* 5/208. *İbn Kesir*, Gadir olayını bizzat aktardığı hâlde bunun Hz. Ali'nin (a.s) velayetine delalet ettiğini şüpheli göstermeye çalışmaktadır! Bunun üzerinde daha sonra etraflıca duracağız.

4- age. 11/147. Taberî'nin öldüğü 310 senesinin olayları.

5- *Mealimu'l-Ulema*, s.106.

6- *el-Teraif* 1/142.

Tarih yazarı *Muhammed b. Cerir Taberî*, Gadir günüyle ilgili rivayeti 75 yoldan nakletmiş, bu konuda bir de "el-Velayet" adlı bir kitap yazmıştır.¹

Yukarıda adı geçen tarihçilerle araştırmacılar Taberî'nin "el-Velayet" (Velâye) adlı kitabının ana konusu hakkında sadece özet bir bilgi vermekte ve İbn Kesir gibi bazıları da bu kitaptan sadece bazı rivayetler aktarmakla yetinmektedir.

Kadı Numan *Mağribi Mısri* (*Ebu Hanife Numan b. Muhammed Temimi* öl. h. 363) "*Şerhu'l-Ahbar Fi Fadaili'l-Eimmeti'l-Athâr*" adlı eserinde Taberî'nin Hz. Ali'nin (a.s) faziletleri hakkındaki rivayetlerinden 75'ten fazlasını iktibasla aktarır, böylece Taberî'nin bu konudaki yazılarını gelecek nesillere aktaran tek kişidir.² Kadı Numan "Bu kitap çok çekiçi bir eserdir. Taberî Hz. Ali'nin (a.s) faziletlerini bu kitapta toplamıştır." diyor.³

Kadı Numan, Taberî'nin bu kitabı neden yazdığını açıkladıktan sonra⁴ şöyle diyor:

Taberi bu kitabının bir babını bütünüyle Hz. Ali'nin (a.s) velayetine ayırmış ve burada Hz. Resulullah'tan (s.a.a) çok sayıda sahih hadisler aktarmakta, hem Veda Haccı'ndan önce, hem de sonra şöyle buyurduğunu yazmıştır:

1- *Umdet-u Uyun-i Sihah-ı Ahbar* 1/157.

2- Bu kitap hicri 1414'de Kum'da Neşr-i İslâmi müessesesi tarafından 3 cilt olarak basılmış, 1 cildinde, s.130'dan sonra Taberi'nin rivayetleri aktarılmıştır.

3- age. 1/130.

4- age. Sebabi şudur: Taberi; Bağdad alimlerinden birinin Gadir hadisini bütünüyle inkar ettiğini, Hz. Ali'nin (a.s) Veda haccı dönüşünde Yemen'de olduğunu ve Hz. Resulullah'ın (s.a.a) yanında bulunmadığı iddiasını öne sürdüğünü öğrenince pek rahatsız olmuş ve *el-Velaye* kitabını ona reddiye olarak yazmış ve böylece Gadir hadisinin yol ve vasıtalarını da aktarır bu hadisin sahih olduğunu ispatlamıştır. bk. *Şerhu'l-Ahbar* 1/130, Yakut Hamevî, *Mu'cemu'l-Udeba* 18/84-85. Hafız b. Asakir'le Şemsuddin M. Zehebi, sözkonusu şahsın Ebubekir b. Ebu Davud (Süleyman b. Eş'as) es-Sicistani (Sünen'in yazarı) olduğunu yazar. bk. *Tarihu Medine ve Dimaşk*, Ali Şiri inc. Beyrut 1. bas. 1418 H. 52-197-198. *Tarihu'l-İslâm* h.310 olayları, s.213. *Tezkiret'u'l-Huffaz*, 2/713. Ebubekir b. Ebu Davud, Hz. Ali'ye (a.s) düşmanlığıyla tanınıyordu. bk. *Tarihu Medine ve Dimaşk*, 29/87. *Mizanu'l-İtidal* 2/434. *Tarihu Bağdad*, 9/467-468.

Ben kimin mevlası (efendisi) isem Ali de onun mevlasıdır! Allah'ım, onu seveni sev, ona düşman olana düşman ol, ona yardım edene yardım et, onu küçük düşüreni küçük düşür!

Ali müminlerin emiridir, Ali benim kardeşimdir, Ali benim vezirimdir, Ali benim vasimdir, Ali benden sonra ümmetimin üzerindeki halifemdir, Ali benden sonra insanlar üzerinde, onların en evlâsıdır.

Kadı Numan bu hadisleri aktardıktan sonra diyor ki:

Bütün bunlar Hz. Ali'nin (a.s) Hz. Resulullah'ın (s.a.a) halifesi olduğunu ispatlamakta ve ümmetin liderliği ona bırakması gerektiğini, kimsenin ondan öne geçmemesi ve ona hükümet etmemesi lazım geldiğini göstermektedir.¹

3- Bu konuda ortaya sürülen şüphe sadece *Fahr-i Razi* ve *Kadı Azud İyici* gibi Ehlisünnet âlimlerinin hadis metninde öne sürdüğü iddiadır. Mezkur isimler bu hadisin bütünü ve Gadir olayını onaylamakta, ama Gadir günü Hz. Resulullah'ın (s.a.a) Hz. Ali (a.s) için kullandığı "*Mevlâ*" kelimesini ilâhî velayet ve imamet anlamında olmadığını "*dost*" ve "*yardımcı*" gibi manalara geldiğini diyerek Gadir olayının Hz. Ali'nin (a.s) velayetine delil olmadığını, Hz. Resulullah'ın (s.a.a) bu hutbede "Hz. Ali'nin (a.s) dostu olunup onun sevilmesi gerektiğini" duyurduğu iddiasını öne sürmektedirler. Burada bir kelime oyununa baş vurarak mevla kelimesinin, lügatte evlâ olarak kullanılmadığını söylemekte, bu nedenle de Hz. Resulullah'ın (s.a.a) "mevla" derken "dostluk" ve "sevgi"yi kastettiğini dile getirmektedirler.²

Merhum *Allame Eminî* bu meseleyi çok titiz ve teknik bir çalışmayla ilmî bir incelemeye tâbi tutup Kur'ân'dan, hadisten ve lügat ilminden sayısız örnekler sıralamakta ve ünlü Arapça dilbilim uzmanlarından belgeler göstererek bu iddianın ilmî dayanaktan yoksun ve tamamen geçersiz olduğunu gözler önüne sermekte ve her üç sahada da (Kur'ân, hadis ve edebiyat) "mevla"nın yaygın anlamının "*evlâ*" olduğunu ve her yerde bu

1- *Şerhu'l-Ahbar*, 1/134-135. Kitabı'l-Velaye hakkında daha fazla bilgi için bk. *Fezailu'l-Ali b. Ebitalib* kitabından geri kalan sayfalar. Resul Caferiyan, Fasilname-i Mikat-ı Hac, 34. sayı.

2- *el-Gadir*, 1/350, 354, 356.

anlamda kullanıldığını ispatlamaktadır. Meselâ aşağıdaki ayetlerde Arapça metinde geçen "*mevlâ*" kelimesinin hem ayetin akışı ve sıyaki, hem diğer birçok ilmî nedenlerden dolayı "*veli*", "bir işin mütevellisi" ve "yetki sahibi" gibi anlamlar dışında yorumlanabilmesi ve "*dost*" kelimesiyle karşılanabilmesi mümkün değildir:

Artık bugün sizden herhangi bir fidye alınmaz ve küfretekte olanlardan da. Barınma yeriniz ateştir, sizin veliniz odur, o ne kötü bir gidiş yeridir.¹

...Allah'a sarılın, sizin mevlanız odur, işte ne güzel Mevlâ ve ne güzel yardımcı.²

...Allah, iman etmekte olanların velisidir, kâfirlerin ise, onların velisi yoktur.³

Hayır, sizin mevlanız Allah'tır. O, yardım edenlerin en hayırlısıdır.⁴

De ki: "Allah'ın bizim için yazdıkları dışında, bize kesinlikle hiçbir şey isabet etmez. O, bizim velimizdir...⁵

Zararı yararından daha yakın olana tapar, ne kötü veli ve ne kötü yoldaştır.⁶

Bütün bu ayetlerde geçen "*mevlâ*" kelimesi müfessirler tarafından veli, sorumlu ve yetkili anlamında tefsir edilmiştir.

Aynı şekilde "*Mevlalarının izni olmadan evlenen kadınların nikahı batıldır.*" hadisinde geçen⁷ "*mevlâ*" kelimesi de hadisçilerle fakihler tarafından "kadının velisi ve sorumlusu" şeklinde tefsir edilmiştir.

Allame Eminî "*mevla*" kelimesinin 27 anlamı olduğunu yazmakta ve bunlardan bazısının Hz. Resulullah'ın (s.a.a) hutbesindeki "*mevla*"nın

1- Hadid, 15.

2- Hac, 78.

3- Muhammed, 11.

4- Âl-i İmran, 51.

5- Tevbe, 51.

6- Hacc, 13.

7- Ebu Cafer Muhammed b. Hasan Tusi, *el-İktisadu'l-Hâdi ile'l-Tariki'r-Reşad*, Tahran, 1400 H. s.217. *Müsned-i Ahmed*'den naklen 6/44. İbn Betrik, *Umdet-u Uyun-i Sihahi'l-Ahbar* 1/159, İbn Hazm, *el-Mahalli*, Ahmed Muhammed Şakir inc. Beyrut, 9/474'de 1838. mesele.

yerine konulması -ıtlakı- hâlinde yalanı, birisinin ıtlakının küfrü, bazılarının imkânsız, bazılarının geçersiz ve yararsız veya kof ve boş olmayı gerektirdiğini ve bu hutbede "mevla" kelimesini doğru karşılayabilen tek mananın "bir şeyden evla"; "bir şeyden daha üstün olma" olduğunu ispatlamaktadır.¹

Allame Emîni, Gadir hutbesindeki "mevla" kelimesinin "bir şeyden evlâ olma" manasına geldiğini belgelerle ispatlayan büyük Ehlisünnet ulema ve muhaddislerinden 14'ünün bu konudaki çalışma ve görüşlerini kaydetmektedir, bu büyük Ehlisünnet âlimlerinden "*Şemseddin Ebu'l-Muzaffer Sibt b. el-Cevzî Hanefî* (h. 511-654) şöyle diyor:

Siyer yazarları Gadir olayının Hz. Resulullah'ın (s.a.a) Zilhicce'nin 18'inde Veda Haccı dönüşünde 120.000 sahabe'nin huzurunda gerçekleştiği ve burada Hz. Peygamber'in (s.a.a) "*Ben kimin mevlası isem Ali de onun mevlasıdır.*" buyurduğu konusunda görüş birliği içindedir.

Bu büyük âlim, "mevla" kelimesinin 10 anlama gelebileceğini belirterek bunlardan 9'unun bu hutbedeki maksatla örtüşmediğini, sadece birinin örtüştüğünü, onun da "bir şeyden evlâ ve üstünlük hâli" olduğunu vurgulamakta, buna belge olarak da *Hadid* Suresi'nin 15. ayetini göstererek hutbedeki "mevlâ" kelimesinin, Hz. Ali'nin (a.s) imametini ve ona itaat edilmesi gerektiğini ispatlayan sarîh ve net bir nass olduğunu söylemektedir.² Ardından, o dönemin ünlü şairlerinden olup Gadir'de hazır bulunan *Hassân b. Sabit* gibi büyük edebiyatçı ve şairlerin şiirlerinden örnekler vererek bunların mevzu ile ilgili yazdığı şiirlerde "mevla" kelimesini açıkça "imam" olarak algılayıp bunu şiirlerine de yansıttıklarını hatırlatmaktadır.

Delil ve Karineler:

Hutbenin kendi içinde bulunan ve ayrıca hutbe dışında gerçekleşen bazı olaylardaki karineler de, hutbede "mevla" kelimesinden bu anlamın kastedildiğini göstermekte ve meselenin sırf Hz. Ali'nin (a.s) dostluğunu ilân etmenin ötesinde bir olay olduğunu gözler önüne sermektedir:

a) Sırf Hz. Ali'nin (a.s) sevilmesi gerektiğini ilân etmek için o sıcak

1- *el-Gadir*, 1/367-370.

2- *Tezkeretu'l-Havas*, Necef, 1383 H. s.30-33.

havada 100 bin kişilik bir kervanı durdurup bekletmenin makul bir davranış olduğu söylenemez. Çünkü orada bulunan Müslümanlar zaten birbirleriyle iman kardeşi olduklarını ve birbirlerini; hele Hz. Ali (a.s) gibi seçkin bir kardeşlerini sevmeleri gerektiğini bilmiyor değillerdi. Bu herkesin bildiği ve kavramış olduğu bir şey için, 100 bin kişilik bir kervanı durdurup o sıcağın altında onca bekletmenin bir anlamı olmadığı gibi bunca sarıh bir gerçeğin Resulullah (s.a.a) tarafından ilânını gerektirecek bir lüzum da yoktu.

b) Hz. Resulullah'ın (s.a.a) hutbesinin başında, ölümünün yaklaşmış olduğunu haber vermesi ve ardından "mevla" tabirini kullanması; Hz. Ali'nin (a.s) dostluğunu değil, kendisinden sonra halefinin kim olduğunu ilân etmesiyle örtüşmektedir.

c) Hz. Resulullah (s.a.a) bu hutbede Müslümanlara kendilerinden daha evlâ olduğunu söyledikten sonra Hz. Ali'yi (a.s) evlâ olarak tanımlamaktadır; bu, Hz. Peygamber'in (s.a.a) kendisinin sahip olduğu bir makam ve mevkinin Hz. Ali için de geçerli olduğunu ve onun da Müslümanların velisi, yöneticisi olduğunu açıkça vurguladığını göstermektedir.¹

d) Hz. Resulullah'ın (s.a.a) hutbesinden sonra sahabenin Hz. Ali'yi (a.s) "*müminlerin mevlası*" olarak tebrik etmesi sadece velayet anlamıyla örtüşüp bağdaşmaktadır.

1- Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd* 1/119. İbn Esir, *Usdu'l-Gabe* 4/28'de aktardığına göre Hz. Peygamber (s.a.a) "*Ben müminlere kendi canlarından daha aziz ve daha evlâ değil miyim? Eşlerim, bütün müminlerin annesi değil midir?*" buyurmuştur. Bu da Hz. Resulullah'ın (s.a.a) eşlerinin Müslümanların annesi olduğu hükmü, o hazretin peygamberliğiyle ilgili özel bir hüküm olup Ahzab, 6'da yer almaktadır. Burada da Hz. Peygamber'in (s.a.a) kendisinin Müslümanlara, onların canından daha evla ve aziz olduğunu söyledikten sonra bunu buyurması; kendi peygamberlik makamını gündeme getirerek ilahî mesajı taşıma ve uygulamada bunun bir nevi benzeri ve devamı olan şeyi, yani Hz. Ali'nin (a.s) velayetini açıklayıp ilan etmek istediği ortadadır.

Belli bir eğilimle hareket ettiği bilinen İbn Kesir'in bu hadisi aktardıktan sonra hiçbir ilmi belge göstermeden ve hiçbir açıklamada bulunmadan bu hadisin senedinin zayıf ve garib olduğunu iddia etmesi çok ilginçtir! bk. *el-Bidaye ve'n-Nihaye* 5/211. Halbuki bu hadisin ilk ravisi Abdurrahman bin Ebu Leylâ, Ehlisünnet ulemasınca güvenilir bir ravidir ve hadis, bundan başka raviler tarafından da rivayet edilmiştir, bk. *el-Gadir* 1/177-178.

e) Allah Teala'nın "**dinin böylece kemale erdiğini**" ve "**nimetini tamamlamış olduğunu**" ilân etmesi sırf "dostluk" meselesiyle kesinlikle bağdaşmamaktadır.

f) O dönemin en büyük şair ve edebiyatçılarından olan ve Resulullah'ın (s.a.a) şairi olarak tanınan *Hassan b. Sabit*, Gadir günü oradaydı; Hz. Resulullah'ın (s.a.a) söylediğini şiirle beyan etmek için izin istemiş ve Hz. Peygamber'in (s.a.a) huzurunda söylediği şiirde, hadisteki "mevla"yı "imam" ve "hâdi" olarak kullanıp şöyle demiştir:

"Fe-gaale lehu: Gum ya Ali fe-innenî
Razituke min ba'di imamen ve hadiyen."

Yani: Dedi ki: Kalk ayağa ya Ali!

Benden sonra senin imam ve hâdi olmana razı oldum...

Emirü'l-Müminin Hz. Ali de (a.s) Muaviye'ye gönderdiği bir şiirinde¹ şöyle der:

"Ve evcebe li velayetehu aleykum
Resulullahi yevme Gadir-i Hummin."

Yani: Resulullah (s.a.a) Gadir-i Hum günü sizin üzerinize olan velayetini benim (Ali'nin) için geçerli ve farz kıldı.

4- İbn Kesir, Gadir olayını Hz. Ali'nin Veda Haccı'ndan önce yapmış olduğu Yemen yolculuğuyla irtibatlandırıp; bu yolculukta Hz. Ali'nin (a.s) Resulullah'a (s.a.a) teslim edilmeden önce savaş ganimetlerini kanunsuzca tasarrufa kalkışanlara karşı geldiğini, onların da Hz. Ali'nin (a.s) bu adaletinden rahatsız olduklarını,² bu nedenle Hz. Resulullah'ın (s.a.a) Gadir'de Hz. Ali'nin (a.s) fazilet, imamet ve adaletini gündeme getirmek suretiyle onun kendisine ne kadar yakın ve önemli bir konumda olduğunu sahabeye hatırlatıp birçoklarının ona karşı beslediği haset ve kötü duyguları ortadan kaldırdığını iddia eder.³

Bu açıklama doğru değildir. Çünkü Hz. Resulullah (s.a.a) Hz. Ali'den (a.s) rahatsız olanların cevabını onlarla hemen ilk karşılaşmasında, yani Mekke'de ve hac merasiminden önce vermiş ve şöyle buyurmuştu:

1- Bu belgelerin tamamı için bk. *el-Gadir* 1/370-385. *Pişvayi ez Nazar-ı İslam* (İslâm'da Liderlik), Cafer Sübhani, s.234-238.

2- Bu olay için bk. Vakidî, *Meğazi* 3/1081. *el-Bidaye* 5/208-209.

3- *el-Bidaye* 5/208.

Ey cemaat! Ali'den (a.s) şikayet etmeyin! Rabbime yemin edirim ki Ali Allah'ın emrini uygulama konusunda kimseden çekinmez ve asla taviz vermez!¹

Hız. Resulullah'ın (s.a.a) bu net ve tavizsiz sözleri üzerine, onun emrine itaat edenler için konu kapanmıştı. Öyleyse üç yüz kişinin² haksız şikâyetinden kaynaklanan ve tamamen kapanmış olan bir konuyu Hız. Resulullah'ın (s.a.a) yüz bin kişinin huzurunda yineleyip tekrar gündeme getirmesinin hiçbir anlamı yoktur.

5- Bu konudaki bir başka şüphede de deniliyor ki: Eğer Hız. Resulullah (s.a.a) Gadir-i Hum'da Hız. Ali'yi (a.s) imamete atamış olsaydı, vefatından sonra ashâbı buna karşı çıkmaz ve onun böylesine sarîh ve net sözlerini görmezden gelmezdi. Zira sahabe salih ve imanlı insanlardı, İslâm uğrunda malları ve canlarıyla fedakârlıkta bulunmuş, iyi bir sınav vermişlerdi.

Bundan dolayı böyle bir hadise vuku bulmuş olsaydı sahâbenin ona karşı çıkacaklarını düşünmek pek mümkün görünmemektedir. Hele hazretin (s.a.a) Gadir olayından çok az bir süre (yaklaşık 70 gün) sonra vefat ettiği hesaba katılacak olursa, bu hadisenin hafızalardan henüz silinmemiş olması ve kolayca hatırlanması gerekirdi.

Bu şüphenin cevabının aydınlığa kavuşması için şu noktaya dikkat etmek gerekir. Hız. Resulullah (s.a.a) döneminin olayları dikkatle incelendiğinde sahâbenin genel anlamda sahip olduğu manevî mertebelere rağmen Hız. Resulullah'ın (s.a.a) emirleri karşısında her zaman tam bir itaat sergilemediği görülmektedir. O dönem Müslümanlarından kiminde halâ bir takım ihlâssızlıklar vardı, bu nedenle de Allah ve Resulü'nün (s.a.a) emirlerine her zaman teslimiyet ve itaat göstermiyorlardı; Resulullah'ın (s.a.a) emri onların kişisel eğilimlerine ters düştüğünde veya kabîle yapıları ya da siyasî fikirleriyle örtüşmediğinde bir tür kendi başlarına buyrukluk sergileyip makul olmayan içtihatlarla bulunarak Hız.

1- *Taberi Tarihi*, 3/168. *Nihayetu'l-Ereb Fi Fununi'l-Edeb*, çev. M. Dameğani 2/329. *el-Bidaye ve'n-Nihaye* s/209. bk. *Tercemetu'l-İmam Ali (a.s) Min Tarihi Medineti Dimaşk*, Hafız b. Asakir, Beyrut, 1395 H. 1/386.

2- Tarihçilerle siyer yazarları Hız. Ali'nin (a.s) Yemen görevinde yanındaki ordunun 300 kişi olduğunu yazmıştır. bk. *Vakidî, Meğazî* 3/1019. *Tabakatü'l-Kübra* 2/169.

Peygamber'i (s.a.a) kararından vazgeçirmeye çalışıyor veya emrini yerine getirmede kusur ve gevşeklik gösteriyor, hatta bazen de açıkça ona karşı çıkıyorlardı! Sahabenin bu tür tepkilerinin örneklerini *Hudeybiye* barışının imzalanması olayında, Veda Haccı'nda bazılarının ihramdan çıkmasında, *Usame* ordusunun yola çıkarılmamasında ve Hz. Resulullah'ın (s.a.a) son nefeslerinde istediği kalemle divit hadisesinde görmek mümkündür, ki bütün bunlar merhum *Allame Seyyid Şerefuddin*'in değerli kaynak eseri "*Nass ve İctihad*"da kayıtlı olup bir araya getirilmiştir.

Bunlara ilaveten Kur'ân'da birçok ayet, Hz. Resulullah'ın (s.a.a) emirlerine itaatin farz olduğunu vurguluyor, bunun imanın şartı olduğunu hatırlatıyor ve Hz. Peygamber'in (s.a.a) emirlerinden çıkmamaları, ondan öne geçmemeleri hususunda Müslümanları uyarıyor, Peygamber'den (s.a.a) kendilerine itaat etmesini beklememeleri ikazında bulunuyordu! Bazı örneklerini aşağıda aktardığımız ayetler, sahabe arasında Hz. Resulullah'a (s.a.a) karşı bu tür muhalefetlerin baş göstermiş olduğunu belgelemektedir:

...O hâlde O'nun (Allah'ın) emirlerine muhalefet edenler, başlarına bir bela gelmesinden veya acıklı bir azaba uğramaktan korksunlar!¹

...Ey iman edenler, Allah ve Resulü karşısında (hiçbir konuda) öne geçmeyin ve Allah'tan korkun, O işitendir ve bilendir.²

...Ve bilin ki Allah'ın Resulü sizin aranızdadır; birçok konuda, sizin isteklerinize göre davranacak olması hâlinde kesinlikle kendiniz sıkıntıya düşersiniz...³

Allah ve Resulü bir konuda emrettiği zaman (onların emri karşısında) hiçbir erkek ve kadın müminin kendi bildiğince davranmaya hakkı yoktur, kim Allah ve Resulünün emrine aykırı davranacak olursa açıkça sapmış demektir.⁴

Biz hiçbir peygamberi, Allah'ın emriyle, ona itaat edilmesinden başka bir şey için göndermedik. Rabbine andolsun ki, onlar aralarındaki anlaşmazlıklarda seni hakem edinmedikçe, sonra

1- Nur, 63.

2- Hucurat, 1.

3- Hucurat, 7.

4- Ahzab, 36.

da senin verdiğin hüküm ve karardan dolayı kalplerinde hiçbir rahatsızlık duymaksızın gönülden razı olmadıkça ve tam anlamıyla sana teslimiyet göstermedikçe mümin sayılmayacaklardır.¹

Ey iman edenler, Allah'a ve Resulüne itaat edin ve onun sözünü duyduğunuz hâlde emrine itaatsizlik göstermeyin.²

Bütün bunlar bir tarafa, her ne kadar Hz. Resulullah (s.a.a) cahiliye döneminin birçok felaket ve sorunlarının kaynağı olan kabile taassubu, başkalarından geri kalmama hırsı ve kabile rekabetleri gibi ırkçılık esasına dayalı kabile düzeniyle bunun yan etkilerini çok büyük zahmetlerle ortadan kaldırırsa da hiç şüphesiz, bu kabilecilik kültürünün kalıntıları tıpkı küllenmiş ateş gibi birçok Müslümanın zihninde varlığını halâ korumada ve yer yer kendisini göstermedeydi. Nitekim Hz. Resulullah'ın (s.a.a) vefatından hemen sonra Hazreçlilerle Evsliler bu kabilecilik eğitimlerini Sakife'de hortlatmakta gecikmeyecek "Biz devlet başkanı olalım, siz vezir olun; veya her birimiz birer devlet başkanı belirleyip iktidarı ortaklaşa götürelim." diyeceklerdi!³ Oysa İslâm hükümleri gereğince kabileciliğe dayalı "ben" ve "biz" sınırları kaldırılmış, onun yerine bütün Müslümanlar bir tek "biz" olmuş ve "bütün müminler kardeştir" esası gereğince herkes birbirinin kardeşi sayılmıştır.

Bu nedenle en iyimser ihtimalle, tıpkı Mekke döneminde olduğu gibi bazı Kureyşli siyasilerin Haşimoğulları'yla rekabet duygusuna kapılıp bu tür değer yargılarıyla hareket ederek bir Haşimînin halife olmasını içine sindirememesi gayet doğaldı!

6- Maide Suresi'nin 3. ve 67. ayetlerinin nüzul sebepleri hakkında bazı tefsir ve hadis kitaplarında başka görüş ve ihtimallere yer verilmişse de, her iki ayetin de Gadir-i Hum'da nazil olduğunu gösteren çok sayıda güçlü belgeler bulunmaktadır.⁴

Bu iki ayetin muhtevası da Hz. Peygamber'den (s.a.a) sonra ümmetin öncülüğü gibi önemli bir konu için indiğini ve bazılarının belirttiği başka olaylarla örtüşen hiçbir noktası bulunmadığını göstermektedir.

1- Nisa 64-65.

2- Enfal, 20.

3- İbn Kutaybe, *el-İmame ve's-Siyase*, Kum, s.24-25.

4- *el-Gadir* 1/214-247.

Mesela 3. ayette, imametten başka hiçbir amaçla bağdaşmayan dört mesele üzerinde durulmaktadır:

1- İslâm'ın Hz. Resulullah'ın (s.a.a) şahsının varlığına bağlı olduğunu ve onun vefatıyla bu dinin de ortadan kalkacağını zanneden kâfirlerin, İslâm'ın yenilgiye uğrayacağından artık tamamen ümitlerini kesmeleri... Hz. Ali (a.s) gibi güçlü, âdil ve seçkin bir insanın Hz. Resulullah'ın (s.a.a) halefi ilân edilmesiyle İslâm'ın varlığını koruyacağı anlaşılmış, bu nedenle de kâfirler bütün ümitlerini yitirmişlerdir.

2- İslâm'ın nihaî tekamüle ermesi: Zira Hz. Resulullah'ın (s.a.a) halefi tayin edilmeden, yani ümmetin yönetim ve liderliğinin devamı sağlanmadan bu yüce dinin nihaî tekamüle ulaşabilmesi mümkün değildi.

3- Ümmetin liderliğinin devamı sayesinde hidayet nimetinin tamamlanması.

4- İslâm'ın bütün hüküm ve programlarının tamamlanmasıyla, Yüce Allah tarafından en mükemmel ve nihaî din olarak beğenilip kabul edilmesinin ilânı.¹

Usame Ordusu

Daha önceki bahislerimizde hicretin 8. yılında vuku bulan *Mute Savaşı*'ndan söz etmiş ve komutanlarından birinin Zeyd b. Hârise olduğu, İslâm ordusunun bu savaşta Romalılara yenildiğini ve üç komutanın yanı sıra başka bazı Müslümanların da şehit düştüğünü belirtmiştik.

Hicretin 9. yılında Hz. Resulullah'ın (s.a.a) komutasında İslâm ordusu tekrar Romalılarla savaşmak için Tebük'e kadar ilerlemiş, ama savaş vuku bulmamış ve bu hareket Müslümanların güçlü bir askerî tatbikatına dönüşmüştü.

Geçmişteki bu olaylara binaen Roma imparatorunun hasmane tavrı ve askerî gücü Hz. Resulullah'ın (s.a.a) Roma'ya karşı daima tetikte durmasına neden olmuş ve sürekli bu güçle karşılaşmaya hazırlıklı olunması gerektiğini düşünmüştür. Bu nedenle Hz. Peygamber (s.a.a)

1- Maide Suresi'ndeki ilgili iki ayet arasındaki fasıla ve 3. ayetin öncesi ve sonrasının haram etlerle ilgili olması ve bunun da velayetle ilgisi bulunmadığı konusunda bk. *Tefsir-i Numune*, 4/263-271.

Veda Haccı'ndan sonra Medine'ye döner dönmez Zeyd b. Hârîse'nin oğlu Usame komutasında bir ordu kurarak ona, babasının şehit düştüğü *Ubna*'ya kadar ilerlemesini¹ ve orada Romalılarla savaşmasını emretti. Sancağı Usame'ye bizzat verip onu komutan tayin ederek² gerekli askerî direktifler ve tavsiyelerde bulundu. Usame, Medine yakınında "Curf" denilen yerde³ karargah kurup orduya katılacak askerlerin gelmesini bekledi.⁴

Bu orduda Ebubekir, Ömer, Ebu Ubeyde Cerrah, Sa'd b. Ebi Vakkas,⁵ Abdurrahman b. Avf, Talha, Zübeyr, Useyd b. Huzeyr, Beşir b. Sa'd (Ebu'l-A'ver),⁶ Sa'd b. Zeyd,⁷ Katade b. Nu'man ve Seleme b. Eslem⁸ gibi ensarla muhacirinin önde gelenleri vardı.

Ordunun hareket emrini verirken Hz. Resulullah'ın (s.a.a) hiçbir rahatsızlığı yoktu, ama ertesi gün ateşler içinde yatağa düşüp hastalandı ve bu hastalık onun vefatına kadar da sürdü. Hastalığı sırasında, bazı sahabelerin Usame'nin genç ve toy olduğunu bahane ederek onun komutanlığına karşı çıktıklarını ve bu nedenle de ordunun halâ Medine'den hareket etmediği haberini aldı! Hz. Resulullah (s.a.a) çok hasta olmasına rağmen güçlükle yataktan kalkıp camiye gitti, bir konuşma yaparak Müslümanlardan Usame'nin ordusuyla işbirliği yapmalarını ve bu orduya katılıp hemen hareket etmelerini istedi ve şöyle buyurdu:

Ey cemaat! Usame'nin komutanlığı hakkında bazılarınızdan duyduğum şu sözler nedir?! Bugün onun komutanlığını eleştiren

1- "Dünya" vezniyle yazılan "Ubna", Suriye'de Askalan'la Ramle arasında Mute'ye yakın bir yerin adıdır. bk. *es-Siretu'l-Halebiyye*, Beyrut bas. 3/227.

2- Usame'nin bu sırada 17, 18 veya 19 yaşında olduğu yazılmıştır, hiçbir tarih kaynağında 20'den yukarı yazılı değildir.

3- Medine'ye 3 mil uzaklıkta Şam tarafında bir bölge.

4- İbn Sa'd *Tabakat*, 2/190. Şeyh A. Bedran, *Tehzib-i Tarihi Dimaşk*, Hafız b. Asakir, Beyrut, 1407 H. 1/121. Zeyni Dehlan, *es-Siretu'n-Nebevi* 2/138. *Halebi Siresi* 227.

5- İbn Sa'd, *Tabakat*, 2/190. *es-Siretu'l-Halebiyye*, 3/227. Zeyni Dehlan, *es-Siretu'n-Nebeviyye*, 2/138.

6- İbn E. Hadid, *Nehcu'l-Belağa Şerhi*, Muhammed E. İbrahim inc, 6/52. *es-Sakife* Ebubekir Ahmed b. Abdulaziz Cevheri'den nakille.

7- İbn Sa'd *Tabakat*, 190. Şeyh Abdulkadir Bedram, *Tehzib-i Tarihi Dimaşk*, 1/121.

8- İbn Sa'd, age. Makrizi, *İmtau'l-Esma*, Beyrut 1.bas. 1420 H. 2/124. *Tehzibu Tarihi Dimaşk* 1/121.

sizler, dün de babasının komutanlığını eleştiriyordunuz! Rabbime andolsun ki Zeyd komutanlığa layıktı, ondan sonra oğlu da bu göreve layıktır!¹

Hz. Resulullah (s.a.a) ömrünün son günlerini yaşamaktaydı, durumu çok ağırdı. Sık sık komaya giriyordu, bir defasında kendisine geldiğinde Usame'nin ordusunu sordu, hareket etmeye hazırlandığını söylediler. Hz. Peygamber (s.a.a) "*Usame'nin ordusu hemen hareket etsin!*" buyurdu, "*Gitmelerini söylediğim hâlde gitmeyip (bu orduya katılmayanlara) Allah lânet etsin!*"²

Hz. Resulullah'ın (s.a.a) net emri ve bunca ısrarına rağmen hastalığının sürdüğü 14 gün boyunca³ sahabeden bazılarının türlü bahaneler öne sürmesi ve Usame'nin vakit öldürmesi sonucu bu ordu hareket etmedi ve Hz. Resulullah (s.a.a) vefat etti.

Daha önce *Gadir-i Hum* olayında da açıkladığımız gibi bu hadise bazı Müslümanların Hz. Resulullah'ın (s.a.a) açık ve ısrarlı emirlerine rağmen onu dinlememiş ve emrine itaat etmemiş olmalarına verilebilecek en aşikar örneklerden biridir.

Hz. Peygamber'in (s.a.a) Büyük Hedefi

Hz. Resulullah'ın (s.a.a) Usame'nin ordusu konusunda gösterdiği bu çaba ve ısrarda son derece dikkat çekici noktalar vardır, önemine binaen bunlara kısaca değinmenin faydalı olacağı kanaatindeyiz:

1- Bütün Müslümanların seferber edildiği bu büyük ordunun komutası, yaşı yirmiyi geçmeyen genç bir Müslümana verilmiş ve bu ordu en

1- İbn Sa'd age. Makrizi age. 2/124. Zeyni Dehlan *es-Siretu'n-Nebeviyye*, 2/138. Ş. A. Bedran, *Tehzib-i Tarihi Dimaşk*, 1/121. *es-Siretu'l-Halebiyye*, 3/228. Buhari'yle Müslim'in rivayetinde bu hadis için bk. *Sahih-i Buhari*, Beyrut, Daru'l-Kalem bas. 1407 H. 6/326, Meğazi 203. bab, hadis 9. *Sahih-i Müslim*, İmam Nevevi Şerhiyle, Kum. 1401 H. c.15'de Sahabenin faziletleri, s.195.

2- Muhammed b. Abdulkerim Şehristani, Kum, s.29. Şehristani Hz. Peygamber'in (s.a.a) bu grubu lanetlediğini mürsel olarak aktarıyorsa da İbn Ebi'l-Hadid, Ebubekir Ahmed b. Abdulaziz Cevheri "*Sakife*" adlı kitabından nekille bu laneti Abdullah b. Abdurrahman'dan müsned olarak nakleder ve Peygamber'in (s.a.a) bu laneti birkaç kez tekrarladığını yazar. bk. *Nehcu'l-Belağa Şerhi* 6/52.

3- *Yakubi Tarihi*, Necef bas. 1384 H. 2/178.

güçlü düşmanla savaşmak ve İslâm devletinin başkentinden çok uzak ve hassas bir noktaya saldırmakla görevlendirilmiştir.

2- Nice ileri gelen yaşlı isimler bu orduda genç Usame'nin komutası altına konulmuştu; bunlardan bazıları Resulullah'ın (s.a.a) sahabesinin ünlülerinden olup nice savaşlarda komutanlık yapmış kabile reisleriydi ve bu nedenle de kendilerini daha üstün görüyor, hatta bu genç komutanın mevkisinden daha üstün mevkiler elde etmeye hazırlanıyorlardı.

3- Hz. Resulullah (s.a.a) Gadir hutbesinde de hatırlatmış olduğu gibi; ömrünün sonuna yaklaştığını; İslâm ümmetinin üzerinde karanlık fitne bulutlarının dolaşıp durduğunu ve korkunç olayların gölge saldırdığını bildiği hâlde ensarla muhacirin büyüklerinin de bulunduğu İslâm ordusunu çok uzak bir bölgeye göndermektedir. Yüce İslâm Peygamberinin (s.a.a) ilâhî siyaseti, uzak görüşlülüğü ve tedbiri dikkate alındığında, bunca büyük bir girişimin çok önemli bir amaca yönelik olduğunda şüphe kalmamaktadır; onca zorluk ve tehlikeyi kolay kılacak kadar önemli bir amaçtır bu.

Bu noktalar dikkatle incelenecek olursa Hz. Resulullah'ın (s.a.a) Romalılarla askerî bir karşılaşma ve bu tehlikeyi giderme yolunda askerî bir girişimde bulunmanın yanı sıra, iki önemli amacı daha hedeflemiş olduğu kolaylıkla anlaşılacaktır:

a) Hz. Resulullah'ın (s.a.a) Usame'yi komutanlığa atamasının nedeni, Müslümanlara bir görev ve mevkii üstlenmede önemli olanın liyakat olduğu ve gençliğin bireylerin liyakatini azaltmayacağı gibi, yaşlılığın da liyakate gerekçe gösterilemeyeceği gerçeğini bilfiil öğretmekti. Bu nedendir ki Hz. Resulullah (s.a.a) Usame'ye karşı çıkanlara cevap verirken "*Zeyd komutanlığa layıktı, ondan sonra oğlu da layıktır buna!*" buyurmuştur.

Yüce Peygamber'in bu kesin ve net açıklamasıyla Usame'nin liyakatini hatırlatmakta ve böyle bir makama gelebilmek için yaş veya ırkın etkili olacağını zanneden bazılarının bu batıl görüşlerine karşı çıkmaktadır. Usame'nin komutanlığı konusunda Hz. Peygamber'in (s.a.a) bunca ısrarla üzerinde durmasının nedeni Hz. Ali'nin (a.s) halifeliği için ortamı bilfiil hazırlamak ve Hz. Ali'nin (a.s) kendilerinden yaşça daha genç olmasını, onun halife olamayacağına gerekçe göstermeye çalışan bazıları-

nın, kolayca tahmin edilebilecek bu bahanelerini bertaraf etmek değil midir acaba?

b) Hz. Ali'nin (a.s) bazı siyasî rakiplerinin de hilafette gözü vardı, bu nedenle Hz. Resulullah (s.a.a) vefatı sırasında onları Medine'den uzaklaştırmak istemiş, aynı sebeple muhacir ve ensarın önde gelenlerinin Usame'nin ordusuna katılıp hemen hareket etmelerini ısrarla emretmişti. Böylece onların yokluğunda Hz. Ali'nin (a.s) halifelğe getirilmesi daha kolay olacak, bu sırada halifenin konumu da sağlamlaşmış olacaktı. Böylece muhalifler Medine'ye döndüklerinde Hz. Ali'yi (a.s) karşılarında halife olarak bulacaklardı.¹

Hz. Resulullah'ın (s.a.a) onca ısrarına rağmen belli bir grubun Usame'nin ordusuna katılmamakta direnmesi ve türlü bahanelerle ordunun Medine'den ayrılmasını hep erteleyip Hz. Resulullah'ın (s.a.a) ölümünü beklemesinin nedeni, bu gerçekler ışığında kolayca anlaşılabilir.

Hz. Peygamber'in (s.a.a) Vefatı Sırasında İslâm Toplumunun Görünümü

Hz. Resulullah (s.a.a) hicretten sonra Medine'ye yerleşerek buradaki hür ve müsait ortamda İslâm toplumunun temellerini tedricen oluşturmaya başladı, zamanla çeşitli engelleri ortadan kaldırarak bu topluma İslâmî bir ümmet için gerekli bağımsız bir dinî ve siyasî kimlik kazandırdı. Görevli olduğu ilâhî mesajı insanlara tamamen aktarıp iblağ etmiş oldu; vefat ettiği sırada ilâhî görevini başarıyla tamamlamış ve oldukça parlak başarılar elde etmişti. Ancak o günün toplumunda dikkate değer bazı cereyanlar ve meseleler de vardı, önemine binaen bunlardan da bazılarını incelemekte yarar olduğunu görüyoruz:

1- Daha önce de belirtildiği üzere Hz. Resulullah (s.a.a) sürekli birbiriyle savaş hâlinde olan çeşitli dağınık kabileleri İslâm öğretileri ışığında "iman", "inanç" ve "din kardeşliği"ne dayalı müşterek bağlarla birleştirmeyi başarıp düne kadar dağınık hâlde yaşayan bu birey ve kavimlerden

1- İbn Ebi'l-Hadid'in (öl. 656 hk) bu yoruma yönelttiği tutarsız eleştiri (bk. *Nehcu'l-Bel. Şerhi* 1/161). Bu Şia yorumunun öteden beri tarihçiler arasında bilindiğini göstermektedir.

bir tek ümmet yarattı ve bu insanların yardımıyla, liderliğini bizzat yaptığı ve başkenti Medine olan ilâhî bir devlet kurdu. Bu devlet yönetiminde; hakkında özel bir nassın bulunmadığı konularla örf ve adetlere bağlı meseleler Müslümanların meşveret ve görüşü alınarak hallediliyordu; eleştiri serbestti ve herkes kendi görüşünü rahatça ifade edebiliyordu. Arap halkı İslâm sayesinde ilk kez böyle bir birlik, güç ve maneviyatı tatmadaydı. Ne var ki bu başarının devamı, Hz. Resulullah'tan (s.a.a) sonra da gerekli beceri ve vasıflara sahip güçlü ve liyakatli bir liderle mümkündü ancak; bu lider "ümmet" ve "imamet" esaslı çerçevesinde Hz. Resulullah'tan (s.a.a) sonra İslâm toplumunu tıpkı onun gibi hem siyasî, hem manevî açıdan yönetebilecek biri olmalıydı.

2- Hz. Resulullah (s.a.a) vefat ettiğinde Arap Yarımadası'nda putperestlik hemen hemen ortadan kalkmıştı artık. Arap Yarımadası'nın ötesinde hiçbir fetih gerçekleşmemiş olduğu hâlde Hz. Peygamber'in (s.a.a) cihanşümül davetleri sayesinde İslâm'ın sesi o günün devlet başkanlarıyla yöneticilerinin kulağına ulaşmıştı.

Ne var ki Arap Yarımadası halkı arasında Hz. Resulullah'ın (s.a.a) ömrünün sonlarına doğru (özellikle Mekke fethi ve Tebük Savaşı'ndan sonra) Müslüman olanların çoğu sadece sözle ve İslâm devleti karşısında teslim olduklarını ilân edecek kadar Müslüman olmuş ve iman nuru henüz bunlardan çoğunun kalbine yerleşmemişti. Hz. Resulullah da (s.a.a) bunlara dinlerini öğretecek mübelleğler gönderip onlara yönelik kültürel çalışmalar gerçekleştirme fırsatını bulamadan bekâ alemine göçmüştü. Bunların çoğu Resulullah'ı (s.a.a) bir kez bile görebilmiş değildi, sadece başkanları ve yöneticileri onunla görüşmelerde bulunmuştu. Bu nedenle, İslâm'ın gücünü kaybettiğini düşünmeleri hâlinde mürted olup tekrar cahiliyete dönmeleri ihtimali vardı.

İslâm toplumunda liderliğin devamını zaruri kılan bir gerçek de buydu işte; Hz. Resulullah'ın (s.a.a) başlattığı kültürel çalışma ancak bu yolla sürdürülebilir, İslâm hükümleri insanlara anlatılıp izah edilebilir, gerekli kültür ve tebliğ çalışmalarıyla bu insanların manevî rüşte erip hidayet bulmaları sağlanabilirdi.

3- Her ne kadar münafıkların lideri *Abdullah b. Ubeyy*'in hicretin 9. yılında ölmesiyle bu hain ve tehlikeli grup eski bütünlük ve teşkilatlılığını kaybetmiş idiyse de adamları hala Medine'yle çevresinde varlığını sürdürmede; Müslümanlara ve İslâm'a darbe vurabilmek için fırsat kol-

lamadaydı. Dahilî düşmanlar olarak tanımlanabilecek olan bu münafıklardan başka, bir de Roma ve İran imparatorlukları gibi genç İslâm devletini tehdit eden iki büyük dış tehlike daha vardı ve mevcut karineler bu ikisinin İslâm ve Müslümanlara karşı olumsuz ve hasmane tavrını açıkça gözler önüne sermekteydi. Bu tehlikeli üçgen, Hz. Resulullah'ı (s.a.a) tekdirgin etmeyecek ve bunlardan gelebilecek komploları etkisiz hâle getirebilmek için onu gerekli tedbirleri almaya sevk etmeyecek şeyler değildi elbet.

Bu mesele de durumun vahametini gösteriyor ve Müslümanların güçlü bir liderliğin sancağı altında birleşmesinin zaruretini ortaya koyuyordu.

4- Daha önce değindiğimiz gibi İslâm'dan önce Arap Yarımadası'na kabile düzeni egemendi; kabile düzenine dayalı sosyal hayat ise ırk ve akrabalık bağları üzerine kuruluydu. Bu bozuk düzenin kör kabile taassupları, kabileler arası övünme ve üstünlük taslama, intikam ve savaş gibi olumsuz sosyal boyutları, Arapları büyük sorunlarla karşı karşıya bırakmıştı.

Hz. Peygamber (s.a.a) fevkalade emekler sarf edip mücahedelerde bulunarak İslâm'ın vahdet bahşedici öğretileri ışığında tevhid kelimesi ve sözbirliği gücünü sağlayarak bu bozuk düzeni yıktı ve "kan birliği" ve "ırk ortaklığı" gibi değerler yerine "iman birliği" ve "inanç kardeşliği"ni ikame etmek suretiyle kabile düzeninin olumsuz etkilerini önemli ölçüde ortadan kaldırmayı başardı. İslâm'ın, Kur'ân'ın ve Hz. Peygamber'in (s.a.a) risaletinin çok önemli başarılarından biriydi bu.

Ne var ki, tarihî belgelerin de ortaya koymuş olduğu gibi bu cahilî düzenin (kökleşmiş olması nedeniyle) kültürel kalıntıları bazı bireylerin zihninde halâ varlığını korumadaydı ve bir hadisenin rüzgarıyla küller savrulduğunda kabile inançları ortaya çıkıyordu. Ama Hz. Resulullah (s.a.a) büyük bir dikkat ve titizlikle bunun önünü alıyor ve bir krize dönüşmesine meydan vermiyordu.

Bu gerçek, o günkü durumun ne kadar kritik olduğunu göstermekteydi ve çok ağır bedeller ödenerek elde edilmiş olan Müslümanların birliğinin kırılmaya ne kadar müsait bir yapı arz ettiğini sergiliyordu. Hz. Resulullah'ın (s.a.a) vefatının hemen ardından ünlü iki Müslüman kabile arasında Sakife'de kendisini açığa vuran kabilecilik eğilimleri bunun en bariz örneğidir.

Bu tehlike Müslümanların önde gelen etkili müminlerinin o günlerde omuzlanmış olduğu vazifenin ağırlığını kat kat artırmada ve Müslümanların vahdet ve birliğini koruma uğruna kimlerin fedakârlık ve özveride bulunmaya hazır olduğunu, kimlerin cahiliye kültüründe ayak dirediğini gösteren önemli bir sınav niteliği taşımadıydı.

5- Hz. Peygamber efendimiz (s.a.a) Medine'ye hicret ettikten sonra Müslümanların hem dinî, hem siyasî liderliğini üstlendi ve bu ikisini birlikte yürüttü. Müslümanlar onun konuşmasını şevkle dinliyor, dudakları arasından dökülen vahiyleri can kulağıyla işitiyor, onun imametinde cemaat namazı kılıyorlardı. Manevî açıdan onun cazibesine öylesine kapılmış, ona öylesine tutkun hâle gelmişlerdi ki aldığı abdestin suyunu teberrük ediyorlardı; aynı Müslümanlar yine onun emriyle savaş cephelelerine koşuyor, ölüyor, öldürüyorlardı; onun hükmüyle şehirlere vali tayin ediliyor, onun temsilcileri sıfatıyla siyasî muhaliflerle görüşmelere katılıyorlardı.

Bütün bunlar da gösteriyor ki Hz. Resulullah'tan (s.a.a) sonra yerine geçecek halefinin sadece toplumun siyasî liderliğini üstlenmesi yeterli değildi; bilakis siyasî liderliğin yanında halkın dinî mercii olma sorumluluğunu da üstlenmesi ve İslâmî ilimlerle maarif sahalarındaki derin bilgisiyle de Hz. Resulullah'ın (s.a.a) yerini dolduracak biri olmalıydı.

Yazılmayan Vasiyetname!

Hz. Resulullah (s.a.a) vefatından 4 gün öncesine rastlayan perşembe günü, hasta yatağında *"Benden sonra sapmamamız için size bir şey yazmak istiyorum, bana kalemle kağıt getirin."* buyurdu. Odada bulunanlardan biri "Sayıklıyor!" dedi, "hastalığın acısından ne söylediğini bilmiyor(!) bizim elimizde Kur'ân var, o bize yeter!"

İçeride bulunan sahabe arasında ihtilaf başladı, kimi o sahabeyi destekliyor, kimi de Hz. Peygamber'in (s.a.a) isteğinin yerine getirilmesi gerektiğini söylüyordu. Yüksek sesle tartışıyorlar, gürültü yapıyorlardı, bu sırada Hz. Peygamber'e (s.a.a) "İsteğini yerine getirelim mi?" diye sordular, o *"Bu yaptığımızdan sonra mı?!"* buyurdu, *"Beni kendi hâlime bırakın! İçinde bulunduğum şu (hasta) hâlim, sizin (sayıkladığımı) iddia etmenizden iyidir, çıkın, gidin yanımdan!"*

Yukarıda özetini aktardığımız bu olayı muhaddislerle siyer yazarları Hz. Resulullah'ın (s.a.a) ömrünün son günleriyle ilgili bölümlerde kaydetmişlerdir.¹

Bu olay bazı kaynaklarda sansüre uğramış, bazı kaynaklarda çıkarılmış veya tahrif edilmiş, bazısında Hz. Resulullah'a (s.a.a) karşı hakaretli ifade kullanan kimsenin adı verilmemiş ve üçüncü tekil şahıs zamiiriyle geçirtilmiş, hatta bazıları onu savunma ve bu çirkin ifadesine bir kılıf uydurma yoluna gitmiştir; ama sonuçta bütün belgeler Hz. Resulullah'ın (s.a.a) bu girişiminin Hz. Ali'yi (a.s) kendi halefi olarak tanıma girişimlerinin bir devamı ve vefatından sonra halifenin kim olacağı konusunda ümmetin bir belirsizlikle karşılaşmasını önleme çabası olduğunu göstermektedir. Nitekim orada bulunan bazıların bu vasiyetnamenin yazılmasını engelleme çabaları, Resulullah'ın (s.a.a) ne yazmak istediğini anlamalarından kaynaklanmıştır.

Abdullah b. Abbas bu noktaya dikkat çekmekte ve o gün yaşananları anlatırken teessüfle şöyle demektedir:

Perşembe günü çok acı bir gündü, Hz. Peygamber (s.a.a) "*Bana bir kağıtla divit getirin, size bir şey yazayım da ondan sonra sapmayın.*" buyurdu, ama onu dinlemediler...²

Bu hadise İslâm tarihinin çok ünlü ve kesin olaylarından biri olduğu ve hem eskiler, hem günümüzdekiler tarafından yeterince yazılıp anlatıldığı için bu kadarla yetiniyor ve konuyla ilgili rivayet, eleştiri ve incelemelerle, öne sürülen bazı geçersiz özür ve bahaneler, soru ve şüphelerin cevapları hakkında tafsilatlı bilgi edinmek isteyenlerin dipnotta belirtilen kaynaklara başvurmasını tavsiye ediyoruz.³

1- *Sahih-i Buhari*, Şeyh Rukai inc, Beyrut, 1.bas. 1407 H. c.1'de Kitabu'l-İlim, "Kitabetu'l-İlim" babı (82.bab) 112/120 ve c.6; Meğazî, bab:199, s.317-318. *Sahih-i Müslim*, İmam Nevevi Şerhiyle c.11, bab: Terk-i Vasiyet, s.89. *Tabakatu'l-Kubra*, 2/242. İbn E. Hadid, *Nehcu'l-Bel. Şerhi*, Ebubekir Cevheri'nin "*Sakife*" kitabından nakille.

2- *Sahih-i Buhari* 1/120. *Tabakatu'l-Kübra* 2/244.

3- *el-Teraif*, İbn Tavus, 2/431-435. *Nas ve İctihad*, Seyyid Şerefuddin, Beyrut, Daru'l-Nu'man 3. bas. 1384 H. s.162-177. Cafer Sübhani, *Furuğ-i Ebediyet*, Kum, 5. bas. 1368 H.Ş. 2/493-500. Hasan Mustafavi, *el-Hakaik-u Fi Tarih-i İslâm*129-135. Yusuf Gulami, *Pes ez Gurub*, Kum. 1/1380, s.38-53 .

M. H. Heykel, *Hayatu Muhammed*, Kahire, 8. bas. 1963, s.501. İmam Nevevi Şerhiyle *Sahih-i Müslim* (*Sahih-i Müslim*'in aslıyla birlikte basılan nüsha) 11/89-93.

Yüce Peygamber'in (s.a.a) Vefatı

Hz. Resulullah (s.a.a) büyük risaleti uğrunda çok büyük zahmet ve meşakkatlere katlanıp türlü sorunların üstesinden gelerek 23 yıl boyunca Rabbinin mesajını insanlara iblağ edip onları İslâm'a davet yolunda nice mücahedeleri geride bıraktıktan sonra hicretin 11. yılı *Safer* ayının 28'ine rastlayan Pazartesi günü¹ on dört gün süren hastalığının ardından² bekâ alemine göçtü ve mübarek naşı, kendi elleriyle inşa ettiği Mescidu'n-Nebi'nin bitişiğindeki evi olan küçük ve sade odasında toprağa verildi. Daha sonra Mescidu'n-Nebi'nin bazı halifeler tarafından genişletilmesiyle bu mübarek türbe, caminin içinde (doğu kısmında) kalmıştır.

Hicretten birkaç yıl sonra bütün Müslümanların ve bizzat kendisinin (s.a.a) maddî durumu düzeldiği ve "*hâlise*"yle benzeri başka gelirler de elinde olduğu, zahirî gücü ve manevî nüfuzu da fevkalade arttığı hâlde Hz. Resulullah'ın (s.a.a) özel yaşamında hiçbir değişiklik olmamış, caminin bitişiğindeki küçük ve sade odasında çok mütevazı bir yaşam sürdürmüştür. Ne servet toplamış, ne de herkesin sahip olduğu gibi bir ev edinmişti. İçi hurma lifiyle doldurulmuş kaba deriden bir yatakta yatardı.³ Alelade bir hasırın üzerinde namazını kılar, aynı hasırın üzerinde uzanıp dinlenir, hasırın sert izleri mübarek vücudunda belli olurdu.⁴ Ömrünün son günlerinde, eşlerinden birinde kalan beytülmale ait birkaç dinarın yoksullara paylaştırılmasını emretti.⁵ Çok mütevazı ve sade bir şekilde yaşadı ve o sade ve mütevazı odasında dünyadan göçtü. Ama vefat ettiğinde insanlığa büyük bir din, eşsiz bir semavî kitap ve Rabbinin rızasını arayan dindar bir ümmet bıraktı ve tarihte yepyeni bir medeniyetin temellerini atmış oldu.

Allah'ın salat ve selâmı ona ve temiz soyuna olsun.

1- Meclisi, *Biharu'l-Envar*, 1385 H. 22/514. Hz. Peygamber'in (s.a.a) vefat tarihiyle ilgili başka kaviller de vardır. bk. age. 514-521. İbn Sa'd, *Tabakat* 3/272-274. *es-Siretu'l-Halebiyye* 3/473.

2- *Yakubi Tarihi*, Nefes bas. 1384 H. 2/178.

3- *es-Siretu'l-Halebiyye*, 3/454.

4- *es-Siretu'l-Halebiyye*, 3/454.

5- İbn Sa'd, *Tabakatu'l-Kubra*, 2/237-239.

İÇİNDEKİLER

YAYINCININ TAKDİMİ	5
MÜTERCİMİN ÖNSÖZÜ	7
YAZARIN ÖNSÖZÜ	9

Birinci Bölüm

GİRİŞ / 13

1- ARAP YARIMADASI'NIN COĞRAFÎ, SOSYAL VE MEDENÎ KONUMU ...	15
Arap Yarımadası'nın Bölgeleri	16
Doğal Şartlara Göre Bölge Ayrımı	17
Arap Yarımadası'nın Güney'inin (Yemen) Durumu	17
Güney Arabistan'da Parlak Bir Medeniyet	18
Ma'rib Seddinin Yıkılışı.....	20
Güney Medeniyetinin Çöküşünün Arabistan Üzerindeki Etkileri	22
Arap Yarımadası'nın Kuzeyinin (Hicaz) Durumu	23
Çölde Yaşayanlar	25
Kabile Düzeni	26
İrk Bağları	27
Kabile Başkanlığı.....	27
Kabile Taassubu.....	28
Kabile İntikamları	30
Kabilelerde Rekabet ve Övünme	31
Soyun Değeri	32
Kabile Savaşları	35
Çapulculuk ve Cinayet.....	36
Haram Aylar	39

Arap Toplumunda Kadın.....	39
Kadının Trajedisi.....	41
2- ARAPLARIN KARAKTER VE PSİKOLOJİSİ	45
Zıt Vasıflar	45
Arapların İyi Vasıflarının Kökleri.....	46
Cehalet ve Hurafeler	46
Araplarda Bilim ve Sanat	48
Ümmî Halk.....	48
Şiir.....	49
Araplar ve Komşu Medeniyetler	49
İran ve Roma Karşısında Arapların Zayıf Hâli	52
Hayali Kıvanç.....	53
Cahiliye Çağı.....	54
3- ARABİSTAN YARIMADASI VE ÇEVRESİNDEKİ DİNLER.....	57
Tektanrılılar.....	57
Hıristiyanlık	59
Yemen'de Hıristiyanlık.....	59
Hiyre'de Hıristiyanlık.....	61
Yahudilik.....	62
Yemen'de Yahudiler.....	63
Sabiîler	63
Manilik.....	64
Yıldızlara Tapma.....	66
Cinlerle Meleklerle Tapma.....	67
Mekke Şehrinin Ortaya Çıkışı.....	68
İbrahim Dininin (Hanifliğin) Kalıntıları.....	69
Araplar Arasında Putperestliğin Ortaya Çıkışı.....	70
Putperestler Allah'a İnanıyor muydu?.....	72
Dinî Durumda Karmaşa	75
İslâm'ın Zuhur Işığında Gerçekleşen Köklü Değişimler	76
Mekke Şehrinin Merkeziliği ve Genişlemesi	78

1- Ticarî Konum	79
2- Kâbe'nin Varlığı	80
Kureyş'in Ticareti ve Kâbe Anahtarlarını Taşımaları	81
Kureyş'in Kudret ve Nüfuzu	84

İkinci Bölüm

DOĞUMUNDAN PEYGAMBERLİĞİNE KADAR

HZ. MUHAMMED / 87

1- HZ. MUHAMMED'İN ATALARI	89
Soyu	89
Abdumuttalib'in Kişiliği	91
Tevhid Soyu	92
2- HZ. MUHAMMED'İN ÇOCUKLUĞU	95
Doğumu	95
Bebeklik ve Çocukluk Dönemi	96
Annesinin Ölümü ve Dedesi Abdumuttalib'in Kefaleti	99
Abdumuttalib'in Vefatı ve Ebu Talib'in Himayesi	100
Şam Yolculuğu ve Rahib'in Kehaneti	101
Hıristiyanların Tarihi Tahrifi	102
3- HZ. MUHAMMED'İN GENÇLİĞİ	107
Hilfu'l-Fudul (Erdemliler Paktı)	107
Şam'a İkinci Yolculuk	109
Hatice İle Evliliği	110
Hacerü'l-Esved'in Yerine Konması	112
Hz. Ali'yi Yetiştiriyor	113

Üçüncü Bölüm

Bİ'SETTEN HİCRETE / 117

1- Bİ'SET VE DAVET	119
Peygamberliğin Arefesinde	119

Peygamberlik Başlıyor	121
Vahyin İnisiyle İlgili Doğru Olmayan Bir Haber	123
Önemli Bir Eleştiri	124
Gizli Davet	128
İlk Müslüman Erkek ve İlk Müslüman Kadın	129
Hz. Ali İlk Mümin Erkektir	130
İslâm'ı Kabulde Öncü Olan Kesimler	133
1- Gençler	133
2- Yoksullarla Mağdurlar	135
Akrabaları Davet	137
2- ALENÎ DAVET VE MUHALEFETLERİN BAŞLAMASI	141
Alenî Davet Başlıyor	141
Kureyş'in Tepkileri	142
Ebu Talib'in Açık Desteği	143
Kureyş'in Muhalefetlerinin Nedenleri	144
1- Sosyal Düzenin Yıkılacağı Endişesi	145
2- Ekonomik Huzursuzluklar	146
3- Komşu Devletlerden Korkma	148
4- Kabile Kıskançlığı ve Rekabet Duygusu	149
3- KUREYŞ'İN MUHALEFET VE GİRİŞİMLERİNİN SONUÇLARI	151
Müslümanlara Baskı ve İşkence	151
Habeşistan'a Hicret	152
Hz. Fatıma'nın Doğumu	154
İsrâ ve Miraç	155
Miraç Rivayetleri Üzerine Bir İnceleme	156
Haşimoğulları'na Ekonomik ve Sosyal Ambargo	157
Hz. Hatice ve Ebu Talib'in Vefatı	161
Hz. Hatice'nin Rolü	161
Ebu Talib'in Rolü	162
Ebu Talib'in İmanı	163
1- Ebu Talib'in Şiirleri ve Sözleri	163
2- Hz. Muhammed'i Desteklemesi	165

Hiz. Peygamber'in Eşleri.....	166
1- Ümmü Habibe.....	168
2- Ümmü Seleme.....	169
3- Zeyneb Bint-i Cahş.....	170
Taife Tebliğ Yolculuğu.....	173
Hiz. Resulullah'ın Sığınma İstedığı Doğru Mudur?.....	174
Kur'ân'ın Cazibesi.....	176
Sihir ve Büyü İftirası.....	177
Arap Kabilelerini İslâm'a Davet.....	178

Dördüncü Bölüm

HİCRETEN CİHANŞÜMUL DAVETE / 181

1- YESRİB'E HİCRET.....	183
Yesrib'de İslâm'ın Nüfuz Ortamı.....	183
Yesrib'in İlk Müslümanları.....	185
İlk Akabe Biati.....	185
İkinci Akabe Biati.....	186
Yesrib'e Hicret.....	187
Hiz. Muhammed'i Terör Etmek İçin Komplu.....	188
Hiz. Peygamber'in Hicreti.....	189
Büyük Fedakârlık.....	190
Hiz. Resulullah'ın Kuba'ya Varışı.....	191
Hiz. Peygamber'in Yesrib'e Girişi.....	192
Hicrî Takvimin Başlangıcı.....	193
2- HIZ. RESULULLAH'IN MEDİNE'DEKİ KÖKLÜ GİRİŞİMLERİ.....	197
Cami İnşası.....	197
Ashab-ı Suffe (Suffa Ehli).....	198
Genel Ahitname (Medine Sözleşmesi).....	198
Muhacirlerle Ensar Arasında Kardeşlik Sözleşmesi.....	200
Üç Yahudi Kabilesiyle Saldırmazlık Antlaşması.....	202
Münafıklar.....	204

3- YAHUDİLERİN KOMPLOLARI	205
Yahudilerin Baltalama ve Engelleme Girişimleri	205
Yahudilerin Muhalefetlerinin Nedeni	206
Kıblenin Değişmesi	209
4- İSLÂM SAVAŞ BİRLİKLERİNİN KURULMASI	213
İslâm Ordusunun Kuruluşu	213
Askerî Tatbikat ve Operasyonlar	214
Bu Operasyon ve Tatbikatların Nedeni	215
Abdullah b. Cahş Seriyesi	217
Bedir Savaşı	219
Müslümanların Zafer Kazanmasını Sağlayan Faktörler	221
İslâm Ordusunun Kazandığı Zaferin Etki ve Sonuçları	223
Kaynukaoğulları'nın Antlaşmayı Çiğnemesi	225
Hz. Ali'yle Hz. Fatıma'nın Evliliği	227
Uhud Savaşı	228
Savaşın İlk Merhalesini Müslümanlar Kazanıyor	231
Müşriklerin Zaferi	232
Uhud Yenilgisinin Sonuçları	235
Nadiroğulları'yla Savaş	238
Hendek (Ahzab) Savaşı	240
Beni Kurayza Yahudilerinin İhaneti	244
Ahzab Ordusunun Yenilgi Nedenleri	245
1- Ahzab Ordusu ve Kurayza Yahudileri Arasındaki Anlaşmazlık	245
2- Amr b. Abduvedd'in Öldürülmesi	246
3- Gaybî Yardımlar	247
Kurayzaoğulları Savaşı	248
Bir Eleştiri ve İnceleme	250
Mustalakoğulları Savaşı	253
Umre Seferi	254
Rıdvan Biati	255
Hudeybiye Barış Antlaşması (Apaçık Bir Fetih)	255
Hz. Peygamber'in Gelecekte Haber Vermesi	256
Hudeybiye Barış Antlaşmasının Etki ve Sonuçları	257

Beşinci Bölüm

CİHANŞÜMUL DAVETTEN VEFATA KADAR / 261

1- CİHANŞÜMUL DAVET	263
Hz. Peygamber'in Cihanşümül Risaleti.....	263
Cihanşümül Davetin Başlaması	264
Hayber Savaşı	265
Hayber Yahudilerinin Akıbeti	270
Fedek	271
2- İSLÂM'IN YAYILMASI.....	273
Mute Savaşı	273
Mekke'nin Fethi	275
Kureyş'in Antlaşmayı Bozması.....	275
Resulullah Genel Af İlân Ediyor.....	278
Mekke Fethinin Etki ve Sonuçları	279
Huneyn Savaşı	281
Savaşın İlk Merhalesinde Müslümanlar Yenilip Geri Çekiliyor.....	282
Savaş, Müslümanların Parlak Zaferiyle Bitiyor.....	282
Tebük Savaşı.....	284
Hz. Ali Hz. Resulullah'ın Halife ve Vekili	286
Zor Yolculuk.....	288
Hz. Resulullah'ın Bölgedeki Emirlerle Antlaşması.....	289
Tebük Gazvesi'nin Etki ve Sonuçları.....	289
İslâm'ın Arap Yarımadası'na Yayılıp Genişlemesi	290
Müşriklerden Beri Olma İlânı (Berâat).....	291
Hz. Peygamber'in Özel Temsilci ve Habercisi.....	292
Teberri İlânı Metni ve Hz. Peygamber'in İhtarnamesi	293
Necran Hıristiyanlarının Temsilci Heyetiyle Mübahaale	294
Büyük Fazilet.....	297
3- VEDA HACCI VE HZ. PEYGAMBER'İN VEFATI.....	301
Veda Haccı.....	301

Hz. Muhammed'in Tarihî Hutbesi.....	302
Gadir-i Hum'da Geleceğin Önderinin Tanıtılması	303
[Gadir Hadisesi İle İlgili Bir Kaç Önemli Nokta]	305
Usame Ordusu	317
Hz. Peygamber'in Büyük Hedefi	319
Hz. Peygamber'in Vefatı Sırasında İslâm Toplumunun Görünümü	321
Yazılmayan Vasiyetname!.....	324
Yüce Peygamber'in Vefatı.....	326
İÇİNDEKİLER	327